महालेखापरीक्षकको
पाँचौं वार्षिक प्रतिवेदन
२०७९
कोशी प्रदेश

महालेखापरीक्षकको कार्यालय
काठमाडौं, नेपाल

महालेखापरीक्षकको
पाँचौं वार्षिक प्रतिवेदन
२०७९
कोशी प्रदेश

महालेखापरीक्षकको कार्यालय

काठमाडौं, नेपाल

महालेखापरीक्षकको
पाँचौं वार्षिक प्रतिवेदन
२०७९
कोशी प्रदेश

महालेखापरीक्षकको कार्यालय
काठमाडौं, नेपाल

दूरदृष्टि
(VISION)

जवाफदेहिता, पारदर्शिता र निष्ठा प्रवर्द्धन गर्ने विश्वसनीय संस्था

(Be Credible Institution in Promoting Accountability, Transparency and Integrity)

गन्तव्य
(MISSION)

राष्ट्रलाई स्वतन्त्र एवं गुणस्तरीय लेखापरीक्षण सेवा प्रदान गर्ने

(Provide independent and Quality Audit Service to Nation)

मूल्य मान्यता
(Core Values)

निष्ठा	*(Integrity)*
स्वतन्त्रता	*(Independence)*
व्यावसायिकता	*(Professionalism)*
पारदर्शिता	*(Transparency)*
जवाफदेहिता	*(Accountability)*

नेपालका महालेखापरीक्षक

अनामनगर, काठमाडौं
नेपाल

पत्र संख्याः २०७९।८०
च.नं.

मितिः २०७९।१२।३०

विषयः वार्षिक प्रतिवेदन

माननीय प्रदेश प्रमुखज्यू,
प्रदेश प्रमुखको कार्यालय,
कोशी प्रदेश, विराटनगर।

नेपालको संविधानको धारा २४१ बमोजिम कोशी प्रदेशको आर्थिक वर्ष २०७८।७९ को लेखापरीक्षण सम्पन्न गरी धारा २९४ को उपधारा (३) बमोजिम वार्षिक प्रतिवेदन पेस गरेको छु ।

भवदीय

(टंकमणि शर्मा, दंगाल)
महालेखापरीक्षक

फोन नम्बर ०१-५९१९१६१ फ्याक्स नम्बर ०१-४२६८३०९ पोष्ट बक्स नम्बर १३३२८

विषय-सूची

परिच्छेद	शीर्षक	पृष्ठ
महालेखापरीक्षकको भनाइ		
लेखापरीक्षणको उद्देश्य, क्षेत्र र पद्धति		
सञ्चितकोष उपर राय		
परिच्छेद १	**लेखापरीक्षण गरिएका निकायको विवरण.....**	**१**
परिच्छेद २	**लेखापरीक्षणबाट देखिएका बेरुजुको स्थिति.....**	**५**
परिच्छेद ३	**लेखापरीक्षणबाट देखिएको व्यहोरा.....**	**८**
	मन्त्रालय र निकायगत व्यहोरा.....	**१५**
	१. प्रदेश सभा सचिवालय	१५
	२. मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	१७
	३. आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	२६
	४. आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय.....	३३
	५. सडक पूर्वाधार तथा सहरी विकास मन्त्रालय	३६
	६. सामाजिक विकास मन्त्रालय	४३
	७. यातायात व्यवस्था तथा सञ्चार मन्त्रालय	५१
	८. उद्योग, श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय.....	५४
	९. वन, वातावरण तथा भूसंरक्षण मन्त्रालय.....	५६
	१०. पर्यटन तथा संस्कृति मन्त्रालय	६५
	११. कृषि मन्त्रालय	७०
	१२. भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय	७७
	१३. खानेपानी, सिँचाइ तथा ऊर्जा मन्त्रालय	८०
	१४. स्वास्थ्य मन्त्रालय	९०
	१५. प्रदेश लोक सेवा आयोग	१००
	१६. मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	१०२
	१७. प्रदेश योजना आयोग	१०३
परिच्छेद ४	**प्रतिवेदन कार्यान्वयन स्थिति.....**	**१०५**
परिच्छेद ५	**सुधारका क्षेत्रहरू .....**	**१०६**
	अनुसूचीहरू.....	**१११**

महालेखापरीक्षकको भनाइ

नेपालको संविधानको धारा २४१ र लेखापरीक्षण ऐन, २०७५ बमोजिम संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सबै सरकारी कार्यालय, पूर्ण स्वामित्व भएका संगठित संस्था र संघीय कानुनबमोजिम महालेखापरीक्षकबाट लेखापरीक्षण हुने भनी तोकिएका संस्था वा निकायको नियमितता, मितव्ययिता, कार्यदक्षता, प्रभावकारिता र औचित्यसमेतको आधारमा लेखापरीक्षण हुने व्यवस्था छ । नेपालको संविधानको धारा २९४(३) बमोजिम संवैधानिक निकायले प्रत्येक प्रदेशको काम कारबाहीको सम्बन्धमा अलग अलग प्रतिवेदन तयार गरी प्रदेश प्रमुख समक्ष पेस गर्न सक्ने व्यवस्था छ । लेखापरीक्षण ऐन, २०७५ को दफा १९(४) मा महालेखापरीक्षकले प्रदेश प्रमुख समक्ष वार्षिक प्रतिवेदन पेस गर्ने र सोही ऐनको दफा १९(५) मा उक्त प्रतिवेदन मुख्यमन्त्रीमार्फत प्रदेश सभामा पेस हुने व्यवस्था छ । उल्लिखित व्यवस्थाबमोजिम प्रदेश सरकारका कार्यालयहरूको आर्थिक वर्ष २०७८।७९ को लेखापरीक्षण गरी यो प्रतिवेदन तयार पारिएको छ । यो प्रतिवेदन प्रदेश सरकारतर्फ पाँचौं वार्षिक प्रतिवेदन हो । प्रतिवेदनमा लेखापरीक्षण गरिएका निकायको विवरण, लेखापरीक्षणबाट देखिएका बेरुजुको स्थिति, लेखापरीक्षणबाट देखिएका मुख्य व्यहोराहरू, लेखापरीक्षण प्रतिवेदनको कार्यान्वयन स्थिति र सुधारका क्षेत्रहरू समावेश गरिएको छ।

नेपालको संविधान, लेखापरीक्षण ऐन, संघ एवं प्रदेशले तर्जुमा गरेका नीति, योजना, कानुन, लेखापरीक्षण मानदण्ड एवं असल अभ्यासहरू अनुसरण गरी वस्तुनिष्ठ तवरले यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । यो वर्ष जोखिमका आधारमा उच्च तथा न्यून जोखिम कार्यालय निर्धारण गरी लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । गत वर्षदेखि लेखापरीक्षण कार्यलाई विद्युतीय प्रविधिमा आधारित नेपाल लेखापरीक्षण व्यवस्थापन प्रणाली (न्याम्स) मार्फत सम्पन्न गरिएको छ । लेखापरीक्षणको क्रममा लेखा उत्तरदायी अधिकृत लगायत सम्बद्ध पक्षसँग आवश्यक छलफल गरी प्राप्त राय, सल्लाह र सुझाव बमोजिम लेखापरीक्षणलाई उद्देश्यमूलक बनाउने प्रयास गरिएको छ। यसको साथै लेखापरीक्षकले पालना गर्नुपर्ने आचारसंहिता पालना गर्न गराउन र लेखापरीक्षणको गुणस्तरमा एकरूपता कायम गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाइएको छ । लेखापरीक्षणको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न गुणस्तर आश्वस्तता पुनरावलोकन प्रणालीलाई सुदृढ तुल्याईएको छ ।

यो वर्ष प्रदेश अन्तर्गत प्रदेश सभा सचिवालय, मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसहित मन्त्रालय र मातहतका कार्यालय, प्रदेश लोकसेवा आयोग, मुख्य न्यायधिवक्ताको कार्यालय, प्रदेश योजना आयोग समेत २०४ निकायको रू.४९ अर्ब १ करोड ९४ लाख ३७ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भई रू.१ अर्ब ६४ करोड ६३ लाख १२ हजार बेरुजु कायम भएको छ । कुल लेखापरीक्षण अङ्कको तुलनामा बेरुजु ३.३६ प्रतिशत रहेको छ । गत वर्ष लेखापरीक्षण अङ्कको ३.५६ प्रतिशत बेरुजु कायम भएको थियो । म्याद ननाघेको पेस्कीलाई लगती बेरुजु कायम गरिएको छैन ।

यो वर्ष कानुनको पालना, जवाफदेहिता वहन, लेखापालन र आर्थिक कारोबारको स्थिति, सार्वजनिक सम्पत्ति र स्रोत साधनको उपयोग, सार्वजनिक निर्माण र सेवा प्रवाह जस्ता विषयलाई लेखापरीक्षणको क्षेत्रमा समावेश गरिएको छ । उक्त विषयहरूको परीक्षणबाट मध्यमकालीन खर्च संरचना अनुसार बजेट विनियोजन हुन नसकेको, प्रदेशको बजेटमा संघीय अनुदानको अंश उच्च रहेको, विनियोजित बजेटको तुलनामा न्यून खर्च हुने गरेको, सार्वजनिक सम्पत्तिको संरक्षण र अभिलेख अद्यावधिक हुन नसेकेको, आयोजना बैङ्कमा समावेश भएका योजनामध्ये बढी उपलब्धिमूलक योजना छनौट गरी कार्यान्वयन हुन नसकेको, संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमार्फत एकै प्रकृतिका कार्यसम्पादन भई कार्यक्रमहरू दोहोरिने, खप्टिने तथा टुक्रिने प्रवृत्तिमा नियन्त्रण हुन नसकेको, वितरणमुखी कार्यक्रममा बजेट नियन्त्रण हुन नसकेको जस्ता व्यहोरा देखिएका छन् । देखिएका

कैफियतमा सुधारका लागि प्रदेश सरकारले आवश्यक कानुन तर्जुमा, दरबन्दी बमोजिमका कर्मचारीको पदपूर्ति, बजेटमा समावेश भएका नीति तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन, प्रदेशस्तरका सेवा प्रवाहलाई नियमित एवं व्यवस्थित, अनुत्पादक खर्च नियन्त्रण गरी प्रभावकारी रुपमा कार्यसम्पादन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

अन्त्यमा, यस प्रतिवेदनको कार्यान्वयनवाट सार्वजनिक सदाचारिता, पारदर्शिता र जवाफदेहिताको प्रवर्द्धनमा सहयोग पुग्ने विश्वास लिएको छु । लेखापरीक्षण सम्पन्न गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने क्रममा अमूल्य सुझाव दिई सहयोग गर्नुहुने माननीय प्रदेश प्रमुखज्यू, माननीय मुख्यमन्त्रीज्यू तथा मन्त्रीज्यूहरू, प्रदेश सभाका माननीय सभामुखज्यू तथा उपसभामुखज्यू, प्रदेश सभाका माननीय सदस्यज्यूहरू, पदाधिकारीहरू, कर्मचारीहरू, नागरिक समाजका प्रतिनिधिहरू र सञ्चारकर्मीहरूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । लेखापरीक्षण कार्यमा संलग्न यस कार्यालयका सम्पूर्ण कर्मचारीलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

३० चैत्र २०७९

(टंकमणि शर्मा, दंगाल)
महालेखापरीक्षक

लेखापरीक्षणको उद्देश्य, क्षेत्र र पद्धति

१. **संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था -** नेपालको संविधानको धारा २४१ बमोजिम प्रदेश सभा, प्रदेश सरकार र प्रदेश सरकारी कार्यालयको लेखा कानुन बमोजिम नियमितता, मितव्ययिता, कार्यदक्षता, प्रभावकारिता र औचित्य समेतको विचार गरी महालेखापरीक्षकबाट लेखापरीक्षण हुने व्यवस्था छ । प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ३६ मा प्रत्येक कार्यालयले सबै प्रकारका आयव्यय तथा कारोबारको तोकिए बमोजिमको लेखा र वित्तीय विवरण पेस गरी महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट अन्तिम लेखापरीक्षण गराउनुपर्ने व्यवस्था छ ।

२. **उद्देश्य -** सार्वजनिक स्रोतको प्राप्ति र उपयोग तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाहको सम्बन्धमा नियमितता, मितव्ययिता, कार्यदक्षता, प्रभावकारिता र औचित्यको आधारमा लेखापरीक्षण गरी उचित निष्कर्ष र सुझाव प्रदान गर्नु तथा वित्तीय प्रतिवेदनउपर राय प्रदान गर्नु लेखापरीक्षणको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ। देहायका विषयहरू सुनिश्चित गर्नु लेखापरीक्षणको अन्य उद्देश्यहरू रहेका छन्:

- आर्थिक विवरण तोकिएको ढाँचामा तयार गरी यथार्थ स्थिति चित्रण गरेको,
- सञ्चित कोष तथा अन्य सरकारी कोषको हिसाब यथार्थपरक रहेको,
- प्रदेश विनियोजन ऐन बमोजिम स्वीकृत सीमाभित्र रही तोकेको कार्य र प्रयोजनमा खर्च गरेको,
- राजस्वलगायत समस्त आम्दानी र धरौटी असुली एवं दाखिला गरेको,
- सरकारी सम्पत्तिको व्यवस्थापन एवं स्रोतको हानिनोक्सानी र दुरुपयोग हुन नपाउने गरी आन्तरिक नियन्त्रण व्यवस्था गरेको र सोको कार्यान्वयन भएको,
- आर्थिक कारोबार गर्दा प्रचलित ऐन कानुनको परिपालना गरेको एवं पुष्टयाई गर्ने प्रमाण यथेष्ठ राखेको,
- स्वीकृत कार्यक्रम अनुसार निर्धारित समयभित्र लक्ष्य र उपलब्धि हासिल गरेको,
- सार्वजनिक निकायले तोकिए बमोजिम विकास निर्माण र सेवा प्रवाह गरेको,
- आर्थिक कारोवार गर्दा मितव्ययिता, कार्यदक्षता र प्रभावकारितामा पर्याप्त ध्यान दिएको,
- सार्वजनिक निकायले जवाफदेहिता वहन गरेको ।

३. **क्षेत्र -** यो वर्ष प्रदेश सभा, प्रदेश मन्त्रालय, संवैधानिक अङ्ग, प्रदेश कार्यालय र समिति तथा अन्य संस्था समेत २०४ निकायको २०७८।७९ को आर्थिक कारोबारको लेखापरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ । लेखापरीक्षणको क्रममा कानुनको परिपालना, विकास निर्माण र सेवा प्रवाहको स्थिति मूल्यांकन गर्न सूचना तथा तथ्यांकसमेत संकलन गरी अध्ययन एवं विश्लेषण गरिएको छ ।

४. **पद्धति -** लेखापरीक्षण ऐन, २०७५ मा उल्लेखित व्यवस्था, नेपाल सरकारी लेखापरीक्षण मान, वित्तीय, कार्यमूलक, प्रकोप व्यवस्थापन तथा अन्य सान्दर्भिक लेखापरीक्षण निर्देशिका, मार्गदर्शन र असल अभ्यासको अनुसरण गरी लेखापरीक्षण गरिएको छ । समग्र लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने निकायहरूलाई जोखिम मूल्यांकनको आधारमा न्यून र उच्च जोखिमयुक्त निकायमा वर्गीकरण गरी उच्च जोखिमयुक्त १५६ निकायको विस्तृत लेखापरीक्षण र न्यून जोखिमयुक्त ४८ निकायको दूर लेखापरीक्षण

कार्यविधिबाट लेखापरीक्षण गरीएको छ । विद्युतीय प्रणालीमा आधारित नेपाल लेखापरीक्षण व्यवस्थापन प्रणालीको सफ्टवेयर मार्फत लेखापरीक्षण गरिएको छ ।

यसका अलावा लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोराउपर सम्बन्धित निकायका प्रमुखसँग छलफल गरेपश्चात् लेखापरीक्षणको प्रारम्भिक प्रतिवेदन जारी गरिएको र सो उपर निकायबाट प्राप्त जवाफ/प्रतिकृया समेतलाई आधार मानी यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । लेखापरीक्षणको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न उच्च तहबाट सुपरीवेक्षण, स्थलगत निरीक्षण, लेखापरीक्षण सम्पन्न फाइल तथा प्रतिवेदनको पुनरावलोकन र छनौट भएका लेखापरीक्षण फाइलको गुणस्तर पुनरावलोकन समेत गर्ने गरिएको छ । नीतिगत विषयमा राय लिन लेखापरीक्षण सल्लाहकार समिति गठन गरिएको र विभिन्न क्षेत्रका विषयविज्ञ संलग्न गराइएको छ ।

५. **वार्षिक प्रतिवेदन -** महालेखापरीक्षकले प्रत्येक प्रदेशमा आफूले गरेको काम कारबाहीको सम्बन्धमा अलग अलग प्रतिवेदन तयार गरी प्रदेश प्रमुख समक्ष पेस गर्नसक्ने नेपालको संविधानको धारा २९४ को उपधारा (३) को व्यवस्था अनुसार यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । यस प्रतिवेदनमा ५ परिच्छेद तथा १४ **अनुसूची** रहेका छन् । परिच्छेद १ मा लेखापरीक्षण गरिएका निकायको विवरण, परिच्छेद २ मा लेखापरीक्षणबाट देखिएका बेरुजुको स्थिति, परिच्छेद ३ मा लेखापरीक्षणबाट देखिएका समग्र व्यहोरा, परिच्छेद ४ मा प्रतिवेदन कार्यान्वयन स्थिति र परिच्छेद ५ मा सुधारका क्षेत्रहरू उल्लेख गरिएको छ।

महालेखापरीक्षकको कार्यालय
Office of the Auditor General
बबरमहल, काठमाडौं, नेपाल
Babar Mahal, Kathmandu, Nepal

मिति:२०७९।१२।२९

प.सं. २०७९।८०
च.नं. ६८३

विषय : प्रदेश सञ्चित कोषको वित्तीय विवरण उपर लेखापरीक्षण प्रतिवेदन ।

श्री सचिव,
आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय,
कोशी प्रदेश, विराटनगर

१. **कैफियतसहितको राय** - हामीले कोशी प्रदेशको सञ्चित कोषको आर्थिक वर्ष २०७८।७९ को प्राप्ति र भुक्तानीको एकीकृत वित्तीय विवरण, मन्त्रालयगत बजेट तथा खर्च विवरण र त्यससँग सम्बन्धित लेखा नीति तथा टिप्पणीको लेखापरीक्षण गरेका छौं।

हाम्रो रायमा, यस प्रतिवेदनको कैफियतसहितको राय व्यक्त गर्ने आधार खण्डमा उल्लेख भएका विषयले पार्ने असरबाहेक, पेश भएको २०७९ आषाढ ३२ मा समाप्त भएको आर्थिक वर्ष २०७८।७९ को प्रदेश सञ्चित कोषको प्राप्ति भुक्तानीको एकीकृत वार्षिक प्रतिवेदन, मन्त्रालयगत बजेट तथा खर्च विवरण र त्यससँग सम्बन्धित लेखा नीति तथा टिप्पणी समावेश भएको वित्तीय विवरणले नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान र आर्थिक कार्यविधि ऐन तथा प्रचलित कानुनबमोजिम सारभूतरुपमा सही तथा यथार्थ अवस्था चित्रण गर्दछ।

२. **कैफियत सहितको राय व्यक्त गर्ने आधार**

२.१. प्रदेश सञ्चित कोषको वित्तीय विवरण तयार गर्दा नगदमा आधारित लेखा प्रणालीको आधारमा स्वीकृत ढाँचा प्रयोग गरी वित्तीय विवरण तयार गरेको छ । तर वित्तीय प्रतिवेदनमा समेटनुपर्ने विभाज्य कोषबाट बाँडफाँट हुन बाँकी रकम, अन्तर सरकारी कारोबारलगायतका सूचना एवं कारोबार समेट्न सकेको छैन।

२.२. प्रदेश सरकारका मन्त्रालय र मातहतको लेखापरीक्षणबाट रु.१ अर्ब ४९ करोड ९८ लाख ५९ हजार बेरुजु देखिएको छ । सोमध्ये असुल गर्नुपर्ने रु.३२ करोड १० लाख ७६ हजार, नियमित गर्नुपर्ने रु. १अर्ब ५ करोड ९२ लाख ५२ हजार र पेस्की बाँकी रु.११ करोड ९५ लाख ३१ हजार रहेको छ। यसैगरी अन्य संस्था एवं समिति तर्फ रु.१४ करोड ६४ लाख ५३ हजार बेरुजु देखिएको छ । सो मध्ये असुल गर्नुपर्ने रु.१ करोड ७३ लाख २१ हजार, नियमित गर्नुपर्ने रु.१२ करोड ८८ लाख ९३ हजार र पेस्की बाँकी रु.२ लाख ४० हजार रहेको छ।

२.३. प्रदेश सरकारलाई रु.८ अर्ब ५६ करोड ७८ लाख समानीकरण अनुदान प्राप्त भएकोमध्ये रु.७ अर्ब ७५ करोड ७३ लाख ३८ हजार खर्च भई रु.८१ करोड ४ लाख ६२ हजार प्रदेश सञ्चित कोषमा

Phone: 4258174, 4266034, 4255707, A.G. Fax: 977-1-4268309, Fax: 977-1-4262798, Post Box: 13328
email: aag.mgmt@oagnep.gov.np Web Page: www.oagnep.gov.np

बाँकी रहेको छ। संघीय सरकारबाट प्रदेश सरकारलाई सशर्त अनुदान रु.८ अर्ब १३ करोड ९६ लाख ४८ हजार, समपूरक अनुदान रु.१ अर्ब १६ करोड ४८ लाख र विशेष अनुदान रु.५९ करोड ३३ लाख समेत रु.९ अर्ब ८९ करोड ७७ लाख ४८ हजार अनुदान प्राप्त भएकोमा वर्षान्तसम्म खर्च हुन नसकी रु.१ अर्ब ४६ करोड १२ लाख १३ हजार बचत रहेको छ । उक्त रकम संघीय सञ्चित कोषमा फिर्ता भएको छ। सर्शत अनुदान पनि खर्च हुन नसक्दा स्वीकृत कार्यक्रम कार्यान्वयनमा असर परेको छ।

२.४. प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले प्रदेश विभाज्य कोषको आय व्यय विवरण तयार गरेको छ । यस वर्ष सवारी साधन कर रु.१ अर्ब ९८ करोड ८६ लाख ५६ हजार असुल भएको छ । गत वर्षको जिम्मेवारी रु.११ करोड ३३ लाख ७ हजारसमेत कोषमा रु.२ अर्ब १० करोड १९ लाख ६३ हजार रहेकोमध्ये रु.१ अर्ब ९९ करोड ६१ लाख २० हजार बाडँफाँट गरेकोमा प्रदेश सञ्चित कोषमा रु.१ अर्ब १९ करोड ७६ लाख ७२ हजार र स्थानीय तहमा रु.७९ करोड ८४ लाख ४८ हजार पठाएकोमा बाँडफाँट हुन बाँकी रु. १० करोड ५८ लाख ४३ हजार रहेको छ । सयममा बाँडफाँट गर्नुपर्दछ।

२.५. प्रदेश सरकारको स्रोतबाट समानीकरण, सशर्त, विशेष र समपूरक अनुदान रु.३ अर्ब ९० करोड ५८ लाख १९ हजार वित्तीय हस्तान्तरण गरेको छ । सो मध्ये स्थानीय तहहरूलाई सशर्त, विशेष र समपूरक अनुदान रु. २ अर्ब ९० करोड ५८ लाख १९ हजार हस्तान्तरण गरेको छ । प्रतिवेदन अवधिसम्म स्थानीय तहबाट रु. १३ करोड ४० लाख ४७ हजार फिर्ता भएको उल्लेख भएतापनि सोको स्थानीय तहगत विवरण तयार गरेको छैन । यथार्थ खर्चको विवरण लिई बाँकी रकम प्रदेश सञ्चित कोषमा दाखिला गर्नुपर्दछ।

हाम्रो लेखापरीक्षण कार्य नेपालको संविधान, लेखापरीक्षण ऐन तथा महालेखापरीक्षकको कार्यालयले अवलम्बन गरेका सरकारी लेखापरीक्षणमान, मार्गदर्शन तथा लेखापरीक्षणसँग सम्बन्धित अन्य प्रचलित कानुनबमोजिम गरिएको छ। सञ्चित कोषको वित्तीय विवरण तयार गर्ने प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयसँग हामी स्वतन्त्र छौं। त्यसका लागि स्वीकृत आचारसंहिता अनुसार हामीले काम गरेका छौं । लेखापरीक्षणको क्रममा प्राप्त गरेका लेखापरीक्षण प्रमाणहरू हाम्रो राय व्यक्त गर्ने आधारका लागि पर्याप्त र उपयुक्त छन् भन्ने कुरामा हामी विश्वस्त छौं ।

३. अन्य व्यहोरा - ऐन नियमको परिपालना, आन्तरिक नियन्त्रण व्यवस्था, सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापन, सम्पत्तिको संरक्षण, स्रोत साधनको प्राप्ति र उपयोग, शासकीय प्रबन्ध, स्रोत सुनिश्चितता र बजेट व्यवस्थापन र विकास प्रशासन र सोको कार्यान्वयन, अनुदान वितरण तथा अनुगमन, सेवा प्रवाह, सार्वजनिक प्रशासन, जवाफदेहिता र सुशासनलगायतका विषयमा सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

४. **वित्तीय विवरणउपर व्यवस्थापनको जिम्मेवारी** - नेपाल सार्वजनिक क्षेत्र लेखामान बमोजिम सही र यथार्थ हुने गरी वित्तीय प्रतिवेदन तयार गर्ने तथा जालसाजी वा अन्य गल्तीका कारण वित्तीय प्रतिवेदन सारभूतरुपमा गलत आँकडारहित स्वरुपमा बन्ने गरी आवश्यक आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली लागू गर्ने जिम्मेवारी प्रदेश सरकारमा रहेको छ। प्रदेश मन्त्रालयका लेखा उत्तरदायी अधिकृतहरू प्रदेश सञ्चित कोषको वित्तीय प्रतिवेदन प्रक्रियाको अनुगमनका लागि जिम्मेवार रहेका छन् ।

५. **वित्तीय विवरणको लेखापरीक्षणउपर लेखापरीक्षकको जिम्मेवारी** - वित्तीय विवरण समग्रमा जालसाजी वा अन्य त्रुटिसमेतका कारण सारभूतरुपमा गलत आँकडारहित रहेको होस् भनी उचित आश्वस्तता प्राप्त गरी रायसहितको लेखापरीक्षण प्रतिवेदन जारी गर्नु लेखापरीक्षणको उद्देश्य हो। लेखापरीक्षणमा उचित आश्वस्ततामे सामान्यस्तरको आश्वस्ततासम्म प्रदान गरेको हुन्छ, तर लेखापरीक्षण ऐन तथा महालेखापरीक्षकको कार्यालयले अवलम्बन गरेका सरकारी लेखापरीक्षण मानदण्ड, मार्गदर्शन तथा लेखापरीक्षणसँग सम्बन्धित अन्य प्रचलित कानुनबमोजिम गर्ने लेखापरीक्षण सम्पादन भएकै अवस्थामा पनि सबै प्रकारका जालसाजीजन्य वा अन्य त्रुटि पत्ता लगाउन सक्ने निश्चितता भने हुदैन। वित्तीय विवरणका उपयोगकर्ताले गर्ने आर्थिक निर्णयमा नै फरक पार्नसक्ने अवस्था देखिएका एउटै वा समग्रतामा हुने विशेष वा जालसाजीजन्य वा अन्य त्रुटिलाई सारभूतरुपमा गलत आँकडा मानिएको छ।

(राममाया कुँवर)
उप-महालेखापरीक्षक

परिच्छेद -१

लेखापरीक्षण गरिएका निकायको विवरण

- **समष्टिगत लेखापरीक्षण**

(रू.हजारमा)

क्र.सं.	लेखापरीक्षण गरिएका निकाय र विषय	संख्या	रकम
१	सरकारी कार्यालय	१८७	४४६१५००२
२	समिति र अन्य संस्था	१७	४४०४४३५
	जम्मा	**२०४**	**४९०१९४३७**

यो वर्ष प्रदेश मातहत २०४ निकायको रू.४९ अर्ब १ करोड ९४ लाख ३७ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न गरिएको छ । उक्त रकममा प्रदेश सरकारबाट संघीय कार्यालयहरूलाई उपलब्ध गराएको बजेट तथा बक्यौता कार्यालयको लेखापरीक्षण रकमसमेत समावेश छ । लेखापरीक्षण गरिएका निकायहरूको विवरण अनुसूची-२ र ३ मा उल्लेख छ ।

१. **सरकारी निकाय -** यो वर्ष प्रदेश मातहतका १८७ निकायको विनियोजन, राजस्व, धरौटी र अन्य कारोबार तर्फ निम्नानुसार लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छः

(रू.हजारमा

क्र.सं.	कारोबार	बक्यौता	२०७८।७९	जम्मा
१	विनियोजन निकासा	२८२९४०	२६१९४६६३	२६४७७६०३
२	राजस्व असुली	८२१	१४५०८४७०	१४५०९२९१
३	धरौटी आम्दानी	३४६	२२३४२९५	२२३४६४१
४	अन्य कारोबार	०	१३९३४६७	१३९३४६७
	जम्मा	**२८४१०७**	**४४३३०८९५**	**४४६१५००२**

लेखापरीक्षण सम्पन्न निकाय र लेखापरीक्षण रकमको विवरण अनुसूची-२ मा उल्लेख छ ।

२. **समिति र अन्य संस्था -** यो वर्ष १७ समिति र अन्य संस्थाको रू.४ अर्ब ४० करोड ४४ लाख ३५ हजारको लेखापरीक्षण गरिएको छ । विस्तृत विवरण अनुसूची-३ र ४ मा उल्लेख छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका प्रमुख व्यहोरा परिच्छेद-३ को मन्त्रालय खण्डमा समावेश छ ।

- **प्रदेश सरकार बजेट र राजस्वको कार्यान्वयन स्थितिः**

३. **प्रदेश बजेट तथा खर्च -** प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट प्राप्त विवरणअनुसार २०७८।७९ को बजेट अनुमान र यथार्थ खर्च निम्नानुसार छः

(रू.हजारमा)

शीर्षक/क्षेत्र	२०७८।७९ को		
	बजेट अनुमान	यथार्थ खर्च	कुल खर्चको आधारमा प्रतिशत
चालु	१५९६८९७८	१३१२७२१५	४३.८१
पुँजीगत	१८७६१८७५	१६८३९२२१	५६.१९
वित्तीय व्यवस्था	३००००	०	०
जम्मा	**३४७६०८५३**	**२९९६६४३६**	

४. **खर्चको स्थिति** - प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट प्राप्त विवरणअनुसार यो वर्षको चालु र पुँजीगत खर्चको निकायगत विवरण निम्नानुसार छ ।

(रू.हजारमा)

सि.नं.	निकाय	बजेट		यथार्थ खर्च	
		चालु	पुँजीगत	चालु	पुँजीगत
१.	प्रदेश सभामुख र उपसभामुख	६८००	-	६६१०	-
२.	प्रदेश लोकसेवा आयोग अध्यक्ष र सदस्य	४२५०	-	३१०५	-
३.	प्रदेश सभा सचिवालय	१९५०३४	२०१५०	१७८७०५	१४४६७
४.	प्रदेश लोकसेवा आयोग	५८३६८	२१६२३	४२६५४	१७५२६
५.	मुख्य न्यायधिवक्ताको कार्यालय	१६७९३	८००	१०८६६	१८७
६.	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	८७२३६२	५८०४०	४०३३६४	३१७४९
७.	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	२०५७९६२	१४८४५	२०१७२३९	९५३९
८.	उद्योग, श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय	२९८१७०	१२७०४५	२१२४८४	९३९८४
९.	कृषि मन्त्रालय	१९५६२४६	१५३३७९	१५९४२९९	१३२१०३
१०.	खानेपानी, सिँचाइ तथा ऊर्जा मन्त्रालय	३३८७८८	५६५५२१८	३१२०१६	५०१९७८१
११.	आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय	१५६४३४	२२७२१०	११४३२२	१७६९६६
१२.	पर्यटन तथा संस्कृति मन्त्रालय	८७६४७	८३४६००	५७०५२	६०२४०७
१३.	वन, वातावरण तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	१०४७९४६	५७८४४५	८१६६०४	५२३०६३
१४.	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय	८०५७४	२२७१४	५७९९३	१९८६८
१५.	सडक पूर्वाधार तथा सहरी विकास मन्त्रालय	३१८९१९	९७७६८३८	१९८७१४	९२२०६६५
१६.	सामाजिक विकास मन्त्रालय	१३१२००८	३३४२७५	१०९०८७९	३०७७१८
१७.	यातायात व्यवस्था तथा सञ्चार मन्त्रालय	१९४७५४	३३१३०	१६८७०८	२९७५३
१८.	स्वास्थ्य मन्त्रालय	२७२६१७२	९०१५६३	२०५००९४	६३७८०२
१९.	प्रदेश योजना आयोग	३७१२४	२०००	१९७३६	१६४३
२०.	अर्थ विविध	३०५०९	-	-	-
२१.	स्थानीय तह	४२०२११८	-	३७७१७७१	-
जम्मा		**१५९९८९७८**	**१८७६१८७५**	**१३१२७२१५**	**१६८३९२२१**

माथिको तालिका अनुसार प्रदेश सरकारले चालूतर्फ रू.१३ अर्ब १२ करोड ७२ लाख १५ हजार अर्थात् विनियोजनको ८२.०५ प्रतिशत र पुँजीगततर्फ रू.१६ अर्ब ८३ करोड ९२ लाख २१ हजार अर्थात् विनियोजित बजेटको ८९.७५ प्रतिशत खर्च गरेको छ । प्रदेश सरकारले समग्रमा विनियोजन भएको बजेट रू.३४ अर्ब ७६ करोड ८ लाख ५३ हजारमध्ये ८६.२१ प्रतिशत अर्थात् रू.२९ अर्ब ९६ करोड ६४ लाख ३६ हजार खर्च गरेको छ । अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरणबाट स्थानीय तहलाई चालूतर्फबाट रू.४ अर्ब २० करोड २१ लाख १८ हजार व्यवस्था गरेकोमध्ये रू.३ अर्ब ७७ करोड १७ लाख ७१ हजार अर्थात् ८९.७६ प्रतिशत खर्च गरेको छ ।

प्रदेश सरकारको नीति तथा कार्यक्रम र बजेटको उद्देश्य परिपूर्तिका लागि प्रदेश कानुन बमोजिम विकास निर्माण तथा सेवा प्रवाहका कार्य अगाडि बढाउन प्रदेशले विनियोजन गरेको बजेटबाट स्थानीय सरकारका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न वित्तीय समानिकरण अनुदानतर्फ रू.१ अर्ब, सर्शत अनुदानतर्फ रू.१ अर्ब ६४ करोड ४९ लाख ७५ हजार र समपुरक अनुदानतर्फ १ अर्ब २६ करोड ८ लाख ४४ हजारसमेत रू.३ अर्ब ९० करोड ५८ लाख १९ हजार हस्तान्तरण गरेको छ । हस्तान्तरित रकममध्ये कुल यथार्थ खर्च रू.३ अर्ब ७७ करोड १७ लाख ७१ हजार स्थानीय तहहरूलाई बजेट दिएको विवरण अनुसूची-२ मा उल्लेख गरिएको छ ।

४.१. संघीय सरकारबाट थप प्राप्त ससर्त अनुदान रू.२ अर्ब २९ करोड १६ लाख ५३ हजारसमेत अन्तिम बजेटमा समावेश छ ।

५. **स्रोत अनुमान तथा यथार्थ खर्च** - प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट प्राप्त विवरणअनुसार प्रदेश सरकारको २०७८।७९ को अनुमान तथा यथार्थ खर्चको स्रोतगत विवरण निम्नानुसार छः

(रू.हजारमा)

सि.नं.	स्रोत	२०७८।७९		अनुमानको तुलनामा खर्च प्रतिशत
		अनुमान	यथार्थ खर्च	
१	**संघीय सरकार तर्फ**	**१८५८५२५३**	**१६२४४९३०**	**८७.४**
१.१	समानीकरण अनुदान	८५६७८००	७७५७३३८	९०.५४
१.२	ससर्त अनुदान	८२५९३५३	७०४६७२५	८५.३२
१.३	समपूरक अनुदान	११६४८००	१००९५३०	८६.६७
१.४	विशेष अनुदान	५९३३००	४३१३३७	७२.७
२	**प्रदेश सरकार तर्फ**	**१६१७५६००**	**१३७२१५०६**	**८४.८३**
	कुल जम्मा	३४७६०८५३	२९९६६४३६	**८६.२१**

आर्थिक वर्ष २०७८।७९ मा प्रदेश सरकारको कुल खर्चको ५४.२१ प्रतिशत संघीय सरकारबाट हस्तान्तरण भई आएको अनुदानबाट र ४५.७९ प्रतिशत प्रदेश सरकारको श्रोतबाट व्यहोरेको छ ।

६. **राजस्व असुली -** प्रदेश सरकार सञ्चालनको मूल आधार राजस्व संकलन र परिचालन रहेको छ । २०७८।७९ मा प्रदेश सरकारको प्राप्तिको अवस्था निम्नअनुसार छन्:

(रू.हजारमा)

शीर्षक	राजस्व संकेत	वार्षिक लक्ष्य	राजस्व असुली	असुली प्रतिशत
कर राजस्व	११०००	१२०७६०५९	१२६२३४२०	१०४.५३
अन्य राजस्व	१४०००	१२००७३३	१४३५७८५	११९.५७
बेरुजु/नगद मौज्दात	१५०००	२६३७५००	४४९२६५	१७.००
	जम्मा	**१५९१४२९२**	**१४५०८४७०**	**९१.१७**

- आर्थिक वर्ष २०७८।७९ मा प्रदेशले प्राप्त गरेको रू.१४ अर्ब ५ करोड ९२ लाख ५ हजारमध्ये संघीय सरकारबाट प्राप्त राजस्व बाँडफाँट रू.११ अर्ब ४२ करोड ५६ लाख ९०

हजार (८१.२७ प्रतिशत) रहेको छ। प्रदेश सरकारले उक्त बाँडफाँट राजस्वमध्ये सवारी साधन करबापत रू.१ अर्ब १९ करोड ३१ लाख ९० हजार सङ्कलन गरेको छ।

- प्रदेश नियन्त्रक कार्यालयले उपलब्ध गराएको सञ्चित कोषको आर्थिक विवरणमा उल्लेख भएअनुसार शीर्षकगत कुल राजस्व रू.१४ अर्ब ५ करोड ९२ लाख ५ हजार असुल भएको छ। बेरुजु तथा नगद मौज्दातसहित कुल राजस्व संकलन रू.१४ अर्ब ५० करोड ८४ लाख ७० हजार रहेको छ । शीर्षकगत राजस्व असुलीको विस्तृत विवरण **अनुसूची-८** मा उल्लेख गरिएको छ ।

६.१. यो वर्ष प्रदेश सरकारले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रको आन्तरिक राजस्व रू.४ अर्ब ९ करोड ७५ लाख ९६ हजार असुल गर्ने अनुमान गरेकोमा रू.४ अर्ब ७३ करोड ३६ लाख ५१ हजार (११५.५२ प्रतिशत) असुल गरेको छ ।

६.२. अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार सवारी साधन करबापतको रकम प्रदेश विभाज्यकोषमा जम्मा गरी सोको ६० प्रतिशत प्रदेश सञ्चित कोषमा र ४० प्रतिशत स्थानीय सञ्चित कोषमा दाखिला गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । विभाज्य कोषमा रहेको रू.१० करोड ५८ लाख ४३ हजार बाँडफाँट गरेको छैन ।

७. **वित्तीय हस्तान्तरण -** यो वर्ष प्रदेश सञ्चित कोषबाट स्थानीय तहमा गरेको वित्तीय हस्तान्तरणको विवरण निम्नानुसार छः

(रू.हजारमा)

श्रोत	बजेट	निकासा	निकासा प्रतिशत
समानीकरण अनुदान	१००००००	१००००००	१००
समपूरक अनुदान	१३७००००	१२६०८४४	९२.०३
ससर्त अनुदान	१८२१६९६	१६४४९७५	९०.३०
जम्मा	**४१९१६९६**	**३९०५८१९**	**९३.१८**

प्रदेश सरकारले वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत् यो वर्ष १३७ स्थानीय तहमा रू.३ अर्ब ९० करोड ५८ लाख १९ हजार उपलब्ध गराएको छ । अनुदानमध्ये वर्षान्तमा खर्च नभई बाँकी रहेको (समानीकरण बाहेक) अनुदानको अद्यावधिक तथ्याङ्क संकलन गरेर प्रदेश सञ्चित कोषमा फिर्ता गराउने कार्य बाँकी रहेको छ ।

८. **संघीय कार्यालयलाई अख्तियारी -** प्रदेश सरकारको नीति कार्यक्रम र बजेटको उद्देश्य परिपूर्तिका लागि प्रदेश कानुनबमोजिम विकास निर्माण र सेवा प्रवाहका कार्य गर्नुपर्नेमा प्रदेशले संघीय सरकारका ९० कार्यालयलाई रू.७४ करोड ७५ लाख ६ हजार बजेट उपलब्ध गराएको छ । उक्त रकमको लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा परिच्छेद-३ मा उल्लेख छ । यसको विवरण अनुसूची-१२ मा समावेश छ।

परिच्छेद-२

लेखापरीक्षणबाट देखिएका बेरुजुको स्थिति

१. **बेरुजु -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा २(न) ले प्रचलित कानुनबमोजिम पुऱ्याउनुपर्ने रीत नपुऱ्याई कारोबार गरेको वा राख्नुपर्ने लेखा नराखेको तथा अनियमित वा बेमनासिब तरिकाले आर्थिक कारोबार गरेको भनी लेखापरीक्षण गर्दा औँल्याइएको वा ठहऱ्याएको कारोबारलाई बेरुजुको रूपमा परिभाषित गरेको छ । प्रदेशको सरकारी कार्यालय, अन्य संस्था तथा समितिको उपर्युक्त परिभाषा बमोजिम फर्स्यौंट गर्नुपर्ने अद्यावधिक रकम देहायअनुसार रू.१ अर्ब ६४ करोड ६३ लाख १२ हजार रहेको छः

यो वर्ष प्रदेश कार्यालयतर्फ लेखापरीक्षणबाट औँल्याइएको बेरुजु अङ्क निम्नानुसार छः

(रू.हजारमा)

वर्गीकरण	सरकारी कार्यालय	समिति तथा अन्य संस्था	जम्मा रकम	कुल बेरुजुको प्रतिशत
जम्मा बेरुजु रकम	**१४९९८५९**	**१४६४५३**	**१६४६३१२**	
१. असुल गर्नुपर्ने	३२१०७६	१७३२१	३३८३९७	२०.५५
२. नियमित गर्नुपर्ने	१०५९२५२	१२८८९३	११८८१४५	७२.१७
• अनियमित भएको	३४२१३८	८९११२	४३१२५०	२६.१९
• प्रमाण कागजात पेस नभएको	७१७११४	३९२८१	७५६३९५	४५.९४
• जिम्मेवारी नसारेको				
• शोधभर्ना नलिएको		५००	५००	०.०३
३. पेस्की	११९५३१	२४०	११९७७१	७.२७
• कर्मचारी पेस्की		२४०	२४०	०.०१५
• मोबिलाइजेसन पेस्की	११९५३१		११९५३१	७.२६
• प्रतीतपत्र पेस्की				
• संस्थागत पेस्की				

बेरुजु वर्गीकरणको विवरण अनुसूची-९ र १० मा उल्लेख छ ।

२. **अद्यावधिक बेरुजु -** प्रदेश सरकारी कार्यालय र अन्य संस्था तथा समितितर्फ गत वर्षसम्म रू.३ अर्ब ८० करोड ३३ लाख १६ हजार बेरुजु रहेकोमा यो वर्ष रू.४८ करोड ६२ लाख ३४ हजार सम्परीक्षण भई रू.३ अर्ब ३१ करोड ७० लाख ८२ हजार बाँकी रहेको र यो वर्ष रू.१ अर्ब ६४ करोड ६३ लाख १२ हजार थप भई जम्मा बेरुजु रू.४ अर्ब ९६ करोड ३३ लाख ९४ हजार कायम भएको छ । यस सम्बन्धी विवरण अनुसूची-११ मा रहेको छ ।

(रू.हजारमा)

क्र.सं.	विवरण	विगतको बेरुजु	फर्स्यौंट तथा सम्परीक्षण	विगतको खुद बाँकी	चालु वर्षको थप	अद्यावधिक बाँकी बेरुजु
१	प्रदेश सरकारी निकाय	३७५३३०२	४८६२३४	३२६७०६८	१४९९८५९	४७६६९२७
२	समिति तथा अन्य संस्था	५००१४	०	५००१४	१४६४५३	१९६४६७
	जम्मा	**३८०३३१६**	**४८६२३४**	**३३१७०८२**	**१६४६३१२**	**४९६३३९४**

३. **बेरुजु विश्लेषण -** प्रदेश सरकारी कार्यालय, अन्य संस्था र समितिको बेरुजुको अवस्था निम्नानुसार रहेको छ :

३.१. प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ३८ मा बेरुजु फर्स्यौंट गर्ने जिम्मेवारी सम्बन्धित लेखा उत्तरदायी अधिकृतको हुने, औंल्याइएको बेरुजुको ३५ दिन वा म्याद थप भएकोमा सो म्यादभित्र फर्स्यौंट गर्ने र फर्स्यौंट नगरेमा लेखा उत्तरदायी अधिकृत र विभागीय मन्त्री वा राज्यमन्त्रीलाई जानकारी दिने उल्लेख छ । सोही व्यवस्थाबमोजिमको प्रक्रिया पूरा गर्दासमेत २०७८।७९ को बेरुजु फर्स्यौंट नभएकाले जवाफदेहिता र जिम्मेवारीको पूर्ण पालना भएको छैन । तसर्थ सो अवधिमा कार्यरत लेखा उत्तरदायी अधिकृतहरूको नामावली र बेरुजु रकम अनुसूची - १३ मा समावेश गरिएको छ ।

३.२. प्रदेश मातहत सरकारी कार्यालय, अन्य संस्था र समितिसमेतको यो वर्ष रकमगत आधारमा बढी बेरुजु हुने मन्त्रालय निम्नानुसार छन्:

(रू.हजारमा)

क्र.स.	मन्त्रालय / निकायको नाम	लेखापरीक्षण अङ्क	बेरुजु अङ्क				कुल बेरुजुको प्रतिशत	ले.प. अङ्कको तुलनामा बेरुजु प्रतिशत
			असुल गर्नुपर्ने	नियमित गर्नुपर्ने	पेश्की बाँकी	जम्मा		
१	सडक पूर्वाधार तथा शहरी विकास मन्त्रालय	१०७५१०७१	१६१३९२	२५०३५४	८४५२४	४९६२७०	३०.१४	४.६२
२	खानेपानी सिंचाइ तथा ऊर्जा मन्त्रालय	६०९३७६८	७१८७९	३६३६४१	२४८९८	४६०४१८	२७.९७	७.५६
३	कृषि मन्त्रालय	१७५५७५२	१७१४१	२११२०८		२२८३४९	१३.८८	१३.०१
४	वन वातावरण तथा भू संरक्षण मन्त्रालय	२००१३९२	५२८५९	३२७०१	५५५८	९१११८	५.५३	४.५५
५	स्वास्थ्य मन्त्रालय	३३९६२७५	२९५१	६१०५८	३३५०	६७३५९	४.०९	१.९८
६	अन्य मन्त्रालय र निकाय	२५०२११७९	३२१७५	२६९१८३	१४४०	३०२७९८	१८.३९	१.२१
	जम्मा	**४९०१९४३७**	**३३८३९७**	**११८८१४५**	**११९७७०**	**१६४६३१२**	**१००**	**३.३६**

सरकारी कार्यालयतर्फ सडक पूर्वाधार तथा शहरी विकास मन्त्रालय बढी बेरुजु हुने मन्त्रालय र भूमि व्यवस्था सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय सबैभन्दा कम बेरुजु हुने मन्त्रालयको क्रममा रहेको छ।

३.३. यो वर्ष १८७ प्रदेश कार्यालय र १७ अन्य संस्था तथा समितिको लेखापरीक्षण गरेकोमा २५ कार्यालय (१२.२५ प्रतिशत) मा बेरुजु देखिएन ।

३.४. यो वर्ष प्रदेश मातहतका सरकारी कार्यालय १८७ को लेखापरीक्षण गरेकोमा ४६ कार्यालयमा लगती बेरुजु देखिएको छैन ।

३.५. यो वर्ष १८७ प्रदेश कार्यालयको ३ हजार ४९ दफा बेरुजु देखिएकोमा १ हजार ३९८ दफा सैद्धान्तिक र १ हजार ६५१ दफा लगती बेरुजु कायम भएको छ ।

३.६. प्रदेश सरकारी कार्यालयतर्फ गत वर्षसम्मको पेस्की रू.३ अर्ब ५५ करोड ७४ लाख ५४ हजार बाँकी रहेकोमा यो वर्ष रू.१ करोड १९ लाख ८१ हजार फर्स्यौंट भई रू.३ अर्ब ५४ करोड ५४ लाख ७३

हजार बाँकी रहेकोमा यो वर्ष रू.११ करोड ९५ लाख ३१ हजार थप भई रू.३ अर्ब ६६ करोड ५० लाख ४ हजार बाँकी रहेको छ । त्यस्तै समिति तथा अन्य संस्थातर्फ गत वर्षसम्मको पेस्की रू.७३ लाख १३ हजार बाँकी रहेकोमा यो वर्ष थप रू.२ लाख ४० हजारसमेत रू.७५ लाख ५३ हजार बाँकी रहेको छ । पेस्की बाँकीको अद्यावधिक विवरण अनुसूची-५ मा रहेको छ ।

३.७. सरकारी कार्यालय तथा समिति एवं अन्य संस्थासमेतबाट लेखापरीक्षण क्रममा असुली गर्नुपर्ने देखिएको मध्ये लेखापरीक्षणको दौरानमा रू.७१ लाख १७ हजार, प्रारम्भिक प्रतिवेदन पठाएपछि रू.४७ लाख ४२ हजार र सम्परीक्षणको क्रममा रू.५४ लाख ७५ हजारसमेत रू.१ करोड ७३ लाख ४ हजार असुल भएको छ । यस सम्बन्धी विवरण अनुसूची-६ मा उल्लेख छ ।

३.८. सरकारी कार्यालय, अन्य संस्था तथा समितितर्फ ३३ निकायको रू.३९ लाख २२ हजार अग्रिम कर कट्टी नगरेको व्यहोरा औल्याएकोमा असुल गर्न बाँकी छ । यस सम्बन्धी विवरण अनुसूची-७ मा उल्लेख छ ।

३.९. प्रदेश कार्यालयतर्फ ५ वर्षको लेखापरीक्षण र बेरुजु अङ्कको तुलनात्मक स्थिति निम्नानुसार छः

(रू.हजारमा)

प्रतिवेदन	लेखापरीक्षण अङ्क	बेरुजु अङ्क	प्रतिशत	पेस्की बाहेकको बेरुजु	पेस्की बाहेकको बेरुजु प्रतिशत
पहिलो २०७५	६५६८९५	२२३४२	३.४०	२२२२६	३.३८
दोस्रो २०७७	३४६६४८९७	१६७३९२६	४.८२	७६९५२९	२.२१
तेस्रो २०७८	४४५७०३४०	१२६५१५६	२.८४	११७५४४९	२.६४
चौथो २०७९	४५५९१७५८	१६२८६१३	३.५६	१४८१८२०	३.२५
पाँचौं २०७९	४९०१९४३७	१६४६३१२	३.३६	१५२६५४२	३.१०

परिच्छेद-३

लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा

लेखापरीक्षणबाट देखिएका प्रमुख व्यहोरा

१. **कानुन निर्माण -** प्रदेश सरकारबाट जारी गर्नुपर्ने सबै ऐन तथा कानुन प्राथमिकताको आधारमा प्रदेश सभामा प्रस्तुत गरी पारित गराउनु पर्दछ । प्रदेश सरकारले यो वर्षसम्म ५६ ऐन, २४ नियमावली, १० निर्देशिका, ३३ कार्यविधि, १ मापदण्ड र १ गठन आदेशसमेत कुल १२४ कानुनी दस्ताबेज तयार गरेको छ । आवश्यक कानुनको पहिचान गरी समयमै कानुन निर्माण गर्नुपर्दछ ।

२. **वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम -** प्रदेश सरकारको नीति तथा कार्यक्रममा उल्लिखित नेपालको संविधानले परिकल्पना गरेको कानुनी राज्यको मूल्य र मान्यतालाई स्थापित गर्ने, कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्वमा अभिवृद्धि तथा कृषि क्षेत्रमा युवाहरूको परिचालन, उद्योग, व्यवसाय, पर्यटन क्षेत्रहरूमा रोजगारी तथा स्वरोजगारीका अवसरहरूको सिर्जना, निर्माणाधीन तथा अधुरा आयोजनाहरूको निर्माण कार्य सम्पन्न, लक्षित वर्गलाई जीवनचक्रमा आधारित सामाजिक सुरक्षा र संरक्षण, जीवनोपयोगी एवम सीपमूलक शिक्षामा जोड, संघ र स्थानीय तहसँग सहयोग, समन्वय र सहकार्य मार्फत सन्तुलित विकास, सबै प्रकारका विभेदको अन्त्य गर्दै विकासका प्रतिफलमा न्यायपूर्ण पहुँच र नतिजामुखी शासकीय व्यवस्था र सुशासन कायम गर्नेलगायतका नीति लिएकोमा विषयगत मन्त्रालयले प्रगति प्रतिवेदन तयार गरेको देखिएन ।

३. **वित्तीय जिम्मेवारी र जवाफदेहिता** - प्रदेश आर्थिक कार्याविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ५२ देखि ५७ सम्म वित्तीय उत्तरदायित्व, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता वहन गर्नुपर्ने व्यहोरा उल्लेख छ। उक्त जिम्मेवारी र जवाफदेहिता अनुसार योजना अनुगमन गरी जवाफदेहिता कायम गराउने व्यवस्थाको कार्यान्वयन गर्न मन्त्रालयको हकमा विभागीय मन्त्री, बेरुजु फर्स्यौट गर्ने गराउने उत्तरदायित्वको पालना कार्यालय प्रमुख एवं लेखा उत्तरदायी अधिकृत, विनियोजित बजेट लक्षित उद्देश्य अनुरुप खर्च गर्न नसकेमा सोको जिम्मेवारी कार्यालय प्रमुख र मन्त्रालयमा विभागीय मन्त्री र लेखा उत्तरदायी अधिकृतले लिनुपर्ने उल्लेख छ । प्रदेश अन्तर्गतका मन्त्रालयहरूले विनियोजित बजेटभन्दा कम खर्च गरी लक्ष्यअनुसारको वित्तीय प्रगति हासिल गरेका छैनन् । जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको पालना भएको अवस्था देखिने अद्यावधिक अभिलेख सबै मन्त्रालयले नराखेकोले ऐनको व्यवस्थाअनुसार तोकिएको जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको पालना गर्नु गर्नुपर्दछ ।

४. **संगठन तथा व्यवस्थापन सर्भेक्षण** - प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ मा प्रदेशस्तरका सरकारी निकायको संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण कार्य मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद् कार्यालयबाट हुने व्यवस्था छ । प्रदेशमा १३ मन्त्रालय, २ संवैधानिक निकाय तथा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयसमेतको ४ हजार ४४१ दरबन्दी स्वीकृत भएकोमा २ हजार ३६४ पदपूर्ति भई २ हजार ७७ पद रिक्त रहेको छ। रिक्त पद प्रदेश लोक सेवा आयोगमा माग गरी पदपूर्ति गर्नुपर्दछ ।

५. **बजेट कार्यान्वयन -** प्रदेश अर्थमन्त्रीले प्रत्येक वर्ष आषाढ महिनाको १ गते राजस्व संकलन, मध्यमकालीन खर्च संरचना, अनुदान, सार्वजनिक ऋण र लगानीसम्बन्धी नीतिगत व्यवस्थासहितको बजेट अनुमान प्रदेश सभामा पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । आर्थिक वर्ष २०७८।७९ को आय व्ययको अनुमान २०७८ आषाढ १ गते प्रदेश सभामा पेश भएको देखिन्छ । प्रदेश सरकारको २०७८।७९ को आय-व्यय स्थिति विश्लेषण गर्दा निम्नअनुसार देखिएको छः

५.१. यो वर्ष प्रदेश सरकारको सुरु बजेट रू.३२ अर्ब ४६ करोड ९२ लाख रहेकोमा संघबाट ससर्त अनुदान रू.२ अर्ब २९ करोड १६ लाख ५३ हजार थप भई अन्तिम बजेट रू.३४ अर्ब ७६ करोड ८ लाख ५३ हजार कायम भएकोमा रू.२९ अर्ब ९६ करोड ६४ लाख ३६ हजार (८६.२१ प्रतिशत) खर्च भएकोमध्ये चालु खर्चतर्फ रू.१३ अर्ब १२ करोड ७२ लाख १५ हजार (४३.८१ प्रतिशत) र पुँजीगत खर्चतर्फ रू.१६ अर्ब ८३ करोड ९२ लाख २१ हजार (५६.१९ प्रतिशत) रहेको छ ।

५.२. यो वर्ष वार्षिक बजेटमा कुल आयको अनुमान रू.३२ अर्ब ४६ करोड ९२ लाख भएकोमा रू.३२ अर्ब ९७ करोड ४० लाख (१०१.५५ प्रतिशत) आम्दानी प्राप्त भएको छ। जसमा कुल कर राजस्व लक्ष्य रू.१२ अर्ब ७ करोड ६० लाख ५९ हजार रहेकोमा रू.१२ अर्ब ६२ करोड ३४ लाख २० हजार (१०४.५३ प्रतिशत) संकलन भएको छ।

५.३. अन्तर सरकारी वित्तीय व्यवस्थापन ऐन, २०७४ मा संघीय सरकारबाट प्रदेश सरकारलाई अनुदान प्राप्त हुने व्यवस्था छ । अनुदानमध्ये समानीकरण, समपूरक र विशेष अनुदान बजेट अनुमान अनुसार नै प्राप्त भएकोमा ससर्त अनुदान अनुमानभन्दा रू.२ अर्ब ५० करोड ८६ लाख ३ हजार बढी प्राप्त भएको छ। यो वर्ष प्राप्त अनुदान रू.१८ अर्ब ४६ करोड ६५ लाख ५५ हजारमध्ये रू.१६ अर्ब २४ करोड ४९ लाख ३० हजार (८७.९६ प्रतिशत) खर्च भएको छ । समानीकरण अनुदान रू.८ अर्ब ५६ करोड ७८ लाखमध्ये रू.७ अर्ब ७५ करोड ७३ लाख ३८ हजार खर्च भई रू.८१ करोड ४ लाख ६२ हजार बचत भएको छ । ससर्त, समपूरक र विशेष अनुदानमध्ये खर्च नभई बाँकी रहेको रू.१ अर्ब ४६ करोड १२ लाख १३ हजार वर्षान्तमा फिर्ता नगरी २०७९।८० मा मात्र फिर्ता गरेको छ ।

५.४. यो वर्ष प्रदेश सरकारले १३७ स्थानीय तहलाई वित्तीय समानीकरण अनुदान रू.१ अर्ब, समपूरक अनुदान रू.१ अर्ब २६ करोड ८ लाख ४४ हजार र ससर्त अनुदान रू.१ अर्ब ६४ करोड ४९ लाख ७४ हजारसमेत रू.३ अर्ब ९० करोड ५८ लाख १९ हजार वित्तीय हस्तान्तरण गरेको छ । स्थानीय तहमा भएको वित्तीय हस्तान्तरण अनुदानमध्ये समपूरक अनुदानको अंश ३२.२८ प्रतिशत रहेको छ ।

५.५. **अर्थ विविधबाट रकमान्तर** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को ४१ मा अधिकार प्राप्त अधिकारीले सरकारी रकम खर्च गर्दा विनियोजन ऐनबमोजिम सेवा तथा कार्यमा खर्च गर्न विभिन्न शीर्षकमा स्वीकृत भएको रकम सो सेवा तथा कार्यको निमित्त स्वीकृत सीमाभित्र भएको विषय सुनिश्चित गरी खर्च गर्नुपर्ने उल्लेख छ । विनियोजन ऐनले छुट्याएको रकम सोही प्रयोजनमा खर्च गर्नुपर्दछ । मन्त्रालयको अर्थ विविध शीर्षकमा रू.३ अर्ब ७२ करोड ५७ हजार विनियोजन भएकोमा विभिन्न बजेट उपशीर्षकबाट रू.४० लाख थप गरी रू.३ अर्ब ७२ करोड ४० लाख ५७ हजार

कायम गरेको र सो बजेटबाट विभिन्न मन्त्रालय तथा मातहत कार्यालयको लागि रू.३ अर्ब ७२ करोड ३५ लाख ४८ हजार रकमान्तर गरेको देखिन्छ । रकमान्तरबाट आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयमा रू.२ अर्ब ३४ लाख ८१ हजार, सडक पूर्वाधार तथा शहरी विकास मन्त्रालयमा रू.८८ करोड ८६ लाख ९६ हजार, सामाजिक विकास मन्त्रालयमा रू.५ करोड ४५ लाख ६८ हजार, विभिन्न स्थानीय तहमा रू.८० करोड ३० लाख ९ हजार र अन्य मन्त्रालयहरूमा रू.१ करोड ९७ लाख ९४ हजार थप गरेको छ। दायित्व सिर्जना भएको योजनामा भुक्तानी गर्न, स्थानीय तहको समपूरक तथा विशेष अनुदान प्रदान गर्न, पूर्वाधार निर्माणको लागि रकम थप गर्न, संघीय सरकारको अनुदान फिर्ता गर्न र आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयलाई गत वर्षको संघीय अनुदान फिर्ता गर्न रकमान्तर थप गरेको देखिन्छ ।

५.६. **बहुवर्षीय आयोजनाको बाँकी दायित्व** - प्रदेश सरकारको २०७८।७९ को नीति तथा कार्यक्रममा प्राथमिकता प्राप्त आयोजनामा स्रोत सुनिश्चित गर्ने, आर्थिक गतिविधि एवम् विकास निर्माणका कार्यक्रमलाई तीव्रता दिने, आर्थिक सामाजिक पूर्वाधारहरूको विकास गरी प्रदेशको समृद्धिको आधार तयार गर्ने, निर्माणाधीन तथा अधुरो आयोजनाको निर्माण कार्य सम्पन्न गर्ने, विस्तृत परियोजना प्रतिवेदनको आधारमा योजनाको छनोट गर्ने, प्रोजेक्ट बैङ्क तयार गरी योजनाहरूको प्राथमिकीकरण गरी उपयुक्त आयोजना छनोट गर्ने उल्लेख छ । प्रदेश सरकारको गठन पश्चात संघबाट हस्तान्तरण भएका आयोजनाहरू र प्रदेश सरकारबाट स्रोत सहमति भई प्रदेश सरकार मातहतका कार्यालयबाट सञ्चालित बहुवर्षीय आयोजनाहरू खरिद प्रक्रियामा गएर सम्झौता भई रू.३७ अर्ब ८० करोड ७७ लाख ८४ हजार दायित्व सिर्जना भएको देखियो। दायित्व रकम २०७८।७९ को कुल बजेटभन्दा बढी देखिएकोले प्रदेश सरकारको योजना छनोट तथा स्रोत व्यवस्थापनमा तालमेलको स्थिति देखिएन।

६. **सवारी साधन खरिद** - प्रदेश मातहतका विभिन्न निकाय तथा कार्यालयहरूले यो वर्ष सवारी साधन खरिद कार्यमा रू.२१ करोड ७५ लाख २१ हजार खर्च गरेका छन् । विगत ४ वर्षमा सवारी साधन खरिद कार्यमा रू.१ अर्ब ५ करोड ७९ लाख ५३ हजार खर्च भएको छ । प्रदेश सरकारले सवारी साधन खरिदसम्बन्धी मापदण्ड स्वीकृत गरी लागू गरेको भएतापनि तोकिएको सीमाभन्दा बढी मूल्यका सवारी साधन खरिद गर्ने कार्यसमेत हुने गरेको, सवारी साधन सञ्चालन र मर्मत संभार खर्चमा सालिन्दा बढोत्तरी हुँदै गएको छ ।

आर्थिक वर्ष २०७७।७८ मा पदाधिकारी इन्धन खर्चमा रू.१ करोड २३ लाख ७३ हजार खर्च भएकोमा २०७८।७९ मा सो खर्च रू.१ करोड ३७ लाख ८६ हजार गरेको छ । कार्यालय प्रयोजनमा भएको इन्धन खर्च २०७७।७८ मा रू.६ करोड ९८ लाख ६९ हजार भएकोमा २०७८।७९ मा रू.९ करोड २८ लाख ८६ हजार (१३२.९४ प्रतिशत) ले वृद्धि भएको र सवारी साधनको मर्मत खर्चसमेत रू.८ करोड १ लाख ५२ हजारबाट (१२४.३२ प्रतिशत) बढेर रू.९ करोड ९६ लाख ४५ हजार पुगेको छ । स्वीकृत मापदण्डको कडाईका साथ पालना गरी यस्तो खर्चमा मितव्ययिता कायम गर्नुपर्दछ ।

७. **करार सेवा शुल्क** - प्रदेश सरकारको स्वीकृत दरबन्दीअनुसारको पदपूर्ति नभएकोले करार सेवाबाट कार्य गराइ खर्च गरेको छ । आर्थिक वर्ष २०७७।७८ मा यस्तो खर्च रू.२४ करोड १४ लाख ५

हजार रहेकोमा २०७८।७९ मा रू.२६ करोड ११ लाख ६५ हजार (८.१८ प्रतिशत बढी) खर्च भएको छ। संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण स्वीकृत गरी स्वीकृत दरबन्दीअनुसार पदपूर्ति गर्नुपर्नेमा धेरै जनशक्ति करारमा राखी खर्च लेख्ने कार्य अनियमित देखिन्छ ।

८. **घर भाडा खर्च -** प्रदेश सरकारको संगठन संरचना पश्चात साविकमा जिल्लास्तरमा रहेका विषयगत कार्यालयहरू स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएकोमा सोही प्रकृतिको कार्य गर्न प्रदेश सरकारले कृषि, घरेलु, स्वास्थ्य, शहरी विकास तथा भवन कार्यालय, खानेपानी सिँचाइ, पूर्वाधार विकास कार्यालयहरू लगायतका कार्यालय स्थापना गरेको छ । संघीय सरकारले खारेज गरेका क्षेत्रीय निर्देशनालयहरू प्रदेश सरकारले पुनः स्थापना गरेको कारण कार्यालय सञ्चालन, आवास र स्टोर प्रयोजनको लागि प्रदेश सरकारले २०७७।७८ मा घर भाडा बापत रू.५ करोड ७४ लाख २ हजार खर्च गरेकोमा २०७८।७९ मा रू.६ करोड १ लाख ३ हजार खर्च गरेको छ । वार्षिक घर भाडामा हुने वृद्धि नियन्त्रण गर्नुपर्दछ ।

९. **क्षेत्रगत उपलब्धि -** बजेट कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा समीक्षा गरी क्षेत्रगत उपलब्धि सूचकसहितको प्रगति विवरण, काम सम्पन्न हुन नसकेकोमा आइपरेका समस्या र कारण उल्लेख गर्नुपर्ने र प्रत्येक महिनाको ७ गतेभित्र प्रगति विवरण तयार गर्नुपर्ने व्यवस्थाअनुसार विवरण तयार गरेको देखिएन । तोकिएको अवधिभित्र विवरण तयार गरी सम्बन्धित निकायमा पठाउनुपर्दछ ।

१०. **दिगो विकास लक्ष्य -** सन् २०३० सम्ममा हासिल गर्नुपर्ने दिगो विकास लक्ष्य सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धता पूरा गर्नको लागि सार्वजनिक खर्चको प्रभावकारी व्यवस्थापन हुनुपर्दछ । प्रदेश सरकारले आफ्नो प्रथम आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा दिगो विकासका लक्ष्य र सूचकहरूलाई स्थानीयकरण गरी प्रदेशस्तर र स्थानीय तहको योजनामा मूल प्रवाहीकरण गरी सोहीअनुसार कार्यान्वयन गर्ने उल्लेख छ। प्रदेश सरकारले स्वीकृत गरी लागू गरेको प्रदेशस्तरीय योजना र बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७६ को अनुसूची-३ मा दिगो विकासका लक्ष्य तथा परिमाणात्मक लक्ष्यहरूलाई प्रदेश तहमा स्थानीयकरण गरी दिगो विकासका १७ वटै लक्ष्यलाई कार्यान्वयन गर्न संघीय सरकारको समन्वयमा प्रदेश सरकारले आवश्यक संस्थागत संरचना निर्माण गर्ने उल्लेख भएतापनि संस्थागत संरचना निर्माण भएको पाइएन । दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न आवश्यक संरचना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

११. **सम्पत्ति व्यवस्थापन -** प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ को नियम ३ को अनुसूची-१ अनुसार प्रदेशस्थित सरकारी सम्पत्तिको एकीकृत विवरण र सरकारी बाँकी रकमको लगत तथा असुलउपर गर्ने कार्य आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयलाई तोकेको छ । साविक कार्यालयले प्रयोग गरेको सम्पत्तिको एकीकृत विवरण तयार गर्ने तथा सरकारी बाँकी रकमको लगत तयार गरी असुलउपर गर्ने कार्य भएको छैन । कानुनले तोकेअनुसार मातहत कार्यालयसमेतको सम्पत्ति तथा सरकारी बाँकी रकमको लगत तयार गरी अद्यावधिक गर्नुपर्दछ ।

१२. **एकीकृत आर्थिक विवरण -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम ८६(च) मा मन्त्रालय अन्तर्गतको एकीकृत वार्षिक आर्थिक विवरण तयार गरी कार्तिक मसान्तभित्र पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । प्रदेशका अधिकांश मन्त्रालयले तोकिएको अवधिभित्र एकीकृत आर्थिक विवरण महालेखापरीक्षकको कार्यालयमा पेश गरेका छैनन् भने नियम ८६(छ) अनुसारको विवरण प्रदेश लेखा

नियन्त्रक कार्यालयले मंसिर मसान्तभित्र पेश गर्नुपर्नेमा २०७९।९।१४ मा पेश गरेको छ । तोकिएको समयमा आर्थिक विवरण पेश हुनुपर्दछ ।

१३. **आन्तरिक नियन्त्रण -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ३३ मा प्रदेश तहका सबै लेखा उत्तरदायी अधिकृतहरूले वित्तीय प्रतिवेदन प्रणालीलाई विश्वसनीय बनाउन प्रचलित कानुनबमोजिम सम्पादन गर्नुपर्ने कामको प्रकृतिअनुसार आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नुपर्ने र दफा ३४ मा आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको कार्यान्वयन अनुगमनका लागि सम्बन्धित निकायको लेखा उत्तरदायी अधिकृतको अध्यक्षतामा आन्तरिक नियन्त्रण समिति गठन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । ऐनमा उल्लिखित प्रावधानअनुसार यो वर्ष कृषि मन्त्रालयले आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी कार्यान्वयन गरेको भएतापनि सोको कार्यान्वयन पक्षको मूल्याङ्कन नगरेको र अन्य मन्त्रालयले आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरेका छैनन् । आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नुपर्दछ ।

१४. **सोझै खरिद -** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ३१ बमोजिम सार्वजनिक निकायले रू.२० लाखभन्दा बढी लागत अनुमान भएको निर्माण कार्य मालसामान वा जुनसुकै सेवा खरिद गर्नु पर्दा बोलपत्रको माध्यमद्वारा गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । यो वर्ष ४ मन्त्रालयअन्तर्गतका १८ कार्यालयले रू.१२ करोड ५५ लाख ३३ हजारको निर्माण, मर्मत सम्भार, फर्निचर तथा औषधि उपकरण, कार्यालय सामान प्रतिस्पर्धा बेगर सोझै खरिद गरेका छन। खरिद नियमको पालना गर्नुपर्दछ ।

१५. **जनता आवास कार्यक्रम** - शहरी विकास तथा भवन कार्यालय, मोरङले जनता आवास कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि २०७५ को प्रक्रिया पूरा गरी सम्झौता भएका गत विगतदेखि यो वर्षसम्म संघतर्फ २ हजार ४४३ र प्रदेशतर्फ ५७ गरी कुल २ हजार ५०० लाभग्राहीहरूको आवास निर्माण कार्यको सम्झौता गरेकोमा यो वर्षसम्म संघतर्फ ६३० र प्रदेशतर्फ २३ समेत ६५३ आवासको मात्र निर्माण कार्य सम्पन्न भई संघतर्फ १ हजार ८१३ र प्रदेशतर्फ ३४ समेत १ हजार ८४७ आवासको निर्माण कार्य सम्पन्न हुन बाँकी रहेका छन्। गत विगतमा सम्झौता भई २०७३।७४ को २५२ र २०७४।७५ को १८९ आवास निर्माणको कार्य सम्पन्न भएको उल्लेख गरेतापनि सोको प्रमाण पेश भएन । हालसम्म रू.९ करोड ५० लाख ४५ हजार भुक्तानी भएकोमा निर्माणाधीन आवासहरूको अनुगमन, मूल्याङ्कन गरी निर्माण कार्य सम्पन्न गराउनु पर्दछ ।

१६. **समायोजन ग्रेड -** कर्मचारी समायोजन ऐन, २०७५ को दफा ४ मा सरकारी सेवामा श्रेणीगतरूपमा कार्यरत कर्मचारीलाई प्रदेश वा स्थानीय तहमा समायोजन गर्दा तह मिलान तथा ग्रेड कायम हुने सम्बन्धी व्यवस्था छ । पाँच वर्ष वा सोभन्दा बढी सेवा अवधि भएका राजपत्र अनंकित द्वितीय र प्रथम तथा राजपत्रांङ्कित तृतीय र द्वितीय श्रेणीका कर्मचारीहरू प्रदेश तथा स्थानीय तहको माथिल्लो तहमा समायोजन गर्दा समायोजन ग्रेडको व्यवस्था रहेको पाइएन । प्रदेश अन्तर्गतका विभिन्न ३२ कार्यालयका २०९ कर्मचारीलाई यो वर्ष समायोजन ग्रेड थप गरी रू.१ करोड ४३ लाख ४ हजार बढी भुक्तानी गरेको छ। उक्त रकम असुल हुनुपर्दछ ।

१७. **आन्तरिक लेखापरीक्षण -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को नियम ३५ मा प्रदेशस्थित सरकारी कार्यालयको विनियोजन, राजस्व, धरौटी तथा अन्य कारोबारको आन्तरिक लेखापरीक्षण प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट हुने व्यवस्था रहेको छ । प्रदेश लेखा नियन्त्रक

कार्यालयबाट लागू गरेको आन्तरिक लेखापरीक्षण निर्देशिकाअनुरुपको कार्यविधि अपनाई चौमासिकरुपमा आन्तरिक लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट लेखापरीक्षण गर्दा प्रदेश अन्तर्गतका कार्यालयमा असुल गर्नुपर्ने बेरुजु रू.३२ करोड १० लाख ७६ हजार, नियमित गर्नुपर्ने बेरुजु रू.१ अर्ब ५ करोड ९२ लाख ५२ हजार देखिएकोमा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट प्राप्त विवरणअनुसार आन्तरिक लेखापरीक्षण हुँदा असुल गर्नुपर्ने रू.१ करोड ६८ लाख ६० हजार र नियमित गर्नुपर्ने रू.५ करोड ९० लाख ५८ हजार बेरुजु औल्याएको छ । आन्तरिक लेखापरीक्षणलाई प्रभावकारी तुल्याउनु पर्दछ ।

१८. **लेखापरीक्षण बक्यौता** - प्रदेश सरकार अन्तर्गतको १५ निकायको विनियोजन रू.४ करोड ३ लाख ६४ हजार र राजस्व रू.६५ हजारसमेत रू.४ करोड ४ लाख २९ हजारको लेखापरीक्षण बक्यौता रहेको छ । विस्तृत विवरण अनुसूची-२(क) मा उल्लेख छ ।

- **प्रदेश सरकारको ५ वर्षको वित्तीय स्थितिः**

१. **प्रदेश बजेट कार्यान्वयन स्थिति-** कोशी प्रदेश सरकार अन्तर्गत २०७४।७५ देखि २०७८।७९ सम्म बजेट अनुमान रू.१ खर्ब ५७ अर्ब ३७ करोड ४२ लाख ४९ हजार भएकोमा रू.१ खर्ब ९ अर्ब ६० करोड ६४ लाख ५ हजार खर्च भएको छ । वार्षिक रुपमा बजेट अनुमानको तुलनामा चालु खर्च ६५.०७ प्रतिशतदेखी ८२.२० प्रतिशतसम्म र पुँजिगत खर्च ६१.८८ प्रतिशतदेखि ८९.७५ प्रतिशतसम्म भएको छ । बजेट अनुमान यर्थाथपरक र कार्यान्वयन योग्य बनाइ बजेटले लिएको लक्ष्य हासिल गर्न खर्च क्षमतामा वृद्धि गर्नुपर्दछ ।

(रू. हजारमा)

शीर्षक/आर्थिक वर्ष	आर्थिक वर्ष २०७४/७५	आर्थिक वर्ष २०७५/७६	आर्थिक वर्ष २०७६/७७	आर्थिक वर्ष २०७७/७८	आर्थिक वर्ष २०७८/७९
बजेट विनियोजन					
चालु	६६८५८१	१६६७२६५६	१७८८९२५६	१७६०६८१९	१५९६८९७८
पुँजीगत	३५१९१९	२१८१९८८३	२४२३११५४	२३२५३१२८	१८७६१८७५
वित्तीय व्यवस्था	०	०	८००००	४००००	३००००
जम्मा	**१०२०५००**	**३८४९२५३९**	**४२२००४१०**	**४०८९९९४७**	**३४७६०८५३**
खर्च					
चालु	४३५०५२	९७६४२५३	११९६६६४८	१२०८५२१२	१३१२७२१५
पुँजीगत	२१७७८३	११४३८६७६	१७८६६५९६	१५८६६०४९	१६८३९२२१
वित्तीय व्यवस्था	०	०	०	०	०
जम्मा	**६५२८३५**	**२१२०२९२९**	**२९८३३२४४**	**२७९५१२६१**	**२९९६६४३६**
विनियोजनको तुलनामा खर्च प्रतिशत					
चालु	६५.०७	५८.५६	६६.८९	६८.६४	८२.२०
पुँजीगत	६१.८८	५२.४२	७३.७३	६८.२३	८९.७५
जम्मा	६३.९७	५५.०८	७०.६९	६८.३४	८६.२०

२. **स्रोतगत अनुमान र यथार्थ खर्च** - संघीय सरकारतर्फको समानीकरण, सशर्त र समपुरक र विशेष अनुदान र प्रदेश सरकारको अनुदानसमेत २०७४।७५ देखि २०७८।७९ सम्म रू १ खर्ब ५७ अर्ब ३७ करोड ४२ लाख ४९ हजार स्रोत अनुमान गरेकोमध्ये रू.१ खर्ब ९ अर्ब ६० करोड ६७ लाख ५ हजार खर्च भएको देखिन्छ । वार्षिक रुपमा अनुमानको तुलनामा ५५.०८ देखि ८६.२०

प्रतिशतसम्म खर्च भई औसतमा ६९.८६ प्रतिशत खर्च भएको छ । अनुमानको तुलनामा प्राप्ति अवस्था सदृढ गरी खर्च प्रतिशत वृद्धि मार्फत खर्च क्षमता सुदृढ गर्नुपर्दछ ।

(रू. हजारमा)

शिर्षक	अनुमान					खर्च				
	२०७४।७५	२०७५।७६	२०७६।७७	२०७७।७८	२०७ ८।७९	२०७४।७५	२०७५।७६	२०७६।७७	२०७७।७८	२०७८।७९
संघीय सरकार तर्फ	१०२०५००	१८४९४७६२	२१२०७४००	१५११३८००	१८५८५२५३	६५२८३५	१०९४६१२७	१५०९५३९५	१३३७२२३९	१६२४४९३०
समानीकरण अनुदान	०	६६१०३००	८१६३३००	७९९८४००	८५६७८००	०	३६६६२४४	५८५६३८४	५६६०९२३	७७५७३३८
सशर्त अनुदान	०	१०५४७३५६	७०४४१००	५७३७७००	८२५९३५३	०	६२१२११३	६०५३०८५	६५८१७९४	७०४८७२५
समपुरक अनुदान	०	६८००००	४००००००	८४२७००	११६४८००	०	५५२३५९	२४८८८६९	७२९९७०	१००९५३०
विशेष अनुदान	०	६५७१०६	२००००००	५३५०००	५९३३००	०	५१५४११	६९७०५७	३९९५५२	४३१३३७
प्रदेश सरकार तर्फ	०	१९९९७७७७	२०९९३०१०	२५७८६१४७	१६१७५६००	०	१०२५६८०२	१४७३७८४९	१४५७९०२२	१३७२१५०६
जम्मा	**१०२०५००**	**३८४९२५३९**	**४२२००४१०**	**४०८९९९४७**	**३४७६०८५३**	**६५२८३५**	**२१२०२९२९**	**२९८३३२४४**	**२७९५१२६१**	**२९९६६४३६**

३. **राजस्व असुली** - प्रदेशको २०७४।७५ देखि २०७८।७९ सम्मको जम्मा राजस्व लक्ष्य रू.७० अर्ब ५४ करोड २४ लाख ६३ हजार रहेकोमा रू.४९ अर्ब २५ करोड २२ लाख ७६ हजार सङ्कलन भएको देखिन्छ । यसका आधारमा पाँच वर्षको औसत सङ्कलन प्रतिशत ६९.८१ हुन आउछ। राजस्व सङ्कलन आर्थिक वर्ष २०७५।७६ को तुलनामा कोभिड १९ को कारणले २०७६।७७ र २०७७।७८ मा लक्ष्यभन्दा न्यून संकलन भएतापनि २०७८।७९ मा लक्ष्यको नजिक राजस्व प्राप्ति भएको देखिन्छ । राजस्व असुलीमा वृद्धि गर्न कानुनी तथा प्रशासनिक क्षेत्रमा सुधार गर्नु पर्दछ ।

(रू. हजारमा)

आर्थिक वर्ष	राजस्व लक्ष्य	असुली	असुली प्रतिशत
२०७४।७५	०	०	०
२०७५।७६	१२८४९०१४	१०८८२२१३	८४.६९
२०७६।७७	२०९९३०१०	१०७०६७०५	५१
२०७७।७८	२०७८६१४७	१३१५४८८८	६३.२८
२०७८।७९	१५९१४२९२	१४५०८४७०	९१.६
जम्मा	**७०५४२४६३**	**४९२५२२७६**	**६९.८१**

मन्त्रालय र निकायगत व्यहोरा

प्रदेश सभा सचिवालय

नेपालको संविधानको धारा १७६ बमोजिम कोशी प्रदेशमा ९३ सदस्यीय प्रदेश सभा गठन भएको छ। त्यसैगरी धारा १९५ बमोजिम प्रदेश सभाको काम कारबाही सञ्चालन, व्यवस्थापन गर्न प्रदेश सभा सचिवालय रहने व्यवस्था छ । प्रदेश सभाको काम कारबाही सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्न नेपालको संविधानको धारा १९५ बमोजिम प्रदेश सभा सचिवालय स्थापना भई सञ्चालनमा रहेको छ ।

प्रदेश सभा सचिवालयको यो वर्ष विनियोजन रू.१९ करोड ९७ लाख ८२ हजार, राजस्व रू.९ लाख ९८ हजार, धरौटी रू.२५ लाख ८८ हजार रू.२० करोड ३३ लाख ६८ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । सो कारोबारको लेखापरीक्षणबाट देखिएका मुख्य व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **संसदीय समितिको निर्णय कार्यान्वयन -** प्रदेश सभा नियमावली, २०७४ को नियम १३१ मा प्रदेश सरकारलाई प्रदेश सभाप्रति उत्तरदायी र जवाफदेही बनाउन, प्रदेश सरकारबाट भए/गरेका काम कारबाहीको अनुगमन र मूल्याङ्कन गरी आवश्यक निर्देशन वा राय सल्लाहसमेतका लागि प्रदेश सभामा विभिन्न विषयगत समितिहरूको गठन गर्न सक्ने व्यवस्था छ । जसअनुसार प्रदेश सभाले ७ समिति गठन गरेको छ। प्राप्त विवरणअनुसार हालसम्म न्याय प्रशासन तथा विधायन समितिले ४४, सुशासन तथा योजना समितिले ४७, अर्थ समितिले ६५, सार्वजनिक लेखा समितिले ५४, सामाजिक विकास समितिले ७८, उद्योग, पर्यटन तथा वातावरण समितिले ५२, प्राकृतिक स्रोत तथा पूर्वाधार विकास समितिले ३१ बैठक बसी विभिन्न निर्णय गरेका छन् । समितिबाट भएका विभिन्न निर्णय तथा निर्देशनहरूको कार्यान्वयनको अवस्था सम्बन्धमा अनुगमन गरी समितिहरूले प्रदेश सभामा प्रतिवेदन पेश गर्न बाँकी देखिएको छ । समितिहरूमध्ये सार्वजनिक लेखा समितिले ५४ बैठक गरेतापनि २०७४।७५ देखि २०७७।७८ सम्मको महालेखापरीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदनमा औल्याईएका बेरुजुसम्बन्धमा छलफल गरी आवश्यक निर्देशनसहित प्रतिवेदन प्रदेश सभामा पेश गरेको जानकारी प्राप्त भएन । समितिहरूले सुझाबसहितको प्रतिवेदन तयार गरी प्रदेश सभामा पेश गर्नुपर्दछ ।

२. **अभिलेख व्यवस्थापन -** प्रदेश सभा सचिवालयले प्रदेशसभाबाट प्राप्त निर्देशनको कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ। यो कार्यको लागि सभामा प्रश्नोतर, संकल्प, ध्यानाकर्षण, शून्य समय, विशेष समय र संसदीय समितिले कार्यस्थलको अनुगमन मार्फत ऐन नियमको पालना, योजना कार्यान्वयन, वित्तीय अनुशासन, नागरिकले पाउने लाभ र सुविधामा समावेशिता, सरकारी सम्पत्तिको संरक्षण सम्बन्धमा सचिवालयबाट भएका कार्यको अभिलेख व्यवस्थित गरेको पाइएन । सभा र संसदीय समितिबाट सम्पादित कार्यको अभिलेख व्यवस्थित राख्नुपर्दछ।

३. **समायोजन ग्रेड -** कर्मचारी समायोजन ऐन, २०७५ को दफा ४ मा सरकारी सेवामा श्रेणीगत रूपमा कार्यरत कर्मचारीलाई प्रदेश वा स्थानीय तहमा समायोजन गर्दा तह मिलान तथा ग्रेड कायम हुने व्यवस्था छ । पाँच वर्ष वा सोभन्दा बढी सेवा अवधि भएका राजपत्र अनंकित द्वितीय र प्रथम तथा राजपत्रांकित तृतीय र द्वितीय श्रेणीका कर्मचारीहरू प्रदेश तथा स्थानीय तहको माथिल्लो तहमा

समायोजन गर्दा ग्रेडको व्यवस्था रहेको पाइएन । ग्रेड नपाउने तहमा समायोजन भएका १६ कर्मचारीलाईसमेत ग्रेड थप भुक्तानी गरी रू.१६ लाख ७४ हजार खर्च गरेको छ । ऐन विपरीत भुक्तानी भएको ग्रेड रकम असुल गर्नुपर्दछ ।

- **बेरुजुको स्थिति** - सचिवालयको लेखापरीक्षणबाट यो वर्ष रू.१६ लाख ८२ हजार बेरुजु देखिएको छ। यो सम्बन्धमा विस्तृत विवरण अनुसूची-९ मा समावेश छ ।

मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय

प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ बमोजिम प्रदेशभित्रको शासन व्यवस्थाको सामान्य निर्देशन, नियन्त्रण र सञ्चालन गर्ने, प्रदेश मन्त्रिपरिषद्मा पेश हुने नियम र आदेशको तर्जुमा, स्वीकृति तथा प्रमाणीकरण गर्ने, प्रदेश मन्त्रालयहरूको कार्यको समन्वय, सुपरिवेक्षण र प्रदेश प्रमुखको निर्देशन कार्यान्वयन र प्रतिवेदन गर्ने लगायतका कार्य रहेका छन् ।

यो वर्ष मातहतसमेत २ कार्यालयको विनियोजन रू.४३ करोड ५१ लाख १३ हजार, राजस्व रू.१ लाख ४७ हजार, धरौटी रू.६२ लाख १७ हजार र अन्य कारोबार रू.२४ करोड ९ लाख १ हजार र अन्य संस्था र समितितर्फ २ कार्यालयको रू.३२ करोड ३५ लाख ३३ हजारसमेत जम्मा रू.१ अर्ब ५९ लाख ११ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । सो कारोबारको लेखापरीक्षणबाट देखिएका मुख्य व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन** - प्रदेशस्तरीय मानव संशाधन विकास योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन, प्रदेश निजामती सेवा र अन्य प्रदेश सरकारी सेवा सञ्चालनसम्बन्धी नीति तथा कानुन निर्माण एवं कार्यान्वयन, कर्मचारीहरूको अभिलेख व्यवस्थापन, प्रदेशस्तरमा सार्वजनिक सेवा वितरणको न्यूनतम मापदण्ड निर्धारण र सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्भेक्षण तथा सेवा प्रवाहको अनुगमन, स्थानीय तहका न्यायिक समितिहरूको क्षमता विकास, सहयोग र सहकार्य जस्ता कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन भएको देखिएन । प्रदेश सरकारको वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेटमा मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालयले कार्यान्वयन गर्नुपर्ने कार्यहरूलाई समावेश गरी प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

२. **शासकीय सुधार** - प्रत्येक निकायबाट सम्पादन गरिने कार्यहरू मितव्ययी, कार्यदक्षता र प्रभावकारी ढंगबाट सम्पादन गर्न र वित्तीय प्रतिवेदन प्रणालीलाई विश्वसनीय बनाउन मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयले अन्य मन्त्रालय र मातहतका कार्यालयहरूको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली, वित्तीय सूचना प्रणाली प्रयोग र त्यसको उपयोगको अवस्था, विद्युतीय माध्यमबाट सेवा प्रवाहको अवस्था, एकद्वार सेवा प्रणाली कार्यान्वयन, सेवाको गुणस्तरलगायतको अनुगमन गरी प्रदेशको शासकीय अवस्था र सुशासनको लागि विषयगत प्रगति तयार गर्नुपर्नेमा तयार नगरेको व्यहोरा गत वर्षको प्रतिवेदनमा औंल्याएकोमा स्थिति यथावत् छ ।

३. **संगठन तथा व्यवस्थापन सर्भेक्षण** - प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ मा प्रदेशस्तरका सरकारी निकायको संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण कार्य मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद् कार्यालयबाट हुने व्यवस्था छ । प्रदेशमा १३ मन्त्रालय, २ संवैधानिक निकाय तथा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयसमेतको ४ हजार ४४१ दरबन्दी स्वीकृत रहेकोमा २ हजार ३६४ पदपूर्ति भई २ हजार ७७ पद रिक्त रहेको छ। रिक्त पद प्रदेश लोक सेवा आयोगमा माग गरी पदपूर्ति गर्नुपर्दछ ।

४. **दिगो विकासको लक्ष्य र उपलब्धि** - दिगो विकासका १७ मध्ये १६ प्रमुख लक्ष्य हासिल गर्न दिगो विकासको एजेण्डा, २०३० कार्यान्वयनमा सबै तहका सरकारको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । दिगो विकास लक्ष्यहरूलाई सबै तहका सरकारले आ-आफ्ना नीति कार्यक्रम र बजेटमा आवद्ध नगरेसम्म लक्ष्य प्राप्तिमा कठिनाई हुने देखिन्छ। दिगो विकास लक्ष्यका सूचकहरूलाई प्रदेश मन्त्रालयगत बजेट

सूचना प्रणालीमा आन्तरिकीकरण गर्ने सम्बन्धी मापदण्डको मस्यौदा तथा दिगो विकास लक्ष्यलाई स्थानीयकरण गर्ने सम्बन्धी निर्देशिका/ मापदण्डको मस्यौदा तयार भईरहेको कार्यालयले जानकारी गराएको छ । प्रदेश सरकार गठन भई दोस्रो कार्यकाल सुरु भइसकेको अवस्थामा मापदण्ड तथा कार्यविधि मस्यौदाकै चरणमा रहेकोले तोकिएको समयमा लक्ष्य पूरा हुने देखिदैन । दिगो विकास लक्ष्यलाई प्रदेश योजना, कार्यक्रम तथा बजेटमा समावेश गर्ने सम्बन्धी मापदण्ड तथा निर्देशिका स्वीकृत गरी दिगो विकासका लक्ष्यलाई आन्तरिकीकरण गर्दै लक्ष्य अनुसार प्रगति हासिल गर्नुपर्दछ ।

५. **प्रदेश समन्वय परिषद्** - संघ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन,२०७७ को दफा २४ मा प्रदेश र स्थानीय तहबीच वा प्रदेश भित्रका एकभन्दा बढी जिल्लाभित्रका स्थानीय तहबीचको समन्वय वा अन्तरसम्बन्धलाई व्यवस्थित गर्न प्रत्येक प्रदेशस्तरमा मुख्यमन्त्रीको संयोजकत्वमा एक प्रदेश समन्वय परिषद् रहने व्यवस्था छ । परिषद्को बैठक (सञ्चालन तथा व्यवस्थापन) कार्यविधि,२०७९ अनुसार परिषद्को बैठक एक आर्थिक वर्षमा कम्तिमा दुई पटक बस्ने उल्लेख छ । परिषद्को बैठक हालसम्म ४ पटक बसेको विवरण प्राप्त भएकोमा बैठकले गरेको निर्णय र सोको कार्यान्वयन अवस्थाको अद्यावधिक अभिलेख पेश हुन आएन । ऐनको व्यवस्थाअनुसार बैठक बसी समन्वयात्मक कार्य सञ्चालनमा एकरुपता ल्याउनु पर्दछ ।

६. **बजेट तथा कार्यक्रमको मूल्याङ्कन** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन २०७८, को दफा २५ मा सम्बन्धित मन्त्री तथा सचिवले बजेट तथा कार्यक्रमको त्रैमासिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरी भौतिक र वित्तीय प्रगतिसमेत आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयमा पठाउनु पर्ने र सो मन्त्रालयले अर्धवार्षिक र वार्षिक रुपमा एकीकृत मूल्याङ्कन विवरण सार्वजनिक गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । राजश्व, खर्च, आयोजना र कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नेपाल सरकारबाट प्राप्त भएको समानीकरण, ससर्त, समपूरक र विशेष अनुदान, वैदेशिक अनुदान तथा ऋणको अनुमान, प्राप्ति तथा परिचालनको यथार्थ विवरण तथा प्रदेश सरकारको नीति तथा बजेटमा समावेश भएका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन अवस्था र सोको मूल्याङ्कन गरी सार्वजनिक गर्नुपर्नेमा गरेको देखिएन ।

७. **कोरोना जनसुरक्षा कोष** - विपद व्यवस्थापन कोष ऐन, २०७५ को दफा ३८ बमोजिम प्रदेश सरकारबाट कोरोना जनसुरक्षा कोष सञ्चालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि तयार गरी २०७६/१२/११ मा कोरोना जनसुरक्षा कोष खडा गरिएको छ । उक्त कोषमा गत वर्षको मौज्दात रू.१४ करोड ८ लाख ५२ हजार र यो वर्षको आय रू.१० करोड ५० हजारसमेत कुल आम्दानी रू.२४ करोड ९ लाख २ हजार रहेको छ। सोमध्ये मातहत निकायहरूलाई रू.२ करोड २३ लाख ४९ हजार निकासा दिई रू.२१ करोड ८५ लाख ५३ हजार मौज्दात रहेको छ । मातहतका निकायलाई दिएको निकासाको अनुगमन गरेको छैन । उक्त रकमबाट भएको कार्यक्रम र प्रगति प्रतिवेदन लिई अनुदान उपयोगको अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्नुपर्दछ।

८. **घरजग्गा लगत** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम ५४ मा सम्बन्धित कार्यालयले घर जग्गाको लगत राख्नुपर्ने र प्रदेशभित्रको सरकारी घर जग्गाको लगत प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय र आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालयले विद्युतीय प्रणालीमा अद्यावधिक गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । कार्यालयले घर जग्गाको लगत राखेको पाइएन। घर जग्गाको लगत राखी तोकिएको निकायमा पठाउनु पर्दछ।

९. **स्थानीय तह सहयोग कार्यक्रम** - संघीय सरकारमार्फत प्राप्त अख्तियारीबाट चालु तथा पुँजीगत खर्च शीर्षकमा क्रमशः रू.२ करोड २२ लाख ७२ हजार र रू.१४ लाख ६७ हजार खर्च गरेको छ । यो वर्ष पुँजीगत बजेटबाट कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने कार्यालयलाई एअर कन्डिसनर, फोटोकपी मेसिन, प्रोजेक्टर, प्रिन्टर, फर्निचरसमेतका मेसिनरी औजार र कार्यालय मालसामान खरिद गरी पठाएको आधारमा खर्च गरेको छ । यो कार्यक्रम मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद् कार्यालयमार्फत सञ्चालन हुने उल्लेख भएतापनि विगतका वर्षमा जस्तै कार्यक्रमसम्बन्धी सम्झौता तथा कार्यक्रमको लक्ष्य प्रगति र वार्षिक प्रतिवेदन तयार नगरेकोले खर्च यकिन हुन सकेन । कार्यालय मातहतबाट सञ्चालन हुने सबै कार्यक्रम तथा योजनाहरूको वार्षिक कार्यक्रम तथा प्रगति र दातागत खर्च विवरणसमेत खुलाई प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्दछ ।

१०. **कानुन तथा कार्यविधि निर्माण** - कार्यालयले हालसम्म ५६ ऐन, २४ नियमावली, ३४ कार्यविधि र १० निर्देशिका स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । प्रदेश सरकारको पहिलो कार्यकाल सकिदासमेत साझा अधिकारका सूचीमा रहेका विषयहरूसँग सम्बन्धित कानुनको पहिचान गरी आवश्यक कानुनको निर्माण गर्दै जानुपर्नेमा हालसम्म आवश्यक पर्ने ऐनको निर्क्योल भएको देखिएन। प्रदेशको एकल अधिकारको सूचीमा रहेका आफ्नो क्षेत्राधिकारभित्रका विषयहरूमा आवश्यक पर्ने ऐन, नियम र कार्यविधिहरू निर्माण गरी साझा अधिकारको सूचीमा रहेका विषयहरूमा आपसी समन्वय र छलफल मार्फत कानुन निर्माण गर्न मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयले अग्रसरता लिनुपर्दछ।

११. **लेखापरीक्षण** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ३६ मा प्रत्येक कार्यालयले सबै प्रकारका आय व्यय तथा कारोबारको अन्तिम लेखापरीक्षण गराउनुपर्ने व्यवस्था छ । नेपाल सरकार तथा दातृ सरकारबीच २०७५ माघ ३ मा सम्झौता भई प्रदेश सरकारको संरचनात्मक र संस्थागत क्षमता विकास, नीति निर्माण, व्यवस्थापकीय सुधार, विश्वसनीय सेवा प्रवाह, समावेशी विकास र सुशासन, गरिबी निवारणमा सहयोग गर्न २०८०।१०।१७ सम्मको अवधि रहने गरी नेपाल सरकारको रू.२० करोड र दातृ सरकारको रू.१ अर्बमा कार्यक्रम सञ्चालनमा आएको छ । आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयको वार्षिक प्रतिवेदनअनुसार रू.५ करोड १० लाख ५६ हजार सोझै भुक्तानी अन्तर्गत खर्च भएको उल्लेख छ । सम्झौतामा कार्यक्रमको लेखापरीक्षण महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट गराउनुपर्ने व्यहोरा गत वर्ष औल्याएकोमा यो वर्षसमेत लेखापरीक्षण गराएको छैन । सम्झौताअनुसार लेखापरीक्षण गराउनुपर्दछ।

१२. **बैठक तथा निर्णय कार्यान्वयन** - प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ को अनुसूची २ मा मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको कार्य जिम्मेवारीअन्तर्गत प्रदेश मन्त्रिपरिषद्का निर्णयको कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने उल्लेख छ। मन्त्रिपरिषद्को बैठक २०७४ देखि २०७९ असार मसान्तसम्म १३० पटक बसेकोमा निर्णयसम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थितरुपमा राखेको छैन भने निर्णय कार्यान्वयनको अनुगमन गरी प्रतिवेदन तयार गरेको देखिएन । निर्णयको कार्यान्वयनमा भएका कमीकमजोरी तथा सुझावहरू अध्ययन गर्न तथा आगामी दिनमा सुधार गर्न अनुगमन प्रतिवेदन अनिवार्यरुपमा तयार गर्नुपर्दछ ।

१३. **सम्पर्क कार्यालय** - काठमाडौंमा मुख्यमन्त्रीको सम्पर्क कार्यालय सञ्चालन गर्न महाराजगञ्जमा मासिक रू.२ लाख ७५ हजारका दरले भुक्तानी गर्ने गरी प्रदेश सम्पर्क कार्यालय स्थापना गरी खर्च भई

रहेको व्यहोरा गत वर्षको प्रतिवेदनमा औंल्याइएकोमा यो वर्ष (२०७८ श्रावण र भदौ) घर भाडामा रू.४ लाख ९५ हजार खर्च भएको छ । मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद् कार्यालय विराटनगरमा स्थापना भई सञ्चालन भइरहेकोमा कानुनी व्यवस्था र नीतिगत निर्णयबेगर काठमाडौंमा सम्पर्क कार्यालय स्थापना गरी घर भाडाबापत गरेको खर्च उपयुक्त देखिएन ।

१४. **आन्तरिक नियन्त्रण** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ३३ मा प्रदेशका सबै सरकारी कार्यालयले आफ्नो र अन्तर्गतका कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नुपर्ने र लेखाउत्तरदायी अधिकृतले आफै वा आफू मातहतको वरिष्ठ अधिकृत मार्फत कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भए वा नभएको सम्बन्धमा नियमित रुपमा निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्नु वा गराउनुपर्ने व्यवस्था छ । ऐनको व्यवस्था बमोजिम आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरेको छैन । आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नुपर्दछ ।

१५. **सम्पत्ति व्यवस्थापन** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम ५३(२) मा कुनै कार्यालय गाभ्ने निर्णय भएमा यसरी निर्णय भएको पैतिसौं दिनभित्र प्रतिवेदन तयार गरी सम्बन्धित मन्त्रालय वा विभागले त्यस्तो मालसामानको जिम्मा लिने दिने व्यवस्था मिलाउनुपर्ने उल्लेख छ। नेपाल सरकारको २०७७।६।९ को निर्णयअनुसार झापा जिल्लास्थित ग्रामीण विकास प्रशिक्षण केन्द्रका सम्पूर्ण संरचनाहरू प्रदेश सरकार मातहत हस्तान्तरण भई आएको र प्रदेश सरकारले उक्त केन्द्रलाई प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्रको रुपमा सञ्चालन गरिरहेको भएतापनि उक्त केन्द्रको सम्पत्ति तथा संरचना मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको विद्युतीय जिन्सी व्यवस्थापन प्रणालीमा आवद्ध गरी एकीकृत जिन्सी अभिलेखमा समावेश गरी अभिलेखाङ्कन गरेको छैन।

१६. **समायोजन ग्रेड** - कर्मचारी समायोजन ऐन, २०७५ को दफा ४ मा सरकारी सेवामा श्रेणीगतरूपमा कार्यरत कर्मचारीलाई प्रदेश वा स्थानीय तहमा समायोजन गर्दा तह मिलान तथा ग्रेड कायम हुने सम्बन्धी व्यवस्था छ । पाँच वर्ष वा सोभन्दा बढी सेवा अवधि भएका राजपत्र अनंकित द्वितीय र प्रथम तथा राजपत्रांङ्कित तृतीय र द्वितीय श्रेणीका सरकारी सेवाका श्रेणीगत कर्मचारीहरू प्रदेश तथा स्थानीय तहको माथिल्लो तहमा समायोजन गर्दा ग्रेड पाउने व्यवस्था रहेको छैन । तर कार्यालयले यो वर्ष ग्रेड नपाउने तहमा समायोजन भएका ७ कर्मचारीलाई ग्रेड थप गरी रू.५ लाख ५० हजार भुक्तानी गरेकोले ऐन विपरीत भुक्तानी गरेको रकम असुल हुनुपर्दछ।

१७. **वित्तीय जिम्मेवारी र जवाफदेहिता** - प्रदेश आर्थिक कार्याविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ५२ देखि ५७ मा वित्तीय उत्तरदायित्व, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता वहन गर्नुपर्ने व्यहोरा उल्लेख छ। उक्त जिम्मेवारी र जवाफदेहिता अनुसार योजना अनुगमन गरी जवाफदेहिता कायम गराउने व्यवस्थाको कार्यान्वयन गर्न मन्त्रालयको हकमा विभागीय मन्त्री, बेरुजु फर्स्यौट गर्ने गराउने उत्तरदायित्वको पालना कार्यालय प्रमुख एवं लेखा उत्तरदायी अधिकृत, विनियोजित बजेट लक्षित उद्देश्य अनुरुप खर्च गर्न नसकेमा सोको जिम्मेवारी कार्यालय प्रमुख र मन्त्रालयमा विभागीय मन्त्री र लेखा उत्तरदायी अधिकृतले लिनुपर्ने उल्लेख छ । कार्यालय र मातहतको समेत विनियोजन रू.६२ करोड ९५ लाख ५० हजारमध्ये रू.४१ करोड ४२ लाख ४३ हजार (६५.८०%) खर्च भएको देखिन्छ । खर्चमध्ये चालुतर्फ रू.६१ करोड ९ लाख ५ हजार विनियोजन भएकोमा रू.२६ करोड

७१ लाख ८७ हजार (४३.७४%) तथा पुँजीगततर्फ रू.१ करोड ७० लाख विनियोजन भएकोमा रू.१ करोड २९ लाख ६५ हजार (७६.२६) खर्च गरेको देखिन्छ । विनियोजित बजेटभन्दा कम खर्च भएकोले वित्तीय जिम्मेवारी पालना भएको देखिएन । कार्यालयले जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको पालना भएको अवस्था देखिने अभिलेख अद्यावधिक गरेको छैन । ऐनको व्यवस्थाअनुसार तोकिएको जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको पालना गर्नुपर्दछ ।

१८. **मन्त्रालय हेरफेर** - नेपालको संविधानको धारा १६८(९) मा प्रदेश सभाका कुल सदस्य संख्याको २० प्रतिशत भन्दा बढी नहुने गरी प्रदेश मन्त्रिपरिषद्को गठन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । अधिकार सम्पन्न संघीय प्रशासनीक पुनः संरचना समितिको प्रतिवेदन, २०७४ ले सबै प्रदेशहरूमा मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसहित प्रदेश मन्त्रालयको संख्या ७ रहने गरी सिफारिस गरेको छ । प्रदेश सभाको पहिलो निर्वाचन पश्चात गठन भएको प्रदेश सरकारले २०७४।११।३ मा प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ अनुसार ७ मन्त्रालय स्थापना गरेकोमा २०७८।१०।१६ मा उक्त नियमावली संशोधन गरी मन्त्रालय संख्या १३ कायम गरेको छ । यसरी थप गर्दा प्रशासनीक खर्च बढ्नुका साथै मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा हेरफेर हुने, जनशक्ति एवम् भौतिक पूर्वाधार व्यवस्थापनमा कठिनाइ हुने, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता कमजोर हुने जस्ता समस्या देखिएका छन् । यस तर्फ प्रदेश सरकारले ध्यान दिनुपर्दछ ।

संगठित संस्था र समिति

प्रदेश लगानी प्राधिकरण

सार्वजनिक निजी सहकारी साझेदारी तथा लगानी प्राधिकरण ऐन, २०७६ बमोजिम कृषि तथा औद्योगिक क्षेत्रको उत्पादन, सार्वजनिक निजी सहकारी, साझेदारी तथा विदेशी लगानी परिचालन मार्फत परियोजनाको निर्माण तथा विकास गर्दै प्रतिस्पर्धी अर्थतन्त्रको विकास एवं रोजगारीका अवसरसमेत सिर्जना गरी गरिबी निवारणमा अर्थपूर्ण योगदान पुऱ्याउने उद्देश्यले प्रदेश लगानी प्राधिकरण गठन भएको छ ।

१९. **आर्थिक कारोबार** - मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयबाट प्राप्त रू.१ करोड ५० लाख, गत वर्षको जिम्मेवारी रू.१ करोड ६० लाख ५६ हजार र सेवा शुल्क रू.१ हजारसमेत कुल आय रू.३ करोड १० लाख ६८ हजार प्रधिकरणको बोर्ड बैठकबाट चालु र पुँजीगत खर्च शीर्षकमा बाँडफाँट गरी पुँजीगत रू.१ करोड ३७ लाख र चालु रू. ५६ लाख ८० हजार तथा धरौटी फिर्ता रू. २ लाख ६५ हजारसमेत रू.१ करोड ९६ लाख ४४ हजार खर्च गरेको छ भने रू.१ करोड १४ लाख २४ हजार प्राधिकरणको खातामा मौज्दात रहेको छ । प्राधिकरणको आर्थिक कारोबार सञ्चालनका लागि यो वर्षसम्म कुनै कानुन तर्जुमा नभएकोले आवश्यक कानुन तर्जुमा गरी आर्थिक कारोबार सरकारी लेखा प्रणालीअनुसार गर्नुपर्दछ ।

२०. **कार्यक्षेत्र तथा सेवा** - प्राधिकरणले प्रदेशमा विकास, निर्माण, सञ्चालन तथा कार्यान्वयन, परियोजना छनोट, अनुमति प्रदान, सम्भाव्यता अध्ययन एवं कार्यान्वयनमा लगानी बोर्डसँगको समन्वय, लगानी बोर्डबाट स्वीकृत परियोजनाको कार्यान्वयन, प्रदेश तथा स्थानीय तहबीच अन्तरसमन्वय तथा प्रदेशस्तरीय परियोजना पहिचान गरी लगानी बोर्ड समक्ष प्रस्तुत गर्नुपर्ने कार्यक्षेत्र तोकिएको छ । प्राधिकरणले गरेको कार्यक्रमहरूमा भेडेटार स्काई वाक परियोजना, विराटनगर बहु-उद्देश्यीय भवन,

उदयपुर क्लिन्कर परियोजना, बर्जु ताल पर्यटन परियोजना, सगरमाथा केवल कार परियोजनालगायतका योजनाको जग्गा प्राप्ति तथा विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयारी गर्ने क्रममा रहेको छ । त्यसैगरी उदयपुर मेडिकल कलेज, लाली गुराँस परियोजना, काँकडभिट्टा र त्रियुगा बहु-उद्देश्यीय बसपार्क, विराटनगर महानगरपालिकामा नगर बस सञ्चालन, कोशी टप्पु परियोजना, त्रियुगा, काँकड़भिट्टा, बेलबारी, दुहवी र विराटनगरको फोहरमैला प्रशोधन, हलेशी केवल कार परियोजना, कोशी नदी प्रणालीमा जल पारबहन, पहाडी जिल्लामा कफी खेति तथा प्रशोधन केन्द्र, इथानोल उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र, ढुंगा खानी उत्खनन् तथा निर्माण सामग्री उत्पादनलगायतका आयोजना अध्ययनको क्रममा रहेको देखिन्छ । यस्तो परियोजनाहरूको अध्ययन तथा विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयारीमा यो वर्ष रू.१ करोड ९६ लाख ४४ हजार खर्च गरेको छ । प्रदेशको समग्र आर्थिक विकासकोलागि यस्ता परियोजनाहरू कार्यान्वयनमा ल्याई अधिकतम प्रतिफल प्राप्त गर्नुपर्दछ ।

२१. **प्रतिवेदन स्वीकृति तथा दाखिला** - सार्वजनिक निजी सहकारी साझेदारी तथा लगानी प्राधिकरण ऐन, २०७६ अनुसार आयोजनाको स्वीकृति लगानी बोर्डबाट हुनुपर्ने र सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ११७ मा सार्वजनिक निकायले प्रदान गरिएको सेवा स्वीकार गर्दा सोको सेवा स्वीकृत भएको मिति र सेवाको विवरण उल्लेख गरी कार्य स्वीकार प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । प्राधिकरणले गत वर्ष परामर्शदाता मार्फत तयार गरिएका १४ जिल्लाका परियोजना सम्भाव्यता अध्ययन प्रतिवेदनहरू कार्यक्षेत्रगत सर्तअनुसार भएको भनी कार्यालय प्रमुखद्वारा कार्य स्वीकार प्रतिवेदन प्रमाणित गरेता पनि उक्त प्रतिवेदनहरू लगानी बोर्डबाट स्वीकृत भएका छैनन् । उक्त प्रतिवेदनहरू लगानी बोर्डबाट स्वीकृति तथा प्रमाणीकरण गराई कार्यान्वयन गर्ने एवं प्रतिवेदनहरू सार्वजनिक सम्पत्ति व्यवस्थापन प्रणालीमा दाखिला गर्नुपर्दछ ।

२२. **वार्षिक प्रतिवेदन** - सार्वजनिक निजी सहकारी साझेदारी तथा लगानी प्राधिकरण ऐन, २०७६ मा प्राधिकरणले प्रत्येक आर्थिक वर्ष सम्पन्न भएको ३ महिनाभित्र वर्षभरिमा गरेको प्रमुख काम कारबाही र त्यसबाट हासिल भएका उपलब्धि, प्रदेशको आर्थिक विकासका अवसर तथा सम्भावना र विकासका प्राथमिकता लगायतका विषय समावेश गरी मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालयमार्फत प्रदेश सरकार समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । प्राधिकरणले उक्त व्यवस्थाको पालना गरी वार्षिक प्रतिवेदन पेश नगरेकोले ऐनले तोकेबमोजिम प्रतिवेदन पेश हुनुपर्दछ ।

२३. **लगानी सम्मेलन** - लगानी प्राधिकरणको २०७६।८।१३ को पहिलो बोर्ड बैठकले वैशाखभित्र कोशी प्रदेशमा लगानी सम्मेलन गर्ने निर्णय गरेकोमा हालसम्म लगानी सम्मेलन गरेको छैन । कोशी प्रदेशमा स्वदेशी तथा विदेशी लगानीको प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले सम्मेलन आयोजना गर्ने निर्णय गरेतापनि सम्मेलन हुन नसक्दा निजी तथा बाह्य लगानीको प्रवाह प्रदेशको विकास निर्माणमा हुन सकेको छैन। निजी तथा बाह्य क्षेत्रको लगानी प्रवर्द्धन गर्न लगानी सम्मेलन गर्नुपर्दछ ।

प्रदेश प्रशिक्षण प्रतिष्ठान, झापा

प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई सवल र सक्षम बनाउन प्रदेश सरकार र प्रदेशभित्रका स्थानीय तहका पदाधिकारी, प्रदेश सरकारका निकाय, समिति, प्राधिकरणलगायतका निकायमा कार्यरत कर्मचारी र प्रदेशभित्रका स्थानीय तहका सेवामा कार्यरत कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि गर्न र आवश्यक तालिम प्रशिक्षण कार्यक्रम

सञ्चालन गर्ने उद्देश्यले यो केन्द्रको स्थापना भएको हो । विगतमा स्थानीय विकास प्रशिक्षण प्रतिष्ठानअन्तर्गत ग्रामीण विकास प्रशिक्षण केन्द्रको नामले सञ्चालन भए तापनि प्रदेश मन्त्रिपरिषद्को २०७७।९।६ निर्णयले प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्रको नाममा सञ्चालनमा रहेको छ ।

२४. **आर्थिक कारोबार** - गत वर्षको जिम्मेवारी रू.१ लाख ७९ हजार र यो वर्षको रू.१४ करोड ४५ लाख ३ हजार आम्दानीमध्ये रू.१४ करोड ४१ लाख ९६ हजार खर्च भई रू.४ लाख ८६ हजार मौज्दात रहेको छ ।

२५. **घटी जिम्मेवारी** - गत वर्षबाट जिम्मेवारी रू.३ लाख ६१ हजार सार्नु पर्नेमा रु १ लाख ७९ हजार मात्र सारेकोले रू.१ लाख ८२ हजार जिम्मेवारी फरक परेकोले उक्त रकम आम्दानी देखाउनुपर्दछ।

२६. **आवधिक योजना निर्माण** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ७० मा सार्वजनिक निकायले रू.२० लाख रुपैँयाभन्दा बढी मूल्यको परामर्श सेवा खरिद गर्न ऐनको दफा ३० बमोजिम सूचना प्रकाशन गरी आशयपत्र माग गर्नु पर्ने व्यवस्था छ । स्थानीय तहहरूको आवधिक योजना तर्जुमा प्रतिवेदन तयारीका लागि रू.१५ लाख प्रतिष्ठानले दिने र नपुग पालिका स्वयंले व्यहोर्ने गरी पालिकाहरूसँग सम्झौता गरेको छ । यो वर्ष १४ स्थानीय तहको आवधिक योजना तयार गरेबापत परामर्शदातालाई रू.१ करोड ९४ लाख ३९ हजार, ४१ स्थानीय तहको राजश्व सुधार कार्ययोजना निर्माण कार्यमा रू.१ करोड ९३ लाख ९२ हजार र ३१ स्थानीय तहको क्षमता बिकास योजना निर्माण कार्यमा रू.१ करोड ५८ लाख ९१ हजार खर्च गरेको छ । परामर्शदाताले तयार गरेको प्रतिवेदनका अधिकांश विषयहरू समान रहेकोले सम्बन्धित तहको स्थानीय बस्तुस्थितिको विश्लेषण गरी प्रतिवेदन तयार भएको छ भनी आश्वस्त हुन सकिएन । स्थानीय तहका आवधिक योजना र खर्च संरचना सम्बन्धित पालिकाहरूले सर्वसाधारणको जानकारीको लागि आ-आफ्नो वेभसाईटमा राख्न प्रतिष्ठानले पत्राचार गरेतापनि सो अनुसार गरेको देखिएन । योजना तथा खर्च संरचनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ।

२७. **लिजा मूल्याङ्कन** - स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को मर्म तथा भावना अनुरूप स्थानीय तहहरूको समग्र कार्य सञ्चालन अवस्थाको विश्लेषणका लागि ऐनको दफा ८० बमोजिम संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले 'स्थानीय तह संस्थागत क्षमता स्वमूल्याङ्कन कार्यविधि २०७७ जारी गरेको छ । स्थानीय तह स्वमूल्याङ्कन २०७८ मा कोशी प्रदेशका १३७ स्थानीय तहमध्ये १३१ स्थानीय तहहरूमा रू.६७ लाख ८७ हजार खर्च गरी विभिन्न आधारमा मूल्याङ्कन गरी शासन व्यवस्था र सेवा प्रवाहको स्थिति मूल्याङ्कन गरिएको थियो । लिजा मूल्याङ्कनमा इलाम नगरपालिकाले सबैभन्दा बढी ७४ प्रतिशत अंक र मकालु गाउँपालिकाले सबैभन्दा कम ४.५ प्रतिशत अंक प्राप्त गरेका छन् । बढी अंक प्राप्त गर्ने पालिकाको सेवा प्रवाहमा परेको प्रभाव र घटी अंक प्राप्त गर्ने पालिकाले सेवा प्रवाहमा सुधार गर्नुपर्ने कार्ययोजनासहितको प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्नुपर्दछ ।

२८. **भवन मर्मत** - प्रतिष्ठानका भवनहरू २०२८ सालभन्दा अगाडि निर्माण भएको र भवनको मर्मत सुधारमा वर्सेनि ठूलो रकम खर्च हुँदै आएको छ । पुराना भवनहरूको मर्मत सुधारमा यो वर्ष रू.१ करोड ८३ लाख ४४ हजार गरेको छ। जीर्ण अवस्थामा रहेका पुराना भवनमा थप लगानी गर्नुको सट्टा नयाँ भवन तथा संरचना निर्माण गर्नुपर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति -** कार्यालयको लेखापरीक्षणबाट यो वर्ष रू.५ करोड १८ लाख २ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ । यसैगरी अन्य संस्था तथा समितितर्फ २ निकायमा यो वर्ष रू.२२ लाख १० हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ । यो सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची -९ मा समावेश छ ।

- **पाँच वर्षको कार्यसम्पादन स्थिति**

१. **बजेट तथा खर्च -** प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ बमोजिम यस कार्यालयको कार्य क्षेत्रमा प्रदेश मन्त्रिपरिषद् सम्बन्धी कार्य, प्रदेश शासन व्यवस्थाको सामान्य निर्देशन, नियन्त्रण र सञ्चालन, मन्त्रालयहरूको कार्यको समन्वय, सुपरिवेक्षण, नियन्त्रण, अनुगमन र मूल्याङ्कन, प्रदेश मन्त्रिपरिषद्का निर्णयको कार्यान्वयन र अनुगमन, मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण तथा प्रवर्द्धनका सम्बन्धमा अनुगमन र प्रतिवेदन, निर्वाचन कार्यमा सहयोग र समन्वय लगायतका कार्यक्षेत्र तोकिएको छ । आर्थिक वर्ष २०७४।७५ देखि २०७८।८९ सम्म कार्यलयकोलागि रू.२ अर्ब २७ करोड ४४ लाख ६२ हजार बजेट विनियोजन भएकोमा रू.१ अर्ब १२ करोड ५६ लाख १५ हजार खर्च भएको छ । बजेटको तुलनामा खर्च ४९.४८ प्रतिशत देखिन्छ । विगत ५ वर्षको विनियोजन तथा खर्च अध्ययन गर्दा विनियोजनको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०७४।७५ मा ३७.९८, २०७५।७६ मा २९.१३, २०७६।७७ मा ७१.९३, २०७७।७८ मा ४७.७९ र २०७८।७९ मा ४४.६१ प्रतिशत खर्च भएको छ । विनियोजनको तुलनामा खर्च प्रतिशत न्यून देखिएकोले खर्चमा सुधार गर्नु पर्ने देखिएको छ ।

२. **नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन -** कार्यालयले प्राप्त जिम्मेवारी पुरा गर्नका लागि हालसम्म ५६ ऐन, २४ नियमावली, ३४ कार्यविधि र १० निर्देशिका स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । प्रदेश सरकार सञ्चालनका लागि आवश्यक पर्ने स्थानीय सेवा (गठन तथा कार्यसञ्चालन) ऐन, प्रदेश प्राकृतिक साधन स्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धी ऐन, प्रदेशस्तरमा व्यवस्थापन परीक्षण सम्बन्धी कार्यविधि लगायतका कानुनहरू तयार गर्न बाँकी रहेका छन् । त्यसैगरी प्रदेशले सदाचार प्रर्वद्धन नीति, कर्मचारी तालिम नीति, मानव संशाधन व्यवस्थापन नीतिलगायतका नीति तर्जुमा गर्न बाँकी रहेका छन् भने प्रत्येक वर्षका घोषित कार्यक्रमहरू पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन भएको पनि नदेखिएकोले आवश्यक नीति तथा कानुन र कार्ययोजना बनाइ कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

३. **निर्णय कार्यान्वयन -** प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ को अनुसूची २ मा मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको कार्य जिम्मेवारीअन्तर्गत प्रदेश मन्त्रिपरिषद्का निर्णयको कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने उल्लेख छ। मन्त्रिपरिषद्को बैठक २०७४ देखि २०७९आषाढ मसान्तसम्म १३० पटक बसेकोमा निर्णय सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थितरुपमा राख्ने गरेको छैन भने निर्णयहरू कार्यान्वयन सम्बन्धमा अनुगमन गरी प्रतिवेदन पनि तयार गरेको देखिएन । निर्णय कार्यान्वयनमा भएका कमीकमजोरी तथा सुझावहरू अध्ययन गर्न तथा आगामी दिनमा सुधार गर्न अनुगमन प्रतिवेदन अनिवार्यरुपमा तयार गर्नुपर्दछ ।

४. **मन्त्रालयको हेरफेर -** नेपालको संविधानको धारा १६८(९) मा प्रदेश सभाका कुल सदस्य संख्याको २० प्रतिशतभन्दा बढी नहुने गरी प्रदेश मन्त्रिपरिषद्को गठन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । अधिकार सम्पन्न संघीय प्रशासनिक पुनः संरचना समितिको प्रतिवेदन, २०७४ ले सबै प्रदेशहरूमा मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयसहित प्रदेश मन्त्रालयहरूको संख्या ७ रहने गरी सिफारिस गरेको छ । प्रदेश

सभाको पहिलो निर्वाचन पश्चात गठन भएको प्रदेश सरकारले २०७४।११।३ मा प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ जारी गरी ७ मन्त्रालय स्थापना गरेकोमा २०७८।१०।१६ मा प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ जारी गरी मन्त्रालय संख्या १३ कायम गरेको छ । यसरी मन्त्रालय संख्या थप गर्दा प्रशासनिक खर्च बढ्नुका साथै मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा द्विविधा हुने, जनशक्ति एवं भौतिक पूर्वाधार व्यवस्थापनमा कठिनाई हुने, टुक्रे कार्यक्रममा अत्यधिक खर्च हुने जस्ता समस्या देखिएका छन् । यसतर्फ प्रदेश सरकारले ध्यान दिनु पर्दछ ।

५. **मुख्य उपलब्धि –** प्रदेश मन्त्रालयको कार्यको रेखदेख, नियन्त्रण, निरीक्षण, सुपरिवेक्षण, समन्वय, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यका लागि आवश्यक पर्ने ऐन, नियम, कार्यविधि, निर्देशिका तथा मापदण्डहरू तयार गर्न कार्यालयले भूमिका निर्वाह गरेको छ । त्यसैगरी प्रदेश समन्वय परिषद्को ४ वटा बैठकबाट प्रदेश र स्थानीय तहबीच समन्वयको भूमिका निर्वाह गरेको छ । कार्यालयले यस अवधिमा प्रदेश लगानी प्राधिकरण तथा योजना आयोगको गठन, राजधानी विराटनगर कायम गरेको छ भने हाल प्रदेशको नाम कोशी कायम गर्नुका साथै प्रदेशको संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी प्रदेशभरिको दरबन्दी ४ हजार ४४१ कायम गरेको छ ।

आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ बमोजिम मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा प्रदेशको आर्थिक अवस्थाको विश्लेषण तथा आर्थिक नीतिको तर्जुमा, कार्यान्वयन, नियमनलगायत प्रदेशस्तरको आर्थिक श्रोतको बाँडफाँट, लगानी प्रक्षेपण र वित्तीय व्यवस्थापन, आर्थिक विकासमा सार्वजनिक, निजी, सहकारी तथा गैर सरकारी क्षेत्रसँगको साझेदारी एवं समन्वय र सहकार्यसम्बन्धी नीति र मापदण्ड बनाउने कार्य रहेका छन्।

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहत १५ निकायको विनियोजन रू.२ अर्ब २ करोड ६७ लाख ७८ हजार, राजस्व रू.११ अर्ब २७ करोड ७२ लाख ६७ हजार, धरौटी रू.१ करोड ६० लाख ४० हजार र अन्य कारोबार रू.८ करोड २० लाख ३३ हजारसमेत रू.१३ अर्ब ४० करोड २१ लाख १८ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । सो कारोबारको लेखापरीक्षणबाट देखिएका मुख्य व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **नीति तर्जुमा एवं कार्यान्वयन** - प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ मा आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयले प्रदेश आर्थिक कार्यविधिसम्बन्धी नीति तथा कानुनको निर्माण, कार्यान्वयन र नियमन गर्ने उल्लेख छ। मन्त्रालयबाट प्राप्त विवरण अनुसार हालसम्म ७ ऐन, ४ नियमावली, ४ निर्देशिका, ९ कार्यविधि, २ मापदण्ड र अन्य ५ समेत कुल ३१ कानुन निर्माण भई कार्यान्वयनमा रहेका छन् । आवश्यक प्रदेश कानुनहरू समयमै मस्यौदा तयार गरी प्रदेश सभामा पेश गर्नुपर्ने तथा कानुन कार्यान्वयन अवस्थाको विश्लेषण गर्नुपर्दछ ।

२. **नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन** - डिजिटल प्रदेशको सोचअनुरुप प्रदेश सरकारका सबै कार्यालयहरूलाई नेटवर्किङ मार्फत एकीकृत गरी प्रदेश सरकारका कार्यालयहरूबाट प्रवाह हुने सार्वजनिक सेवाहरू, हाजिरी लगायतका कामकारबाही विद्युतीय प्रणालीमा आवद्ध गरिने र प्रतिवेदन प्रणालीलाई सहज, सरल बनाउन रिपोर्टिङ पोर्टलको स्थापना गर्ने, प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्रलाई तालिम र अनुसन्धान गर्ने निकायको रुपमा विकास गर्न प्रदेश प्रशिक्षण तथा अनुसन्धान प्रतिष्ठानको नाममा स्वायत्त निकायको रुपमा विकास गर्ने जस्ता कार्यक्रम पूर्ण रुपमा कार्यान्वयन भएको पाइएन । तोकिएका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

३. **आय-व्यय** - प्रदेश सरकारको २०७८।७९ को बजेट वक्तव्य अनुसार रू.३२ अर्ब ४६ करोड ९२ लाख आय-व्यय अनुमान रहेकोमा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट पेश भएको विवरणअनुसार प्रदेशअन्तर्गत संघीय सरकारबाट प्राप्त अनुदान, राजस्व बाँडफाँट, प्रदेश राजस्व र गत वर्षको बचतसमेत रू.३३ अर्ब २ करोड ५१ लाख आय भएकोमा रू.२९ अर्ब ९६ करोड ६४ लाख खर्च भई रू.३ अर्ब ५ करोड ८७ लाख बचत भएको छ । बचतमध्ये संघीय सरकारलाई रू.१ अर्ब ४६ करोड १२ लाख अनुदान फिर्ता भएको देखिन्छ।

४. **बजेट कार्यान्वयन** - बजेट वक्तव्य २०७८।७९ को कार्यान्वयनको लागि माथिल्लो तहदेखि अधिकृत तहसम्म कार्यसम्पादन करार गर्ने र कर्मचारीको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन कार्यसम्पादन सम्झौताको आधारमा गरिने, आर्थिक वर्ष सुरु हुनु अगावै बजेट तथा कार्यक्रमको कार्ययोजना सबै मन्त्रालय तथा निकायहरूबाट स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने, सबै मन्त्रालय तथा निकायहरूले बजेट स्वीकृत भएको १५ दिनभित्र खरिद योजना स्वीकृत गरिसक्नु पर्ने, आवश्यक पर्ने नियमावली, निर्देशिका,

कार्यविधि, मापदण्ड संशोधन गर्नुपर्ने भए श्रावण मसान्तभित्र स्वीकृत गरिसक्नुपर्ने पर्ने तथा स्वीकृत योजनाहरू समयमा नै सम्पन्न गर्न जिम्मेवार अधिकारीले पहिलो चौमासिक अवधिभित्र बोलपत्र गर्ने, मूल्याङ्कन गर्ने तथा खरिद सम्झौता गरिसक्नु पर्ने नीति लिएकोमा सोको कार्यान्वयन अवस्था देखिने गरी मन्त्रालयले प्रतिवेदन तयार गरेको देखिएन। सम्बन्धित अधिकारीलाई जिम्मेवार बनाई बजेट कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

५. **बजेट तथा खर्च** - यो वर्ष प्रदेश सरकारको सुरु बजेट रू.३२ अर्ब ४६ करोड ९२ लाख रहेकोमा संघबाट ससर्त अनुदान रू.२ अर्ब २९ करोड १६ लाख ५३ हजार थप भई अन्तिम बजेट रू.३४ अर्ब ७६ करोड ८ लाख ५३ हजार कायम भएकोमा रू.२९ अर्ब ९६ करोड ६४ लाख ३६ हजार (८६.२१ प्रतिशत) खर्च भएको छ । खर्चमध्ये चालु तर्फ रू.१३ अर्ब १२ करोड ७२ लाख १५ हजार (४३.८१ प्रतिशत) र पुँजीगत खर्चतर्फ रू.१६ अर्ब ८३ करोड ९२ लाख २१ हजार (५६.१९ प्रतिशत) रहेको छ ।

६. **आयको अवस्था** - यो वर्ष वार्षिक बजेटमा कुल आयको अनुमान रू.३२ अर्ब ४६ करोड ९२ लाख भएकोमा रू.३२ अर्ब ९७ करोड ४० लाख (१०१.५५ प्रतिशत) आम्दानी प्राप्त भएको छ। जसमा कुल कर राजस्व लक्ष्य रू.१२ अर्ब ७ करोड ६० लाख ५९ हजार रहेकोमा रू.१२ अर्ब ६२ करोड ३४ लाख २० हजार (१०४.५३ प्रतिशत) संकलन भएको छ।

७. **अनुदान** - अन्तर सरकारी वित्तीय व्यवस्थापन ऐन, २०७४ मा संघीय सरकारबाट प्रदेश सरकारलाई अनुदान प्राप्त हुने व्यवस्था छ । अनुदानमध्ये समानीकरण, समपूरक र विशेष अनुदान बजेट अनुमान अनुसार नै प्राप्त भएकोमा ससर्त अनुदान अनुमानभन्दा रू.२ अर्ब ५० करोड ८६ लाख ३ हजार बढी प्राप्त भएको छ। यो वर्ष प्राप्त अनुदान रू.१८ अर्ब ४६ करोड ६५ लाख ५५ हजारमध्ये रू.१६ अर्ब २४ करोड ४९ लाख ३० हजार (८७.९६ प्रतिशत) खर्च भएको छ । समानीकरण अनुदान रू.८ अर्ब ५६ करोड ७८ लाखमध्ये रू.७ अर्ब ७५ करोड ७३ लाख ३८ हजार खर्च भई रू.८१ करोड ४ लाख ६२ हजार बचत भएको छ । ससर्त, समपूरक र विशेष अनुदानमध्ये खर्च नभई बाँकी रहेको रू.१ अर्ब ४६ करोड १२ लाख १३ हजार वर्षान्तमा फिर्ता नगरी २०७९।८० मा मात्र फिर्ता गरेको छ ।

८. **स्थानीय तह अनुदान** - यो वर्ष प्रदेश सरकारले १३७ स्थानीय तहलाई वित्तीय समानीकरण अनुदान रू.१ अर्ब, समपूरक अनुदान रू.१ अर्ब २६ करोड ८ लाख ४४ हजार र ससर्त अनुदान रू.१ अर्ब ६४ करोड ४९ लाख ७४ हजारसमेत रू.३ अर्ब ९० करोड ५८ लाख १९ हजार वित्तीय हस्तान्तरण गरेको छ । स्थानीय तहमा भएको वित्तीय हस्तान्तरण अनुदानमध्ये समपूरक अनुदानको अंश ३२.२८ प्रतिशत रहेको छ ।

९. **बजेट समर्पण** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा २३ मा प्रदेश विनियोजन ऐनमा समावेश भएको रकम दोश्रो चौमासिकसम्म खर्च नभएको वा बाँकी अवधिमा खर्च हुन नसक्ने भएमा लेखा उत्तरदायी अधिकृतले त्यस्तो रकम चैत्र पन्ध्र गतेभित्र आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयमा समर्पण गर्नु पर्ने उल्लेख छ । यो वर्ष विभिन्न ११ मन्त्रालय तथा निकायले रू.१ अर्ब ९१ करोड ३७ लाख ९१ हजार बजेट समर्पण गरेका छन् ।अत्यावश्यक आयोजनामा रकम खर्च गर्न बजेट समर्पण गराउने गरिएतापनि यसरी समर्पण गरिएको रकम खर्च भएको छैन ।

१०. **वर्षान्तमा रकमान्तर -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा २२ मा तोकिएको कुनै एक अनुदान संकेत अन्तर्गतको बजेट उप शीर्षकमा रकम नपुग भएमा सोही ऐनमा तोकिएको कुनै एक वा एकभन्दा बढी अनुदान संकेत अन्तर्गतको उपशीर्षकमा बचत हुने रकम मध्येबाट विनियोजन ऐनमा तोकिएको सीमाभित्र रही आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयले रकमान्तर गर्न सक्ने व्यवस्था छ। प्रदेश सरकारको कुल बजेट रू.३४ अर्ब ७६ करोड ८ लाखमध्ये अर्थ विविधको रू.३ अर्ब ७२ करोड ३५ लाख ४८ हजारसमेत रू.४ अर्ब ९८ करोड ५८ लाख ९८ हजार रकमान्तर भएको छ । सोमध्ये आषाढ महिनामा रू.८६ करोड ९९ लाख १७ हजार रकमान्तर गरी विभिन्न शीर्षक/उपशीर्षकमा रकम थप गरेको छ । वर्षान्तमा रकमान्तर गर्ने कार्यमा नियन्त्रण हुनुपर्दछ ।

११. **अर्थ विविधबाट रकमान्तर** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को ४१ मा अधिकार प्राप्त अधिकारीले सरकारी रकम खर्च गर्दा विनियोजन ऐन बमोजिम सेवा तथा कार्यमा खर्च गर्न विभिन्न शीर्षकमा स्वीकृत भएको रकम सो सेवा तथा कार्यको निमित्त स्वीकृत सीमाभित्र भएको विषय सुनिश्चित गरी खर्च गर्नुपर्ने उल्लेख छ । विनियोजन ऐनले छुट्याएको रकम सोही प्रयोजनमा खर्च गर्नुपर्दछ । मन्त्रालयको अर्थ विविध शीर्षकमा रू.३ अर्ब ७२ करोड ५७ हजार विनियोजन भएकोमा विभिन्न बजेट उपशीर्षकबाट रू.४० लाख थप गरी रू.३ अर्ब ७२ करोड ४० लाख ५७ हजार कायम गरेको र सो बजेटबाट विभिन्न मन्त्रालय तथा मातहत कार्यालयको लागि रू.३ अर्ब ७२ करोड ३५ लाख ४८ हजार रकमान्तर गरेको देखिन्छ । रकमान्तरबाट आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयमा रू.२ अर्ब ३४ लाख ८१ हजार, सडक पूर्वाधार तथा शहरी विकास मन्त्रालयमा रू.८८ करोड ८६ लाख ९६ हजार, सामाजिक विकास मन्त्रालयमा रू.५ करोड ४५ लाख ६८ हजार, विभिन्न स्थानीय तहमा रू.८० करोड ३० लाख ९ हजार र अन्य मन्त्रालयहरूमा रू.१ करोड ९७ लाख ९४ हजार थप गरेको छ। दायित्व सिर्जना भएको योजनामा भुक्तानी गर्न, स्थानीय तहको समपूरक तथा विशेष अनुदान प्रदान गर्न, पूर्वाधार निर्माणको लागि रकम थप गर्न र संघीय सरकारको अनुदान फिर्ता गर्न र आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयलाई गत वर्षको संघीय अनुदान फिर्ता गर्न रकमान्तर थप गरेको देखिन्छ ।

१२. **बहुवर्षीय आयोजनाको बाँकी दायित्व -** प्रदेश सरकारको २०७८।७९ को नीति तथा कार्यक्रममा प्राथमिकता प्राप्त आयोजनामा स्रोत सुनिश्चित गर्ने, आर्थिक गतिविधि एवम् विकास निर्माणका कार्यक्रमलाई तीव्रता दिने, आर्थिक सामाजिक पूर्वाधारहरूको विकास गरी प्रदेशको समृद्धिको आधार तयार गर्ने, निर्माणाधीन तथा अधुरो आयोजनाको निर्माण कार्य सम्पन्न गर्ने, विस्तृत परियोजना प्रतिवेदनको आधारमा योजनाको छनोट गर्ने, प्रोजेक्ट बैङ्क तयार गरी योजनाहरूको प्राथमिकीकरण गरी उपयुक्त आयोजना छनोट गर्ने उल्लेख छ । प्रदेश सरकारको गठन पश्चात संघबाट हस्तान्तरण भएका आयोजनाहरू र प्रदेश सरकारबाट स्रोत सहमति भई प्रदेश सरकार मातहतका कार्यालयबाट सञ्चालित बहुवर्षीय आयोजनाहरू खरिद प्रक्रियामा गएर सम्झौता भई रू.३७ अर्ब ८० करोड ७७ लाख ८४ हजार दायित्व सिर्जना भएको देखियो। दायित्व रकम २०७८।७९ को कुल बजेटभन्दा बढी देखिएकोले प्रदेश सरकारको योजना छनोट तथा स्रोत व्यवस्थापनमा तालमेलको स्थिति देखिएन।

(रू.हजारमा)

मन्त्रालय	सिर्जित कुल दायित्व	२०७८।७९ सम्मको भुक्तानी	बाँकी दायित्व	२०७९।८० को विनियोजन
सडक पूर्वाधार तथा शहरी विकास मन्त्रालय	३३६०१५८३	१८२१६६४९	१५३३७९२९	४९३५४२०
खानेपानी, सिँचाइ तथा ऊर्जा मन्त्रालय	३६२२७९६	२८७०६७२	७५२१२४	४७७२७८
पर्यटन तथा संस्कृति मन्त्रालय	५८३४०६	१८१९९३	४०१४१३	१८००००
जम्मा	**३७८०७७८४**	**२१२६९३१४**	**१६४९१४६६**	**५५९२६९८**

सिर्जित दायित्वमध्ये सडक पूर्वाधार तथा शहरी विकास मन्त्रालयको सडक पूर्वाधारमा रू.२६ अर्ब ७४ करोड ६३ लाख, पुलतर्फको रू.४ अर्ब १७ करोड ४१ लाख ५६ हजार र शहरी विकास तथा भवनतर्फ रू.२ अर्ब ६८ करोड १० लाख ८२ हजार रहेको छ। प्रदेश योजना बैंकमा छनोट भएका योजना तथा कार्यक्रम स्वीकृत गरी स्रोत सुनिश्चितता गर्नुपर्दछ।

१३. **सम्पत्तिको एकीकृत विवरण** - प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ मा प्रदेशस्थित सरकारी सम्पत्तिको एकीकृत विवरण र सरकारी बाँकी रकमको लगत तथा असुल उपर गर्ने कार्य आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयलाई तोकेको छ । मन्त्रालयले सम्पत्तिको एकीकृत विवरण तयार गरी सम्पत्तिको संरक्षण तथा सरकारी बाँकी रकमको लगत तयार गरी असुल उपर गर्ने कार्य गरेको छैन । मातहत कार्यालयको सम्पत्ति तथा बाँकी रकमको लगत तयार गरी अद्यावधिक गर्नुपर्दछ ।

१४. **वित्तीय जिम्मेवारी र जवाफदेहिता -** प्रदेश आर्थिक कार्याविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ५२ देखि ५७ मा वित्तीय उत्तरदायित्व, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता वहन गर्नुपर्ने व्यहोरा उल्लेख छ। उक्त जिम्मेवारी र जवाफदेहिता अनुसार योजना अनुगमन गरी जवाफदेहिता कायम गराउने व्यवस्थाको कार्यान्वयन गर्न मन्त्रालयको हकमा विभागीय मन्त्री, बेरुजु फर्स्यौंट गर्ने गराउने उत्तरदायित्वको पालना कार्यालय प्रमुख एवं लेखा उत्तरदायी अधिकृत, विनियोजित बजेट लक्षित उद्देश्य अनुरुप खर्च गर्न नसकेमा सोको जिम्मेवारी कार्यालय प्रमुख र मन्त्रालयमा विभागीय मन्त्री र लेखा उत्तरदायी अधिकृतले लिनुपर्ने पर्ने देखिन्छ । जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको पालना भएको अवस्था देखिने अभिलेख अद्यावधिक गरेको छैन । ऐनको व्यवस्थाअनुसार तोकिएको जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको पालना गर्नु गर्नुपर्दछ ।

१५. **समायोजन ग्रेड** - कर्मचारी समायोजन ऐन, २०७५ को दफा ४ मा सरकारी सेवामा श्रेणीगतरूपमा कार्यरत कर्मचारीलाई प्रदेश वा स्थानीय तहमा समायोजन गर्दा तह मिलान तथा ग्रेड कायम हुने व्यवस्था छ। पाँच वर्ष वा सोभन्दा बढी सेवा अवधि भएका राजपत्र अनंकित द्वितीय र प्रथम तथा राजपत्रांङ्कित तृतीय र द्वितीय श्रेणीका कर्मचारीहरू प्रदेश तथा स्थानीय तहको माथिल्लो तहमा समायोजन गर्दा ग्रेडको व्यवस्था रहेको छैन । ग्रेड नपाउने तहमा समायोजन भएका ८ कर्मचारीलाई ग्रेड थप गरी यो वर्ष रू.७ लाख २५ हजार भुक्तानी गरेकोले ऐन विपरीत भुक्तानी गरेको रकम असुल हुनुपर्दछ।

प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय

१६. **प्रदेश सञ्चित कोष** - नेपालको संविधानको भाग १६ धारा १०४ अनुसार गुठी रकमबाहेक प्रदेश सरकारलाई प्राप्त हुने सबै प्रकारका राजस्व, अनुदान, ऋणलगायतको रकम प्रदेश सरकारको सञ्चित कोषमा आम्दानी बाँधिने व्यवस्था छ । प्रदेश सरकारको २०७८।७९ को सञ्चित कोषको प्राप्ति तथा भुक्तानी विवरण देहायअनुसार छ ।

(रू. हजारमा)

विवरण	आर्थिक वर्ष २०७८।७९ को प्रदेश सञ्चित कोषको अवस्था	आर्थिक वर्ष २०७७।७८ को प्रदेश सञ्चित कोषको अवस्था
प्राप्ति कुल प्राप्ति	**३३०२५०७५**	**३०७६५२०९**
१. गैर वित्तीय प्राप्ति (ग+च+छ)	**३३०२५०७५**	**३०७६५२०९**
(क) कर	१२६२३४२०	११२२४३७०
(ख) गैर कर	१४३५७८५	११८६७१४
(ग) कुल राजस्व (क+ख)	१४०५९२०५	१२४११०८४
(घ) राजस्व बाँडफाँट-प्रदेश र स्थानीय		
(ङ) राजस्व प्रदेशिक (ग-घ)	१४०५९२०५	१२४११०८४
(च) बेरुजु तथा गत वर्षको नगद मौज्दात दाखिला	४४९२६५	७४३८०३
(छ) संघीय अनुदान	१८५१६६०५	१७६१०३२१
भुक्तानी (२+४)	२९९६६४३६	२७९५१२६१
२. खर्च भुक्तानी (क+ख)	**२९९६६४३६**	**२७९५१२६१**
(क) चालु	१३१२७२१५	१२०८५२१२
(ख) पुँजीगत	१६८३९२२१	१५८६६०४९
३. विविध समायोजन (राजस्व आम्दानी NRS को CBS र RMIS बीच बैंकमा बढीदेखिएको आम्दानी)		
४. कार्य सञ्चालन कोष, धरौटी लगायतका विभिन्न खातामा प्रदेश सरकारका नाममा रहेको मौज्दात रकमको आधारमा गरिएको खर्च		
यो आ.व.को प्रदेश सञ्चित कोषको मौज्दात (प्राप्ति-भुक्तानी)	**३०५८६३९**	**२८१३९४८**
गत आर्थिक वर्षसम्मको मौज्दात	**४१०६१११**	**१२९२१६३**
वर्षान्तको कुल मौज्दात	**७१६४७५०**	**४१०६१११**
नेपाल सरकारलाई फिर्ता गर्नुपर्ने अनुदान	**१४६१२१३**	**१९००६०६**
फिर्तापछि यो आ.व.को प्रदेश सञ्चित कोषको मौज्दात	**५७०३५३७**	**२२०५५०५**

१७. **सञ्चित कोष मौज्दात** - गत वर्षसम्म सञ्चित कोषको मौज्दात रू.४ अर्ब १० करोड ६१ लाख ११ हजार रहेकोमा यो वर्षसम्मको सञ्चित कोषको मौज्दात रू.७ अर्ब १६ करोड ४७ लाख ५० हजार रहेको छ । उक्त रकमबाट संघीय सरकारलाई २०७९।८० मा रू.१ अर्ब ४६ करोड १२ लाख १३ हजार फिर्ता गरेको देखिन्छ । कार्यालयले २०७७।७८ मा प्रदेश सञ्चित कोषमा रहेको वर्षान्तको मौज्दात रू.४ अर्ब १० करोड ६१ लाख ११ हजारबाट संघीय सञ्चित कोषमा फिर्ता गर्न

पर्ने रू.१ अर्ब ९० करोड ६ लाख ६ हजार नेपाल सरकारलाई फिर्ता नगरी यो आर्थिक वर्ष प्रदेश सञ्चित कोषमा जिम्मेवारी सारेकोले यो वर्षको सञ्चित कोष मौज्दात यथार्थ देखिएन ।

१७.१. प्रदेश विनियोजन ऐन, २०७८ को दफा ११ मा प्रदेश सरकारले स्थानीय तहमा वित्तीय हस्तान्तरण गरेको रकममध्ये ससर्त, समपूरक र विशेष अनुदानको रकम खर्च नभइ बाँकी भएमा प्रदेश सरकारलाई फिर्ता गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । स्थानीय तहलाई पठाएको रकमबाट खर्च नभइ बाँकी रहेको रकमको अभिलेख राखेको छैन । यो वर्ष ससर्त अनुदानतर्फ रू.१ अर्ब ६४ करोड ४९ लाख ७५ हजार र समपूरक अनुदानतर्फ रू.१ अर्ब २६ करोड ८ लाख ४४ हजारसमेत कुल रू.२ अर्ब ९० करोड ५८ लाख १९ हजार निकासा गरेको रकमलाई नै खर्च कायम गरेको छ । ऐनमा भएको व्यवस्थाबमोजिम खर्च नभएको रकम यकिन गरी फिर्ता गर्नुपर्दछ ।

१८. **विभाज्य कोषको बाँडफाँट** - प्रदेश आर्थिक ऐन, २०७८ को दफा ३(४) मा सवारी साधन करबापतको रकममध्ये ६० प्रतिशत प्रदेश सञ्चितकोष र ४० प्रतिशत स्थानीय सञ्चित कोषमा दाखिला गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । विभाज्य कोषमा गत वर्षको रू.११ करोड ३३ लाख ६ हजार र यो वर्ष प्राप्त रू.१ अर्ब ९८ करोड ८६ लाख ५६ हजारसमेत रू.२ अर्ब १० करोड १९ लाख ६२ हजार रहेकोमा रू.१ अर्ब ९९ करोड ६१ लाख २० हजार मात्र बाँडफाँट गरेको छ । बाँकी रू.१० करोड ५८ लाख ४२ हजार कानुनअनुसार बाँडफाँट गर्नुपर्दछ ।

१९. **आन्तरिक लेखापरीक्षण** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम ९७ मा प्रदेशस्थित सरकारी कार्यालयको विनियोजन, राजस्व, धरौटी तथा अन्य कारोबारको आन्तरिक लेखापरीक्षण प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट हुने र प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट लागू गरेको आन्तरिक लेखापरीक्षण निर्देशिकाअनुरुपको कार्यविधि अपनाई चौमासिक रुपमा आन्तरिक लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट लेखापरीक्षण गर्दा प्रदेशअन्तर्गतका कार्यालयमा असुल गर्नुपर्ने बेरुजु रू. ३२ करोड १० लाख ७६ हजार, नियमित गर्नुपर्ने बेरुजु रू.१ अर्ब ५ करोड ९२ लाख ५२ हजार देखिएकोमा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट प्राप्त विवरणअनुसार आन्तरिक लेखापरीक्षण हुँदा असुल गर्नुपर्ने रू.१ करोड ६८ लाख ६० हजार, नियमित गर्नुपर्ने रू.५ करोड ९० लाख ५८ हजार देखिएको छ। आन्तरिक लेखापरीक्षणलाई प्रभावकारी तुल्याउन चौमासिक रुपमा लेखापरीक्षण गर्ने तथा बेरुजु फर्स्यौट कार्यसमेत गर्नुपर्दछ ।

२०. **सरकारी सम्पत्तिको अभिलेख** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा २८ (५) मा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले विभिन्न मन्त्रालय तथा निकायबाट पेश भएको एकीकृत जिन्सी प्रतिवेदन अध्ययन गरी सोही आधारमा एकीकृत जिन्सी प्रतिवेदन तयार गरी मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय र आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयमा आश्विन मसान्तभित्र पठाउनु पर्ने व्यवस्था छ । कार्यालयले सो अनुसार एकीकृत जिन्सी प्रतिवेदन तयार गरी २०७९।८।८ मा पेश गरेकोले तोकिएको समयमा प्रतिवेदन पेश हुनुपर्दछ ।

२१. **बेरुजुको लगत** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम १०१ अनुसार महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट लेखापरीक्षण भई कायम भएको बेरुजु सम्बन्धित कार्यालय र प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा पठाउनु पर्ने व्यवस्था छ । तालुक निकायले आफूअन्तर्गतका निकायको बेरुजुको लगत अद्यावधिक गरी प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा उपलब्ध गराउनु पर्ने र सोको

आधारमा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले बेरुजुको एकीकृत लगत तयार गर्नुपर्नेमा तयार गरेको पाइएन । बेरुजुको लगत अद्यावधिक गर्नुपर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति** - मन्त्रालय र मातहतसमेत ३ निकायमा यो वर्ष रू.२७ लाख ७४ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ। यो सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची-**९** मा रहेको छ।

- **पाँच वर्षको कार्यसम्पादन स्थिति**

१. **बजेट तथा खर्च** - प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ अनुसार प्रदेशको आर्थिक अवस्थाको विश्लेषण तथा आर्थिक नीतिको तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन, प्रदेशस्तरको आर्थिक स्रोतको बाँडफाँड, लगानी प्रक्षेपण र वित्तीय व्यवस्थापन, प्रदेश सार्वजनिक खर्च सम्बन्धी नीतिको तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन, संघीय नीति अनुरुप सहवित्तीयकरण, प्रदेशस्तरका सार्वजनिक संस्थान, बैंक तथा वित्तीय संस्था, समिति, प्रतिष्ठान तथा कम्पनी आदिको सञ्चालन, व्यवस्थापन, सुधार र नियमन लगायतका कार्यहरू यस मन्त्रालयको कार्य क्षेत्र तोकिएको छ । मन्त्रालयको पाँच वर्षको बजेट कार्यान्वयन अवस्था विश्लेषण गर्दा कुल बजेट रू.१ खर्ब ५७ अर्ब ३७ करोड ४२ लाख ४९ हजार विनियोजन भएकोमध्ये रू.१ खर्ब ९ अर्ब ६० करोड ६७ लाख ५ हजार खर्च भएको छ । बजेटको तुलनामा खर्च औसतमा ६९.६४ प्रतिशत देखिन्छ । प्रदेश सरकारका मन्त्रालयको प्रशासनिक तथा संस्थागत क्षमता सुदृढ गरी कार्यसम्पादन स्थितिमा सुधार गर्नुपर्दछ ।

२. **राजस्वको लक्ष्य र प्रगति** - मन्त्रालयले पेश गरेको विवरणअनुसार आर्थिक वर्ष २०७४।७५ देखि २०७८।७९ सम्म राजस्व संकलनको अनुमानित लक्ष्य रू.७६ अर्ब ३७ लाख ७१ हजार रहेकोमा रू.४९ अर्ब २५ करोड २२ लाख ७९ हजार संकलन भएको छ । लक्ष्यको तुलनामा राजस्व प्राप्ति ६९.८१ प्रतिशत देखिन्छ । त्यसैले राजस्व संकलनको लक्ष्य यथार्थ र विश्वासनीय बनाइ लक्ष्यअनुसार प्रगति हासिल गर्नेतर्फ ध्यान दिनुपर्दछ ।

३. **वित्तीय हस्तान्तरण** - संघीय सरकारबाट २०७४।७५ देखि २०७८।७९ सम्ममा समानीकरण अनुदानमा रू.३२ अर्ब ३६ करोड ३ लाख निकासा भएकोमा उक्त अवधिमा रू.२३ अर्ब ५५ करोड ६३ लाख ९८ हजार खर्च भई प्रदेश सञ्चित कोषमा रू.८ अर्ब ८० करोड ३९ लाख २ हजार मौज्दात रहेको छ । जसअनुसार वित्तीय हस्तान्तरणबाट प्राप्त रकमको २७.२१ प्रतिशत रकम खर्च हुन सकेको देखिएन । सोही अवधिमा सशर्त, विशेष र समपूरक अनुदानमा उल्लिखित पाँच वर्षको तथ्याङ्कका आधारमा रू.४१ अर्ब २२ करोड ७ लाख ६९ हजार निकासा भएकोमा रू.३२ अर्ब ७१ करोड ७८ लाख ४० हजार खर्च भएको छ। सो खर्चसमेत अनुदान निकासाको तुलनामा ७९.३७ प्रतिशत हुन आउँछ ।

४. **मुख्य उपलब्धि** - समयमै बजेट निर्माण, राजश्व प्राप्ति र असुलीमा सुधार, प्रदेश आर्थिक ऐनको निर्माण, बजेटको कार्यान्वयन वार्षिक, अर्धवार्षिक एवम् चौमासिक समीक्षा, बजेट कार्यान्वयन मार्गदर्शन, प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ र लेखा समूहका कर्मचारीहरूको पदस्थापन तथा सरुवा सम्बन्धी मापदण्ड, २०७८ लगायत आर्थिक क्षेत्रसँग सम्वन्धित ३१ कानुन तथा कार्यविधिहरू निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ अनुसर प्रदेश सरकारले वार्षिक रुपमा प्रस्तुत गरेका नीति तथा कार्यक्रमको कार्यतालिका बनाई कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ बमोजिम मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा प्रदेशमा शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था सम्बन्धी नीति, कानुन, मापदण्ड र योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन, नियमन, सूचना संकलन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन, अति विशिष्ट व्यक्ति, महत्वपूर्ण भौतिक संरचना, संवेदनशील सार्वजनिकस्थल तथा समारोहको सुरक्षा, उपाधि, सम्मान र विभूषणको लागि सिफारिस तथा अन्य संघसँगको समन्वय र सहकार्यमा सहप्रशासन, कानुन निर्माण लगायतका कार्य रहेका छन् ।

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहत निकायको विनियोजन रू.२९ करोड १२ लाख ८८ हजार, राजस्व रू. ३० लाख ९६ हजार, धरौटी रू.४ करोड २८ लाख ९७ हजार र अन्य कारोबार रू.७ करोड ६३ लाख ५१ हजारसमेत रू.४१ करोड ३६ लाख ३२ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन् :

१. **नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन -** विधिको शासन र कानुनी राज्यको प्रत्याभुतिका लागि मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्न प्रादेशिक मानव अधिकार कार्यान्वयन कार्ययोजना तर्जुमा गर्ने, किशोर किशोरीलाई नैतिक शिक्षा, लागू औषध दुर्व्यसनको निराकरण, प्राकृतिक प्रकोपसम्बन्धी सचेतना तथा उद्यमशीलता अभिवृद्धि गर्न "म अघि बढ्छु" कार्यक्रमलाई प्रदेशका २ लाख विद्यार्थी परिचालन गर्ने गरी सञ्चालन र विस्तार गर्नेजस्ता कार्यक्रमको कार्यान्वयन देखिने विवरण तयार गरेको पाइएन । प्रगतिको तुलनात्मक विवरण तयार गर्नुपर्दछ ।

२. **संगठन संरचना र दरबन्दी** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम ४५ मा कार्यालयको संगठन, व्यवस्थापन तथा कार्य विभाजन यथेष्ठ र समुचित छ र सो अनुसार कार्य सञ्चालन भएको छ भन्ने समेतको जाँच गरी गराई विश्वस्त हुनुपर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयले पेश गरेको वार्षिक प्रगति समीक्षामा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा देखिएका मुख्य समस्यामा संगठन व्यवस्थापन सर्वेक्षण भई नसक्नुलाई पनि उल्लेख गरेको छ । मन्त्रालयमा विभिन्न श्रेणी र तहका कर्मचारीको दरबन्दी ३८ रहेकोमा २२ स्थायी दरबन्दी पदपूर्ति भई १६ दरबन्दी रिक्त रहेको छ । स्वीकृत दरबन्दी अनुसार पदपूर्ति गर्नुपर्दछ ।

३. **कार्य सम्पादन करार** - प्रदेश सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०७६ को दफा १८ मा प्रदेश सरकारले कार्यसम्पादन गर्ने कुनै काम निश्चित अवधिभित्र सम्पादन गरी सक्नुपर्ने वा कुनै कार्यक्रम तथा आयोजना कार्यान्वयन गर्नुपर्ने भएमा कुनै अधिकारीसँग कार्यसम्पादन करार गरी त्यस्तो कार्यसम्पादन गर्ने जिम्मेवारी निजलाई दिँदा कामको विवरण, कार्यसम्पादन गर्नुपर्ने समयावधि र कार्यसम्पादनको गुणस्तर वा परिमाणसमेत उल्लेख गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । ऐनको व्यवस्थाबमोजिम मन्त्रालय तथा कार्यालयले कार्यसम्पादन करार गरेको देखिएन। पदाधिकारीलाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउन कार्यसम्पादन करार गर्नुपर्दछ ।

४. **आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ३३ मा प्रदेशका सबै सरकारी कार्यालयले आफ्नो र अन्तर्गतका कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नुपर्ने र लेखाउत्तरदायी अधिकृतले आफै वा आफू मातहतको

वरिष्ठ अधिकृत मार्फत कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भए वा नभएको सम्बन्धमा नियमित रुपमा निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्नु वा गराउनुपर्ने व्यवस्था छ । ऐनको व्यवस्था बमोजिम आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरेको छैन । आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नुपर्दछ ।

५. **वार्षिक प्रतिवेदन** - प्रदेश सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०७६ को दफा ४१ मा मन्त्रालय तथा प्रदेशस्तरका सरकारी निकायले प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले तोकिएबमोजिमको अवधिभित्र आफूले सो आर्थिक वर्षभरी सञ्चालन गरेको कार्यक्रम, सम्पादन गरेको काम, त्यस्तो कामको अवस्थिति तथा प्रगति र लागत लगायतका अन्य आवश्यक कुराहरू समावेश गरी मन्त्रालय तथा प्रदेशस्तरका निकायले मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयमा वार्षिक प्रतिवेदन पेश गरी सार्वजनिक रुपमा प्रकाशन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालयले वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी प्रकाशन गरेको देखिएन। ऐनबमोजिम वार्षिक प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्दछ ।

६. **प्रादेशिक सञ्चार प्रतिष्ठान** - प्रदेशको सञ्चार क्षेत्रमा अध्ययन अनुसन्धान तथा पत्रकारहरूको क्षमता अभिवृद्धिसम्बन्धी कार्यको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने उद्देश्यले प्रदेश स्वायत्त संस्था गठन ऐन,२०७६ को दफा १० ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी प्रदेश सरकारले प्रादेशिक सञ्चार प्रतिष्ठान नियमावली, २०७७ बनाई २०७७।९।१ मा प्रतिष्ठान गठन गरेको देखियो । प्रतिष्ठानलाई २०७७।७८ मा रू.५० लाख र २०७८।७९ मा रू.२ करोड र पत्रकार सुरक्षा कोषमा रू.३० लाखसमेत रू.२ करोड ८० लाख अनुदान निकासा दिएकोमा २०७७।७८ मा रू.२१ लाख ९९ हजार, २०७८।७९ मा रू.७७ लाख ३८ हजार र पत्रकार सुरक्षा कोषबाट रू.१५ लाखसमेत रू.१ करोड १४ लाख ३७ हजार खर्च गरेको छ । प्रदेश मन्त्रिपरिषद्को २०७८।८।९ को बैठकले नियमावली नै खारेज गरी प्रतिष्ठानसमेत खारेज भएको छ । प्रतिष्ठान स्थापनाको औचित्य, आवश्यकता तथा त्यसले दीर्घकालीन रुपमा पार्ने प्रभावको अध्ययन नगरी यस्ता संस्था स्थापना गर्ने कार्यले प्रदेश सरकारलाई व्ययभार बढेको छ ।

७. **वित्तीय जिम्मेवारी र जवाफदेहिता** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ५२ देखि ५७ मा वित्तीय उत्तरदायित्व, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता वहन गर्नुपर्ने व्यहोरा उल्लेख छ। उक्त जिम्मेवारी र जवाफदेहिता अनुसार योजना अनुगमन गरी जवाफदेहिता कायम गराउने व्यवस्थाको कार्यान्वयन गर्न मन्त्रालयको हकमा विभागीय मन्त्री, बेरुजु फर्स्यौट गर्ने गराउने उत्तरदायित्वको पालना कार्यालय प्रमुख एवं लेखा उत्तरदायी अधिकृत, विनियोजित बजेट लक्षित उद्देश्य अनुरुप खर्च गर्न नसकेमा सोको जिम्मेवारी कार्यालय प्रमुख र मन्त्रालयमा विभागीय मन्त्री र लेखा उत्तरदायी अधिकृतले लिनुपर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयको एकीकृत आर्थिक विवरण अनुसार अन्तिम बजेट रू.३८ करोड ३६ लाख ४४ हजारमध्ये रू.२९ करोड १२ लाख ८८ हजार (७५.९३ %) खर्च भएको देखिन्छ । चालु तर्फ रू.१५ करोड ६४ लाख ३४ हजार विनियोजन भएकोमा रू.११ करोड ४३ लाख २२ हजार (७३.०८%) तथा पुँजीगत तर्फ रू.२२ करोड ७२ लाख १० हजार विनियोजन भएकोमा रू.१७ करोड ६९ लाख ६६ हजार (७७.८९) खर्च गरेको छ। विनियोजित बजेटभन्दा कम खर्च भएकोले वित्तीय जिम्मेवारी पालना भएको देखिएन ।

मन्त्रालयले जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको पालना भएको अवस्था देखिने अभिलेख अद्यावधिक गरेको छैन । ऐनको व्यवस्थाअनुसार तोकिएको जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको पालना गर्नुपर्दछ ।

८. **समायोजन ग्रेड** - कर्मचारी समायोजन ऐन, २०७५ को दफा ४ मा सरकारी सेवामा श्रेणीगत रूपमा कार्यरत कर्मचारीलाई प्रदेश वा स्थानीय तहमा समायोजन गर्दा तह मिलान तथा ग्रेड कायम हुने सम्बन्धी व्यवस्था छ । पाँच वर्ष वा सोभन्दा बढी सेवा अवधि भएका राजपत्र अनंकित द्वितीय र प्रथम तथा राजपत्रांङ्कित तृतीय र द्वितीय श्रेणीका कर्मचारीहरू प्रदेश तथा स्थानीय तहको माथिल्लो तहमा समायोजन गर्दा ग्रेडको व्यवस्था रहेको पाइएन । तर मन्त्रालयले यो वर्ष ग्रेड नपाउने तहमा समायोजन भएका ११ कर्मचारीहरूलाई ग्रेड थप गरी रू.६ लाख ५८ हजार भुक्तानी गरेकोले ऐन विपरीत भुक्तानी गरेको रकम असुल हुनुपर्दछ।

- **बेरुजु स्थिति** - मन्त्रालयसमेत १ निकायमा यो वर्ष रू.३ करोड ३३ लाख १९ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ । यो सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची-९ मा रहेको छ।

सडक पूर्वाधार तथा सहरी विकास मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ बमोजिम मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा प्रदेशभित्रको ग्रामीण तथा शहरी विकास योजना तर्जुमा, ग्रामीण तथा शहरी पूर्वाधार निर्माण, सञ्चालन, मर्मत संभार, ग्रामीण तथा शहरी आवास/भवन सम्बन्धी योजनाहरूको कार्यान्वयन, निर्देशन र नियमन, प्रदेशभित्र उपयुक्त भवन निर्माण प्रविधिको प्रवर्द्धन, आदिबासी, सीमान्तकृत, गरिब, लोपोन्मुख, जेष्ठ नागरिक लक्षित आवास सम्बन्धी नीति, मापदण्ड तथा योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन लगायत कार्यहरू रहेका छन् ।

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहतका १५ निकायको विनियोजन रू.९ अर्ब ४१ करोड ९३ लाख ८० हजार, राजस्व रू.६ करोड ३१ लाख ७९ हजार, धरौटी रू.१ अर्ब १७ करोड ११ लाख ९३ हजार र अन्य कारोबार रू.९ करोड ७३ लाख १९ हजारसमेत रू.१० अर्ब ७५ करोड १० लाख ७१ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । सो कारोबारको लेखापरीक्षणबाट देखिएका मुख्य व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन -** प्रदेश सरकारको केन्द्रीय सचिवालयलगायतका नयाँ संरचनाहरूको भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि गुरुयोजना तयार गर्ने, विगतमा केन्द्रीय सरकारद्धारा हस्तान्तरण भएका तर अपूरा रहेका वा सुरु नगरिएका योजनाको अभिलेख अद्यावधिक गरी चालु गर्नुपर्ने योजनाका लागि आवश्यक स्रोत व्यवस्था गरी सम्पन्न गरिने, संवैधानिक व्यवस्थाअनुसार प्रादेशिक सडक र त्यसमा बन्ने मोटरेबल पुलहरूलाई प्राथमिकतासाथ निरन्तरता दिन आवश्यक पर्ने इन्जिनियरिङ क्षेत्रका दक्ष जनशक्ति प्रवर्द्धन गर्न मनमोहन प्राविधिक विश्वविद्यालयअन्तर्गत रहने गरी एक ईन्जिनियरिङ तालिम केन्द्र स्थापना, प्राविधिक जनशक्तिको दक्षता अभिवृद्धि गर्नका साथै निर्माण सामग्री गुणस्तर प्रयोगशालाको स्थापना गर्ने, ओखलढुंगाको रुम्जाटार,भोजपुरको पान्धारे, मोरङको राजारानी, इलामको सन्दकपुर र ताप्लेजुङको घुन्सामा स्मार्ट सिटी तथा नमूना गाउँ निर्माणका लागि विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन सम्पन्न गरी संघ स्थानीय तह र निजी क्षेत्रको सहकार्यमा स्मार्ट सिटी तथा नमूना गाउँ निर्माण गर्नेजस्ता कार्यक्रम कार्यान्वयन भएको पाइएन । वार्षिक नीति तथा कार्यक्रममा उल्लेख भएका कार्यक्रमहरू प्राथमिकताको साथ कार्यान्वयन हुनुपर्दछ ।

२. **केन्द्रीय एकीकृत प्रगति विवरण -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम २७ अनुसार मन्त्रालयले मातहत कार्यालयबाट वार्षिक प्रगतिको विवरण लिई एकीकृतरुपमा केन्द्रीयस्तरको प्रगति विवरण तयार गरी त्यसको भौतिक र वित्तीय पक्षको सामुहिक समीक्षा गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । प्रगति समीक्षा गर्दा सुधारका लागि चाल्नुपर्ने कदम र प्रगति न्यून भएको सम्बन्धमा जिम्मेवार व्यक्तिउपर आवश्यक कारबाहीसमेत गर्नु पर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयले उक्त व्यवस्थाअनुसार सबै कार्यालयबाट विवरण लिई केन्द्रीय प्रगति विवरण तयार गरेको छ । न्यून प्रगति देखिएका कार्यक्रम तथा योजनाहरूको समीक्षा गरी सुधारका लागि आवश्यक पहल गर्नुपर्दछ ।

३. **इन्जिनियरिङ्ग सुविधा -** सार्वजनिक लेखा समितिको २०६९/१/८ को निर्णयले निर्माण कार्यको रेखदेख सुपरभिजन तथा अन्य कार्य गर्न बजेटमा व्यवस्था गरी स्रोत साधन व्यवस्थापन गर्ने, ठेक्काको बिल अफ क्वान्टिटीमा इन्जिनियरिङ सुविधा राखेर निर्माण व्यवसायीलाई भुक्तानी गर्ने विषयमा नियन्त्रण गर्ने उल्लेख छ । सार्वजनिक लेखा समितिको निर्णय प्रतिकूल हुने गरी ३ वटा योजनाको निर्माण कार्यको बिल अफ क्वान्टिटीमा इन्जिनियरको लागि साइट अफिस राखी एक निर्माण

व्यवसायीलाई रू.५ लाख २५ हजार भुक्तानी दिएको छ । निर्माण कार्यको बिल अफ क्वान्टिटीमा इन्जिनियरिङ सुविधा समावेश गरी निर्माण व्यवसायीलाई भुक्तानी गर्दा आयोजनाको लागत बढ्ने भएकोले यस प्रकारको खर्च नियन्त्रण हुनुपर्दछ ।

४. **वित्तीय जिम्मेवारी र जवाफदेहिता -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ५२ देखि ५७ मा वित्तीय उत्तरदायित्व, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता वहन गर्नुपर्ने व्यहोरा उल्लेख छ। उक्त जिम्मेवारी र जवाफदेहिता अनुसार योजना अनुगमन गरी जवाफदेहिता कायम गराउने व्यवस्थाको कार्यान्वयन गर्न मन्त्रालयको हकमा विभागीय मन्त्री, बेरुजु फर्स्यौट गर्ने गराउने उत्तरदायित्वको पालना कार्यालय प्रमुख एवं लेखा उत्तरदायी अधिकृत, विनियोजित बजेट लक्षित उद्देश्य अनुरुप खर्च गर्न नसकेमा सोको जिम्मेवारी कार्यालय प्रमुख र मन्त्रालयमा विभागीय मन्त्री र लेखा उत्तरदायी अधिकृतले लिनुपर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालय र मातहतको लागि विनियोजित बजेट रू.१५ अर्ब १ करोड २९ लाख २१ हजार रहेकोमा रकमान्तरबाट थप भइ रू.१६ अर्ब १९ करोड ४ लाख ३७ हजार अन्तिम बजेट कायम भएकोमा रू.९ अर्ब ४१ करोड ९३ लाख ८० हजार (५८.१७%) खर्च भएको देखिन्छ । खर्चमध्ये चालु तर्फ रू.३० करोड २६ लाख १९ हजार विनियोजन भएकोमा रू.१९ करोड ८७ लाख १४ हजार (६५.६६%) तथा पूँजिगत तर्फ रू.१५ अर्ब ८८ करोड ७८ लाख १८ हजार विनियोजन भएकोमा रू.९ अर्ब २२ करोड ६ लाख ६५ हजार (५८.०३) खर्च भएको छ । विनियोजित बजेटभन्दा कम खर्च भएकोले वित्तीय जिम्मेवारी पालना भएको देखिएन। मन्त्रालयले जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको पालना भएको अवस्था देखिने अभिलेख अद्यावधिक गरेको छैन । ऐनको व्यवस्थाअनुसार तोकिएको जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको पालना गर्नु गर्नुपर्दछ ।

५. **मूल्य समायोजन -** सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३ को दफा ५५ मा खरिद सम्झौतामा अन्यथा व्यवस्था भएको बाहेक १२ महिनाभन्दा बढी अवधिको खरिद सम्झौता कार्यान्वयन गर्ने क्रममा मूल्य समायोजन गर्न आवश्यक देखिएमा मूल्य समायोजन गर्न सकिने उल्लेख छ । मूल्य समायोजन सम्बन्धमा देखिएको व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

५.१. थप आर्थिक व्ययभार नपर्ने गरी म्याद थप भएको अवस्थामा मन्त्रालयले सुचकाङ्क फ्रिज गरी निर्माण व्यवसायीलाई मूल्य समायोजन भुक्तानी दिनुपर्नेमा परिवर्तित दरमा भुक्तानी दिँदा रू.१ करोड ५७ लाख २ हजार बढी भुक्तानी भएको छ ।

५.२. पूर्वाधार विकास कार्यालय, मोरङले १२ वटा योजनाका निर्माण व्यवसायीलाई मूल्य समायोजन भुक्तानी गर्दा वेस इन्डेक्स फरक गरी तथा म्याद थप पश्चात सुरु सम्झौता अवधिको इन्डेक्स फ्रिज नगरी परिवर्तित दरमा मूल्य समायोजन भुक्तानी दिई रू.६ करोड ७९ लाख बढी भुक्तानी दिएको छ ।

५.३. पूर्वाधार विकास कार्यालय ओखलढुङ्गा, शहरी विकास तथा भवन कार्यालय मोरङ र कोशी रिफ्रेस्मेन्ट सेन्टरसमेत ३ कार्यालयले फरक इन्डेक्सबाट मूल्य समायोजन गणना गरी रू.२४ लाख ७६ हजार बढी भुक्तानी गरेको छन् ।

५.४. पूर्वाधार विकास कार्यालय ओखलढुङ्गा, झापा र पाँचथरसमेत ३ कार्यालयले ९ वटा योजनाहरूको म्याद थप भएको अवस्थामा मूल्य सूचकांक फ्रिज नगरी परिवर्तित दरले मूल्य समायोजन भुक्तानी गरेकोले रू.४ करोड ७ लाख ८४ हजार बढी भुक्तानी गरेका छन् ।

मन्त्रालय र मातहतसमेत ७ कार्यालयले कुल रू.१२ करोड ६८ लाख ६२ हजार मूल्य समायोजन बढी भुक्तानी गरेको रकम असुल हुनुपर्दछ ।

६. **सोझै खरिद** - सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३, को नियम ८(२) मा यो ऐन अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम खरिद गर्दा प्रतिस्पर्धा सीमित हुने गरी खरिद गर्न नहुने र सार्वजनिक खरिद नियमावलीको, २०६४ नियम ३१ अनुसार बीस लाख रुपैँयाभन्दा बढी लागत अनुमान भएको निर्माण कार्य, मालसामान खरिद वा जुनसुकै सेवा खरिद गर्नुपर्दा बोलपत्रको माध्यमबाट मात्र खरिद गर्नु पर्ने व्यवस्था छ । शहरी विकास तथा भवन कार्यालय ओखलढुङ्गा र मोरङ तथा पूर्वाधार विकास कार्यालय उदयपुरसमेत ३ कार्यालयले प्रतिस्पर्धा बेगर रू.१ करोड ६६ लाख ९६ हजारको एकै प्रकृतिको मालसामान तथा निर्माण कार्य सोझै खरिद गरेका छन् । प्रचलित नियमावली विपरीत प्रतिस्पर्धा सीमित हुने गरी भएको खरिद नियमसम्मत देखिएन । नियमअनुसार प्रतिस्पर्धा गराई खरिद कार्य गर्नुपर्दछ ।

७. **नन्फाइलर** - मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा १८ मा मूल्य अभिवृद्धि करमा दर्ता भएको व्यक्तिले मूल्य अभिवृद्धि करको विवरण खुलाई भुक्तानी पाएको अर्को महिनाको २५ गतेभित्र सम्बन्धित आन्तरिक राजस्व कार्यालयमा कर विवरणसहित दाखिला गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । पूर्वाधार कार्यालय पाँचथर, झापालगायत ५ कार्यालयले २२ वटा फर्मलाई मूल्य अभिवृद्धि कर रू.२ करोड २० लाख २१ हजार भुक्तानी गरेकोमा उक्त फर्महरूले कर विवरण नबुझाई नन्फाईलर रहेको पाइयो । कानूनी व्यवस्था अनुसार विवरण नबुझाएकोले कर समायोजन भएको प्रमाण हुनुपर्दछ ।

८. **बिल भरपाइ** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम ३७(८) मा कुनै रकमको भुक्तानी दिँदा रीत पुगे वा नपुगेको जाँच गर्नुपर्ने उल्लेख छ । प्रोभिजनल सममा राखिएका आईटमवाईज कार्यको बिल भरपाइ पेश भएको अवस्थामा मात्र बिल बमोजिमको रकम भुक्तानी दिनुपर्दछ। शहरी विकास तथा भवन कार्यालय ओखलढुङ्गा र मोरङ तथा पूर्वाधार विकास कार्यालय ओखलढुङ्गासमेत ३ कार्यालयले ४ वटा योजनाहरूमा सम्बन्धित निर्माण व्यवसायीले बिल बीजक पेश नगरेको अवस्थामा पनि रू.१३ लाख ६६ हजार भुक्तानी दिएका छन् । बिल बेगर भुक्तानी भएको रकम असुल गर्नुपर्दछ ।

९. **परामर्श सेवा** - बजेट व्यवस्था भई कार्यान्वयन हुने आयोजनाको मात्र विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्दछ । पूर्वाधार विकास कार्यालय संखुवासभा तथा उदयपुर र शहरी विकास तथा भवन कार्यालय मोरङले यो वर्ष स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार १३ वटा योजनाको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार गरी रू.९९ लाख २० हजार खर्च गरेका छन् । कार्यालयको प्राविधिक जनशक्तिबाट हुन नसक्ने कार्य मात्र परामर्शदाताबाट गराउनुपर्नेमा सोको यकिन नगरी परामर्शदाताबाट परियोजना प्रतिवेदन तयारी गराएका छन् । यसरी अध्ययन प्रतिवेदन तयार भएका आयोजनाहरू कार्यान्वयनमा गएकोसमेत नदेखिएकोले खर्चको सार्थकता देखिएन । कार्यान्वयन हुने आयोजनाको मात्र विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्दछ।

१०. **समायोजन ग्रेड** - कर्मचारी समायोजन ऐन, २०७५ को दफा ४ मा सरकारी सेवामा श्रेणीगतरूपमा कार्यरत कर्मचारीलाई प्रदेश वा स्थानीय तहमा समायोजन गर्दा तह मिलान तथा ग्रेड कायम हुने सम्बन्धी व्यवस्था छ । पाँच वर्ष वा सोभन्दा बढी सेवा अवधि भएका राजपत्र अनंकित द्वितीय र प्रथम तथा राजपत्रांङ्कित तृतीय र द्वितीय श्रेणीका कर्मचारीहरू प्रदेश तथा स्थानीय तहको माथिल्लो तहमा समायोजन गर्दा ग्रेडको व्यवस्था रहेको छन् । मन्त्रालय र मातहतसमेत ५ कार्यालयहरूले यो वर्ष ३० कर्मचारीलाई थप ग्रेडबापत रू.१४ लाख २८ हजार भुक्तानी दिएका छन् । उक्त रकम असुल हुनुपर्दछ ।

पूर्वाधार विकास कार्यालयहरू

११. **बढी भुक्तानी** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम ३७(३) अनुसार सरकारी रकम खर्च गर्दा खर्चको बिलभरपाईसहित लेखा राख्नु पर्ने व्यवस्था छ । पूर्वाधार विकास कार्यालय पाँचथरले शखरखण्डे यासोक सडक ठेक्कामा इम्ब्याङ्कमेन्ट, सबग्रेड र सबवेस गर्दा आयोजनाको १.२ मिटरको ड्रेनेजसहित ८ मिटरको मोटर बाटोको ड्रईङ्ग डिजाईन अनुसार अधिक्तम ६.८ मिटरमा मात्र इम्ब्याङ्कमेन्ट, सबग्रेड र सबबेस हाल्नु पर्नेमा हरेक चेनेजमा ७ मिटरको भुक्तानी दिएकोले इम्ब्याङ्कमेन्टमा १३९.१०, सबग्रेडमा १ हजार ८२९.६७ र सबबेशमा २६३.५३ घनमिटरको रू.११ लाख ४६ हजार बढी भुक्तानी भएको छ । बढी भुक्तानी भएको रकम असुल गर्नुपर्दछ ।

१२. **सीमा भन्दा बढीको कार्य** - सार्वजनिक खरिद नियमावली २०६४ को नियम ९७ मा १ करोड रुपौँयाभन्दा बढी लागत अनुमान भएको निर्माण कार्य उपभोक्ता समितिबाट गराउन नसकिने र उक्त प्रयोजनको लागि १ करोड रुपौँयाभित्र मूल्य अभिवृद्धि कर ओभरहेड र जनश्रमदानलाई समेत समावेश गरिने उल्लेख छ । पूर्वाधार विकास कार्यालय, उदयपुरले रू.१ करोडभन्दा बढी लागत अनुमान भएको २ वटा निर्माण कार्य उपभोक्ता समिति मार्फत् गराइ यो वर्ष रू.१ करोड ६६ लाख २ हजार खर्च गरेको छ । प्रचलित नियमावलीको पालना गरी उपभोक्ता समितिबाट कार्य गराउनुपर्दछ ।

शहरी विकास तथा भवन कार्यालयहरू

१३. **सम्झौता विपरीत पेस्की** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ११३ मा आपूर्तिकर्ता, निर्माण व्यवसायी वा सेवा प्रदायकलाई ऐनको दफा ५२क. को अधीनमा रही खरिद सम्झौतामा व्यवस्था भए बमोजिम पेस्की दिन सकिने उल्लेख छ । शहरी विकास तथा भवन कार्यालय धनकुटाले ३ निर्माण व्यवसायीहरूसँग भएको सम्झौताको विशेष सर्तमा पेस्की दिन सकिने प्रावधान नराखेकोमा पनि निर्माण व्यवसायीहरूलाई रू.५८ लाख २० हजार पेस्की भुक्तानी गरेको छ । सम्झौताका सर्त बमोजिम पेस्की भुक्तानी गर्न मिल्ने नदेखिएकोले उक्त पेस्की फिर्ता हुनुपर्दछ ।

१४. **पेस्की फिर्ता गर्नुपर्ने** - सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ को दफा ५२(क) मा पेस्की पाएको मितिले ३० दिनभित्र कार्य प्रारम्भ नगरी पेस्की रकम सम्बन्धित काममा प्रयोग नगरेको पाइएमा पेस्की जमानत जफत हुने व्यवस्था छ। शहरी विकास तथा भवन कार्यालय धनकुटाले बसन्तपुर साप्ताहिक हटिया निर्माण कार्यको निर्माण व्यवसायीसँग १८ महिनामा सम्पन्न गर्नेगरी सम्झौता गरी २०७६।३।२३ मा रू.१७ लाख ७० हजार पेस्की दिएको छ । निर्माण व्यवसायीले कुनै पनि

कार्य नगरेको अवस्थामा उपलब्ध गराएको मोविलाईजेसन पेस्की निष्क्रिय रहेको छ । सम्झौता अवधि २०७७।९।२९ मा समाप्त भएको र म्याद थपसमेत भएको नदेखिएकोले खरिद सम्झौता बमोजिमको कार्य सम्पादन नगर्ने निर्माण व्यवसायीले राखेको जमानत जफत गरी दिएको पेस्कीमा ब्याजसमेत असुल गर्नुपर्दछ।

१५. **भेरिएशन** - सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ को दफा ५४ मा खरिद सम्झौता गर्दाका वखत पूर्वानुमान गर्न नसकिएको परिस्थिति कार्यान्वयनको क्रममा सिर्जना भएमा भेरिएशन आदेश जारी गर्न सकिने व्यवस्था छ। शहरी विकास तथा भवन कार्यालय इलामले यासोक बजार ढल निकास तथा कालोपत्रे सडक निर्माण कार्यमा एक निर्माण व्यवसायीसँग २०७७/३/१० मा ३० महिनाभित्र सम्पन्न गर्नुपर्ने गरी रू.१० करोड ५२ लाख ४५ हजारको सम्झौता गरेको छ । निर्माण कार्यमध्ये सडक निर्माणको पाँचौ खण्ड रानीगाउँमा उत्तर- यासोक- लुभुघाट म्याङ्गलुङ सडक खण्डको निर्माण कार्य सडक डिभिजन कार्यालय, इलामले गरिरहेको करिब ३०२ मिटर खण्ड दोहोरिने भएकोले उक्त खण्डको निर्माण कार्यको बचत हुने रकमको यसै क्षेत्रभित्र पर्ने पहिरो, भूक्षय तथा भौगोलिक विकटता भएको क्षेत्रमा प्रयोग गर्ने सिफारिस तथा प्राविधिकको प्रतिवेदनको आधारमा साबिकका विभिन्न आइटम घटाई ढुङ्गाको पर्खाल लगाउने कार्यको रू.८९ लाख ३८ हजार थपगरी प्रदेश सचिवबाट २०७८/९/५ मा रू.९९ लाख भेरिएशन आदेश स्वीकृत गरेको देखियो । ड्रइङ डिजाइनमा नभएको र काम गर्दै जाँदा बढी भएको परिमाण घटाई सो बचत रकमको नयाँ आईटम थपगरी सोझै कार्य गराउनु पूर्वानुमान गर्न नसकिएको परिस्थिति सिर्जना भएको भन्न मिल्ने देखिएन । सम्झौताअनुसारको कार्यगर्दा बचत भएको कार्य परिमाण थप गरी भेरिएन तथा भुक्तानी दिएको नियमसम्मत देखिएन । नियमअनुसार भेरिएशन स्वीकृत गराई कार्य गराउनुपर्दछ ।

१६. **फ्लाईओभर ब्रिज निर्माण** - शहरी विकास तथा भवन कार्यालय, मोरङले रानी भन्सारको क्षेत्रभन्दा पूर्वतिर कोशी राजमार्गमा फ्लाईओभर ब्रिजसहितको स्वागतद्वार निर्माण गर्न एक निर्माण व्यवसायीसँग २०७९।३।१४ भित्र निर्माण सम्पन्न गर्ने गरी रू.६ करोड २५ लाख २४ हजारको सम्झौता गरेको छ । यस सम्बन्धमा देखिएका व्यहोराहरू निम्नअनुसार छन् :

१६.१. सार्वजनिक खरिद नियमावली २०६४ को नियम ६(३) अनुसार सार्वजनिक निकायले निर्माणस्थलको व्यवस्था, साईट क्लियरेन्सको सुनिश्चितता तथा वातावरणीय अध्ययन स्वीकृत नगराई ठेक्का आह्वान गर्न नमिल्ने उल्लेख छ । रानी भन्सारको क्षेत्र भन्दा पूर्वतिर कोशी राजमार्गमा फ्लाईओभर ब्रिज सहितको स्वागतद्वार निर्माण गर्न सम्भाव्यता अध्ययन तथा विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गरेकोमा उक्त निर्माणस्थल अत्यन्त संवेदनशील क्षेत्र रहेकोले निर्माण कार्य अवरुद्ध भएको देखियो । निर्माणस्थलको व्यवस्था नभई बोलपत्र आह्वान गरेको नियमसँगत देखिएन । निर्माण स्थलको सुनिश्चितता गरेर मात्र ठेक्का आह्वान गर्नुपर्दछ।

१६.२. सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ को दफा ५३ अनुसार कामको आधारभूत प्रकृति वा क्षेत्र परिवर्तन नहुने गरी मात्र दुवै पक्षको लिखित सहमतिमा खरिद सम्झौता संशोधन गर्न मिल्ने व्यवस्था छ । प्रस्तावित योजनाको पटक पटक गरी निर्माणस्थल परिवर्तन भएको, फ्लाईओभर र स्वागतद्वार फरक फरक स्थानमा निर्माण गर्ने गरी पुनः विस्तृत आयोजना परिवर्तन भएको देखियो ।

१६.३. सार्वजनिक खरिद नियमावली,२०६४ को नियम ११३ (५) अनुसार सार्वजनिक निकायले पेस्की दिएको रकम सम्झौतामा उल्लेख भए बमोजिम निर्माण व्यवसायीको प्रत्येक रनिङ बिलबाट कट्टा गर्नुपर्ने व्यवस्था उल्लेख छ । कार्यालयले निर्माण व्यवसायीलाई पटक पटक गरी मोबिलाईजेशनबापत रू.१ करोड १७ लाख २० हजार पेस्की दिएकोमा हालसम्म कार्यप्रगति शून्य देखिएको छ । उक्त निर्माण व्यवसायीले पेश गरेको बैङ्क जमानतको म्यादसमेत २०७९।६।२५ मा सकिएकोमा लेखापरीक्षण अवधिसम्म पनि जमानतको म्याद थप भएको छैन । जमानतको अवधि बाँकी हुँदै जमानत जफत नगर्ने सम्बन्धित पदाधिकारीलाई जिम्मेवार बनाई जोखिममा रहेको पेस्की सम्बन्धित निर्माण व्यवसायीबाट असुल गर्नुपर्दछ ।

१७. **कोभिड अस्पताल -** शहरी विकास तथा भवन कार्यालय, मोरङलाई कोरोना जनसुरक्षा कोष सञ्चालक समितिको निर्णयअनुसार कोशी कोभिड अस्पताल, विराटनगरको क्षमता विस्तार कार्य गर्न रू.४ करोड निकासा दिएको पाइयो । अस्पताल निर्माण कार्य २०७८।७।३० मा सम्पन्न गर्ने गरी एक निर्माण व्यवसायीसँग रू.३ करोड ३८ लाख ६६ हजारको सम्झौता २०७८।३।१० मा गरेको छ । गोदाम भवनलाई अस्पताल निर्माणको क्रममा डिजाईन टोलीको सल्लाहबमोजिम उपकरण घर, एचडीयु र आईसीयुमा भुईलाई कोरा मसिनो, मोरचुवरी, वेस्ट म्यानेजमेन्ट र अक्सिजन प्लान्ट सेडमा थप काम गर्नुपरेको कारण ४.८३ प्रतिशतले थप भेरिएशन आदेश स्वीकृत भएको छ । त्यस अतिरिक्त बचत रकमबाट सोही कोभिड अस्पतालमा थप कार्य गरी रू.५१ लाख ५७ हजार खर्च गरेको छ । एउटै कार्यक्षेत्र अन्तर्गतको ठेक्काको निर्माण कार्यमा एक पटक भेरिएशन गरेपश्चात थप कार्य गराउनु पर्नाको पर्याप्त आधार, कारण र पुष्टयाई भएमा सम्झौतामै भेरिएशन स्वीकृत गराई सम्पन्न गर्नु पर्नेमा बचत रकमको खर्च गर्दा अपनाएको खरिद प्रक्रिया नियमसम्मत देखिएन ।

१८. **योजना कार्यान्वयन-** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ बमोजिम वार्षिक बजेट कार्यक्रम र कार्यान्वयन तालिका बनाउँदा लागत अनुमान तयार गर्ने, योजना स्वीकृत गर्ने कार्य प्रथम त्रैमासिक अवधिमा समाप्त गरी सक्नुपर्ने व्यवस्था छ । शहरी विकास तथा भवन कार्यालय, मोरङले यो वर्ष उपभोक्ता समितिबाट रू.१ करोड ३९ लाख ६० हजारका २४ योजनाहरू असार २५ सम्म कार्यसम्पन्न गर्ने गरी असार महिनामा सम्झौता गरेको छ । वर्षान्तमा लागत अनुमान तयार गर्ने, उपभोक्ता समिति गठन गर्ने र योजना सम्झौता गरी योजना कार्यान्वयन गराउँदा कामको गुणस्तरमा असर पर्ने देखिएकोले नियममा भएको व्यवस्था अनुरुप आषाढमा खर्च गर्ने परिपाटीमा नियन्त्रण गर्नुपर्दछ ।

१९. **जनता आवास कार्यक्रम -** शहरी विकास तथा भवन कार्यालय, मोरङले जनता आवास कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि २०७५ को प्रक्रिया पूरा गरी सम्झौता भएका गत विगतदेखि यो वर्षसम्म संघतर्फ २ हजार ४४३ र प्रदेशतर्फ ५७ गरी कुल २ हजार ५०० लाभग्राहीहरूको आवास निर्माण कार्यको सम्झौता गरेकोमा यो वर्षसम्म संघतर्फ ६३० र प्रदेशतर्फ २३ समेत ६५३ आवासको मात्र निर्माण कार्य सम्पन्न भई संघतर्फ १ हजार ८१३ र प्रदेशतर्फ ३४ समेत १ हजार ८४७ आवासको निर्माण कार्य सम्पन्न हुन बाँकी रहेका छन्। गत विगतमा सम्झौता भई २०७३।७४ को २५२ र २०७४।७५ को १८९ आवास निर्माणको कार्य सम्पन्न भएको उल्लेख गरेतापनि सोको प्रमाण पेश

भएन । हालसम्म रू.९ करोड ५० लाख ४५ हजार भुक्तानी भएकोमा निर्माणाधीन आवासहरूको अनुगमन, मूल्याङ्कन गरी निर्माण कार्य सम्पन्न गराउनु पर्दछ ।

२०. **मुख्यमन्त्री ग्रामीण सडक सुधार कार्यक्रम -** मुख्यमन्त्री ग्रामीण सडक सुधार आयोजना (सञ्चालन) नियमावली, २०७६ बमोजिम विभिन्न स्थानीय तहहरूसँग ग्रामीण सडक निर्माण र सुधार कार्यक्रमका लागि स्थानीय तहहरूबीच भएको "मुख्यमन्त्री ग्रामीण सडक सुधार आयोजना सञ्चालनार्थ समझदारी पत्र" को दफा ३ मा अन्तिम बिल भुक्तानी रकमको न्यूनतम २० प्रतिशत स्थानीय तहले साझेदारी रकम उपलब्ध गराउनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । यस सम्बन्धमा देखिएका व्यहोरा निम्नअनुसार छन् :

२०.१. पूर्वाधार विकास कार्यालय संखुवासभाले ८ वटा स्थानीय तहमा उक्त कार्यक्रमअन्तर्गत रू.३ करोड २६ लाख ३५ हजार खर्च गरेकोमा लागत सहभागिताबापतको रू.७ लाख ६९ हजार सम्बन्धित स्थानीय तहबाट प्राप्त गरेको देखिएन । उक्त रकम स्थानीय तहबाट प्राप्त गर्नुपर्दछ ।

२०.२. पूर्वाधार विकास कार्यालय संखुवासभा र उदयपुरले १० वटा स्थानीय तहसँग कुल खर्च रू.१ करोड ४७ लाख ८८ हजारको लागत सहभागिताबापतको रकम घटाइ बाँकी रू.६ लाख ३५ हजार सम्बन्धित स्थानीय तहलाई फिर्ता नगरी कार्यसञ्चालन कोषमा राखेको छ ।

- **बेरुजु स्थिति -** मन्त्रालय र मातहतसमेत १३ निकायमा यो वर्ष रू.५० करोड ३३ लाख ६१ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएपछि रू.७० लाख ९१ हजार फर्स्यौंट गरेकोले रू.४९ करोड ६२ लाख ७० हजार बाँकी रहेको छ । सोमध्ये रू. ८ करोड ४५ लाख २५ हजार पेस्की बाँकी रहेको छ । यो सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची-९ मा रहेको छ ।

सामाजिक विकास मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ बमोजिम मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा प्रदेशस्तरको विश्वविद्यालय तथा उच्च शिक्षासम्बन्धी नीति, कानून तथा मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन, शैक्षिक परामर्श सेवाको मापदण्ड निर्धारण, अनुमति तथा नियमन, महिला हकसम्बन्धी प्रादेशिक नीति कानून मापदण्ड तथा योजना तर्जुमा कार्यान्वयन र नियमन, बालबालिकाको हकहित संरक्षणसम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानून, मापदण्ड तथा योजना तर्जुमा कार्यान्वयन, अध्ययन, अनुसन्धान र नियमन, जेष्ठ नागरिकसम्बन्धी, अपाङ्गता भएका नागरिकको हकहित तथा युवासम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानून तथा योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन गर्नेलगायतका कार्यहरू रहेका छन् ।

मन्त्रालय र मातहत ३ निकायको विनियोजन रू.१ अर्ब ३९ करोड ८५ लाख ९६ हजार, राजस्व रू.४९ लाख ७ हजार, धरौटी रू.३८ लाख २१ हजार, विविध रू.१ करोड २७ लाख ८१ हजार र अन्य संस्था समिति १ को रू.४८ करोड ७२ लाख ४३ हजारसमेत रू.१ अर्ब ९० करोड ७३ लाख ४८ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । सो कारोबारको लेखापरीक्षणबाट देखिएका प्रमुख व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन-** प्रादेशिक पाठ्यक्रम विकास केन्द्र स्थापना गरी प्रदेश विशेषको आवश्यकता अनुरुप पाठ्यक्रम निर्माण गरिने, प्रदेश शिक्षा नीतिको तर्जुमा गरिने, प्रदेश प्रज्ञा प्रतिष्ठान गठन गरिने लगायतका नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन भएको छैन । तोकिएका कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

२. **केन्द्रीय एकीकृत प्रगति विवरण -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम २७ अनुसार मन्त्रालयले मातहत कार्यालयबाट वार्षिक प्रगतिको विवरण लिई एकीकृतरुपमा केन्द्रीयस्तरको प्रगति विवरण तयार गरी त्यसको भौतिक र वित्तीय पक्षको सामूहिक समीक्षा गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । प्रगति समीक्षा गर्दा सुधारकालागि चाल्नुपर्ने कदम र प्रगति न्यून भएको सम्बन्धमा जिम्मेवार व्यक्तिउपर आवश्यक कारबाहीसमेत गर्नु पर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयले उक्त व्यवस्थाअनुसार सबै कार्यालयबाट विवरण लिई केन्द्रीय प्रगति विवरण तयार गरेको छ । न्यून भौतिक तथा वित्तीय प्रगति देखिएका कार्यक्रम तथा योजनाहरूको समीक्षा गरी सुधारका लागि आवश्यक पहल हुनुपर्दछ ।

३. **आवधिक योजना कार्यान्वयनको अवस्था -** आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ६ (२) मा प्रत्येक मन्त्रालयले आवधिक योजना र क्षेत्रगत नीति तथा कार्यक्रमको आधारमा आगामी आर्थिक वर्षमा हुने खर्च को प्रक्षेपणसहितको मन्त्रालयगत मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरी प्रदेश योजना आयोग र आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयमा पठाउने र आयोगले समग्र प्रदेशको मध्यमकालीन खर्च संरचना निर्माण गरी सोही अनुसार मन्त्रालयको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तय गरी आवधिक योजनाको कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था छ । कोशी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजना (२०७६/७७-२०८०/८१) मा मन्त्रालयले लिएका विभिन्न लक्ष्यहरूको प्रगति तथा उपलब्धिको विवरण पेश नभएकोले सोको मूल्याङ्कन गर्न सकिएन ।लक्ष्यसहितको प्रगति विवरण तयार गरी पेश गर्नुपर्दछ ।

४. **कार्यसम्पादन करार -** प्रदेश सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन २०७६ को दफा १८ मा प्रदेश सरकारले कार्यसम्पादन गर्ने कुनै काम निश्चित अवधिभित्र सम्पादन गरिसक्नुपर्ने वा कुनै कार्यक्रम तथा आयोजना कार्यन्वयन गर्नुपर्ने भएमा कुनै अधिकारीसँग कार्य सम्पादन करार गरी त्यस्तो कार्य सम्पादन गर्ने जिम्मेवारी निजलाई दिँदा कामको विवरण, कार्यसम्पादन गर्नुपर्ने समयावधि र कार्यसम्पादनको गुणस्तर वा परिमाणसमेत उल्लेख गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । ऐनमा भएको व्यवस्था बमोजिम मन्त्रालय तथा कार्यालयले कार्यसम्पादन करार गरेको देखिएन। पदाधिकारीलाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउन कार्यसम्पादन करार गरिनुपर्दछ ।

५. **दिगो विकास लक्ष्य -** दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिको लागि लक्ष्यसहितको सूचक निर्धारण तथा आन्तरिकीकरण गरी राष्ट्रिय लक्ष्य निर्धारण गर्नु पर्नेमा आफू सम्बन्द्ध दिगो विकास लक्ष्यहरू निर्धारण गरेको सम्बन्धमा मन्त्रालयसँग विवरण माग गरिएको सो सम्बन्धी विवरण प्राप्त हुन नआएकोले विश्लेषण गर्न सकिएन । मन्त्रालयले दिगो विकासका लक्ष्यहरूलाई ध्यान दिई परिमाणात्मक लक्ष्यसहित कार्यक्रममा समावेश गर्नुपर्दछ।

६. **आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ३३ मा प्रदेशका सबै सरकारी कार्यालयले आफ्नो र अन्तर्गतका कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नु पर्ने लेखा उत्तरदायी अधिकृतले आफै वा आफू मातहतको वरिष्ठ अधिकृत मार्फत कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा नियमित रुपमा निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्नु गराउनु पर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयले आफू र मातहतका कार्यालयहरूलाईसमेत लागू हुने गरी आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी कार्यान्वयन गरेको देखिएन । आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

७. **तलबी प्रतिवेदन -** निजामती सेवा ऐन, २०४९ को दफा ७ ख (२) अनुसार तलबी प्रतिवेदन पारित गरेर मात्र तलब खर्च लेख्नुपर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालयले तलबी प्रतिवेदन सम्बन्धित प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयबाट पारित नगरी तलबमा रू.२ करोड २४ लाख ९५ हजार खर्च गरेको छ । तलबी प्रतिवेदन पारित गरेरमात्र कर्मचारीलाई तलब भत्ता भुक्तानी हुनु पर्दछ ।

८. **समायोजन ग्रेड** - कर्मचारी समायोजन ऐन, २०७५ को दफा ४ मा सरकारी सेवामा श्रेणीगतरूपमा कार्यरत कर्मचारीलाई प्रदेश वा स्थानीय तहमा समायोजन गर्दा तह मिलान तथा ग्रेड कायम हुने सम्बन्धी व्यवस्था छ । पाँच वर्ष वा सोभन्दा बढी सेवा अवधि भएका राजपत्र अनंकित द्वितीय र प्रथम तथा राजपत्रांङ्कित तृतीय र द्वितीय श्रेणीका कर्मचारीहरू प्रदेश तथा स्थानीय तहको माथिल्लो तहमा समायोजन गर्दा ग्रेडको व्यवस्था रहेको पाइएन । मन्त्रालयले यो वर्ष ग्रेड नपाउने तहमा समायोजन भएका १८ कर्मचारीलाई ग्रेड थप गरी रू.१६ लाख ३८ हजार भुक्तानी गरेको छ । उक्त रकम असुल हुनुपर्दछ ।

९. **भ्रमण प्रतिवेदन -** मुख्यमन्त्री र मन्त्रीको पारिश्रमिक तथा सुविधा सम्बन्धी ऐन, २०७५ को दफा ८ मा मन्त्रीले जिल्ला भ्रमणबाट फर्केपछि मुख्यमन्त्री समक्ष प्रतिवेदन पेश गरेरमात्र भ्रमण बिल भुक्तानी गरिने उल्लेख छ भने कर्मचारीहरूको हकमा भ्रमण खर्च नियमावली, २०६४ बमोजिमको भ्रमण प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयले पदाधिकारी भ्रमण खर्चमा रू.११ लाख ९६ हजार र कर्मचारी भ्रमण खर्चमा रू.३५ लाख ९४ हजारसमेत रू.४७ लाख ९० हजार खर्च गरेकोमा

नियमानुसार भ्रमण प्रतिवेदन पेश गरेको देखिएन । ऐन तथा नियममा भएको व्यवस्था बमोजिम भ्रमण प्रतिवेदन पेश गरेपछि भ्रमण भत्ता भुक्तानी गर्नुपर्दछ ।

१०. **खेलमैदान निर्माण -** स्थानीय तहमार्फत खेलमैदान निर्माण कार्यको लागि कुल विनियोजित रकममध्ये ८० प्रतिशत अग्रिम रुपमा निकासा दिने र कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन तथा बिलभरपाई पेश गरे पश्चात बाँकी २० प्रतिशत निकासा दिने सम्झौतामा उल्लेख छ । सम्झौताअनुसार प्रथम किस्ताबापत २ स्थानीय तहलाई रू.८ लाख निकासा दिएकोमा अन्तिम किस्ता निकासा लिएको नदेखिएकोले निकासा भएको रकम तोकिएको कार्यमा प्रयोग भए नभएको यकिन गर्न सकिएन । निकासा प्राप्त गर्ने स्थानीय तहले कार्य सम्पन्न भएको प्रमाण पेश गर्नुपर्दछ ।

शिक्षा विकास निर्देशनालय धनकुटा

११. **राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड** - एक सेवा प्रदायकलाई एस.ई.ई. परीक्षा बोर्ड कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सर्भर खरिदको लागि रू.७ लाख विनियोजन भएकोमा रू.६ लाख ९५ हजार भुक्तानी गरेको छ । सो सफ्टवेयरको लागत अनुमान बेगर विनियोजित रकमको हाराहारीमै भुक्तानी गरेको देखिन्छ । खरिद गरिएको उक्त सफ्टवेयर प्रयोगमा नल्याई स्टोरमा नै प्याकिङ्ग गरेको अवस्थामा रहेको छ । यसरी सामान खरिद गरी प्रयोगमा नल्याउँदा खर्चको औचित्य पुष्टि हुने देखिदैन।

१२. **उच्च शिक्षा कार्यक्रम** - प्रदेशभित्र सञ्चालनमा रहेका सामुदायिक क्याम्पसहरूलाई भौगोलिक विकटता, विद्यार्थी संख्या र कार्यसम्पादनसमेतका आधारमा २३ वटा क्याम्पसलाई क्षमता विकास र सुद्धढीकरणको लागि रू.८ लाखदेखि १४ लाखसम्मको दरले रू.१ करोड ९८ लाख ९५ हजार खर्च गरेको छ । उक्त क्याम्पसहरूलाई फर्निचर खरिद, अधुरो भवन निर्माण, चमेना घर निर्माण, कम्प्युटर खरिद र तलब भत्ताको लागिसमेत सम्झौता भई रकम निकासा गरेको देखिन्छ । पाथिभरा बहुमुखी क्याम्पस फुङलिङको लागि तलब भत्ताबापत रू.७ लाख, हलेसी क्याम्पसको लागि प्रोत्साहन भत्ताबापत रू.२ लाख, रौता जनता क्याम्पसको लागि तलब भत्ताबापत रू.५ लाख ५० हजार, ज्योति जनता बहुमुखी क्याम्पस उदयपुरको लागि तलब भत्ताबापत रू.३ लाख निकासा दिएको छ । यसरी सामुदायिक क्याम्पसहरूको क्षमता विकास र सुदृढीकरणको लागि दिगोपनमा आधारित रही कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्नेमा तलब भत्तासमेतको लागि रकम निकासा गर्नु मनासिव देखिएन ।

१३. **बढी निकासा -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम ३७(८) मा कुनै रकमको भुक्तानी दिँदा रीत पुगे नपुगेको जाँच गरी दिनुपर्नेमा सिद्धिचरण नगरपालिका ओखलढुङ्गालाई स्थानीय खेल मैदान निर्माण कार्यको लागि पहिलो किस्ताबापत रू.१४ लाख ४० हजार भुक्तानी दिएकोमा रू.९ लाखको मात्र कार्यसम्पन्न पेश भएकोले बाँकी रू.५ लाख ४० हजार फिर्ता दाखिला हुनुपर्दछ।

१४. **उपभोक्ता समितिबाट कार्य** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ९७(१) मा एक करोड रूपैयासम्मको लागत अनुमान भएको निर्माण कार्य उपभोक्ता समितिबाट गराउन सकिने व्यवस्था छ । निर्देशनालयले २ तल्ले छात्रावास निर्माण गर्नको लागि रू.२ करोड ४ लाख ८६ हजारको लागत अनुमान तयार गरी उक्त निर्माण कार्य विद्यालय व्यवस्थापन समितिद्वारा निर्माण कार्य गरेको छ। कार्यालयले निर्माण कार्य गर्नका लागि रू.१ करोड २० लाख अनुदान प्रदान गरेकोमा विद्यालयले रू.१ करोड १ लाख ७० हजारको कार्यसम्पन्न प्रतिवेदन पेश गरेको छ । यसरी

नियमावलीको व्यवस्था विपरीत रू.१ करोडभन्दा माथिको कार्य उपभोक्ता समिति मार्फत गराएको कार्य नियमसंमत देखिएन । कानूनी व्यवस्था विपरीत रकम निकासा दिने पदाधिकारीले जिम्मेवार बनाई उपभोक्ता समितिमार्फत् तोकिएको सीमाभित्रको कार्य गराउनुपर्दछ ।

१५. **बढी निकासा** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम ३७(८) मा कुनै रकमको भुक्तानी दिँदा रीत पुगे नपुगेको जाँच गरी दिनुपर्नेमा श्री पञ्चायत माध्यमिक विद्यालयलाई २ तल्ले छात्रावास निर्माण गर्नको लागि सम्झौताअनुसार प्रथम किस्ता रू.१ करोड २० लाख अनुदान प्रदान गरेकोमा विद्यालयले रू.१ करोड १ लाख ७० हजारको कार्य सम्पन्न पेश गरेको छ। कार्य सम्पन्न भन्दा रू.१८ लाख २९ हजार बढी निकासा भएको रकम विद्यालयबाट फिर्ता हुनुपर्दछ ।

१६. **कार्यसम्पन्न प्रतिवेदन** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १२५ मा खरिद सम्झौता बमोजिम निर्माण कार्यसम्पन्न भए पश्चात सोको कार्यसम्पन्न प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । सामाजिक विकास मन्त्रालयले विभिन्न १४ प्रकारका कार्यक्रमका लागि रू.३७ करोड ४५ लाख ५० हजार बजेट विनियोजन गरी ४५५ योजना स्वीकृत भएकोमा १० योजनाले सम्झौता नगरेको, ४४५ सँग सम्झौता भई रू.३४ करोड १७ लाख ७६ हजार खर्च भएको छ । विद्यालय भवन, पुस्तकालय, क्याम्पस, खेलमैदानको सुदृढीकरण, शैक्षिक उपकरण तथा औजार खरिदलगायतको कार्यको लागि निर्देशनालयले पहिलो किस्ताबापत ८० प्रतिशत र कार्यसम्पादन पश्चात् बिलभरपाई पेश गरेपछि अन्तिम किस्ता २० प्रतिशत निकासा हुने गरी सम्झौता गरेको छ । सम्झौताअनुसार विभिन्न २० संस्थाहरूलाई पहिलो किस्ताबापत दिएको रू.१ करोड ९६ लाख ६४ हजारको कार्यसम्पन्न प्रतिवेदन पेश नभएको हुँदा काम भएको पुष्टि हुने देखिदैन ।निर्माण कार्य सम्पन्न गरी अन्तिम किस्ता भुक्तानी गर्नुपर्दछ ।

संगठित संस्थातर्फ

मनमोहन प्राविधिक विश्वविद्यालय

१७. **स्थापना र उद्देश्य**- नेपाल सरकार, भारत सरकार र मनमोहन स्मृति प्रतिष्ठानबीच विक्रम सम्वत २०६० मा भएको त्रिपक्षीय संझौता पश्चात भारत सरकारको सहयोगमा निर्माण कार्य सुरु भई २०६५ देखि सञ्चालनमा आएको मनमोहन स्मृति पोलिटेक्निकलाई कोशी प्रदेश सरकारले मनमोहन प्राविधिक विश्वविद्यालय ऐन, २०७६ जारी गरी २०७६ साल असोज १६ गते मनमोहन प्राविधिक विश्वविद्यालय स्थापना गरेको छ। मुलुकको सर्वाङ्गिण विकासकोलागि आवश्यक पर्ने उच्चस्तरीय प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्ने, बहु प्राविधिक विश्वविद्यालयको अवधारणा अनुरुप प्रतिस्पर्धात्मक, गुणस्तरयुक्त, उपलब्धिमूलक र अन्तर्राष्ट्रिय विकास क्रमसँग आवद्ध गर्न सक्ने मानव संसाधन विकास गर्न र विज्ञान प्रविधि तथा व्यावसायिक क्षेत्रको ज्ञान र सान्दर्भिक अनुसन्धानलाई व्यापक एवं व्यवहारिक र समय सापेक्ष बनाउने यो विश्वविद्यालयको उद्देश्य रहेको छ ।

१८. **सभाको बैठक** - मनमोहन प्राविधिक विश्वविद्यालय ऐन, २०७६ को दफा ८ ले सभाको बैठक वर्षको कम्तिमा एक पटक बस्ने व्यवस्था गरेता पनि विश्वविद्यालय स्थापना भएको २ वर्षमा मात्र पहिलो सभा सम्पन्न भएकोले सभाको कार्यक्षेत्रका काम र अधिकारको समयमै प्रयोग नहुँदा विश्वविद्यालयले गति लिन सकेको देखिएन । ऐनले तोके अनुसारको बैठक बसी आवश्यक निर्णय गर्नुपर्दछ ।

१९. **योजना निर्माण** - मनमोहन प्राविधिक विश्वविद्यालय ऐन, २०७६ को दफा १५ अनुसार कार्यकारी परिषदले योजना निर्माण गरी बोर्ड अफ गभर्नर्समा पेश गरी सभाबाट स्वीकृत गराई कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्नेमा हालसम्म परिषदले योजना निर्माण गरी सभामा पेश गरेको छैन । दीर्घकालीन योजना बेगर गन्तव्य निर्धारण नहुने हुँदा ऐनले तोके अनुसार योजना तयार हुनुपर्छ ।

२०. **कानुन निर्माण** - मनमोहन प्राविधिक विश्वविद्यालय ऐन,२०७६ को दफा ५३ मा नियमावली बनाउने र दफा ५४ मा निर्देशिका कार्यविधि तथा मापदण्ड बनाउन सक्ने व्यवस्था गरेको छ । विश्वविद्यालयले हालसम्म ८ वटा नियमावली तथा १ वटा निर्देशिका तयार गरी लागू गरेको छ । विश्वविद्यालयस्तरका शैक्षिक क्रियाकलाप सञ्चालनसँग सम्बन्धित थप आवश्यक नियमावलीहरू तथा सेवा सुविधा तथा गुणस्तरसम्बन्धी कार्यविधि तथा मापदण्डले पूर्णता पाएको छैन । ऐनले तोके अनुसारको नियमावली तथा निर्देशिका तयार हुनुपर्दछ।

२१. **पाठ्यक्रम निर्माण तथा स्वीकृति** - मनमोहन प्राविधिक विश्वविद्यालय ऐन, २०७६ को दफा १५ अनुसार विश्वविद्यालयको अध्ययन अध्यापन,अनुसन्धान र प्रशिक्षण हुने विषयहरूको पाठ्यक्रम निर्माण तथा स्वीकृत गर्ने काम प्राज्ञिक परिषद्लाई तोकेको छ । स्थापनाको ३ वर्ष व्यतीत भईसक्दा पनि विश्वविद्यालयले आफूले सञ्चालन गर्ने विषयको पाठ्यक्रम पूर्ण रुपमा तयार गर्न सकेको छैन । यसबाट थप हुने नयाँ विषयको कक्षा सञ्चालनमा ढिलाइ भएको देखिंदा पाठ्यक्रम निर्माण गरी अध्यापन कार्यलाई तीव्रता प्रदान गर्नुपर्दछ।

२२. **जनशक्ति व्यवस्थापन** - मनमोहन प्राविधिक विश्वविद्यालय ऐन,२०७६ को दफा १५ अनुसार विश्वविद्यालयको शिक्षक तथा कर्मचारीहरूको नियुक्ति तथा बढुवाको सिफारिसका लागि सेवा आयोगको गठन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । ऐनको उक्त प्रावधान अनुसार २०७७।११।२३ मा ३ सदस्यीय सेवा आयोग गठन गरेकोमा सेवा आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा कार्यसञ्चालन प्रक्रिया सम्बन्धमा विश्वविद्यालयले मनमोहन प्राविधिक विश्वविद्यालय सेवा आयोग सम्बन्धी नियमावली, २०७८ पारित भईसकेको छ । सेवा आयोग गठन गरी सेवा आयोग सम्बन्धी नियमावलीसमेत पारित भईसकेको अवस्था रहेता पनि शिक्षक तथा कर्मचारी नियुक्तिका कामकारबाही प्रभावकारी रुपमा हुन नसक्दा शिक्षक तथा कर्मचारी अभाव रहेको देखिन्छ । आवश्यक जनशक्तिको समयमै सिफारिस तथा नियुक्ति हुनु पर्दछ ।

२३. **कोषको स्थापना** - मनमोहन प्राविधिक विश्वविद्यालय ऐन, २०७६ को दफा ३८ ले विश्वविद्यालयको आफ्नो छुट्टै कोष रहने र त्यसमा सबै प्रकारको आम्दानी एकीकृत गरी विनियोजन ऐन अनुसार खर्च गर्ने व्यवस्था रहेता पनि विश्वविद्यालयले हालसम्म साबिक शिक्षालयकै रुपमा विभिन्न शीर्षकमा आम्दानी जनाई आर्थिक कारोबार सञ्चालन गरेको ऐनको व्यवस्था अनुरुप कोष खडा गरी कोषको परिचालन हुनुपर्दछ ।

२४. **आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ३३ मा प्रदेशका सबै सरकारी कार्यालयले आफ्नो र अन्तर्गतका कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नु पर्ने साथै लेखा उत्तरदायी अधिकृतले आफै वा आफू मातहतको वरिष्ठ अधिकृत मार्फत कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा नियमित रुपमा निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्नु गराउनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

प्रचलित कानुनबमोजिम सम्पादन गर्नुपर्ने कामको प्रकृतिअनुसार आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नुपर्नेमा विश्वविद्यालयले आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी कार्यान्वयन गरेको पाईएन ।

आर्थिक वर्ष २०७८।७९

२५. **आर्थिक कारोबार** - विश्वविद्यालयले पेश गरेको आय व्यय विवरणअनुसार गत वर्षको जिम्मवारी रू.११ करोड ३७ लाख ७६ हजार, चालु आर्थिक वर्षको निकासा रू.१५ करोड ४१ लाख ९५ हजार, आम्दानी रू.६ करोड ४२ लाख ५२ हजार र आन्तरिक श्रोतको आम्दानी रू.३ करोड ९५ लाख ९७ हजारसमेत जम्मा आय रू.३७ करोड १८ लाख २० रहेको छ । उक्त आयमध्ये विश्वविद्यालयले यो वर्ष रू.२२ करोड ९२ लाख खर्चगरी रू.१४ करोड २६ लाख २० हजार मौज्दात रहेको छ ।

२६. **सोझै खरिद** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ८५ मा रू.१० लाखसम्मको लागत अनुमान भएको मालसामान वा निर्माण कार्य सोझै खरिद गर्न सकिने तर एक आर्थिक वर्षमा एकै पटक वा पटक पटक गरी सीमाभन्दा बढी रकमको वा एउटै व्यक्ति, फर्म, कम्पनी वा संस्थाबाट एक पटकभन्दा बढी सोझै खरिद गर्न नहुने व्यवस्था छ । विश्वविद्यालयले यो वर्ष रू.४० लाख ८३ हजारका ल्याब सामग्री तथा मेडिकल पुस्तकहरू पटक पटक गरी एउटै फर्मसँग सीमाभन्दा बढीको सोझै खरिद गरेको छ । नियम विपरीत एउटै निर्माण कार्य वा मालसामान पटक पटक गरी सीमाभन्दा बढीको सोझै खरिद गर्ने कार्यमा संलग्न पदाधिकारीलाई जिम्मेवार बनाई त्यस्तो कार्य नियन्त्रण गर्नुपर्दछ ।

२७. **मूल्य समायोजन भुक्तानी** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ११९ मा निर्माण व्यवसायीलाई मूल्य समायोजन सूत्र तथा सम्बद्ध मूल्य सूचीका आधारमा मूल्यवृद्धि भुक्तानी गर्नुपर्ने उल्लेख छ । निर्माण व्यवसायीसँग भएको सम्झौताको सामान्य सर्तमा उल्लेख भएअनुसार बेस ईन्डेक्सको हकमा बोलपत्र खोल्नुभन्दा एक महिना अगाडिको तथा चालु ईन्डेक्सको हकमा बिल पेश गरेको अवधिभन्दा एक महिना अगाडिको सूचकांक लिनुपर्ने व्यवस्था छ । विश्वविद्यालयले भवन निर्माणबापत एक निर्माण व्यवसायीलाई बिल पेशभन्दा एक महिना पहिलेको ईन्डेक्सको दरबाट भुक्तानी गर्नुपर्नेमा बिल पेश भएको अवधिकै दरले भुक्तानी गर्दा मूल्य समायोजनबापत रू.६ लाख २७ बढी भुक्तानी भएको छ । बढी भुक्तानी भएको रकम असुल हुनु पर्दछ ।

२८. **पाठ्यक्रम निर्माण** - मनमोहन प्राविधिक विश्वविद्यालय ऐन, २०७६ को दफा १५ अनुसार विश्वविद्यालयको अध्ययन अध्यापन, अनुसन्धान र प्रशिक्षण हुने विषयहरूको पाठ्यक्रम निर्माण तथा स्वीकृत गर्ने काम प्राज्ञिक परिषदलाई तोकेको छ । विश्वविद्यालयले पाठ्यक्रम निर्माण गर्न सोझै विज्ञ नियुक्त गरी यो वर्ष प्रति विषय रू.५ हजारदेखि रू.४५ हजारसम्मको सम्झौता गराई पाठ्यक्रम निर्माणमा मात्र रू.७३ लाख ११ हजार खर्च गरेको छ । विश्वविद्यालयले आफ्नो नर्म्स नबनाएको अवस्थामा पुल्चोक इन्जिनियरिङ्ग क्याम्पसको नर्म्सलाई आधार लिई उक्त खर्च गरिएको छलफलको क्रममा जानकारी गराएको छ । विश्वविद्यालयले पाठ्यक्रम निर्माणको नर्म्स तयार गरी खरिद कानुनको अधिनमा रही मितव्ययी रुपमा खर्च गर्नुपर्दछ ।

आर्थिक वर्ष २०७७।७८

२९. **आर्थिक कारोबार** - विश्वविद्यालयले पेश गरेको आय व्यय विवरण अनुसार गत वर्षको जिम्मवारी रू.९ करोड ४३ लाख ५४ हजार चालु आर्थिक वर्षको निकासा रू.१८ करोड ५१ लाख ७४ हजार र आन्तरिक आम्दानी रू.५ करोड ४० लाख ७५ हजारसमेत जम्मा आय रू.३३ करोड ३६ लाख ३ हजार रहेको छ । विश्वविद्यालयले यो वर्ष रू.२१ करोड ९८ लाख २७ हजार खर्च गरी रू.११ करोड ३७ लाख ७६ हजार मौज्दात रहेको छ ।

३०. **घटी जिम्मेवारी** - विश्वविद्यालयले सबै खाताहरूको गत वर्षको कुल मौज्दात यो वर्ष आम्दानी जनाउनुपर्दछ। विश्वविद्यालयको २०७६।७७ को वर्षान्तको मौज्दात रू.९ करोड ४८ लाख ८८ हजार रहेकोमा यो रू.९ करोड ४३ लाख ५४ हजार मात्र जिम्मेवारी सारी घटी जिम्मेवारी सारेको सम्बन्धमा छानविन गरी मौज्दात यकिन गर्नुपर्दछ।

३१. **सोझै खरिद** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ८५ मा रू.५ लाखसम्मको लागत अनुमान भएको मालसामान वा निर्माण कार्य सोझै खरिद गर्न सकिने तर एक आर्थिक वर्षमा एकै पटक वा पटक पटक गरी सीमाभन्दा बढी रकमको वा एउटै व्यक्ति, फर्म, कम्पनी वा संस्थाबाट एक पटकभन्दा बढी सोझै खरिद गर्न नहुने व्यवस्था छ । विश्वविद्यालयले यो वर्ष रू.६० लाख ५२ हजारका आविश्कार केन्द्रको सामान पटक पटक गरी विभिन्न तथा एउटै फर्मसँग सिमाभन्दा बढीको मालसामान सोझै खरिद गरेको छ। ऐन नियममा भएको व्यवस्था विपरीत एउटै मालसामान पटक पटक गरी सीमाभन्दा बढीको सोझै खरिद गरेको खरिद कार्य नियमित देखिएन ।

३२. **अनुसन्धान केन्द्र सञ्चालन** -मनमोहन प्राविधिक विश्वविद्यालय ऐन, २०७६ को दफा १७ मा विश्वविद्यालयका अंगहरूमध्ये अनुसन्धान केन्द्र पनि एक रहेन उल्लेख छ । विश्वविद्यालयले इन्जिनियरिङ्ग, चिकित्साशास्त्र, विज्ञान प्रविधि तथा अन्य व्यवसायिक विषयमा अनुसन्धान गर्नका लागि एक अनुसन्धान केन्द्रको स्थापना गर्ने र यसको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा सञ्चालन विधि तोकिए बमोजिम हुने व्यवस्था गरेको छ । सोही व्यवस्था बमोजिम कोशी प्रदेशमा अनुसन्धान केन्द्र र आविष्कार केन्द्र स्थापना गर्न विश्वविद्यालयलाई २०७७।७८ मा प्रदेश सरकारबाट रू.२ करोड अनुदान प्राप्त भएको छ । विश्वविद्यालयले २०७७।७८ मा प्राप्त अनुदानबाट अनुसन्धान केन्द्र र आविष्कार केन्द्रका लागि रू.१ करोड ७८ लाख ७१ हजार बराबरको विभिन्न ल्याब सामग्रीहरू खरिद गरेको छ । लेखापरीक्षणको क्रममा अवलोकन गर्दा विश्वविद्यालयले उक्त ल्याब सामग्रीहरू जडान गरी आविष्कार तथा अनुसन्धान केन्द्र सञ्चालनमा आएको देखिएन । स्नातक तहको इन्जिनियरिङ्ग विधाको पाठ्यक्रम तयारी भई प्रथम सेमेस्टरमा विद्यार्थी भर्ना भएको, दोस्रो सेमेस्टरको भर्ना तथा अध्यापन कार्य सुरु भईरहेको र सोमा अध्ययनरत तथा तत्पश्चातका सेमेस्टरहरूमा तथा अन्य प्राविधिक विधामा अध्यापनको कार्य सुरु गरिने कार्यक्रम रहेकोले सोको पूर्व तयारी स्वरुप व्यवहारिक ज्ञान दिनलाई उक्त उपकरणहरू खरिद गरेको विश्वविद्यालयले जनाएको छ । विश्वविद्यालयले अनुसन्धान तथा आविष्कार केन्द्र सञ्चालन कार्यविधि तयार तथा कार्यान्वयन गरी खरिद भएको ल्याब सामग्रीहरू जडान तथा सञ्चालन गरी लक्षित उद्देश्य प्राप्त हुनेगरी उपयोगमा ल्याउनुपर्दछ ।

३३. **प्रदेश फिर्ता -** प्रदेश विनियोजन ऐन, २०७७ दफा ४(११) अनुसार प्रदेश सरकारबाट वित्तीय हस्तान्तरण भएका ससर्त, समपूरक तथा विशेष अनुदानको रकम असार मसान्तसम्म खर्च नभई बचत भएमा सम्बन्धित कार्यालयले त्यस्तो रकम प्रदेश लेखा इकाई कार्यालय मार्फत प्रदेश सञ्चित कोषमा फिर्ता गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । विश्वविद्यालयले २०७७।७८ मा प्रदेश सरकारबाट हस्तान्तरित ससर्त अनुदान रू.११ करोड ६० लाखमध्ये आर्थिक वर्षको अन्त्यसम्म रू.११ करोड ४५ लाख ८६ हजार खर्च गरेको छ । खर्च नभई बाँकी रहेको रू.१४ लाख १४ हजार प्रदेश सञ्चित कोषमा फिर्ता गर्नुपर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति** - मन्त्रालय र मातहतसमेत ३ निकायमा यो वर्ष रू.४ करोड १८ लाख ६ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ । सोमध्ये रू.९ लाख पेस्की बाँकी रहेको छ । यसैगरी अन्य संस्था तथा समितितर्फ १ निकायमा यो वर्ष रू.१ करोड ८८ लाख ९१ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ । यो सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची-९ र १० मा रहेको छ ।

यातायात व्यवस्था तथा सञ्चार मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ बमोजिम मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा प्रदेशस्तरको यातायातसम्बन्धी नीति, कानुन, मापदण्ड र योजनाको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन, अध्ययन अनुसन्धान र नियमन, प्रदेशभित्र सार्वजनिक यातायातको रुट अनुमति, मापदण्ड, गुणस्तर र भाडा दर निर्धारण र अनुगमन तथा नियमन, प्रदेशस्तरको सूचना प्रविधि तथा विद्युतीय सञ्चार माध्यम सञ्चालनसम्बन्धी नीति, कानुन र मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुमति, इजाजत र नवीकरण, नियमन, प्रदेश सरकार मातहतका निकायहरूमा प्रयोग भएका सफ्टवेयरको मापदण्ड निर्धारण, सफ्टवेयरमा प्रविष्ट तथ्याङ्कको सुरक्षा र दुरुपयोग नियन्त्रणको प्रत्याभूति लगायतका कार्यहरू रहेका छन् ।

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहत १० निकायको विनियोजन रू.१९ करोड ८४ लाख ६० हजार, राजस्व रू.२ अर्ब ६६ करोड ६७ लाख ६८ हजार, धरौटी रू.४३ लाख ४१ हजार र अन्य कारोबार रू. २ लाखसमेत रू.२ अर्ब ८६ करोड ९७ लाख ६९ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **जिम्मेवारी कार्यान्वयन -** प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ बमोजिम यस मन्त्रालयलाई तोकिएका कार्यहरूमध्ये चलचित्र निर्माण, सिनेमा हल सञ्चालन तथा प्रदर्शन अनुमति र नियमन प्रदेशस्तरीय प्रेस रजिष्ट्रार सञ्चालन, प्रदेशभित्र सूचना प्रविधिको प्रवर्द्धन, टेलिसेन्टर र सूचना प्रविधि पार्कको निर्माण, व्यवस्थापन, सञ्चालन र नियमन, प्रदेशस्तरमा तारयुक्त र तारररहित ब्रोडव्याण्ड पूर्वाधारको विकास, व्यवस्थापन र नियमन, प्रदेश स्तरको सूचना प्रविधि तथा विद्युतीय सञ्चार माध्यम सञ्चालन सम्बन्धी नीति, कानुन र मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुमति इजाजत र नवीकरण, नियमन, प्रदेश तहमा यातायात सुरक्षा र सवारी प्रदुषण नियन्त्रण सम्बन्धी योजना निर्माण र कार्यान्वयन, सवारी प्रदुषण अनुगमन तथा लेखाजोखाको ढाँचा निर्माण एवं गुणस्तरको मापदण्ड निर्धारण र कार्यान्वयन, वातावरणमैत्री, अपाङ्गमैत्री, ज्येष्ठ नागरिकमैत्री र लैङ्गिकमैत्री यातायात प्रणालीको प्रवर्द्धन गर्ने कार्यहरू हालसम्म सम्पादन गरेको देखिएन । तोकिएको कार्य सम्पादन नहुनुमा योजना, बजेट तथा पूर्वाधार कमीको कारण रहेको मन्त्रालयले उल्लेख गरेको छ । कार्य जिम्मेवारी तोकिएको समयमा सम्पादन गर्नुपर्दछ ।

२. **दिगो विकास लक्ष्य -** नेपालले दिगो विकासका लक्ष्यहरूमा प्रतिवद्धता जनाएअनुसार सबै तहका निकायले दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिको लागि लक्ष्यसहितको सूचक निर्धारण तथा आन्तरिकीकरण गरी राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल हुने गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्दछ । मन्त्रालयले आफू सम्बद्ध दिगो विकास लक्ष्यहरू, सम्बद्ध सूचकहरू र सोको प्रगति तयार गरी कार्यक्रम स्वीकृत गरेको देखिएन । मन्त्रालयले उक्त लक्ष्यहरूलाई ध्यान दिई परिमाणात्मक लक्ष्यसहित कार्यक्रममा समावेश गर्नुपर्दछ ।

३. **एकीकृत प्रगति विवरण** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम २७ अनुसार मन्त्रालयले मातहत कार्यालयबाट वार्षिक प्रगतिको विवरण लिई एकीकृतरुपमा केन्द्रीयस्तरको प्रगति विवरण तयार गरी त्यसको भौतिक र वित्तीय पक्षको सामुहिक समीक्षा गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । प्रगति समीक्षा गर्दा सुधारकालागि चाल्नुपर्ने कदम र प्रगति न्यून भएको सम्बन्धमा जिम्मेवार व्यक्तिउपर आवश्यक कारबाहीसमेत गर्नु पर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयले उक्त व्यवस्था अनुसार सबै कार्यालयबाट विवरण लिई केन्द्रीय प्रगति विवरण तयार गरेकोमा न्यून प्रगति देखिएका कार्यक्रमहरूको समीक्षा गरी सुधारका लागि आवश्यक पहल हुनुपर्दछ ।

४. **आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ३३ मा प्रदेश तहका सबै सरकारी कार्यालयले आफ्नो र अन्तर्गतका कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नु पर्ने साथै लेखा उत्तरदायी अधिकृतले आफै वा आफू मातहतको वरिष्ठ अधिकृत मार्फत कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा नियमित रुपमा निरीक्षण तथा सुपरीवेक्षण गर्नु गराउनु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । मन्त्रालयले आफू र अन्तर्गतका कार्यालयमा समेत लागू हुने गरी आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्नेमा गरेको देखिएन। ऐनको प्रावधान पालना गर्नुपर्दछ ।

५. **कार्यसम्पादन करार -** प्रदेश सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०७६ को दफा १८ मा प्रदेश सरकारले कार्यसम्पादन गर्ने कुनै काम निश्चित अवधिभित्र सम्पादन गरिसक्नुपर्ने वा कुनै कार्यक्रम तथा आयोजना कार्यन्वयन गर्नुपर्ने भएमा कुनै अधिकारीसँग कार्य सम्पादन करार गरी त्यस्तो कार्य सम्पादन गर्ने जिम्मेवारी निजलाई दिँदा कामको विवरण, कार्यसम्पादन गर्नुपर्ने समयावधि र कार्यसम्पादनको गुणस्तर वा परिमाणसमेत उल्लेख गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । ऐनमा भएको व्यवस्थाबमोजिम प्रदेश सचिवले विभागीय मन्त्रीसँग र कार्यालय प्रमुखले मन्त्रालयको सचिवसँग कार्यसम्पादन करार गरेकोमा कार्य सम्पादनको गुणस्तर र परिमाण प्रगतिसँग आबद्ध गरेको पाइएन। पदाधिकारीलाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउन कार्य सम्पादन करारलाई प्रगतिसँग आवद्ध गर्नुपर्दछ।

६. **अनुगमन मूल्याङ्कन -** प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ ले प्रत्येक मन्त्रालयको कार्य विभाजनमा आफू र अन्तर्गत निकायको समग्र कार्य सञ्चालन व्यवस्था र प्रक्रियाको अनुगमन मूल्याङ्कन गरी देखिएका समस्याको समाधान गर्नु पर्ने व्यवस्था गरेको छ । मन्त्रालयबाट अनुगमनको कार्य भएता पनि सोको एकीकृत अभिलेख तयार गरी मूल्याङ्कन गरेको देखिएन । आर्थिक अनुशासनलाई सबल बनाउन, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता परिपालनामा तदारुकता ल्याउन, सेवा प्रवाहलाई जनमुखी एवं प्रभावकारी बनाउन र पूर्वाधार क्षेत्रको विकास तथा लक्षित कार्यक्रमहरू प्रभावकारी बनाउन वस्तुनिष्ठ अनुगमन मूल्याङ्कन गरी देखिएका समस्याहरू समाधान गर्नुपर्दछ ।

७. **थप व्ययभार -** सार्वजनिक खर्चलाई मितव्ययी तथा प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धी मापदण्ड, २०७८ को दफा ५ मा थप नयाँ संगठन, संरचना र दरबन्दी सिर्जना नगर्ने उल्लेख गरेको देखिन्छ । प्रदेश सरकारले २०७८।१०।१६ मा प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ लाई खारेज गरी प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ लागू गरेको छ । साबिकको आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालयको कार्य तथा जिम्मेवारीलाई विभाजन गरी यातायात व्यवस्था तथा सञ्चार मन्त्रालय गठन गर्दा नयाँ मन्त्रालय व्यवस्थापनको लागि यो वर्ष मेशिनरी तथा उपकरण, फर्निचर, कम्प्युटर, ल्यापटपसमेतका लागि रू.२३ लाख ९७ हजार खर्च भएको छ । मन्त्रालय विभाजन गरी नयाँ मन्त्रालय स्थापना गर्दा व्यवस्थापन खर्चबापत प्रदेशलाई थप आर्थिक दायित्व सिर्जना भएको छ ।

८. **समायोजन ग्रेड** - कर्मचारी समायोजन ऐन, २०७५ को दफा ४ मा सरकारी सेवामा श्रेणीगतरूपमा कार्यरत कर्मचारीलाई प्रदेश वा स्थानीय तहमा समायोजन गर्दा तह मिलान तथा ग्रेड कायम हुने सम्बन्धी व्यवस्था छ । पाँच वर्ष वा सोभन्दा बढी सेवा अवधि भएका राजपत्र अनंकित द्वितीय र प्रथम तथा राजपत्रांङ्कित तृतीय र द्वितीय श्रेणीका कर्मचारीहरू प्रदेश तथा स्थानीय तहको माथिल्लो तहमा समायोजन गर्दा ग्रेडको व्यवस्था रहेको छैन । मन्त्रालयले यो वर्ष ग्रेड नपाउने तहमा समायोजन भएका ३ कर्मचारीलाई ग्रेड थप गरी रू.१ लाख ९८ हजार भुक्तानी गरेको छ । उक्त रकम असुल हुनुपर्दछ ।

९. **वित्तीय जिम्मेवारी र जवाफदेहिता** - प्रदेश आर्थिक कार्याविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ५२ देखि ५७ मा वित्तीय उत्तरदायित्व, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता वहन गर्नुपर्ने व्यहोरा उल्लेख छ। उक्त जिम्मेवारी र जवाफदेहिता अनुसार योजना अनुगमन गरी जवाफदेहिता कायम गराउने व्यवस्थाको कार्यान्वयन गर्न मन्त्रालयको हकमा विभागीय मन्त्री, बेरुजु फर्स्यौट गर्ने गराउने उत्तरदायित्वको पालना कार्यालय प्रमुख एवं लेखा उत्तरदायी अधिकृत, विनियोजित बजेट लक्षित उद्देश्य अनुरुप खर्च गर्न नसकेमा सोको जिम्मेवारी कार्यालय प्रमुख र मन्त्रालयमा विभागीय मन्त्री र लेखा उत्तरदायी अधिकृतले लिनुपर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयले जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको पालना भएको अवस्था देखिने अभिलेख अद्यावधिक गरेको छैन । ऐनको व्यवस्थाअनुसार तोकिएको जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको पालना गर्नु गर्नुपर्दछ ।

१०. **अनुदान** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा २६ मा अधिकार प्राप्त अधिकारीले सरकारी रकम खर्च गर्दा साधन स्रोतको उच्चतम प्रतिफल प्राप्त हुने र प्राप्त प्रतिफलको उचित गुणस्तरसमेत कायम हुने गरी मितव्ययी तरिकाले गर्नुपर्ने र कुनै कार्यको भुक्तानी गर्नुपर्दा विनियोजित बजेटको सीमाभित्र रही रीत पूर्वकको कागजात प्राप्त भएपछि मात्र भुक्तानी दिनुपर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयले कोशी प्रदेश अन्तरगतका १४ जिल्लाका पत्रकार महासंघ जिल्ला शाखालाई रू.३ लाखका दरले रू.४२ लाख र प्रदेश पत्रकार महासंघलाई रू.१० लाखसमेत रू.५२ लाख ससर्त अनुदान रकम भुक्तानी दिएकोमा सम्झौताको सर्त बमोजिम असार मसान्तसम्म कार्य सम्पन्न गरी मन्त्रालयमा प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्ने र निर्धारित समयमा कार्यसम्पन्न गर्न नसकेमा अनुदानमध्येको बाँकी रकम श्रावण १५ भित्रमा पहिलो पक्षलाई फिर्ता गर्नुपर्नेमा उक्त खर्च रकमको प्रयोजनसमेत खुलाएको पाइएन । मन्त्रालयले अनुगमन गरी खर्च नभइ बाँकी रहेको रकम फिर्ता प्राप्त गर्नुपर्दछ ।

यातायात व्यवस्था कार्यालयहरू

११. **सेवा प्रवाहको स्थिति** - यातायात व्यवस्था कार्यालय ओखलढुङ्गाले कार्यालयमा दर्ता हुन आउने सवारी साधनको दर्ता, नवीकरण, सवारी चालक अनुमतिपत्र, रुट परमिट, पटके दस्तुर, प्रदुषण जाँच, सवारी अनुगमन जस्ता सेवा प्रवाह गर्दै आएको छ । आर्थिक वर्ष २०७८।७९ मा सवारी दर्ता नवीकरण १ हजार ५१३, सवारी साधनको नामसारी ३८७, सवारी चालक अनुमतिपत्र नवीकरण १४०, सवारी रुट परमिट १२, प्रदुषण जाँचपास ६५ गरेको भएता पनि हालसम्म नयाँ सवारी दर्ता, सवारी चालक अनुमतिपत्र वितरण, सवारी प्रदुषण जाँचको हरियो स्टीकर वितरण गरेको पाईएन ।

१२. **सफ्टवेयरको प्रयोग** - यातायात व्यवस्था कार्यालय ओखलढुङ्गाले यो वर्ष भेहिकल रजिष्ट्रेशन सिष्टम र इलेक्ट्रोनिक ड्राइभिङ लाइसेन्स रजिष्ट्रेशन सिष्टम सफ्टवेयर प्रयोग गरी राजश्व आम्दानी गरेको छ । सफ्टवेयरले देखाएको आम्दानीलाई आधार मानी लेखापरीक्षण सम्पन्न गरिएतापनि सफ्टवेयर सूचना प्रविधिसँग सम्बन्धित विषय भएकोले सोसँग सम्बन्धित जोखिम वा त्यसले पार्ने वा पारेको प्रभाव परीक्षणको सीमाभन्दा बाहिर रहेको छ । सफ्टवेयरको कानुनी मान्यता, विश्वसनीयता एवं आधिकारिकताका विषयमा कार्यालयले ध्यान दिनु पर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति** - मन्त्रालय र मातहतसमेत ८ निकायमा यो वर्ष रू.९१ लाख ३७ हजार बेरुजु देखिएकोमा रू.९१ लाख ३७ हजार बाँकी रहेको छ । यो सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची-९ मा रहेको छ ।

उद्योग, श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ बमोजिम मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा उद्योग तथा वाणिज्य सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानुन, मापदण्ड तथा योजनाको तर्जुमा, कार्यान्वयन एवम् नियमन, प्रदेशस्तरमा औद्योगिक क्षेत्र र विशेष आर्थिक क्षेत्रको स्थापना, सञ्चालन र विस्तार, खानी तथा खनिज पदार्थको अन्वेषण र व्यवस्थापनसम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानुन, मापदण्ड र योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन र नियमन लगायतका कार्यहरू रहेका छन् ।

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहत १९ निकायको विनियोजन रू.३० करोड ६४ लाख ६८ हजार, राजस्व रू.९ करोड ९७ लाख ७५ हजार, धरौटी रू.१ करोड ६३ लाख ४७ हजार र अन्य कारोबार रू.५ लाख ७९ हजारसमेत रू.४२ करोड ३१ लाख ६९ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **वार्षिक प्रतिवेदन** - प्रदेश सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०७६ को दफा ४१ मा मन्त्रालय तथा प्रदेशस्तरका सरकारी निकायले प्रत्येक आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले तोकिएबमोजिमको अवधिभित्र आफूले सो आर्थिक वर्षभरी सञ्चालन गरेको कार्यक्रम, सम्पादन गरेको काम, त्यस्तो कामको अवस्थिति तथा प्रगति र लागत लगायतका अन्य आवश्यक कुराहरूसमेत समावेश गरी मन्त्रालय तथा प्रदेशस्तरका निकायले मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयमा वार्षिक प्रतिवेदन पेश गरी सार्वजनिक रुपमा प्रकाशन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालयले वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी प्रकाशन गरेको देखिएन । ऐनबमोजिम वार्षिक प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्दछ ।

२. **कार्य सम्पादन करार** - प्रदेश सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०७६ को दफा १८ मा प्रदेश सरकारले कार्यसम्पादन गर्ने कुनै काम निश्चित अवधिभित्र सम्पादन गरी सक्नुपर्ने वा निश्चित परिमाणको उपलब्धि हुने गरी कार्य सम्पादन गर्नुपर्ने भएमा वा प्रदेश सरकारको प्राथमिकता प्राप्त आयोजना कुनै कार्यक्रम तथा आयोजना कार्यान्वयन गर्नुपर्ने भएमा कुनै अधिकारीसँग कार्य सम्पादन करार गरी त्यस्तो कार्य सम्पादन गर्ने जिम्मेवारी निजलाई दिँदा कामको विवरण, कार्यसम्पादन गर्नुपर्ने समयअवधि र कार्यसम्पादनको गुणस्तर वा परिमाणसमेत उल्लेख गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । ऐनमा प्रदेश सचिवले विभागीय मन्त्रीसँग र कार्यालय प्रमुखले मन्त्रालयको सचिवसँग कार्यसम्पादन करार गरेकोमा कामको गुणस्तर र परिमाण सम्बन्धी प्रगति आवद्ध गरेको पाइएन । पदाधिकारीलाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउन कार्यसम्पादन करार बमोजिम कार्य प्रगतिलाई आवद्ध गर्नुपर्दछ ।

३. **आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ३३ मा प्रदेश तहका सबै सरकारी निकायहरूले आफ्नो र अन्तर्गतका कार्यालयहरूको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नुपर्ने र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सम्बन्धी ढाँचा र कार्यविधि प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले तोकेबमोजिम हुने व्यवस्था छ । आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीमा नियन्त्रण वातावरण, जोखिम क्षेत्रको पहिचान, अनुगमन र नियन्त्रण जस्ता विषय समेटी मन्त्रालयले आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको देखिएन । आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ।

४. **विराट ट्रेड एक्स्पो** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ९ मा प्रदेश सरकारको कार्य विभाजन नियमावली बमोजिम सम्बन्धित मन्त्रालयलाई तोकिएको कार्य, सरकारको मौजुदा नीति, कार्यक्रम र प्रदेश आवधिक योजनाले निर्दिष्ट गरेका उद्देश्य, नीति तथा कार्यक्रमको आधारमा बजेट प्रस्ताव तयार गर्ने उल्लेख छ । यो मन्त्रालयको स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रममा उद्योग संगठन, मोरङ व्यापार संघ र अन्य उद्योगी तथा व्यापारीहरूको संलग्नतामा सञ्चालन हुने अन्तर्राष्ट्रियस्तरको कृषि तथा औद्योगिक प्रदर्शनी (विराट ट्रेड एक्स्पो २०२१) सहयोग कार्यक्रममा रू.१० लाख बजेट विनियोजन भएको देखियो । प्रदेश उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति कार्यक्रम सञ्चालन तथा कार्यान्वयन मार्गदर्शन, २०७८ मा प्रदेश भित्रका लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरूबाट उत्पादित वस्तुहरूको पहिचान, प्रचारप्रसार र बजारीकरणमा टेवा पुऱ्याई आन्तरिक उत्पादनमा वृद्धि ल्याउने उद्देश्यले औद्योगिक प्रदर्शनी सहभागी तथा स्टल खरिद कार्यक्रम सञ्चालन गरिने उल्लेख भएकोमा उक्त प्रदर्शनीमा मन्त्रालय अन्तर्गतका १४ मध्ये कुनै पनि घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय र सोसँग सम्बद्ध लघु उद्यमीहरू सहभागी भएको देखिएन । विनियोजित बजेट व्यापार तथा औद्योगिक मेला प्रदर्शनीमा लघु, घरेलु तथा साना उद्योगहरूबाट उत्पादित वस्तुहरूको प्रदर्शन गर्नको लागि स्टलको व्यवस्थापनमा खर्च गर्नुपर्नेमा मोरङ व्यापार संघलाई सम्झौता गरी विनियोजित रकम पूरै भुक्तानी दिएको छ । संगठनको नाम तोकी बजेट प्रस्ताव गर्ने र आफ्नो तथा मातहत निकायको कुनै स्टल नराखी व्यापारिक प्रयोजनले आयोजना गरेको प्रदर्शनीको लागि सहयोग स्वरुप निकासा भुक्तानी दिएको नियमसम्मत देखिएन ।

५. **वित्तीय जिम्मेवारी र जवाफदेहिता** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ५२ देखि ५७ मा वित्तीय उत्तरदायित्व, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता वहन गर्नुपर्ने व्यहोरा उल्लेख छ। उक्त जिम्मेवारी र जवाफदेहिता अनुसार योजना अनुगमन गरी जवाफदेहिता कायम गराउने व्यवस्थाको कार्यान्वयन गर्न मन्त्रालयको हकमा विभागीय मन्त्री, बेरुजु फर्स्यौट गर्ने गराउने उत्तरदायित्वको पालना कार्यालय प्रमुख एवं लेखा उत्तरदायी अधिकृत, विनियोजित बजेट लक्षित उद्देश्य अनुरुप खर्च गर्न नसकेमा सोको जिम्मेवारी कार्यालय प्रमुख र मन्त्रालयमा विभागीय मन्त्री र लेखा उत्तरदायी अधिकृतले लिनुपर्ने देखिन्छ । सुरु बजेट रू.३७ करोड ४८ लाख ३३ हजार रहेकोमा रकमान्तरबाट थप भई अन्तिम बजेट रू.४२ करोड ५२ लाख १५ हजार कायम भएकोमा रू.३० करोड ६४ लाख ६८ हजार (७२.०७ %) खर्च भएको देखिन्छ । खर्चमध्ये चालु तर्फ रू.२९ करोड ८१ लाख ७० हजार विनियोजन भएकोमा रू.२१ करोड २४ लाख ८४ हजार (७१.२६%) तथा पुँजीगत तर्फ रू.१२ करोड ७० लाख ४५ हजार विनियोजन भएकोमा रू.९ करोड ३९ लाख ८४ हजार(७३.९८) खर्च गरेको छ । विनियोजित बजेटभन्दा कम खर्च भएकोले वित्तीय जिम्मेवारी पालना भएको देखिएन । मन्त्रालयले जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको पालना भएको अवस्था देखिने अभिलेख अद्यावधिक गरेको छैन । ऐनको व्यवस्थाअनुसार तोकिएको जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको पालना गर्नुपर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति** - मन्त्रालय र मातहतसमेत ६ निकायमा यो वर्ष रू.४५ लाख ४२ हजार बाँकी बेरुजु रहेको छ । यो सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची-९ मा रहेको छ ।

वन, वातावरण तथा भूसंरक्षण मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ बमोजिम मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा प्रदेशस्तरमा वन क्षेत्रको नीति, कानून, मापदण्ड तथा योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन, वन्यजन्तु र वन पैदावार ओसारपसार सम्बन्धी नियमन, वन, वनस्पति, वन्यजन्तु र जैविक विविधता सम्बन्धित प्रादेशिक सङ्ग्राहालय व्यवस्थापन, संरक्षण क्षेत्र र चरन क्षेत्रको व्यवस्थापन, वातावरण तथा जलवायु अनुकूलनलगायतका कार्यहरू रहेका छन् ।

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहत २१ निकायको विनियोजन रू.१ अर्ब ३३ करोड ९६ लाख ६७ हजार, राजस्व रू. ३० करोड ८४ लाख ३० हजार, धरौटी रू.१४ करोड १३ लाख ७३ हजार र अन्य कारोबार रू.२१ करोड १९ लाख २२ हजारसमेत रू.२ अर्ब १३ लाख ९२ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ। लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन** - प्रत्येक मन्त्रालयले बजेट बक्तव्यमा उल्लेख भएका योजना तथा कार्यक्रम सञ्चालन गरी सोको प्रगति विवरण तयार गर्नुपर्दछ । यो मन्त्रालय अन्तर्गत २०७८।८९ मा निजी वन कार्यक्रमलाई अभियान कै रुपमा सञ्चालन गर्ने नीति अनुरुप निजी क्षेत्रसमेतको सहभागितामा जडीबुटीको संरक्षण र खेतिको विस्तार तथा वनको बहुआयामिक उपयोग गर्न विक्रम सम्बत २०७८ लाई वृक्षारोपण वर्षको रुपमा मनाइने र १३७ स्थानीय तहसँग सहकार्य गरी प्रत्येक पालिकाबाट २ हजार ७८ को दरले २ लाख ८४ हजार ६८६ विरुवा रोपण गर्ने, स्थानीय वन समूहसमेतको सहभागितामा प्रदेशभित्रबाट दुई करोड घनफिट काठ उत्पादन गरी वन क्षेत्रलाई आय आर्जनको प्रमुख आधारका रुपमा विकास गर्दै लगिने, हिमाली पहाडी क्षेत्रमा हिँउ चितुवा, रेड पाण्डा, भालु र तराई मधेशमा हात्ती, निलगाई, अर्ना तथा अन्य वन्यजन्तुको आक्रमण घटाउन वन्यजन्तु बासस्थान संरक्षण गर्ने, चोरी शिकारी हुन नदिने र संरक्षण केन्द्र र चिडियाखानामा व्यवस्थापन गर्ने, नेपाल सरकारको समन्वयमा प्रदेशका प्राकृतिक उत्पादनले उच्च मूल्य प्राप्त गर्न जीएमपी (Good Manufacturing Practice) स्तरको प्रयोगशाला स्थापना गर्ने जस्ता कार्यक्रम कार्यान्वयनको वार्षिक प्रगति विवरण तयार गरेको पाइएन ।

२. **आवधिक योजना कार्यान्वयनको अवस्था** - कोशी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजना (२०७६/७७-२०८०/८१) मा वन क्षेत्रको विकास तथा दिगो व्यवस्थापन गर्दै वातावरण, जैविक विविधता तथा जलाधारको संरक्षण गर्नु, वातावरणीय सेवाबाट प्राप्तहुने लाभ वृद्धि गरी समुदायलाई न्ययोचित वितरण सुनिश्चत गर्नु र उच्च मूल्य जडिबुटी र गैह्रकाष्ठ वन पैदावारको उत्पादन र मूल्य अभिवृद्धि गरी निर्यात प्रवर्द्धन गर्नु लगायतका उद्देश्य रहेको देखिन्छ। उक्त उद्देश्य प्राप्तिकालागि वन क्षेत्र तथा जैविक विविधताको वैज्ञानिक व्यवस्थापन र उपयोगमा स्थानीय जनताको पहुँच बढाउने, वन क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी आयआर्जन र रोजगारीसँग आवद्ध गर्ने, जैविक विविधताको संरक्षण पर्यापर्यटनको विकास गर्ने, वन क्षेत्रभित्र र बाहिर धरातलीय सम्भाव्यताका आधारमा उच्च मूल्यका जडीबुटीको विकास र विस्तार गरी निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने र अन्तर सरकार, सरोकारवाला निकाय र निजी क्षेत्रसँगको समन्वयात्मक रूपमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने रणनीति का साथ विभिन्न कार्यनीतिहरू लिएको छ । उद्देश्य प्राप्तिकोलागि लिएका रणनीति तथा कार्यनीतिको कार्यान्वयनबाट कुल गार्हस्थ्य

उत्पादनमा वन क्षेत्रको योगदान १.७५ पुगेको, वनले ढाकेको क्षेत्रफल वृद्धि ४४.४४ प्रतिशत पुगेको, अन्य काष्ठ तथा बुट्टयान क्षेत्रले ढाकेको क्षेत्रफल वृद्धि ४.५२ प्रतिशत पुगेको, समुदायबाट व्यवस्थापन भएको वन समूह ४ हजार ७६३ तथा वनको क्षेत्रफल ४ लाख ५७ हजार हेक्टर पुगेको, उच्च मूल्यका जडीबुटी र गैरकाष्ठ वन पैदावारको ४० लाख ३९ हजार किलोग्राम, काठ १ करोड ५८ लाख ११ हजार घनफिट उत्पादन भएको तथा काठ दाउराको बिक्रीबाट रू.३१ करोड ३८ लाख २२ हजार राजस्व, मूल्य अभिवृद्धि कर रू.५८ करोड ३३ लाख १७ हजार तथा प्रदेश सेवा शुल्क रू.३ करोड २८ लाख २९ हजार संकलन भएको देखिन्छ । हालसम्म विरुवा उत्पादन/खरिद संख्या ४३ लाख ४७ हजार भएको तथा वृक्षारोपण १६५.०२ हेक्टर क्षेत्रफलमा भएको देखिन्छ । लक्ष्य निर्धारण गरी प्रगतिको लागि पहल गर्नुपर्दछ ।

३. **दिगो विकास लक्ष्य** - नेपालले दिगो विकासका लक्ष्यहरूमा प्रतिवद्धता जनाएअनुसार सबै तहका निकायले उक्त लक्ष्य हासिल हुने गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्दछ । मन्त्रालयले आफू सम्बद्ध दिगो विकास लक्ष्यहरू सम्बद्ध सूचकहरूमध्ये जलवायु अनुकूलनसम्बन्धी सूचकहरूको प्रादेशिक लक्ष्य प्राप्तिमा कुनै प्रगति हासिल गरेको देखिएन । अन्य सूचकहरूमध्ये सन् २०२२ सम्म समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन क्षेत्रलाई ४१.५३ प्रतिशत पुऱ्याउने लक्ष्य रहेकोमा हालसम्म ३५.८५ प्रतिशतसम्म पुगेको, संरक्षित क्षेत्रलाई २४.११ प्रतिशत पुऱ्याउने लक्ष्य रहेकोमा २३.४३ प्रतिशत पुगेको, सिमसार, ताल, पोखरी संरक्षण संख्या ३३८ पुऱ्याउने लक्ष्य रहेकोमा ३३० वटा पुगेको, विद्यालयमा जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी पठनपाठन ३५ प्रतिशत विद्यालयसम्ममा पुऱ्याउने लक्ष्य रहेकोमा ३२ प्रतिशत पुगेको तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनसम्बन्धी प्रशिक्षित स्थानीय व्यक्तिहरू १२८ जना पुऱ्याउने लक्ष्य रहेकोमा हालसम्म १२२ जना पुगेको देखिन्छ। मन्त्रालयले उक्त लक्ष्यहरूलाई ध्यान दिई परिमाणात्मक लक्ष्य हासिल गर्नुपर्दछ ।

४. **कार्य सम्पादन करार** - प्रदेश सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०७६ को दफा १८ मा प्रदेश सरकारले कार्यसम्पादन गर्ने कुनै काम निश्चित अवधिभित्र सम्पादन गरी सक्नुपर्ने वा प्रदेश सरकारको प्राथमिकता प्राप्त आयोजना तथा कार्यक्रम कार्यन्वयन गर्नुपर्ने भएमा कुनै अधिकारीसँग कार्य सम्पादन करार गरी त्यस्तो कार्य सम्पादन गर्ने जिम्मेवारी निजलाई दिँदा कामको विवरण, कार्यसम्पादन गर्नुपर्ने समयअवधि र कार्यसम्पादनको गुणस्तर वा परिमाणसमेत उल्लेख गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । ऐनमा प्रदेश सचिवले विभागीय मन्त्रीसँग र कार्यालय प्रमुखले मन्त्रालयको सचिवसँग कार्यसम्पादन करार गरेकोमा कामको गुणस्तर र परिमाण सम्बन्धी प्रगति आवद्ध गरेको पाइएन । पदाधिकारीलाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउन कार्यसम्पादन करार बमोजिम प्रगतिलाई आवद्ध गर्नुपर्दछ ।

५. **आन्तरिक नियन्त्रण** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ३३ मा प्रदेशका सबै सरकारी कार्यालयले आफ्नो र अन्तर्गतका कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नु पर्ने साथै लेखा उत्तरदायी अधिकृतले आफै वा आफू मातहतको वरिष्ठ अधिकृत मार्फत कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा नियमित रुपमा निरीक्षण तथा सुपरीवेक्षण गर्नु गराउनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ । मन्त्रालयले आफू र अन्तर्गतका कार्यालयलाई लागूहुने गरी आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्नेमा गरेको देखिएन । आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

६. **एकीकृत प्रगति विवरण** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम २७ अनुसार मन्त्रालयले मातहत कार्यालयबाट वार्षिक प्रगतिको विवरण लिई एकीकृतरुपमा केन्द्रीयस्तरको प्रगति विवरण तयार गरी त्यसको भौतिक र वित्तीय पक्षको सामुहिक समीक्षा गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । प्रगति समीक्षा गर्दा सुधारकालागि चाल्नुपर्ने कदम र प्रगति न्यून भएको सम्बन्धमा जिम्मेवार व्यक्तिउपर आवश्यक कारबाहीसमेत गर्नु पर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयले उक्त व्यवस्था अनुसार सबै कार्यालयबाट विवरण लिई केन्द्रीय प्रगति विवरण तयार गरेकोमा न्यून प्रगति देखिएका कार्यक्रम तथा योजनाहरूको समीक्षा गरी सुधारका लागि आवश्यक पहल हुनुपर्दछ ।

७. **अनुगमन मूल्याङ्कन** - प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ ले प्रत्येक मन्त्रालयको कार्य विभाजनमा आफू र अन्तर्गत निकायको समग्र कार्य सन्चालन व्यवस्था र प्रक्रियाको अनुगमन मूल्याङ्कन गरी देखिएका समस्याको समाधान गर्नु पर्ने व्यवस्था गरेको छ । मन्त्रालयबाट विभिन्न अनुगमनका कार्य गरिएको भएता पनि सोको एकीकृत अभिलेख तयार गरी मूल्याङ्कन गरेको देखिएन। आर्थिक अनुशासनलाई सबल बनाउन, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता परिपालनामा तदारुकता ल्याउन, सेवा प्रवाहलाई जनमुखी एवं प्रभावकारी बनाउन, पूर्वाधार क्षेत्रको विकास गर्न तथा लक्षित कार्यक्रमहरू प्रभावकारी बनाउन वस्तुनिष्ठ अनुगमन मूल्याङ्कन गरी देखिएका समस्याहरू समाधान गर्नुपर्दछ ।

८. **बेरुजुको लगत** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम १०१ अनुसार महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट लेखापरीक्षण भई कायम भएको बेरुजु प्रतिवेदन प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा पठाउनु पर्ने व्यवस्था छ । तालुक निकायले आफूअन्तर्गतका निकायको बेरुजुको लगत अद्यावधिक गरी प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा उपलब्ध गराउनु पर्ने र सोको आधारमा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले बेरुजुको एकीकृत लगत तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालयले आफू अन्तर्गतका निकायको २०७४।७५ देखि २०७६।७७ सम्मको बाँकी बेरुजु रू.२४ करोड ६७ लाख ३१ हजारको लगत खडा गरेतापनि २०७७।७८ को बेरुजु समावेश गरी लगत अद्यावधिक गरेको देखिएन । बेरुजु लगत अद्यावधिक गरी नियमअनुसार फर्स्यौट गर्नुपर्दछ ।

९. **तलबी प्रतिवेदन** - निजामती सेवा ऐन, २०४९ को दफा ७ ख(२) अनुसार तलबी प्रतिवेदन पारित गराएर मात्र तलबमा खर्च गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालय तथा मातहतसमेतका १४७ कर्मचारीहरूको तलबी प्रतिवेदन प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय पारित नगरी रू.६ करोड ७७ लाख ५१ हजार खर्च गरेको छ । तलबी प्रतिवेदन पारित गरेरमात्र तलब भत्ता भुक्तानी हुनु पर्दछ ।

१०. **समायोजन ग्रेड** - कर्मचारी समायोजन ऐन, २०७५ को दफा ४ मा सरकारी सेवामा श्रेणीगतरूपमा कार्यरत कर्मचारीलाई प्रदेश वा स्थानीय तहमा समायोजन गर्दा तह मिलान तथा ग्रेड कायम हुने सम्बन्धी व्यवस्था छ । पाँच वर्ष वा सोभन्दा बढी सेवा अवधि भएका राजपत्र अनंकित द्वितीय र प्रथम तथा राजपत्रांङ्कित तृतीय र द्वितीय श्रेणीका कर्मचारीहरू प्रदेश तथा स्थानीय तहको माथिल्लो तहमा समायोजन गर्दा ग्रेडको व्यवस्था रहेको छैन । मन्त्रालय र मातहतकोसमेत ५ कार्यालयले यो वर्ष ग्रेड नपाउने तहमा समायोजन भएका ५१ कर्मचारीलाई ग्रेड थप गरी रू.२९ लाख ५९ हजार भुक्तानी गरेको छ । उक्त रकम असुल हुनुपर्दछ ।

डिभिजन वन कार्यालयहरू

११. **चुनढुङगा उत्खनन -** साबिकको वन ऐन, २०४९ को दफा ६७ बमोजिम वन क्षेत्रको स्वामित्व नेपाल सरकारमा रहने तथा दफा ६८ बमोजिम राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त योजनाका लागि राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७४ को प्रक्रिया पूरा गरी धनकुटा जिल्ला स्थित निगाले कालिमाटी सिद्धेश्वरी सामुदायिक वन साबिकको मूर्तिढुङ्गा गाविस स्थित सात्तले सामुदायिक वनमा पर्ने राष्ट्रिय वनक्षेत्र भित्रको ४ हेक्टर जमिन २० वर्षको लागि चुनढुङ्गा उत्खनन्को लागि वन विभाग तथा एक सिमेण्ट उद्योगबीच २०६९।७।२ मा सम्झौता भएको देखियो । सम्झौताको बुँदा नं. १० मा व्यवस्थापिका संसदको प्राकृतिक श्रोत र साधन समितिको प्रतिवेदन, २०६७ को निर्देशनमा भएको व्यवस्था बमोजिम आयोजनाले खानी सञ्चालन ४ हेक्टर क्षेत्रफल बराबरमा सम्बन्धित जिल्लाको राष्ट्रिय वन क्षेत्रसँगै जोडिएको जग्गा जिल्ला वन कार्यालय, धनकुटाको सिफारिसमा नेपाल सरकार, जिल्ला वन कार्यालय, धनकुटाको नाममा ५ वर्षभित्र खरिद गरी रजिष्ट्रेशनसमेत पास गरी सो जग्गामा वृक्षारोपण र ५ वर्षसम्म संरक्षण गरी सम्बन्धित जिल्ला वन कार्यालयलाई हस्तान्तरण गर्नुपर्नेमा उक्त उद्योगले हालसम्म सम्झौताबमोजिम ४ हेक्टर जमिन खरिद गरी रजिष्ट्रेशन पास गर्नुपर्नेमा सम्झौता भएको १० वर्ष समाप्त भैसक्दा समेत रजिष्ट्रेशन पास गरेको देखिदैन। सम्झौताको सर्तबमोजिम जग्गा खरिद गरी रजिष्ट्रेशन पास गरेको नदेखिएकोले नियमावली बमोजिम ४ हेक्टर लागि रू.१ करोड २० लाख तथा सो जग्गामा प्रतिहेक्टर १ हजार ६०० विरुवा रोपण गरी ५ वर्षसम्म हुर्काउनका लागि कार्यालयले तयार गरेको लागत अनुमानबमोजिम लाग्ने रू.७६ लाख ४७ हजारसमेत रू.१ करोड ९६ लाख ४७ हजार सिमेण्ट उद्योगबाट असुल गरी वन विकास कोषमा दाखिला गर्नुपर्ने देखिएको छ।

१२. **क्षतिपूर्ति तथा वृक्षारोपण** - कोशी प्रदेश वन ऐन, २०७७ को परिच्छेद १२ मा वन क्षेत्रमा विकास आयोजना सञ्चालन सम्बन्धी व्यवस्था गरेको र वन ऐन, २०७६ को दफा ४२ मा राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजना सञ्चालनको लागि वनक्षेत्र उपलब्ध गराउँदा जति वनक्षेत्र प्रयोग गर्नुपर्ने हो कम्तीमा त्यति नै क्षेत्रमा रुख रोपी वन विकास गर्नुपर्ने र त्यस्तो रुख रोप्न जग्गा उपलब्ध नभएमा वन विकासको लागि आवश्यक पर्ने रकम आयोजनाले ऐनले तोकेको कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । सगरमाथा विमानस्थलको भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्न डिभिजन वन कार्यालय उदयपुर अन्तर्गत त्रियुगा नगरपालिकाको जोगिदहमा रहेको १५६.११ हेक्टर वनमध्येको १०५.१० हेक्टर वन क्षेत्रको १८ हजार ४२३ थान रुख विरुवा कटानी गर्न तथा ५०.४१ हेक्टर वन क्षेत्र प्रयोग गर्न वन तथा भू-संरक्षण विभागले अनुमति दिएकोमा सो वन क्षेत्र बराबरको जग्गामा वृक्षारोपण गर्ने कार्यको लागत अनुमान रू.१० करोड ३६ लाख ६७ हजार र निर्माण कार्यको क्रममा हटाउनु पर्ने रुख बापत दिनुपर्ने क्षतिपूर्ति र वृक्षारोपणको लागत अनुमान रू.७ करोड ७१ लाख ५३ हजारसमेत रू.१८ करोड ८ लाख २० हजार लागत अनुमान गरेकोमा हालसम्म उक्त रकम वन विकास कोषमा जम्मा गरेको देखिएन । वन विकास गर्न लागत अनुमान तयार गर्दा रुख कटानी गर्नु अघि नै तयार गरिने तर वन विकास गर्न ५ वर्षको हुने तर सो अवधिमा समेत स्थान उपलब्ध नहुने लगायत कारणले सो अवधिमा काम सम्पन्न नहुने, सो भन्दा पछिको अवधिमा जग्गा तथा सामग्रीको मूल्यमा वृद्धि हुनेहुँदा सुरुमा तयार गरिएको लागत अनुमान अनुसारको रकम प्राप्ति हुँदा पनि कटानी गरेको क्षेत्र र हावापानीसँग मिल्ने क्षेत्रमा वन विकास गर्न रकम पुग्ने देखिदैन । वन विकास गर्न आवश्यक

पर्ने जग्गा व्यवस्था नगरेको तथा आवश्यक जग्गा खरिद गर्न तथा वन विकास गर्न आवश्यक पर्ने रकमसमेत आयोजनाबाट प्राप्त नगरी रुख कटानी स्वीकृति दिएको छ । उक्त रकम प्राप्त गरी कानुनमा व्यवस्था भए बमोजिम वन विकास कार्य सम्पन्न गर्नुपर्दछ ।

१३. **कोशी कोरिडोर प्रशारण लाईन** - प्रशारण लाईन निर्माण गर्न वन क्षेत्रका रुख कटान लगायतका कार्यको लागि कोशी कोरिडोर आयोजनासँग भएको सम्झौता सम्बन्धमा देखिएका व्यहोरा निम्नअनुसार छन्:

१३.१. नेपाल विद्युत प्राधिकरण, कोशी कोरिडोर २२० के.भी. इनरुवा- वसन्तपुर- बानेश्वर- तुम्लिङटारसम्म १०५ किलोमिटर लम्बाइ भएको विद्युत प्रसारण लाईन आयोजनाको राइट अफ वे भित्र टावरहरूको निर्माण गरी विद्युत सञ्चालन गर्नका लागि सुनसरी, धनकुटा, तेह्रथुम र संखुवासभा जिल्लाहरूको विभिन्न वन क्षेत्रको जम्मा १०७.८०१ हेक्टर जग्गा २२ वर्ष अवधिसम्मका लागि भोगाधिकार उपलब्ध गराउने र त्यहाँ रहेका ४ लाख १३ हजार गोटा रुखविरुवाहरू हटाउन स्वीकृति दिने नेपाल सरकार (मन्त्रीपरिषद्) को २०७४।१२।२७ को निर्णयअनुसार वन विभाग र आयोजनाबीच २०७५।१।२३ मा सम्झौता भएको छ । सम्झौताअनुसार आयोजना निर्माण क्षेत्रबाट हटाउनु पर्ने रुखविरुवा १:२५ का दरले विरुवाहरू सम्बन्धित जिल्ला वन कार्यालयले तोकेको क्षेत्रमा आयोजनाले आफ्नै खर्चमा वृक्षारोपण गरी पाँच वर्षसम्म संरक्षण गरी सोही जिल्ला वन कार्यालयलाई हस्तान्तरण गर्ने, यस्तो वृक्षारोपणको कार्य २ वर्षभित्र सम्पन्न गरिसक्नुपर्नेमा आयोजनास्थल धनकुटा टावर निर्माण गर्नका लागि अस्थायी भोगाधिकार भएको क्षेत्रमा रहेका विरुवा २८ हजार, लाथ्रा १४ हजार र रुख ९०१ समेत ४६ हजार रुख विरुवा नोक्सान भै हटाउनुपर्ने विरुवाको २५ गुणाका दरले हुने ११ लाख ४३ हजार विरुवा वृक्षारोपण गर्नुपर्ने देखिन्छ । स्थायी भोगाधिकार लिई सट्टा दिएको क्षेत्रबाहेक हालसम्म १६.२६ हेक्टर जमिनमा २६ हजार १६ विरुवा मात्र लगाएको विवरणबाट देखिन्छ । आयोजनाले प्रतिहेक्टर १ हजार ६०० विरुवाका दरले ६९७.८८ हेक्टरमा वृक्षारोपण गर्न बाँकी रहेको छ । डिभिजन वन कार्यालय, धनकुटाले तयार गरेको लागत अनुमान अनुसार उक्त क्षेत्रमा वृक्षारोपण गरी ५ वर्षसम्म संरक्षण गर्न प्रतिहेक्टर रू.१९ लाख १२ हाजरका दरले रू. १ अर्ब ३३ करोड ४१ लाख ३३ हजार लाग्ने देखिन्छ । तोकिएको समयमा वृक्षारोपण गरी हस्तान्तरण गर्नुपर्नेमा सो समयावधिको पालना गरेको देखिएन । सम्झौताका सर्तको पालना गर्ने गराउनेतर्फ सम्बद्ध पक्षको ध्यान जानुपर्दछ ।

१३.२. **जरिवाना** - सम्झौताको बुँदा नं. ९ र १० अनुसार ९६.४६ हेक्टर जग्गाको साबिकको वन नियमावली, २०५१ को अनुसूची २० मा उल्लेखित कबुलियती वनको लागि तोकिएको दस्तुर बराबरको रकम आयोजनाले वार्षिक रुपमा प्रत्येक आर्थिक वर्ष सुरु भएको दुई महिनाभित्रै सम्बन्धित जिल्ला वन कार्यालय मार्फत राजस्व खातामा जम्मा गर्नुपर्ने, पौष मसान्तसम्मको लागि १० प्रतिशत, चैत्र मसान्तसम्मको लागि ५० प्रतिशत र आषाढ मसान्तसम्मको लागि शत प्रतिशत जरिवाना गरी दस्तुर असुल गरिने उल्लेख छ । आयोजनाले आर्थिक वर्षको राजश्व प्रतिहेक्टर रू. ३ हजार ५०० र वार्षिक १० प्रतिशत थप समेतको दस्तुर रकम बुझाएको देखिएन । सम्झौताका सर्तबमोजिम तोकिएको समयावधिमा नबुझाएकोले शत प्रतिशत जरिवानासमेत रू.६ लाख ३९ हजार असुल गरी राजश्व दाखिला गर्नुपर्दछ ।

१४. **सोलु कोरिडोर** - साबिक वन ऐन, २०४९ को दफा ६८ बमोजिम नेपाल विद्युत प्राधिकरणद्वारा निर्माण प्रस्ताव गरिएको सोलु कोरिडोर (मिर्चैया-कटारी-ओखलढुंगा-सोलु दोश्रो खण्ड) को राईट अफ वे सहित केही टावर संरचनाहरू निर्माण गर्न ओखलढुंगा जिल्लामा रहेका १३ वटा सामुदायिक वनहरूसहितको राष्ट्रिय वन क्षेत्रको १२.८६७ हेक्टर जग्गा २५ वर्षसम्म प्रयोग गर्न दिई त्यहाँ रहेका विभिन्न प्रजातीका ३ हजार ५०९ वटा रुख विरुवाहरू हटाउन स्वीकृत दिने नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को २०७५।१२।४ मा निर्णय भएकाले सोही निर्णय साथ रहेको सर्तहरू पालना गर्ने गरी र वन नियमावली, २०५१ तथा राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त योजनाका लागि राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि, २०७४ समेतको अधिनमा रहने गरी वन क्षेत्र प्रयोग गर्न गराउन वन तथा भू-संरक्षण विभाग र प्रवर्द्धक नेपाल विद्युत प्राधिकरण सोलु कोरिडोर १३२ के.भी. प्रशारण लाईन आयोजना दुवै पक्ष सहमत भएकाले विभाग र आयोजनाबीच सम्झौता भएकोमा सर्तको पालना भएको पाइएन ।

१५. **वन क्षेत्र उपयोग** - पूर्वाधार निर्माण र उपयोगको लागि राष्ट्रिय वनको प्रयोग गर्दा सम्झौताको सर्त पूरा गर्नुपर्ने गरी तोकिएको छ । नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) को निर्णयको आधारमा वन विभाग तथा सम्बन्धित आयोजनाबीच जग्गा उपयोग अवधि, कटान गरिने रुख विरुवा तथा सोको क्षतिपूर्ति, वृक्षारोपण, संरक्षण अवधि, वन क्षेत्रको रेखाङ्कन, जग्गा लिने प्रयोजन, करार अवधि सट्टाभर्ना जग्गा उपलब्ध गराउने समेतको सर्तसहित सम्झौता हुने गरेको आधारमा रुख विरुवा कटानको कार्य हुदै आएको छ । साबिकमा वन मन्त्रालय मातहत रहेका जिल्ला वन कार्यालयहरू प्रदेश सरकारको गठन पश्चात प्रदेश सरकार मातहत हस्तान्तरण भएको र हाल वन क्षेत्रको उपयोग र सो सम्बन्धी सम्झौताको कार्यान्वयन गराउने दायित्वसमेत डिभिजन वन कार्यालयकै हुने अवस्थामा डिभिजन वन कार्यालय सोलुखुम्बु अन्तर्गत ४ सामुदायिक वनको २२.८८ हेक्टर तथा ६ स्थानीय तहमा रहेका राष्ट्रिय वन क्षेत्रको ३५.९५८७ हेक्टर जग्गा ८ वटा हाइड्रोपावर कम्पनी र सोलुदूधकुण्ड नगरपालिकाले सडक खोल्ने कामको लागि उपयोग गर्ने सम्झौता भई जग्गा उपलब्ध गराएको पाइयो। वन विभाग र सम्बन्धित आयोजना तथा स्थानीय तहबीच भएका सम्झौता अनुसार ११३.८७ हेक्टर क्षेत्रफलमा १ लाख ८२ हजार १६७ वटा विरुवाहरू रोपण गरी आयोजनाहरूले ५ वर्षसम्म स्याहार सम्भार गर्नुपर्ने समेतको सर्त रहेको भएता पनि हाइड्रोपावर कम्पनीहरूसँग भएको सम्झौता अवधि ५ वर्ष पूरा भई सकेकोमा सम्झौताको प्रावधान पूरा गरेको छैन । सम्झौताका सर्तहरू पालना गर्ने सम्बन्धमा आयोजनालाई जिम्मेवारी बनाउनु पर्दछ ।

१६. **वन अतिक्रमण** - वन ऐन, २०७६ को दफा ४९ मा वन क्षेत्रको जग्गा फडानी गर्न, जोत्न, खन्न वा आवाद गर्न वा त्यस्तो जग्गामा घर वनाएको अवस्थामा कसुर हुने व्यवस्था रहेको तथा वन अतिक्रमण नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन रणनीति, २०६८ मा कार्यविधि बनाई वन कार्यालयले वन अतिक्रमण हटाउनुपर्ने उल्लेख छ । डिभिजन वन कार्यालय धनकुटा र संखुवासभाबाट प्राप्त विवरण अनुसार ४०१.२३ हेक्टर वन क्षेत्र अतिक्रमण भएको देखिएको छ । कार्यालयले अतिक्रमित वन क्षेत्रलाई संरक्षणका लागि वृहत कार्यक्रम सञ्चालन गरी वन अतिक्रमण भएको क्षेत्रमा वृक्षारोपण गर्नुपर्दछ ।

१७. **नापी किताब** - निर्माण कार्यको विस्तृत अभिलेखांकनका लागि स्वीकृत ढाँचाको नापी किताबमा उल्लेख गर्नुपर्ने गरी महालेखापरीक्षकबाट स्वीकृत गराई महालेखा नियन्त्रक कार्यालयले लागू गरेको

छ । डिभिजन वन कार्यालय ओखलढुङ्गाले एक निर्माण व्यवसायीलाई लिखु चम्पादेवी सब डिभिजन कार्यालयको भवन निर्माण बापत तेश्रो तथा अन्तिम बिल रू.२४ लाख १६ हजार भुक्तानी गरेकोमा सार्वजनिक निर्माण कार्यको परिमाण खुल्ने नापी किताब पेश भएको छैन । निर्माण कार्यको पुष्टयाई हुने नापी किताब पेश नहुँदा सम्पादित कार्य यकिन नहुने हुँदा नापी किताब पेश हुनुपर्दछ ।

१८. **काठको मौज्दात** - डिभिजन वन कार्यालय सुनसरीमा रहेको काठ बिक्री नभई बाँकी रहेको र जिल्ला वन पैदावार आपूर्ति समिति सुनसरीमा मौज्दात रहेको ४७८ थान सालको काठको परिमाण ५ हजार १०० क्युविक फिट रहेको र सोको मूल्य रू.४५ लाख ९६ हजार हरेको छ । आपूर्ति समितिमा रहेको काठको राजस्व लगत तयार गर्नुपर्दछ ।

१९. **हिसाब मिलान** - डिभिजन वन कार्यायल सुनसरीबाट प्राप्त विवरण अनुसार जिल्ला वन पैदावर आपूर्ति समितितर्फ काठ दाउरा बिक्री गर्दा यो वर्ष प्राप्त भएको संकलन खर्च रू.१० लाख ३९ हजार कार्यसञ्चालन कोषमा दाखिला गरेको हुँदा उक्त रकम प्रदेश सञ्चित कोषमा दाखिला गर्नुपर्दछ ।

२०. **रकम दाखिला** - कार्यालयले काठ दाउरा लिलाम गर्न सूचना निकालेकोमा सकारकर्ताले नियमानुसार कबोल अंक दाखिला गरेर मात्र छोडपूर्जी प्राप्त गर्ने व्यवस्था वन पैदावार बिक्री सम्बन्धी निर्देशिकामा रहेको छ। डिभिजन वन कार्यायल सुनसरीको विवरणअनुसार कबोलकर्ताले सकार रकम, सकंलन खर्च र मूल्य अभिवृद्धि कर सम्बन्धित राजश्व शीर्षकमा दाखिला गर्नुपर्नेमा कबोल अंकभन्दा घटी रकम दाखिला गरेकोले कम दाखिला भएको रू.८ लाख ७ हजार असुल गर्नुपर्दछ ।

२१. **सकंलन खर्च**- डिभिजन वन कार्यायल सुनसरीले काठ दाउरा बिक्री गर्दा वन पैदावार संकलन तथा बिक्री वितरण सम्बन्धी निर्देशिकाअनुसार ठेक्का कबोल गर्ने विभिन्न व्यवसायी तथा व्यक्तिहरूबाट सकंलन खर्च बापतको रू.३८ लाख ६४ हजार आम्दानी गरेकोमा उक्त रकम प्रदेश राजश्व खातामा दाखिला गर्नुपर्नेमा कार्य सञ्चालन कोषमा राखेको हुँदा उक्त रकम प्रदेश सञ्चित कोषमा दाखिला गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

२२. **कार्यसम्पादन जमानत**- सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ११० मा निर्माण कार्यको त्रुटी सच्चाउने अवधिभन्दा कम्तीमा १ महिना बढी अवधिको कार्यसम्पादन जमानतको म्याद हुनुपर्ने, सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ को दफा ५९ मा सार्वजनिक निकायसँग खरिद सम्झौता गर्ने निर्माण व्यवसायीले सम्झौता अनुसार काम नगरेमा, काम सुरु गरी बीचैमा छोडेमा सार्वजनिक निकायले त्यस्तो सम्झौता रद्द गरी बैङ्क जमानत जफत गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । प्रदेश वन निर्देशनालय सुनसरीले २०७७।७८ मा तत्कालीन पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय वन निर्देशनालयको कम्पाउण्डभित्र पालेघर, ग्यारेज र सभाहल निर्माण सम्बन्धी खरिद सम्झौता रद्द गरी कार्यसम्पादन जमानत रू.१३ लाख ९७ हजार जफत गरी धरौटी खातामा राखेको पाइएकोले सदर स्याहा गरी प्रदेश सञ्चित कोषमा आम्दानी बाध्नुपर्दछ ।

२३. **व्यक्तिगत जग्गामा घर निर्माण** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम ३७(८) मा सरकारी रकम भुक्तानी गर्दा रीत पुगे नपुगेको जाँच गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । डिभिजन वन कार्यालय सोलुखुम्बुले जडीबुटी भण्डारण गर्ने घर निर्माण गर्ने प्रयोजनको लागि सहकारी/समूह मार्फत प्रस्ताव आह्वान गरी उक्त कार्यमा रू.१० लाख व्यहोर्ने गरी प्रस्ताव स्वीकृत गर्दा एक सामुदायिक वन समूहलाई छनोट गरी घर निर्माणमा लागत सहभागिता रहेको छ । भण्डारण घर निर्माणस्थल

व्यक्तिको जग्गामा वहालमा लिएको उल्लेख गरेको छ । कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधिमा समूहले व्यक्तिको जग्गा भाडामा लिएर स्थायी संरचना निर्माण गर्ने व्यवस्था नभएकोमा उक्त घर निर्माण गरेको जग्गाको जग्गा धनी प्रमाण पूर्जा कार्यालयको नाममा रहेको पाइएन । स्थायी संरचना निर्माण गर्दा जग्गा धनी पूर्जा लिनु पर्दछ ।

२४. **मूल्य अभिवृद्धि कर** - वन पैदावर संकलन तथा बिक्री वितरण निर्देशिका, २०७३ को बुँदा नं ४७ अनुसार बोलपत्र स्वीकृत भएपछि १५ दिनभित्र कबोल रकम र मूल्य अभिवृद्धि करबापतको रकम तथा बुँदा नं ३० अनुसार संकलन खर्च जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । डिभिजन वन कार्यालय मोरङले काठ दाउरा लिलाम सम्बन्धी २०७८/५/७ को सूचनाबाट लट नं. १ देखि ६६ सम्म र दोस्रो पटक सूचनाको ६ वटा गरी जम्मा ७१ वटा लटमध्ये २०७८/७९ को अन्तमा रकम दाखिला हुन बाँकी लटहरूको एक उद्योगको बोलपत्र स्वीकृत गरी सो अनुसार जानकारी दिएकोमा उक्त फर्मले तोकिएको समयभित्र पूर्णरुपमा राजश्व रकम, संकलन खर्च र मूल्य अभिवृद्धि करबापतको रकम जम्मा गरेको देखिएन । नियमानुसार राजश्व रकम, मूल्य अभिवृद्धि कर तथा संकलन खर्च रू. १ करोड ५ लाख ११ हजार असुल गर्नुपर्दछ ।

२५. **काठ दाउराको मौज्दात विवरण** - वन पैदावर संकलन तथा बिक्री वितरण निर्देशिका, २०७३ को बुँदा नं १२ अनुसार घाटगद्दी स्थलमा सम्पूर्ण काठ दाउराको घाटगद्दी रजिष्टर खडा गरी घाटगद्धीको पन्ध्र रोजाको लगत राख्नुपर्ने व्यवस्था छ । डिभिजन वन कार्यालय मोरङबाट प्राप्त विवरण अनुसार सालको काठ ५५ लाख ६८ हजार घनफिट र अन्य काठ ७ लाख ९ हजार घनफिट रहेको छ । कार्यालयको काठ दाउराको आम्दानी तथा बिक्री रजिष्टर अद्यावधिक गरेको पाइएन । रुख कटान भई घाटगद्दीस्थलमा रहेका काठदाउराको राजस्व लगत कायम गरी समयमै लिलाम गर्नु पर्नेतर्फ कार्यालयले ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।

२६. **काठ दाउरा बिक्री** - वन पैदावर संकलन तथा बिक्री वितरण निर्देशिका, २०७३ को बुँदा नं. १८ मा व्यवस्था भएअनुसार आफूले संकलन गरी घाटगद्दी गरेको काठदाउरा सम्बन्धित निकायले सदुपयोगको व्यवस्था गर्नुपर्ने उल्लेख छ । डिभिजन वन कार्यालय मोरङ र वन निगमबीच भएको समझदारीअनुसार विभिन्न मिति र प्लटमा वन निगमलाई कटान मुछान गरी घाटगद्दी गर्न अनुमति दिएकोमा संकलित काठदाउरा तथा संकलन खर्चमा साझेदार गरेको देखियो । कार्यालयले आफ्नो हिस्सामा पर्ने काठ दाउराको बिक्रीबाट संकलन खर्च निगमलाई नै भुक्तानी दिने गरेको छ । निगमको हिस्सामा परेको काठ दाउराको परिमाण २६ लाख ४५ हजार घनफिट रहेकोमा १० लाख २४ हजार घनफिट बराबरको राजस्व तथा मूल्य अभिवृद्धि कर बुझाएको र १ लाख ६१ हजार घनफिट काठको राजश्व तथा मूल्य अभिवृद्धि कर बुझाएको देखिएन । संकलन गरिएको काठ दाउरा लामो समयसम्म घाटगद्दीस्थलमा रहँदा सोको गुणस्तर र उपयोगितामा ह्रास आउन सक्ने भएकोले निगमको हिस्सामा परेको काठ दाउराको समयमै सदुपयोग गरी राजश्व आम्दानी गर्नुपर्दछ ।

२७. **धरौटी** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम ६४ मा जुन प्रयोजनको लागि धरौटी राखिएको हो सो काम पूरा भई प्रचलित कानुन बमोजिम वा करारको सर्तनामा बमोजिम धरौटी रकम राजश्व खातामा दाखिला गर्नुपर्ने भएमा सम्बन्धित अधिकारीले प्रचलित कानुन वा करारको सर्तनामामा म्याद तोकिएको भए सो म्यादभित्र र म्याद नतोकिएको भए १५ दिनभित्र निर्णय गरी

त्यस्तो धरौटी रकम राजश्व खातामा दाखिला गर्नुपर्ने उल्लेख छ । डिभिजन वन कार्यालय झापाले प्रयोजन नखुलाई ८ व्यवसायीको धरौटी रू. ६८ लाख ४४ हजार विगत वर्षदेखि जिम्मेवारी सार्दै आएको छ । प्रयोजन नखुलेको उक्त धरौटी रकम राजश्व खातामा दाखिला गर्नुपर्दछ ।

२८. **विरुवा वितरण** - राष्ट्रिय वृक्षारोपण कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७६ को बुँदा ९ (२)आ आफ्नो क्षेत्रमा भएको वृक्षारोपण तथा संरक्षण कार्यको व्यवस्थित प्रतिवेदन तयार पारी सम्बन्धित विभागमा पठाउने कर्तव्य निकाय परियोजना तथा स्थलगत कार्यालयहरूको हुने व्यवस्था छ । डिभिजन वन कार्यालय, झापाले वितरण गरेको १ लाख ३९ हजार विरुवाको वृक्षारोपण तथा संरक्षण कार्य भएको अनुगमन प्रतिवेदन तयार गरी अभिलेख राखेको देखिएन । व्यक्ति, वन उपभोक्ता समूह तथा विभिन्न संघ संस्थाले वृक्षारोपणको लागि लगेको विरुवाको सालाखाला प्रतिविरुवा रू.१० का दरले हुने रू.१३ लाख ८८ हजार मूल्यको विभिन्न जातका विरुवा सदुपयोग भएको प्रतिवेदन तयार गरी वृक्षारोपण अभिलेख अद्यावधिक गर्नुपर्दछ ।

२९. **विरुवाको मौज्दात** - डिभिजन वन कार्यालय, ताप्लेजुङले विरुवा उत्पादन गरी रू.१९ लाख २० हजार खर्च लेखेकोमा विरुवा वितरण गरेको र बाँकी मौज्दातको अभिलेख राखेको छैन । जसले गर्दा उत्पादन गर्दा खर्च र विरुवाको उपयोग यकिन गर्न नसकिएकोले विस्तृत रुपमा छानविन गरी आम्दानी र खर्च यकिन गर्नुपर्दछ ।

जलाधार व्यवस्थापन कार्यान्वयन इकाइ, मोरङ

३०. **ओभरहेड भुक्तानी** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ९७(४) मा उपभोक्ता समिति वा लाभग्राही समुदायलाई निर्माण कार्यको बिल भुक्तानी दिँदा लागत अनुमानमा रहेको ओभरहेड र मूल्य अभिवृद्धि कर रकम कट्टी गरी भुक्तानी दिनु पर्ने व्यवस्था छ । कार्यालयले ब्रिच पार्टेसन र अर्थ फिलिङ्ग कार्य उपभोक्ता समितिमार्फत गरी रू.१४ लाख ५६ हजार खर्च लेखेकोमा माटोको बाँध निर्माण कार्यको दर विश्लेषण गर्दा ओभरहेड रकम समावेश गरी दर विश्लेषण गरेको छ । ओभरहेड रकम समावेश नगरी दर विश्लेषण गर्दा उक्त कार्य प्रति घनमिटर रू.३६७.७२ का दरले भुक्तानी हुनुपर्नेमा ओभरहेड रकम समावेश गरी प्रति घनमिटर रू.४२२.८८ का दरले भुक्तानी भएकोले ३ हजार ८५६ घनमिटर कार्यको प्रति घनमिटर रू.५५.१६ का दरले बढी भुक्तानी भएको रू.२ लाख १२ हजार समितिबाट असुल गर्नुपर्दछ ।

३१. **ढुङ्गा फिलिङ** - सार्वजिनक खरिद नियमावली, २०६४ को दफा १० र ११ मा सार्वजनिक निकायले निर्माण कार्य वा मालसामान खरिद गर्नु अघि स्वीकृत नर्म्सको प्रयोग गरी लागत अनुमान तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। कार्यालयले ३ वटा योजनाहरूको भुक्तानी गर्दा ढुङ्गाको ढुवानी खर्चमा बढी भुक्तानी भएको रू.३ लाख ९५ हजार असुल गर्नुपर्दछ।

- **बेरुजु स्थिति** - मन्त्रालय र मातहतसमेत २१ निकायमा यो वर्ष रू.९ करोड २२ लाख १८ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएपछि रू.११ लाख फर्स्यौट गरेकोले रू.९ करोड ११ लाख १८ हजार बाँकी रहेको छ । सोमध्ये रू.५५ लाख ५८ हजार पेस्की बाँकी रहेको छ । यो सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची-९ मा रहेको छ ।

पर्यटन तथा संस्कृति मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ बमोजिम मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा प्रादेशिक पर्यटन विकासको नीति, कानून, मापदण्ड र योजना निर्माण, पूर्वाधार विकास, प्रवर्द्धन र नियमन, प्रदेशस्तरमा संग्रहालय तथा अभिलेखालय सम्बन्धी नीति, कानून तथा मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन, भाषा, लिपि, संस्कृति, ललितकला र धर्मको संरक्षण र प्रयोग सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानुन, मापदण्ड तथा योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन, प्रदेशस्तरका संग्रहालयको स्थापना, संञ्चालन तथा व्यवस्थापन, संस्कृतिको विकास सम्बन्धी नीति तथा कानून तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन गर्ने लगायतका कार्यहरू रहेका छन्:

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहत ५ कार्यालयहरूको विनियोजन रू.६५ करोड ९४ लाख ५९ हजार, राजस्व रू.६ लाख २९ हजार र धरौटी रू.२ करोड ७३ लाख ८८ हजारसमेत रू.६८ करोड ७४ लाख ७६ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **जिम्मेवारी कार्यान्वयन -** प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ बमोजिम यो मन्त्रालयलाई तोकिएका कार्यहरूमध्ये संघीय कानुन बमोजिम क्यासिनो दर्ता, अनुमति र नियमन र प्रदेश पर्यटक प्रहरी व्यवस्थापन गर्ने कार्यहरू हालसम्म सम्पादन गरेको देखिएन । तोकिएको कार्यसम्पादन नहुनुमा उक्त कार्यसँग सम्बन्धित कानुनको निर्माणमा ढिलाई रहेको उल्लेख गरेकोले नियमावलीले तोकिएका कार्यहरू कार्ययोजना सहित सम्पादन गर्नुपर्दछ।

२. **आवधिक योजना कार्यान्वयनको अवस्था -** कोशी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजना (२०७६/७७-२०८०/८१) मा प्रदेशलाई मुलुकको पर्यावरण अनुकुल प्रमुख पर्यटन गन्तव्यको रुपमा विकास गर्नु, पर्यटकको संख्या, बसाई र क्रयशक्ति वृद्धि गर्नु, पर्यटनलाई स्थानीय अर्थतन्त्र र रोजगारीसँग आवद्ध गर्नु, प्रदेशभित्रको भाषा, कला, साहित्य तथा संगीत क्षेत्रको संवर्द्धन र विकास गरी धार्मिक, भाषिक र सांस्कृतिक एकता र सद्भाव कायम गर्नु लगायतका उद्देश्य रहेको देखिन्छ । यसका लागि पर्यटकीय गन्तव्य र उपजको विकास, विविधीकरण र प्रवर्द्धन गर्ने, पर्यटन सेवा सुविधाको व्यावसायीकरण गरी अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड तथा मान्यता अनुरुप स्तरीकरण गर्ने, पर्यटकीय सेवा सुविधाको वृद्धि गरी पर्यटनलाई स्थानीय अर्थतन्त्र र रोजगारीसँग आबद्ध गर्ने, पर्यटकीय विकासमा पछि परेको तर सम्भावना राम्रो भएको क्षेत्रको पहिचान र विकासमा जोड दिने, संस्थागत व्यवस्था, समन्वय र सहकार्य गर्ने र भाषा, लिपि, सँस्कृति, कला तथा धार्मिक सम्पदाको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्ने रणनीतिहरू अपनाएको पाईयो । मन्त्रालयबाट प्राप्त विवरण अनुसार पर्यटकीय गुरुयोजना निर्माण (सम्भाव्यता अध्ययन) कार्यमा शून्य प्रतिशत प्रगति भएको, मत्स्यगन्धा फनीपार्क निर्माणमा ३० प्रतिशत तथा सिलौटी लुब्रीकुट्टी क्षेत्रको विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन कार्यान्वयनमा ५ प्रतिशत प्रगति भएको देखिन्छ । प्रगति कम देखिएका शीर्षकहरूमा आवधिक रुपमा कार्यसम्पन्न गर्न मन्त्रालयले थप पहल गर्नुपर्दछ।

३. **दिगो विकास लक्ष्य -** नेपालले दिगो विकासका लक्ष्यहरूमा प्रतिवद्धता जनाएअनुसार सबै तहका निकायले दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिको लागि लक्ष्यसहितको सूचक निर्धारण तथा आन्तरिकीकरण गरी राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल हुने गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्दछ । मन्त्रालयले आफू सम्बद्ध दिगो विकास

लक्ष्यहरू, सम्बद्ध सूचकहरू र सोको प्रगति तयार गरी कार्यक्रम स्वीकृत गरेको देखिएन । मन्त्रालयले उक्त लक्ष्यहरूलाई ध्यान दिई परिमाणात्मक लक्ष्यसहित कार्यक्रममा समावेश गर्नुपर्दछ ।

४. **केन्द्रीय एकीकृत प्रगति विवरण** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम २७ अनुसार मन्त्रालयले मातहत कार्यालयबाट वार्षिक प्रगतिको विवरण लिई एकीकृतरुपमा केन्द्रीयस्तरको प्रगति विवरण तयार गरी त्यसको भौतिक र वित्तीय पक्षको सामुहिक समीक्षा गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । प्रगति समीक्षा गर्दा सुधारकालागि चाल्नुपर्ने कदम र प्रगति न्यून भएको सम्बन्धमा जिम्मेवार व्यक्तिउपर आवश्यक कारबाहीसमेत गर्नु पर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयले उक्त व्यवस्था अनुसार सबै कार्यालयबाट विवरण लिई केन्द्रीय प्रगति विवरण तयार गरेको छ । न्यून भौतिक तथा वित्तीय प्रगति देखिएका कार्यक्रम तथा योजनाहरूको समीक्षा गरी सुधारका लागि आवश्यक पहल हुनुपर्दछ ।

५. **आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ३३ मा प्रदेश तहका सबै सरकारी कार्यालयले आफ्नो र अन्तर्गतका कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नु पर्ने साथै लेखा उत्तरदायी अधिकृतले आफै वा आफू मातहतको वरिष्ठ अधिकृत मार्फत कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा नियमित रुपमा निरीक्षण तथा सुपरीवेक्षण गर्नु गराउनु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । मन्त्रालयले आफू र अन्तर्गतका कार्यालयमा समेत लागू हुने गरी आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्नेमा गरेको देखिएन। अतः ऐनको प्रावधान पालना गर्नुपर्दछ।

६. **कार्यसम्पादन करार** - प्रदेश सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०७६ को दफा १८ मा प्रदेश सरकारले कार्यसम्पादन गर्ने कुनै काम निश्चित अवधिभित्र सम्पादन गरिसक्नु पर्ने वा प्रदेश सरकारको प्राथमिकता प्राप्त आयोजना तथा कार्यक्रम कार्यन्वयन गर्नुपर्ने भएमा कुनै अधिकारीसँग कार्य सम्पादन करार गरी त्यस्तो कार्य सम्पादन गर्ने जिम्मेवारी निजलाई दिँदा कामको विवरण, कार्यसम्पादन गर्नुपर्ने समयावधि र कार्यसम्पादनको गुणस्तर वा परिमाणसमेत उल्लेख गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । ऐनमा भएको व्यवस्थाबमोजिम प्रदेश सचिवले विभागीय मन्त्रीसँग र कार्यालय प्रमुखले मन्त्रालयको सचिवसँग कार्यसम्पादन करार गरेकोमा कार्य सम्पादनको गुणस्तर र परिमाण प्रगतिसँग आबद्ध गरेको पाइएन । पदाधिकारीलाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउन कार्य सम्पादनलाई प्रगतिसँग आवद्ध गर्नुपर्दछ ।

७. **तलबी प्रतिवेदन** - निजामती सेवा ऐन, २०४९ को दफा ७ ख(२) मा तलबी प्रतिवेदन पारित गरेरमात्र तलबमा खर्च लेख्नुपर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालयले ४ कर्मचारीहरूको तलबी प्रतिवेदन पारित नगरी रू.२८ लाख ६४ हजार खर्च गरेको छ । तलबी प्रतिवेदन पारित गरेरमात्र तलब भत्ता भुक्तानी हुनु पर्दछ ।

८. **अनुगमन मूल्याङ्कन** - प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ ले प्रत्येक मन्त्रालयको कार्य विभाजनमा आफू र अन्तर्गत निकायको समग्र कार्य सन्चालन व्यवस्था र प्रक्रियाको अनुगमन मूल्याङ्कन गरी देखिएका समस्याको समाधान गर्नु पर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालयबाट विभिन्न अनुगमनका कार्य गरेको भएता पनि सोको एकीकृत अभिलेख तयार गरी मूल्याङ्कन गरेको देखिएन । वित्तीय प्रशासन र आर्थिक अनुशासनलाई सबल बनाउन, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता परिपालनामा तदारुकता ल्याउन, सेवा प्रवाहलाई जनमुखी एवं प्रभावकारी बनाउन, पूर्वाधार क्षेत्रको विकास गर्न तथा लक्षित

कार्यक्रमहरू सफलीभूत तुल्याई आम नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनका निमित्त वस्तुनिष्ठ अनुगमन मूल्याङ्कन गरी देखिएका समस्याहरू समाधान गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

९. **थप व्ययभार -** सार्वजनिक खर्चलाई मितव्ययी तथा प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धी मापदण्ड, २०७८ को दफा ५ मा आर्थिक वर्ष २०७८।७९ मा थप नयाँ संगठन, संरचना र दरबन्दी सिर्जना नगर्ने उल्लेख गरेको छ। प्रदेश सरकारले २०७८।१०।१६ मा प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ लाई खारेज गरी प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ लागू गरेको देखिन्छ । साबिकको उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालयको कार्य तथा जिम्मेवारीलाई विभाजन गरी पर्यटन तथा सँस्कृति मन्त्रालय गठन गर्दा नयाँ मन्त्रालय व्यवस्थापनको लागि यो वर्ष सवारी साधन खरिद, मेशिनरी तथा उपकरण, कम्प्युटर, ल्यापटपसमेतका लागि रू.४४ लाख ५४ हजार खर्च भएको देखिन्छ । मन्त्रालय विभाजन गरी नयाँ मन्त्रालय स्थापना गर्दा व्यवस्थापन खर्चबापत प्रदेशलाई थप आर्थिक दायित्व सिर्जना भएको देखिन्छ।

१०. **बेरुजुको लगत -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम १०१ अनुसार महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट लेखापरीक्षण भई कायम भएको बेरुजु सम्बन्धित कार्यालय र प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा पठाउनु पर्ने व्यवस्था छ । तालुक निकायले आफु र अन्तर्गतका निकायको बेरुजुको लगत अद्यावधिक गरी प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा उपलब्ध गराउनु पर्ने र सोको आधारमा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले बेरुजुको एकीकृत लगत तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। मन्त्रालयले आफूअन्तर्गतका निकायको एकीकृत बेरुजुको लगत खडा गरी राखेको पाइएन ।

११. **समायोजन ग्रेड** - कर्मचारी समायोजन ऐन, २०७५ को दफा ४ मा सरकारी सेवामा श्रेणीगतरूपमा कार्यरत कर्मचारीलाई प्रदेश वा स्थानीय तहमा समायोजन गर्दा तह मिलान तथा ग्रेड कायम हुने सम्बन्धी व्यवस्था छ । पाँच वर्ष वा सोभन्दा बढी सेवा अवधि भएका राजपत्र अनंकित द्वितीय, राजपत्र अनंकित प्रथम, राजपत्रांङ्कित तृतीय र राजपत्राङ्कित द्वितीय श्रेणीका सरकारी सेवाका श्रेणीगत कर्मचारीहरू प्रदेश तथा स्थानीय तहको माथिल्लो तहमा समायोजन गर्दा ग्रेडको व्यवस्था रहेको छैन। मन्त्रालयले यो वर्ष ग्रेड नपाउने तहमा समायोजन भएका ४ कर्मचारीलाई ग्रेड थप गरी रू.१ लाख ३४ हजार भुक्तानी गरेको छ। उक्त रकम असुल हुनुपर्दछ ।

१२. **वित्तीय जिम्मेवारी र जवाफदेहिता -** प्रदेश आर्थिक कार्याविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ५२ देखि ५७ मा वित्तीय उत्तरदायित्व, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता वहन गर्नुपर्ने व्यहोरा उल्लेख छ। उक्त जिम्मेवारी र जवाफदेहिता अनुसार योजना अनुगमन गरी जवाफदेहिता कायम गराउने व्यवस्थाको कार्यान्वयन गर्न मन्त्रालयको हकमा विभागीय मन्त्री, बेरुजु फर्स्यौट गर्ने गराउने उत्तरदायित्वको पालना कार्यालय प्रमुख एवं लेखा उत्तरदायी अधिकृत, विनियोजित बजेट लक्षित उद्देश्य अनुरुप खर्च गर्न नसकेमा सोको जिम्मेवारी कार्यालय प्रमुख र मन्त्रालयमा विभागीय मन्त्री र लेखा उत्तरदायी अधिकृतले लिनुपर्ने व्यवस्था छ । यो वर्ष मन्त्रालय र मातहतको समेत संशोधन, रकमान्तर श्रोतान्तरबाट अन्तिम बजेट रू.९२ करोड २२ लाख ४७ हजार कायम भएकोमा रू.६५ करोड ९४ लाख ५९ हजार (७१.५०%) खर्च भएको देखिन्छ । खर्चमध्ये चालुतर्फ रू.८ करोड ७६ लाख ४७ हजार विनियोजन भएकोमा रू.५ करोड ७० लाख ५२ हजार (६५.०९%) तथा पुजीगततर्फ रू.८३ करोड ४६ लाख विनियोजन भएकोमा रू.६० करोड २४ लाख ७ हजार

(७२.१८%) खर्च गरेको छ । विनियोजित बजेट भन्दा कम खर्च भएकोले वित्तीय जिम्मेवारी पालना भएको देखिएन । मन्त्रालयले जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको पालना भएको अवस्था देखिने अभिलेख अद्यावधिक गरेको छैन । ऐनको व्यवस्थाअनुसार तोकिएको जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको पालना गर्नु गर्नुपर्दछ ।

१३. **अनुदानको अनुगमन -** प्रदेश सरकारको २०७८।१२।२१ को निर्णयबाट स्मृति प्रतिष्ठान, फाउण्डेशन र अध्ययन केन्द्रलाई अनुदान रकम प्रदान गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि २०७८ स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । कार्यविधिमा अनुदान प्रदान गर्ने रकमको सीमा ३ देखि २० लाख रुपौँयासम्म अनुदान निकासा र भुक्तानी गर्ने प्रक्रिया सार्वजनिक खरिद ऐन तथा नियमावली अनुसार हुने व्यवस्था छ । अनुदान रकम २ किस्तामा भुक्तानी हुने, आषाढ १५ सम्ममा कार्य सम्पन्न गरिसक्नु पर्ने, अनुदानमा सञ्चालित कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनको अनुगमन गरी प्रतिवेदन लिने काम मन्त्रालयलाई तोकेको छ । उक्त कार्यविधिको आधारमा यो वर्ष मन्त्रालयबाट ३२ स्मृति प्रतिष्ठान, फाउण्डेशन र अध्ययन केन्द्रलाई रू.३ करोड अनुदान दिएको छ । निजी तथा गैरसरकारी निकायलाई अनुदान दिँदा अनुदानको प्रयोजन तथा औचित्य खुलाएको पाईएन । कार्यक्रमको प्रस्तावना तथा स्वीकृति बेगर एकमुष्ठ अनुदान वितरण गरेको र सञ्चालित कार्यक्रमको कार्यविधि अनुसार मन्त्रालयले अनुगमन गरी प्रतिवेदन तयार गरेको नदेखिएकोले अनुदानको सदुपयोग सम्बन्धमा ठोस नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

१४. **दर्ता र नवीकरण -** पर्यटन विकास नियमावली, २०७७ मा पर्यटन व्यवसायीहरूले पर्यटन व्यवसाय सञ्चालन इजाजत तथा नवीकरणको कार्य मन्त्रालयले उपयुक्त देखेमा इजाजतपत्र दिन सक्ने, इजाजतपत्रको म्याद समाप्त भए पश्चात नवीकरण गर्न सकिने र म्यादभित्र इजाजपत्रको नवीकरण नगरेमा त्यस्तो इजाजतपत्र मन्त्रालयले सूचना प्रकाशन गरी खारेज गर्न सकिने उल्लेख छ । मन्त्रालय अन्तरगत दर्ता भएका १५३ पर्यटन व्यवसायीमध्ये ३५ व्यवसायीले नवीकरण गरेको र ११८ व्यवसायीले नवीकरण गरेका छैनन् । मन्त्रालयले व्यवसायीहरूको अभिलेख अद्यावधिक गरी म्याद समाप्त भएका व्यवसायहरूमा अनुगमन गरी नियमावलीको व्यवस्था बमोजिम इजाजतपत्र थप नवीकरण गर्ने अथवा इजाजतपत्र खारेज गर्नुपर्ने देखिन्छ।

पर्यटन विकास आयोजना

१५. **गुरु योजना -** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ७ मा वार्षिक १० करोड रुपैँयाभन्दा बढी रकमको खरिद गर्दा खरिदको गुरु योजना तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । आयोजनालाई रू.८२ करोड ६५ लाख ५० हजारको सुरु बजेट विनियोजन भएकोमा रू.५९ करोड ४६ लाख ६३ हजार खर्च गरेको छ। कोशी प्रदेशका सबै जिल्लामा योजना सञ्चालन गरी खर्च गर्ने गरेको आयोजनाले गुरु योजना स्वीकृत नगरी सालबसालीरुपमा बजेट विनियोजन गर्दै खर्च गर्ने गरेको छ । गुरु योजनाको आधारमा वार्षिक खरिद योजना तयार गरेर मात्र खरिद सम्बन्धी कार्यहरू गर्नुपर्दछ ।

१६. **परामर्श सेवा -** सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ को दफा २९ र नियमावलीको नियम १२ मा सार्वजनिक निकायमा कार्यरत जनशक्तिबाट कुनै काम हुन नसक्ने भएमा र बढी दक्षता आवश्यक पर्ने

कार्य भएमा परामर्श सेवाको लागत अनुमान तयार गरी प्रतिस्पर्धाको माध्यमले खरिद गर्नु पर्ने व्यवस्था छ । बजेट व्यवस्था भई कार्यान्वयन हुने आयोजनाको मात्र गुरुयोजना डिपिआर लगायतको अध्ययन गरी प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्दछ । आयोजनाले ४ वटा विस्तृत आयोजना प्रतिवेदनको काम परामर्शदाताबाट गराई रू.१९ लाख ३४ हजार भुक्तानी गरेको छ । कार्यालयको जनशक्तिले गर्न नसक्ने काम र कार्यान्वयन हुने आयोजनाको विस्तृत परियोजना तयार गर्ने काममा परामर्श सेवा लिनुपर्दछ ।

१७. **रकमान्तर तथा अबण्डा बजेट -** आयोजनाले वार्षिक स्वीकृत बजेट र स्वीकृत कार्यक्रमअनुसार बजेटको कार्यान्वयन गर्नुपर्ने तथा आयोजना कार्यक्रम छनोट गर्दा श्रोत साधनको व्यवस्थापनसहित तोकिएको साधन श्रोतबाट मितव्ययी र प्रभावकारी तरिकाले सञ्चालन गर्नुपर्दछ । आयोजनाले चालुतर्फबाट रू.२ करोड ४१ लाख, अन्य क्रियाकलापबाट रू.४ करोड ८४ लाख र थप निकासा रू.१ करोडसमेत अन्तिम बजेट रू.८ करोड ९५ लाख कायम गरी २०७८/१२/२३ को मन्त्रीस्तरीय निर्णयबाट १४६ साना टुक्रे योजनामा रकम बाँडफाँट गरी यो वर्ष रू.५ करोड १५ लाख खर्च गरेको छ । आर्थिक वर्षको अन्तिम चौमासिकमा विभिन्न ३९ आयोजनालाई संशोधन र खारेज गरी रू.४ करोड ८४ लाख अवण्डा शीर्षकमा रकम जम्मा गरी पुनः लाभ लागत विश्लेषण नगरी नयाँ आयोजना छनोट गरी कार्यान्वयन गर्दा एकातर्फ सबै आयोजनाले पूर्णता पाएको देखिएन भने सञ्चालित आयोजनाको कार्यान्वयन अवधि निकै न्यून रहेको अवस्थामा गुणस्तरिय तथा तोकिएकै प्रयोजनमा खर्च भएको भनी आश्वस्त हुने अवस्था रहेन । बजेट अवण्डा राख्ने तथा पर्याप्त कारण र आधार तथा सरोकार पक्षको पूर्ण सहमतिबेगर रकमान्तर गर्ने प्रवृतिमा नियन्त्रण हुनु पर्दछ ।

१८. **बढी भुक्तानी -** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १० बमोजिम निर्माण कार्यको लागत अनुमान तयार गर्दा नियम ९ बमोजिमका विषयमा ध्यान दिनुपर्ने, नियम १०(६) बमोजिम लागत अनुमान माथिल्लो तहको प्राविधिकबाट जाँच्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने व्यवस्था छ । आयोजनाले उपभोक्ता समिति मार्फत संचालित विभिन्न १७ योजनाको लागत अनुमानको दर विश्लेषण गर्दा फरक दर कायम गरी लागत अनुमान तयार गराइ सोही अनुसार सम्झौता गरी रू.१९ लाख ८५ हजार बढी भुक्तानी भएको छ । बढी भुक्तानी भएको रकम सम्बन्धितलाई जिम्मेवार बनाई असुल गर्नुपर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति** - मन्त्रालय र मातहतसमेत ३ निकायमा यो वर्ष रू.९८ लाख ९८ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ । सोमध्ये रू.३ लाख पेस्की बाँकी रहेको छ । यो सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची-९ मा रहेको छ ।

कृषि मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ बमोजिम मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा प्रदेश भित्रको कृषि, पशु विकास तथा खाद्य पोषण सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानुन, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन र नियमन, कृषि तथा पशुपन्छीजन्य रोग किरा एवं महामारी नियन्त्रण, कृषि औद्योगिकीकरण र पशुपन्छी उद्योग व्यवसायको विकास तथा प्रबर्द्धन, कृषि तथा पशु यान्त्रिकरण र उन्नत औजार विकास तथा विस्तार र नियमन लगायतका कार्यहरू रहेका छन् ।

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहत ३० निकायको लागि विनियोजन रू.१ अर्ब ७२ करोड ६४ लाख २ हजार, राजस्व रू.९१ लाख ६७ हजार, धरौटी रू.१ करोड ८५ लाख १३ हजार, अन्य कारोबार रू.१६ लाख ७० हजारसमेत रू.१ अर्ब ७५ करोड ५७ लाख ५२ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ। लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **आवधिक योजना कार्यान्वयनको अवस्था** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ६ (२) मा प्रत्येक मन्त्रालयले आवधिक योजना र क्षेत्रगत नीति तथा कार्यक्रमको आधारमा आगामी आर्थिक वर्षमा हुने खर्चको प्रक्षेपणसहितको मन्त्रालयगत मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरी प्रदेश योजना आयोग र आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयमा पठाउने र आयोगले समग्र प्रदेशको मध्यमकालीन खर्च संरचना निर्माण गरी सोही अनुसार मन्त्रालयको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तय गरी आवधिक योजनाको कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था छ । कोशी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजना (२०७६/७७-२०८०/८१) अनुसार आवधिक योजनाको अन्त्यसम्म कृषि भूमिको उत्पादकत्व ४.५ मेट्रिक टन प्रतिहेक्टर पुर्‍याउने लक्ष्य रहेकोमा ३.३७ मेट्रिक टन प्रतिहेक्टर पुगेको, खाद्यान्न उत्पादन २ हजार ६१५ हजार मेट्रिक टन पुर्‍याउने लक्ष्य रहेकोमा हालसम्म २ हजार ४२१ हजार मेट्रिक टन पुगेको, वागवनीजन्य उत्पादन २ हजार ३७५ हजार मेट्रिक टन पुर्‍याउने लक्ष्य रहेकोमा २ हजार २६० हजार मेट्रिक टन पुगेको, पशुपक्षीजन्य उत्पादन ७१७ हजार मेट्रिक टन पुर्‍याउने लक्ष्य रहेकोमा ६७१ हजार मेट्रिक टन पुगेको र तुलनात्मक लाभ भएका बालीको उत्पादनमा मूल्य अभिवृद्धि ४० प्रतिशत पुर्‍याउने लक्ष्य रहेकोमा ३० प्रतिशत पुगेको देखिन्छ । आवधिक योजनामा लिएको लक्ष्य र प्रगतिबाट समग्र कृषिक्षेत्रको उपलब्धि सन्तोषजनक देखिएता पनि तुलनात्मक लाभ भएका बालीको उत्पादनमा मूल्य अभिवृद्धि, खाद्यान्न उत्पादन, पशुपंक्षीजन्य उत्पादन जस्ता सूचकमा अन्यको तुलनामा कम प्रगति देखिएको र कृषि सूचकको मुल आधार नै ती सूचक भएकोले खाद्यान्न तथा पशुपंक्षीजन्य उत्पादनमा मन्त्रालयको ध्यानाकर्षण हुनपर्दछ। प्रगति कम देखिएका शीर्षकहरूमा लक्ष्य प्राप्तिको लागि थप पहल गर्नुपर्दछ ।

२. **वार्षिक कार्यक्रम** - बजेट वक्तव्यमा उल्लेख गरिएबमोजिमका कार्यक्रमहरूमध्ये प्रदेशस्तरीय कृषि प्राविधिक कार्य समूहको नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्सँग समन्वयमा गोष्ठी, कृषि विकास सम्बन्धी अन्तर प्रदेश अनुभव आदान प्रदान कार्यक्रम, सहकारी संस्थाबाट कर्जा लिई कृषिमा लगानी गर्नेलाई सहकारी मार्फत ब्याज अनुदान लगायतका कार्यक्रमहरूमा शून्य प्रगति देखिन्छ । प्रदेश प्रमुख नव प्रवर्तन कृषि कार्यक्रम; प्राङ्गरिक प्रमाणीकरणका लागि अनुदान कार्यक्रम; सक्रिय कृषि/पशु सहकारी संस्था वा समिति र अन्य संस्थाहरूसँग सहकार्यमा व्यवसायिक गाईभैसी पालन कार्यक्रम; कृषि वस्तु उत्पादन तथा प्रशोधन पूर्वाधार निर्माण सहयोग (स्टार्ट अप), सहकार्यमा कस्टम हायरिङ्ग सेन्टर स्थापनालगायतका

कार्यक्रमहरूमा भौतिक प्रगति न्यून देखिन्छ । कार्ययोजनासहित वार्षिक कार्यक्रमहरू तोकिएको समयमा सम्पादन गर्नुपर्दछ ।

३. **घोषित नीति तथा कार्यक्रम** - "मेरो कृषि, मेरो पौरख" नाराका साथ सुरु गरिएको "प्रदेश प्रमुख नवप्रवर्तन कृषि कार्यक्रम" मा कोभिड १९ का कारण विदेशबाट फर्केका ७९५ युवा छनोट गरी ३५० लाई स्थलगत गाई/भैंसी बाखा, बंगुर, कुखुरा, तरकारी, च्याउ र मौरी पालन सम्बन्धी व्यवहारिक तालिम प्रदान गरिए तापनि सुलभ ऋणको अभावमा तालिम प्राप्त जनशक्तिको उपयोग हुन नसकेको, चैते धान, हाइब्रिड मकै, लसुन, प्याज उत्पादक किसानलाई उत्पादनमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान उपलब्ध गराउने गरी लसुन तथा प्याज उत्पादन कार्यक्रम कार्यान्वयन नभएको, कृषि कर्जामा ब्याज अनुदान तथा कृषि औजार र उपकरण आयातमा लाग्ने भन्सार शुल्कमा अनुदान उपलब्ध गराइने कार्य नभएको, चिया परीक्षण तथा प्रवर्द्धन गर्नकोलागि फिक्कलमा चिया प्रशोधन केन्द्र स्थापना गर्ने कार्य निर्माणाधीन रही पूरा हुन सकेको देखिएन। घोषित नीति तथा कार्यक्रमको समयमै पृष्ठपोषण लिई कार्यान्वयन पक्षलाई प्रभावकारी बनाउनु पर्दछ ।

४. **दिगो विकास लक्ष्य** - नेपालले दिगो विकासका लक्ष्यहरूमा प्रतिवद्धता जनाएअनुसार सबै तहका निकायले उक्त लक्ष्य हासिल हुने गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्दछ । मन्त्रालयबाट प्राप्त विवरण अनुसार दुईवटा दिगो विकास लक्ष्यहरूसँग सम्बन्धित सूचकहरूमध्ये सन् २०२२ सम्म जमिनको उत्पादकत्व प्रतिहेक्टर अमेरिकी डलर ४ हजार ९५० पुऱ्याउने लक्ष्य राखेकोमा सोको प्रगति प्राप्त भएन, कुल खेतीयोग्य भूमिमध्ये ४३ प्रतिशतमा वर्षभरि सिँचाइ सुविधा पुऱ्याउने लक्ष्य रहेकोमा ४२.८ प्रतिशत प्रगति हासिल गरेको अवस्था देखिन्छ । मन्त्रालयसम्बद्ध दिगो विकास लक्ष्यहरूलाई ध्यान दिई परिमाणात्मक लक्ष्य तय गरी कार्यक्रममा समावेश गर्नुपर्ने तथा तोकिएको समयावधिमा लक्ष्य हासिल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

५. **तलबी प्रतिवेदन** - निजामती सेवा ऐन, २०४९ को दफा ७ ख(२) अनुसार तलबी प्रतिवेदन पारित गरेर मात्र तलब खर्च गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालयमा कार्यरत कर्मचारीहरूको तलबी प्रतिवेदन पारित नगरी रू.२ करोड ४३ लाख ५० हजार खर्च गरेको छ । तलबी प्रतिवेदन पारित गरेरमात्र तलब भत्ता भुक्तानी हुनु पर्दछ।

६. **जिम्मेवारी कार्यान्वयन** - प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ बमोजिम यो मन्त्रालयलाई तोकिएका कार्यहरूमध्ये कृषि तथा पशु रोग निदान प्रयोगशाला व्यवस्थापन र नियमन, कृषि उपज, कृषिजन्यवस्तु पशुपन्छी, पशुपन्छीजन्य पदार्थ र पशु उत्पादन सामग्री तथा वीउ विजन एवं नक्ष सम्बन्धी सेवा र प्रविधिको गुणस्तर निर्धारण, सम्बद्धता निर्धारण, स्तरीकरण, प्रमाणीकरण र नियमन, प्रादेशिक खाद्य सुरक्षा, खाद्य अधिकार र खाद्य सम्प्रभुता र खाद्य गुणस्तर, कृषि मल, बीऊ र बिषादी आपूर्ति व्यवस्था र नियमन, कृषि उपजको न्यूनतम समर्थन मूल्य कार्यान्वयन, कृषि र पशुपन्छी बीमा सम्बन्धी नीति तथा योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन, राष्ट्रिय नीति र मापदण्ड बमोजिम पाराभेटको दर्ता, अनुमति, नवीकरण, खारेजी र नियमन, सामूहिक खेती तथा कृषि करार खेतीको कार्यान्वयन र प्रवर्द्धन, चरन तथा खर्क सम्बन्धी प्रादेशिक नीति तथा कानुन तर्जुमा, कार्यान्वयन र नियमन, कृषि जन्य र पशुपंक्षीजन्य औषधि, विषादी र सुक्ष्म पोषण तत्वयुक्त बस्तुको उपयोग र ब्यवस्थापन सम्बन्धी प्रादेशिक नीति , कानुन तथा मापदण्ड तर्जुमा र कार्यान्वयन तथा उत्पादन, उपयोग र बिक्री वितरणको अनुमति, अनुगमन र

नियमनलगायतका कार्यहरू हालसम्म सम्पादन गरेको देखिएन । नियमावलीले तोकिएका कार्यहरू कार्ययोजना सहित सम्पादन गर्नुपर्दछ।

७. **कार्यसम्पादन करार** - प्रदेश सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०७६ को दफा १८ मा प्रदेश सरकारले कार्यसम्पादन गर्ने कुनै काम निश्चित अवधिभित्र सम्पादन गरिसक्नुपर्ने वा प्रदेश सरकारको प्राथमिकता प्राप्त आयोजना कुनै कार्यक्रम तथा आयोजना कार्यान्वयन गर्नुपर्ने भएमा कुनै अधिकारीसँग कार्य सम्पादन करार गरी त्यस्तो कार्य सम्पादन गर्ने जिम्मेवारी निजलाई दिँदा कामको विवरण,कार्यसम्पादन गर्नुपर्ने समयावधि र कार्यसम्पादनको गुणस्तर वा परिमाणसमेत उल्लेख गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । ऐनमा भएको व्यवस्था बमोजिम मन्त्रालय तथा कार्यालयको प्रदेश सरकारले कार्यसम्पादन गर्ने कुनै कामको कार्यालय प्रमुखले सम्बन्धित मन्त्रालयको सचिवसँग कार्यसम्पादन करार गरेको देखिएन। पदाधिकारीलाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउन कार्यसम्पादन करार गर्नुपर्दछ ।

८. **अनुगमन मूल्याङ्कन** - प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ ले प्रत्येक मन्त्रालयको कार्य विभाजनमा आफू र अन्तर्गत निकायको समग्र कार्य सन्चालन व्यवस्था र प्रक्रियाको अनुगमन मूल्याङ्कन गरी देखिएका समस्याको समाधान गर्नु पर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालयबाट विभिन्न अनुगमनका कार्य गरेको भए पनि एकीकृत अभिलेख तयार गरी मूल्याङ्कन गरेको देखिएन । वित्तीय प्रशासनलाई सबल बनाउन, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता परिपालनामा तदारुकता ल्याउन, सेवा प्रवाहलाई जनमुखी एवं प्रभावकारी बनाउन, पूर्वाधार क्षेत्रको विकास गर्न तथा लक्षित कार्यक्रमहरू सफलीभूत तुल्याई आम नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनका निमित्त वस्तुनिष्ठ अनुगमन मूल्याङ्कन गरी देखिएका समस्याहरू सामधान गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

९. **समायोजन ग्रेड** - कर्मचारी समायोजन ऐन, २०७५ को दफा ४ मा सरकारी सेवामा श्रेणीगत रूपमा कार्यरत कर्मचारीलाई प्रदेश वा स्थानीय तहमा समायोजन गर्दा तह मिलान तथा ग्रेड कायम हुने व्यवस्था छ । उक्त व्यवस्थाअनुसार ५ वर्ष वा सोभन्दा बढी सेवा अवधि भएका राजपत्र अनंकित द्वितीय र प्रथम तथा राजपत्राङ्कित तृतीय र द्वितीय श्रेणीका कर्मचारीहरू प्रदेश तथा स्थानीय तहको माथिल्लो तहमा समायोजन गर्दा ग्रेडको व्यवस्था रहेको छैन। मन्त्रालयले यो वर्ष ग्रेड नपाउने तहमा समायोजन भएका २१ कर्मचारीलाई ग्रेड थप गरी रू.११ लाख ८८ हजार भुक्तानी गरेको छ । उक्त रकम असुल हुनुपर्दछ ।

१०. **अनुदान फिर्ता** - प्रदेश कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन अनुदान ऐन, २०७७ को दफा ३ (३) मा रू.एक करोड वा सो भन्दा बढी अनुदान प्राप्त गर्ने अनुदानग्राहीले अनुदान प्राप्त गरेको आर्थिक वर्ष समाप्त भए पश्चात अर्को आर्थिक वर्षमा अनुदान रकमको पाँच प्रतिसत, दोस्रो वर्षमा दश प्रतिशत, तेस्रो वर्षमा दश प्रतिशत र चौथो वर्षमा दश प्रतिशत गरी कुल अनुदानको पैँतिस प्रतिसत रकम फिर्ता गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालयले रू.२ करोड १८ लाख १६ हजारको लागत अनुमानको कोल्ड स्टोर निर्माण तथा सञ्चालनका लागि रू.१ करोड ६३ लाख ६२ हजार कृषि बजार व्यवस्थापन समिति, वितर्तामोड, झापालाई अनुदान उपलब्ध गराएको छ । त्यस्तै मन्त्रालयले संघ विशेष अनुदानअन्तर्गत लागत साझेदारीमा धुलो दूध कारखाना निर्माण सहयोग कार्यक्रमका लागि एक मिल्क एण्ड वेभेरेज इण्डष्ट्रिजलाई रू.१ करोड ९७ लाख अनुदान भुक्तानी गरेको छ । कार्यविधि बमोजिम कृषि बजार व्यवस्थापन समितिबाट रू.५७ लाख

२६ हजार तथा मिल्क एण्ड वेभेरेज इण्डष्ट्रिजबाट रू.७० लाख गरी कुल रू.१ करोड २७ लाख २६ हजार आगामी ५ वर्षभित्र फिर्ता पाउनु पर्दछ ।

११. **धुलो दूध कारखाना** - सुनसरीस्थित एक विशिष्टिकृत सहकारी संघले पेश गरेको डिपिआर अनुसार रू.३१ करोड ७ हजारको लागत अनुमानमध्ये मन्त्रालयले रू.२० करोड अनुदान दिने र प्रस्तावकले रू.११ करोड ७ हजार व्यहोर्ने गरी सम्झौता भएको छ । सम्झौतामा सहकारी संघले सुरुमा आफ्नो लगानीमा कार्य गरी सम्पन्न भएको कामको बिल, दाखिला प्रतिवेदन, रनिङ बिल, नापी किताब, कार्यसम्पन्न प्रतिवेदन र अन्य स्थलगत प्राविधिक प्रतिवेदनको आधारमा बढीमा तीन किस्तामा अनुदान रकम बैंक खातामार्फत भुक्तानी गरिने उल्लेख छ । सम्झौता अनुसार २०७९ असार मसान्तसम्ममा सम्पन्न हुनुपर्ने योजना लेखापरीक्षणको क्रममा २०७९।१०।७ मा स्थलगत अनुगमन गर्दा अधिकांश निर्माण कार्य नभएको तथा उपकरण खरिद जडानलगायतका काम सम्पन्न नहुँदै मन्त्रालयबाट रू.१९ करोड ३० लाख ४ हजार भुक्तानी भएको छ । मन्त्रालयबाट अनुदान व्यहोरिने शीर्षकहरूमा रू.१८ करोड ४२ लाख ११ हजार खर्च देखिएकोमा रू.१९ करोड ३० लाख ४ हजार अनुदान भुक्तानी भएकोले सम्झौता विपरीत रकम भुक्तानी गर्ने पदाधिकारीलाई जिम्मेवार बनाई सम्झौता विपरीत बढी भुक्तानी भएको रू.८७ लाख ९३ हजार असुल गर्नुपर्दछ।

१२. **अनुदान वितरण** - कृषि क्षेत्रको व्यवसायीकरण, विकास र रोजगारी सिर्जना गरी समग्र अर्थतन्त्रलाई गतिशील र सुदृढ गर्न दिईने अनुदानको वितरण गर्न प्रदेश कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन अनुदान ऐन, २०७७ लागू भएको छ । उक्त ऐनको दफा ३ मा मन्त्रालय र मातहतका निकायले अनुदान उपलब्ध गराउँदा एक अनुदानग्राहीलाई एक आर्थिक वर्षमा एउटा कामको लागि मात्र अनुदान उपलब्ध गराउनुपर्ने र अनुदान प्राप्ति पश्चात आफ्नो व्यवसायलाई निरन्तरता दिनुपर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयले यो वर्ष १३० विभिन्न फर्मलाई कुल रू.२७ करोड ५४ लाख ८१ हजार अनुदान उपलब्ध गराएको छ । मातहतका कार्यालयबाट अनुदान वितरण गरी मन्त्रालयले कार्यान्वयन भन्दा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको भूमिकामा रहनुपर्दछ । ऐनको परिच्छेद-३ मा अनुदानग्राहीले सम्झौतामा उल्लेख भए बमोजिमको अवधिसम्म व्यवसायको निरन्तरता नदिएमा जरिवाना गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । मन्त्रालयले गत विगतदेखि वितरण गरेको अनुदानबाट सम्झौतामा तोकिएबमोजिम व्यवसायको निरन्तरता गरे नगरेको र सोको मूल्याङ्कन गर्ने गरेको पाइएन ।

१३. **बढी भुक्तानी** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम ३७ (८) मा कुनै सरकारी रकमको खर्च लेखु अघि भुक्तानी दिन रीत पुगे वा नपुगेको जाँच गर्नु पर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयले दूध उत्पादन, प्रशोधन र पूर्वाधार निर्माण कार्यक्रम अन्तर्गत एक कृषि सहकारी संस्थालाई कार्यक्रम सम्पन्न पश्चात सम्झौताअनुसार रू.१४ लाख ७८ हजार अनुदान भुक्तानी गर्नुपर्नेमा रू.२९ लाख ५५ हजार भुक्तानी गरेकोले भुक्तानी दिने पदाधिकारीलाई जिम्मेवार बनाई बढी भुक्तानी भएको रू.१४ लाख ७८ हजार सम्बन्धित सहकारी संस्थाबाट असुल गर्नुपर्दछ ।

१४. **संरचनाको उपयोग तथा संरक्षण** - कटहरी फलफूल तथा तरकारी थोक बजार निर्माण गर्न जनप्रिय माध्यमिक विद्यालय, कटहरी गाउँपालिका, कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय हरिहर भवन, विराटनगर महानगरपालिका र एकीकृत कृषि थोक बजार निर्माण उपभोक्ता समितिबीच विद्यालयको स्वामित्वमा रहेको ४ विघा दुई कट्ठा र गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहेको १८ कट्ठा २ धुरसमेत ५ विघा

दुई धुर जग्गामा कृषि उपज बजार स्थापना गरी सञ्चालन गर्न ५० वर्षको म्याद राखी २०६८।१२।९ मा पाँच पक्षबीच सम्झौता भएको देखिन्छ । उक्त बजार स्थापनाका लागि विश्व बैंकको सहायतामा व्यवसायिक कृषि तथा व्यापार आयोजनाबाट रू.१५ करोड ४८ लाख ४९ हजारको लागतमा २०७५ मा कृषि बजारका संरचनाहरू निर्माण सम्पन्न भएको पाईयो ।

हाल उपयोग विहीन अवस्थामा रहेको कटहरी २ स्थित कृषि बजारका संरचनाहरू

उक्त बजारमा निर्मित संरचना कृषि तथा पशुपंक्षी विकास मन्त्रालयबाट २०७५।११।२३ मा कोशी प्रदेश सरकारलाई हस्तान्तरण गरेकोमा प्रदेश सरकारले विकास समितिको गठन गरी काम, कर्तव्य र अधिकार प्रदान गरेको छ ।

कटहरी फलफूल तथा तरकारी थोक बजार सञ्चालन नियमावली, २०७७ अनुसार भाडा निर्धारण उप समितिको सिफारिस पश्चात एक विशिष्ठिकृत सहकारी संघलाई २०७७।१०।८ देखि वार्षिक रू.१९ लाख २० हजार भाडा प्राप्त गर्ने गरी बजार सञ्चालनमा आए पनि तथा वार्षिक भाडा रकम असुल भएको देखिएन। उक्त बजारको स्थलगत निरीक्षण गर्दा निर्मित भौतिक संरचनाको संरक्षण गर्दै उपयोगमा ल्याएको नदेखिएकोले सम्बन्धित स्थानीय तहसमेतको समन्वयमा निर्मित संरचनाको प्रभावकारी उपयोग गर्दै भाडा असुलीको लागि मन्त्रालयले प्राथमिकता साथ पहल गर्नुपर्दछ।

पशुपन्छी तथा मत्स्य विकास निर्देशनालय

१५. **अनुदानको अनुगमन** - कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन अनुदान कार्यविधि, २०७६ को दफा २५ मा अनुदानग्राहीले एकै प्रकृतिको कामका लागि एक भन्दा बढी निकायबाट अनुदान प्राप्त गर्न नहुने र अनुदान सम्झौता गर्दा ५ देखि १० वर्षसम्म व्यवसाय निरन्तरता हुनुपर्ने उल्लेख छ । निर्देशनालयबाट २४ संस्थालाई रू.२ करोड ६३ लाख ५६ हजार अनुदान उपलब्ध गराएकोमा अन्य निकायबाट अनुदान नलिएको सुनिश्चित गरेको छैन । अनुदान रकमबाट व्यवसायको निरन्तरता र अनुदानको प्रभावकारी कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन गरी सुनिश्चित गर्नुपर्दछ ।

कृषि ज्ञान केन्द्रहरू

१६. **कार्यविधि भन्दा फरक खर्च -** प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना, कार्यान्वयन म्यानुअल २०७७ मा ब्लक सञ्चालनको पहिलो वर्षमा कृषि तर्फका बाली/वस्तुको हकमा बीउ, विरुवा, क्षेत्रफल विस्तार कार्यक्रम सञ्चालन गर्न कम्तिमा ६० प्रतिशत रकम परिचालन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । कृषि ज्ञान केन्द्र, झापाले एक कृषि फर्मको नेतृत्वमा झापा गाउँपालिकाका कृषकहरू समेटी केरा ब्लक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न रू.२४ लाख ९८ हजार अनुदान दिएकोमा उक्त फर्मले पिकअप भ्यान रू.२३ लाख ५८ हजारमा खरिद गरेको छ । ब्लक कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा म्यानुअलमा भएको व्यवस्था विपरीत पिकअप भ्यान खरिद गर्दा परियोजनाको उदेश्य पूरा हुने अवस्था देखिएन । परियोजनाको म्यानुअलमा तोकिएका कार्यक्रम मात्र सञ्चालन गरिनुपर्दछ ।

१७. **सार्वजनिक सुनुवाई -** कृषि व्यवसाय प्रबर्द्धन अनुदान कार्यविधि, २०७६ को दफा ९ (५) मा अनुदानग्राहीलाई कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन र कार्यसम्पन्न भएको सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रमको प्रतिवेदन प्राप्त नभई अनुदान रकमको अन्तिम किस्ता भुक्तानी गर्न नहुने उल्लेख छ। कृषि ज्ञान केन्द्र, सुनसरीले विभिन्न अनुदान कार्यक्रम सञ्चालन गरी रू.३ करोड ३६ लाख २८ हजार खर्च गरेकोमा सो कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा रीतपूर्वकको सार्वजनिक सुनुवाई गरेको विवरण संलग्न गरेको छैन । कार्यविधिको पालना गरी सार्वजनिक सुनुवाई गरे पश्चात मात्र अन्तिम भुक्तानी हुनुपर्दछ।

१८. **प्राङ्गारिक कृषि प्रवर्द्धन कार्यक्रम** - प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना (ब्लक) कार्यक्रम सञ्चालनको सम्झौताको बुँदा नं. ७ मा कार्य सञ्चालनमा खरिद गर्नुपर्ने सामग्रीहरू नेपाल र प्रदेश सरकारको आर्थिक ऐन नियम अनुसारको परिधिमा रही बिलभरपाई पेश गर्नुपर्ने उल्लेख छ। सम्झौताको बुँदा नं. ९ मा समितिले खरिद गरेका सामग्रीहरू कृषि ज्ञान केन्द्रको प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना तथा सञ्चालन समन्वय समितिमा जानकारी गराई समितिले कार्यको विवरण हेरी प्रतिवेदन दिएपछि मात्र समितिलाई भुक्तानी गरिने उल्लेख छ । प्राङ्गारिक कृषि प्रवर्द्धन कार्यक्रम अन्तर्गत कृषि ज्ञान केन्द्र, सुनसरीले एक कृषि सहकारी संस्था लिमिटेडलाई रू.४१ लाख ५५ हजार अनुदान उपलब्ध गराएको छ । उक्त संस्थाले कार्यसम्पन्न भएको भनी पेश गरेको निवेदनमा संलग्न भरपाई तथा कामको पुष्टि गर्ने बिल बीजक कामको मूल्याङ्कनभन्दा रू.८ लाख ४ हजार घटी रहेको छ । कामको मूल्याङ्कनभन्दा बढी भुक्तानी भएको रकम असुल गर्नुपर्दछ।

१९. **उपभोक्ताबाट खरिद** - प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना (ब्लक) कार्यक्रम सञ्चालनको सम्झौताको बुँदा नं. ७ मा कार्य सञ्चालनका लागि खरिद गर्नुपर्ने सामग्री संघ र प्रदेश सरकारको आर्थिक ऐन नियम अनुसारको परिधिमा रही बिलभरपाई कार्यालयमा पेश गर्नुपर्ने उल्लेख छ । कृषि ज्ञान केन्द्र, सुनसरीले रू.२ करोड ७६ लाख १३ हजार खर्च गरेकोमा अनुदान दिइने सामग्रीहरू सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ को प्रक्रिया पूरा गरेर खरिद गर्नुपर्नेमा उपभोक्ताले सोझै खरिद गरेकोमध्ये रू.१५ लाख २३ हजारका सामान अनुदान प्राप्त गर्ने निकायले सम्पत्तिको रुपमा दाखिला गरेको प्रमाणबेगर खरिद बिलको आधारमा भुक्तानी गर्नाले अनुदान वितरण गरिएको सामग्रीमा मितव्ययिता, प्रतिस्पर्धा र गुणस्तर परीक्षण हुन सकेको देखिदैन । अनुदान दिइएका संस्थाले सार्वजनिक खरिद ऐन, नियम पालना गरी गुणस्तरयुक्त सामान खरिद गरी तोकिएको कार्यमा प्रयोग हुने सुनिश्चित गरी अनुदान दिने व्यवस्था हुनुपर्दछ ।

२०. **अनुदानको अनुगमन**- प्रदेश कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन अनुदान नियमावली, २०७८ को नियम १९ मा सम्बन्धित निर्देशनालय र कार्यालयहरूले अनुदान सम्बन्धी कार्यक्रमको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन मन्त्रालयले तोके बमोजिमको ढाँचामा मन्त्रालयमा पेश गर्नु पर्ने, नियम २० मा संचालित अनुदानका कार्यको अनुदानग्राहीले कार्यक्रम सम्पन्न पश्चात भुक्तानी लिनु अगावै सामाजिक परीक्षण गराउनु पर्ने व्यवस्था छ । कृषि ज्ञान केन्द्र, धनकुटाले १७२ कृषक तथा कृषक समूह र फर्मलाई मागमा आधारित कार्यक्रम, कफिखेती विस्तार कार्यक्रम, युवा लक्षित कृषि विकास कार्यक्रम, महिला दलित विपन्न तथा पिछडिएको समुदाय लक्षित कार्यक्रम, सुन्तलाजात बगैंचा व्यवस्थापन एवम् सुदृढीकरण कार्यक्रम, एभोकाडो खेती प्रवर्द्धन लगायतका कार्यक्रममा रू.२ करोड ३४ लाख ८१ हजार अनुदान उपलब्ध गराएको छ । वितरित अनुदान रकमको वास्तविक प्रयोग र दिगोपना, अनुदान प्राप्तिमा हुने दोहोरोपना, अनुदान प्राप्त गर्दा भएको सम्झौताको परिपालना र समग्र अनुदानबाट प्राप्त भएको उपलब्धिको मूल्याङ्कन गर्न कार्यक्रमको निरन्तर अनुगमन गर्ने गराउनेतर्फ कार्यालयको ध्यान जानुपर्दछ ।

२१. **कृषि यान्त्रीकरण कार्यक्रम**- कृषि यान्त्रीकरण कार्यक्रमतर्फ कृषि ज्ञान केन्द्र, संखुवासभाले मिनिटिलर तथा ब्रस कटर खरिद गरी ७५ प्रतिशत अनुदान रू.४९ लाख ४३ हजार वितरण गरेको छ। अनुदान प्राप्त गर्नको लागि १५ दिनको सूचना आवेदन माग गरेकोमा ३१४ ले आवेदन दिएकोमा ११० लाई यन्त्र उपकरण अनुदान उपलब्ध गराएको छ । कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन अनुदान कार्यविधि, २०७६ मा कृषि यान्त्रीकरण अनुदान परिचालन कार्यक्रम अन्तर्गत उपभोक्ताको योग्यता सक्रियता तथा सबलता, गत वर्ष छनोटमा परी बजेटको सीमाले र अन्य कुनै कारणले गर्दा अनुदान लिन बन्चित भएका, हालसम्म यो सम्बन्धी कार्यक्रममा समावेश नभएका, सेटमा यन्त्र उपकरण निर्णयलाई प्राथमिकता तथा समावेशीतालाई आधार लिएर छनोट गर्नुपर्ने व्यवस्था भएता पनि अनुदानग्राही छनोटको आधार खुलाएको देखिएन । त्यसरी अनुदान भुक्तानी गर्दा ईलेक्ट्रोनिक फन्ड ट्रान्सफर मार्फत गर्नुपर्नेमा एक कर्मचारीको खातामा चेक मार्फत रकम निकासा गरी रू.२७ लाख २ हजार बुझाएको भरपाई राखेको छ । अनुदानग्राही छनोट गर्दा तोकिएका आधार खुल्ने प्रमाण कागजातसहित अनुदानग्राहीको खातामा ईलेक्ट्रोनिक फन्ड ट्रान्सफर मार्फत रकम बुझाउनुपर्ने देखिन्छ।

- **बेरुजु स्थिति** - मन्त्रालय र मातहतसमेत २० निकायमा यो वर्ष रू.२२ करोड ८३ लाख ९१ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएपछि रू.४२ हजार फर्स्यौंट गरेकोले रू.२२ करोड ८३ लाख ४९ हजार बाँकी रहेको छ । यो सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची-९ मा रहेको छ ।

भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ बमोजिम मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा भूमि व्यवस्थापन, भूउपयोग तथा चक्लाबन्दी, गुठी तथा गुठी जग्गा व्यवस्थापन, सहकारी संस्था, सहकारी संघ,सहकारी बैक र गरिबी निवारण लगायतका विषयमा प्रादेशिक नीति,कानून तथा मापदण्डको तर्जुमा,कार्यान्वयन र नियमन गर्ने लगायतका कार्यहरू रहेका छन् ।

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहतका ५४ कार्यालयको विनियोजन रू.७ करोड ७८ लाख ६१ हजार, राजस्व रू.२ लाख ९६ हजार, धरौटी रू.२१ लाख २१ हजारसमेत रू.८ करोड २ लाख ७८ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **आवधिक योजना कार्यान्वयन** - कोशी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजना (२०७६/७७-२०८०/८१) मा भूमिको नक्साङ्कन तथा अभिलेख व्यवस्थित गर्दै प्रभावकारी उपयोग गर्ने, गुठीसँग सम्बन्धित ऐतिहासिक मठ, मन्दिर तथा सम्पदाको संरक्षण सम्बर्द्धन र विकास गर्ने, सहकारी क्षेत्रको विकास एवम् प्रवर्द्धन गरी आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा योगदान पुर्याई, बहुआयामिक गरिबी न्यूनीकरण गर्ने लगायतका नीति रहेका छन्। जसकालागि भू-उपयोग नीतिअनुरुप कृषि जमिनको संरक्षण र उपयोग गर्ने, कृषिको व्यवसायीकरणमा निजीक्षेत्र, सहकारी तथा अन्तरसरकार समन्वय र सहकार्य गर्ने, भूमिको चाक्लाबन्दी गरी यान्त्रिकीकरण मार्फत व्यावसायिक कृषि प्रवर्द्धन गर्ने, वर्गीकृत भूमिको अन्य कार्यमा हुने रुपान्तरण नियन्त्रण गर्ने, गुठी सम्पत्तिको अभिलेखीकरण, संरक्षण एवम् व्यवस्थापन गर्ने, गुठी सम्पत्तिको उपयोगिता अभिवृद्धि गरी सामूहिक हितमा उपयोग गर्ने रणनीतिसहित कृषि विकासका लागि आवश्यक प्रादेशिक नीति नियमको तर्जुमा गरिने, सहकारी खेती एवम् जग्गाको चाक्लाबन्दीलाई प्रोत्साहन गरिने कार्यनीति लिएकोमा यो वर्ष सहकारी संघ संस्थाहरूको क्षमता विकास, पुँजी परिचालन जस्ता लक्ष्यहरू आंशिक पूरा भएको उल्लेख गरेतापनि सूचक सहितको अभिलेख तयार गरेको छैन । सूचकसहित लक्षित कार्यक्रमको प्रगति उपलब्धिको अभिलेख राखी योजनाले लक्षित गरे अनुसारको प्रगति हासिल गर्न थप प्रयास गर्नुपर्दछ ।

२. **घोषित नीति तथा कार्यक्रम** - प्रदेश सरकारको २०७८।७९ को नीति तथा कार्यक्रममा उल्लेख भएका कृषियोग्य भूमि बाँझो राख्ने प्रवृति र खण्डीकरणलाई निरुत्साहित गरिने, भूमि बैङ्क स्थापना गरी व्यावसायिक प्रयोजनकालागि जग्गा उपलब्ध गराउने, भूमिहीन नागरिकका लागि सुरक्षित आवास कार्यकम लागू गर्नकालागि सम्बन्धित सरोकारवालासँग सहकार्य गरिने, स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा सार्वजनिक जग्गाको संरक्षण गरी अतिक्रमण रोकिने, भूमिको चाक्लाबन्दीलाई प्रोत्साहन गरी व्यावसायिक कृषिलाई प्रोत्साहन गरिने, जडीवुटी, फलफूल तरकारी खेती लगायत खाद्यान्न उत्पादनका लागि भूमिहीन किसानलाई सहकारीमा आधारित करार खेतीकालागि जग्गा उपलब्ध गराइने, प्रदेशभरिका सार्वजनिक एवम् निजी गुठीसँग सम्बन्धित सम्पदा/सम्पतिको विवरण सङ्कलन गरी अद्यावधिक पारिने, गुठी सम्पति अतिक्रमण रोकी प्रभावकारी उपयोग सुनिश्चित गरिने, गुठी सम्पतिलाई सामूहिक हितमा उपयोग ल्याउन मापदण्ड तयार गरी कार्यान्वयन गरिने, गुठी सम्पतिको संरक्षण, व्यवस्थापन र विकासका लागि स्थानीय तहसँग सहकार्य गरिने, विपन्न वर्गलाई सहकारीमा संगठित गरी व्यवसायिकतातर्फ उन्मुख गर्न वित्तीय तथा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराइने, सहकारीमा

कार्यरत जनशक्तिलाई क्षमता विकास तालिम र सहकारी शिक्षा विस्तार गरिने लगायतका कार्यक्रम कार्यान्वयन भएको देखिएन । यो वर्षको बीचमा मन्त्रालय गठन भएको हुँदा नीतिगत एवं कार्यक्रमगत बजेट विनियोजन नभएको र साबिक मन्त्रालयको बजेटबाट सचेतनामूलक कार्यक्रम मात्र सञ्चालन भएको मन्त्रालयले जानकारी गराएको छ । वार्षिक नीति तथा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्य योजनासहित कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

३. **तलबी प्रतिवेदन** - निजामती सेवा ऐन, २०४९ को दफा ७ ख(२) अनुसार तलबी प्रतिवेदन पारित गरेर मात्र तलब खर्च गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालयले कार्यरत निजामती कर्मचारीको तलबी प्रतिवेदन पारित नगरी रू.१ करोड १६ लाख ६० हजार खर्च गरेको छ । तलबी प्रतिवेदन पारित गरेरमात्र तलब भत्ता भुक्तानी हुनु पर्दछ ।

४. **थप व्ययभार** - सार्वजनिक खर्चलाई मितव्ययी तथा प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धी मापदण्ड, २०७८ को दफा ५ मा थप नयाँ संगठन, संरचना र दरबन्दी सिर्जना नगर्ने व्यवस्था उल्लेख छ । प्रदेश सरकारले २०७८।१०।१६ मा प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ प्रतिस्थापन गरी प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । साबिकको भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयको कार्य तथा जिम्मेवारीलाई विभाजन गरी यो मन्त्रालय गठन गर्दा मन्त्रालयको सञ्चालन र व्यवस्थापनको लागि सवारी साधान, मेशिनरी तथा उपकरण, कम्प्युटर, ल्यापटपसमेतका लागि रू.३६ लाख ५२ हजार खर्च भएको छ । मन्त्रालय विभाजन गरी नयाँ मन्त्रालय स्थापना गर्दा व्यवस्थापन खर्चमा बढोत्तरी भई प्रदेशलाई थप आर्थिक दायित्व सिर्जना भएको देखिन्छ । थप आर्थिक व्ययभार हुने गरी संगठन संरचना थप गर्ने कार्यमा नियन्त्रण गर्नुपर्दछ।

५. **जिम्मेवारी कार्यान्वयन** - प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ बमोजिम मन्त्रालयलाई तोकिएका कार्यहरूमध्ये भूमि व्यवस्थापन, भू-उपयोग तथा चक्लाबन्दी प्रादेशिक नीति कानुन मापदण्ड तयारी, सरकारी तथा सार्वजनिक जग्गाको प्रादेशिक अभिलेख, संघीय सरकारबाट भूमि सम्बन्धी प्रादेशिक अभिलेख प्राप्त गर्ने, नाप नक्सा नियन्त्रण विन्दुहरूको सङ्गाल स्थापना, क्रमवद्ध कित्ता नापी, प्रदेश सरकार स्वामित्वको जग्गा भाडा, गरिबी निवारणसम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानुन, मापदण्ड एवम् योजनाको तर्जुमा कार्यान्वयन तथा गरिब घर परिवार पहिचान लगायतका कार्यहरू कार्यान्वयन भएको देखिएन। नियमावलीले तोकेका कार्यक्षेत्रको कार्ययोजना तयार गरी कार्यसम्पादन गर्नुपर्दछ ।

६. **कार्यसम्पादन करार** - प्रदेश सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०७६ को दफा १८ मा प्रदेश सरकारले कार्यसम्पादन गर्ने कुनै काम निश्चित अवधिभित्र सम्पादन गरिसक्नुपर्ने वा प्रदेश सरकारको प्राथमिकता प्राप्त आयोजना कुनै कार्यक्रम तथा आयोजना कार्यान्वयन गर्नुपर्ने भएमा कुनै अधिकारीसँग कार्य सम्पादन करार गरी त्यस्तो कार्य सम्पादन गर्ने जिम्मेवारी निजलाई दिँदा कामको विवरण, कार्यसम्पादन गर्नुपर्ने समयावधि र कार्यसम्पादनको गुणस्तर वा परिमाणसमेत उल्लेख गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । ऐनमा भएको व्यवस्थाबमोजिम मन्त्रालय तथा मातहत कार्यालयबाट सम्पादन हुने कामको लागि कार्यसम्पादन करार गरेको देखिएन।

७. **एकै प्रकृतिका दुई कार्यालय** - सार्वजनिक खर्चमा मितव्ययी तथा प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धी मापदण्ड २०७८ ले सरकारी खर्चलाई मितव्ययी एवम् प्रभावकारी बनाउने उद्देश्य लिएको छ । सार्वजनिक

खर्चमा मितव्ययिता कायम गर्न समान प्रकृतिका कार्यक्षेत्र भएका कार्यालयहरू दोहोरो नपर्ने गरी स्थापना तथा सञ्चालन हुन आवश्यक देखिन्छ । मन्त्रालय मातहत १४ जिल्ला कार्यक्षेत्र रहने गरी सहकारी संघ संस्थाहरूको नियमन, प्रवर्द्धन तथा प्रशिक्षणका लागि इटहरी उपमहानगरपालिका सुनसरीमा प्रदेश सहकारी रजिष्ट्रारको कार्यालय रहेकोमा समान प्रकृति तथा नामको प्रदेश सहकारी रजिष्ट्रार तथा सहकारी प्रशिक्षण कार्यालय, इनरुवा सुनसरी पनि रहेको देखियो । एकै जिल्लामा समान प्रकृतिको कार्यालय रहँदा प्रशासनिक खर्च बढ्ने तथा कार्यक्षेत्र दोहोरो पर्ने सम्भावना हुने हुँदा यसतर्फ मन्त्रालयको ध्यानाकर्षण हुनुपर्ने देखिन्छ।

- **बेरुजु स्थिति** - मन्त्रालय र मातहतसमेत ४ निकायमा यो वर्ष रू.२ लाख २३ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ । यो सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची-९ मा रहेको छ ।

खानेपानी, सिँचाइ तथा ऊर्जा मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ बमोजिम मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा प्रदेश भित्रको प्रदेशस्तरको खानेपानी, सिंचाइ, ऊर्जा तथा जल उत्पन्न प्रकोप (नदी तथा पहिरो) व्यवस्थापन सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान, नीति, कानुन, मापदण्ड, योजना निर्माण, कार्यान्वयन, सञ्चालन, मर्मत संभार, समन्वय र नियमन, खानेपानी, सिँचाइ तथा ऊर्जा सेवा विस्तारमा निजी क्षेत्रको सहभागिता र लगानी प्रवर्द्धन सम्बन्धी नीति तथा मापदण्ड निर्धारण र नियमन, सबैलाई स्वच्छ खानेपानी उपलब्धता र स्वच्छ खानेपानीमा पहुँचको सुनिश्चितता, ढल निकास तथा सरसफाइ व्यवस्थापन गर्ने लगायतका कार्यहरू रहेका छन् ।

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहतका २५ निकायको विनियोजन रू.५ अर्ब ३३ करोड १७ लाख ९६ हजार, राजस्व रू.१ करोड ३२ लाख ३९ हजार, धरौटी रू.७२ करोड ४ लाख ९७ हजार र अन्य कारोबार रू.२ करोड ८२ लाख ३६ हजारसमेत रू.६ अर्ब ९ करोड ३७ लाख ६८ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । सो कारोबारको लेखापरीक्षणबाट देखिएका मुख्य व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन** - सिँचाइ क्षेत्रमा ४३ हजार हेक्टर जमिन सिंचित गर्ने अभियान बमोजिम करिब ५३ प्रतिशत काम सम्पन्न भएको र यो वर्ष ८ हजार हेक्टर क्षेत्रफलमा थप सिँचाइ सुविधा पुऱ्याउने, "प्रदेशको पानी प्रदेशकै जनताको लगानी" अनुरुप जलविद्युत उत्पादनमा निजी क्षेत्र तथा स्थानीय समुदायलाई समेत लगानी गर्न आकर्षित गर्ने जस्ता कार्यक्रमको कार्यान्वयन अवस्था देखिने विवरण तयार गरेको छैन।

२. **जिम्मेवारी कार्यान्वयन** - प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ बमोजिम यो मन्त्रालयलाई तोकिएका कार्यहरूमध्ये प्रदेशस्तरमा खानेपानी, सिंचाइ तथा ऊर्जा सम्बन्धी सेवाको गुणस्तर र सेवा शुल्कको आधार निर्धारण र नियमन, खानेपानी, सिंचाइ तथा ऊर्जा सेवा विस्तारमा निजी क्षेत्रको सहभागिता र लगानी प्रवर्द्धन सम्बन्धी नीति तथा मापदण्ड निर्धारण र नियमन; खानेपानी, सिंचाइ तथा ऊर्जा सेवा विस्तारमा निजी क्षेत्रको सहभागिता र लगानी प्रवर्द्धन सम्बन्धी नीति तथा मापदण्ड निर्धारण र नियमन, प्रदेशमा जलाधार संरक्षण तथा जल उपयोग नीतिको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन, प्रविधि विकास र व्यवस्थापन, ढल निकास तथा सरसफाइ व्यवस्थापन लगायतका कार्यहरू सम्पादन गरेको देखिएन । तोकिएको समयमा कार्यसम्पादन नहुनुमा मन्त्रालय र मातहतका कार्यालयमा जनशक्ति तथा बजेटको अभाव लगायतका कारण रहेको मन्त्रालयले उल्लेख गरेकोले साधन र स्रोत व्यवस्थापन गरी नियमावलीले तोकिएका कार्यहरू कार्ययोजना सहित सम्पादन गर्नुपर्दछ।

३. **आवधिक योजना कार्यान्वयन** - कोशी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजना (२०७६/७७-२०८०/८१) मा गुणस्तरीय पूर्वाधार विकास गरी खानेपानी तथा सरसफाइ सुविधा विस्तार गर्नु, सिँचित क्षेत्रको विस्तार गर्नु, विद्यमान सिँचाइ आयोजनाको पूर्ण उपयोग गर्नु, व्यवस्थित सिँचाइ प्रणालीलाई सुदृढीकरण गर्नु तथा जल उत्पन्न प्रकोप न्यूनीकरण गर्दै नदी कटान तथा बाढी पहिरोजन्य क्षति कम गर्नु, प्रदेशमा विद्युत उत्पादन, प्रसारण र वितरण क्षमता वृद्धि गर्नु लगायतका उद्देश्य रहेको देखिन्छ । मन्त्रालयबाट प्राप्त विवरण अनुसार जलउत्पन्न प्रकोप न्यूनीकरण अन्तर्गत १ हजार ५०० हेक्टर जमिनलाई बचाऊ गर्ने लक्ष्य लिएकोमा १ हजार २५० हेक्टर जमिनलाई हालसम्म संरक्षण गरेको,

नवीकरणीय ऊर्जातर्फ २.८ मेगावाट नवीकरणीय ऊर्जा थप गर्ने आवधिक लक्ष्य रहेकोमा २.६५ मेगावाट ऊर्जा थप भएको र आधारभूत खानेपानी सेवामा पहुँच रहेको जनसंख्या ९१ प्रतिशत पुऱ्याउने आवधिक लक्ष्य रहेकोमा ९० प्रतिशत जनसंख्यालाई आधारभूत खानेपानी सेवा पुगेको देखिन्छ । लक्ष्य प्राप्तिको लागि थप पहल गर्नुपर्दछ ।

४. **दिगो विकास लक्ष्य** - नेपालले दिगो विकासका लक्ष्यहरूमा प्रतिवद्धता जनाएअनुसार सबै तहका निकायले उक्त लक्ष्य हासिल हुने गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्दछ । सञ्चालन एवं सम्पन्न गरेका सिंचाइ, खानेपानी एवं ऊर्जालगायतका कार्यक्रमले दिगो विकासका विभिन्न लक्ष्यमा सहयोग पुगेको उल्लेख गरेतापनि कार्यक्रमगतरुपमा दिगो विकासका लक्ष्यहरू उल्लेख गरी कार्यक्रम स्वीकृत गरेको देखिएन । मन्त्रालयले उक्त लक्ष्यहरूलाई ध्यान दिई परिमाणात्मक लक्ष्यसहित कार्यक्रममा समावेश गर्नुपर्दछ ।

५. **केन्द्रीय एकीकृत प्रगति विवरण** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम २७ अनुसार मन्त्रालयले मातहत कार्यालयबाट वार्षिक प्रगतिको विवरण लिई एकीकृतरुपमा केन्द्रीयस्तरको प्रगति विवरण तयार गरी त्यसको भौतिक र वित्तीय पक्षको सामुहिक समीक्षा गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । प्रगति समीक्षा गर्दा सुधारका लागि चाल्नुपर्ने कदम र प्रगति न्यून भएको सम्बन्धमा जिम्मेवार व्यक्ति उपर आवश्यक कारबाहीसमेत गर्नु पर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयले उक्त व्यवस्था अनुसार सबै कार्यालयबाट विवरण लिई केन्द्रीय प्रगति विवरण तयार गरेको छ । न्यून भौतिक तथा वित्तीय प्रगति देखिएका कार्यक्रम तथा योजनाहरूको समीक्षा गरी सुधारका लागि आवश्यक पहल हुनुपर्दछ ।

६. **आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ३३ मा प्रदेशका सबै सरकारी कार्यालयले आफ्नो र अन्तर्गतका कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नुपर्ने साथै लेखा उत्तरदायी अधिकृतले आफै वा आफू मातहतको वरिष्ठ अधिकृत मार्फत कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा नियमित रुपमा निरीक्षण तथा सुपरीवेक्षण गर्नु गराउनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ । मन्त्रालयले आफू र अन्तर्गतका कार्यालयलाई लागू हुने गरी आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्नेमा गरेको देखिएन । आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ।

७. **कार्यसम्पादन करार** - प्रदेश सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०७६ को दफा १८ मा प्रदेश सरकारले कार्यसम्पादन गर्ने कुनै काम निश्चित अवधिभित्र सम्पादन गरिसक्नुपर्ने वा प्रदेश सरकारको प्राथमिकता प्राप्त आयोजना कुनै कार्यक्रम तथा आयोजना कार्यान्वयन गर्नुपर्ने भएमा कुनै अधिकारीसँग कार्य सम्पादन करार गरी त्यस्तो कार्यसम्पादन गर्ने जिम्मेवारी निजलाई दिँदा कामको विवरण, कार्यसम्पादन गर्नुपर्ने समयावधि र कार्यसम्पादनको गुणस्तर वा परिमाणसमेत उल्लेख गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । ऐनमा भएको व्यवस्था बमोजिम कार्यालय प्रमुखले सम्बन्धित मन्त्रालयको सचिवसँग कार्यसम्पादन करार गरेको देखिएन। पदाधिकारीलाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउन कार्यसम्पादन करार गरिनुपर्दछ ।

८. **तलबी प्रतिवेदन** - निजामती सेवा ऐन, २०४९ को दफा ७ ख(२) अनुसार तलबी प्रतिवेदन पारित गरेर मात्र तलबमा खर्च गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालय तथा मातहतसमेतका ४ कार्यालयले तलबी

प्रतिवेदन पारित नगरी रू.२ करोड ५९ लाख ७७ हजार खर्च गरेको छन् । तलबी प्रतिवेदन पारित गरेरमात्र तलब भत्ता भुक्तानी हुनुपर्दछ ।

९. **समायोजन ग्रेड** - कर्मचारी समायोजन ऐन, २०७५ को दफा ४ मा सरकारी सेवामा श्रेणीगतरूपमा कार्यरत कर्मचारीलाई प्रदेश वा स्थानीय तहमा समायोजन गर्दा तह मिलान तथा ग्रेड कायम हुने सम्बन्धी व्यवस्था छ । पाँच वर्ष वा सोभन्दा बढी सेवा अवधि भएका राजपत्र अनंकित द्वितीय र प्रथम तथा राजपत्रांङ्कित तृतीय र द्वितीय श्रेणीका कर्मचारीहरू प्रदेश तथा स्थानीय तहको माथिल्लो तहमा समायोजन गर्दा ग्रेडको व्यवस्था रहेको छैन । मन्त्रालय मातहत कार्यालयहरूले ग्रेड नपाउने तहमा समायोजन भएका १४ कर्मचारीहरूलाई नपाउने ग्रेड थप गरी रू.५ लाख ११ हजार खर्च लेखेको छ । ऐन विपरीत भुक्तानी भएको ग्रेड रकम असुल गर्नुपर्दछ ।

१०. **अनुगमन मूल्याङ्कन** - प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ ले प्रत्येक मन्त्रालयको कार्य विभाजनमा आफू र अन्तर्गत निकायको समग्र कार्य सञ्चालन व्यवस्था र प्रक्रियाको अनुगमन मूल्याङ्कन गरी देखिएका समस्याको समाधान गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । मन्त्रालयबाट विभिन्न अनुगमनका कार्य गरेको भएता पनि सोको एकीकृत अभिलेख तयार गरी मूल्याङ्कन गरेको देखिएन । आर्थिक अनुशासनलाई सबल बनाउन, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता परिपालनामा तदारुकता ल्याउन, सेवा प्रवाहलाई जनमुखी एवं प्रभावकारी बनाउन, पूर्वाधार क्षेत्रको विकास गर्न तथा लक्षित कार्यक्रमहरू सफलीभूत तुल्याई आम नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनका निमित्त वस्तुनिष्ठ अनुगमन मूल्याङ्कन गरी देखिएका समस्याहरू समाधान गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

११. **थप व्ययभार** - सार्वजनिक खर्चलाई मितव्ययी तथा प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धी मापदण्ड, २०७८ को दफा ५ मा यो वर्ष थप नयाँ संगठन, संरचना र दरबन्दी सिर्जना नगर्ने उल्लेख गरेको छ । प्रदेश सरकारले २०७८।१०।१६ मा प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ लाई खारेज गरी प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ लागू गरेको छ । साबिकको भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालयको कार्य तथा जिम्मेवारीलाई विभाजन गरी खानेपानी, सिँचाइ तथा ऊर्जा मन्त्रालय गठन गर्दा नयाँ मन्त्रालय व्यवस्थापनको लागि यो वर्ष सवारी साधान खरिद, मेशिनरी तथा उपकरण, कम्प्युटर, ल्यापटपसमेतका लागि रू.९८ लाख ६७ हजार खर्च भएको देखिन्छ । मन्त्रालय विभाजन गरी नयाँ मन्त्रालय स्थापना गर्दा व्यवस्थापन खर्चबापत प्रदेशलाई थप आर्थिक व्ययभार भएको देखिन्छ ।

१२. **बेरुजुको लगत** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम १०१ अनुसार महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट लेखापरीक्षण भई कायम भएको बेरुजु सम्बन्धित कार्यालय र प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा पठाउनु पर्ने व्यवस्था छ । तालुक निकायले आफूअन्तर्गतका निकायको बेरुजुको लगत अद्यावधिक गरी प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा उपलब्ध गराउनु पर्ने र सोको आधारमा प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले बेरुजुको एकीकृत लगत तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । मन्त्रालयले आफूअन्तर्गतका निकायको एकीकृत बेरुजुको लगत खडा गरी राखेको पाइएन ।

१३. **पदपूर्ति अवस्था** - मन्त्रालयको स्वीकृत दरबन्दी भित्रका रिक्त पदहरूमा समयमानै पदपूर्ति गर्नुपर्दछ। यस मन्त्रालयमा २९ दरबन्दी स्वीकृत रहेकोमा १७ दरबन्दी मात्र पदपूर्ति भई प्रमुख डिभिजन इन्जिनियर-१, लेखा अधिकृत-१, कानुन अधिकृत-१, इन्जिनियर-९ लगायतका पद रिक्त रहेका छन्। यसरी मन्त्रालयमा रिक्त रहेका पदहरूमा पदपूर्ति नहुदा सेवा प्रवाहमा समेत असर पर्ने हुँदा रिक्त पदहरू पदपूर्ति गरी कार्यसञ्चालन गर्नुपर्दछ।

१४. **सोझै खरिद** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ८५.१(क) बमोजिम सार्वजनिक निकायले रू.१० लाख सम्मको अनुदान भएको निर्माण कार्य वा मालसामान सोझै खरिद गर्न सकिने व्यवस्था छ । मन्त्रालयसमेतका ६ कार्यालयले रू.५ करोड ७५ लाख ९९ हजारको निर्माण, मर्मत सम्भार, फर्निचर तथा कार्यालय सामान, पाईप तथा फिटिङ्सका सामान प्रतिस्पर्धा बेगर सोझै खरिद गरेको छ । खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन पाँचथरले मात्र एउटै उद्योगबाट रू.१ करोड ७३ लाखको पाईप तथा फिटिङ्स सोझै खरिद गरेको छ । नियमअनुसार प्रतिस्पर्धा गराई खरिद गर्नुपर्दछ।

१५. **घरेलु सौर्य ऊर्जा जडान** - मन्त्रालयले राष्ट्रिय प्रसारण लाईन नपुगेको स्थानीय तहमा ८० पिकवाट क्षमताको घरेलु सौर्य ऊर्जा जडान गर्नका लागि ३ प्याकेजमा कुल २ हजार १९४ सौर्य प्यानल जडानको नवीकरणीय ऊर्जा अनुदान नीति, २०७३ अनुसार ८० पिकवाट क्षमताको घरेलु सौर्य ऊर्जा खरिद तथा जडानको लागि प्रति सेट अधिकतम मूल्य रू.२३ हजार (जडान सहित) कायम गरेकोमा थप रू.१ हजार प्रति सेट जडान खर्च भनी लागत अनुमान तयार गरेको छ । बोलपत्र गर्दा विल अफ क्वान्टिटीमा आपूर्ति र जडानको एउटै आइटम राखेपछि पुनः जडानको छुट्टै आइटम राखी सम्झौता गरेको कारण जडान बापत थप भुक्तानी भएको छ । एउटै कामलाई दोहोरो भुक्तानी हुने गरी लागत अनुमानमा आइटम समावेश गर्दा रू.९ लाख ९२ हजार थप व्ययभार परेको छ । थप व्ययभार पर्ने गरीलागत अनुमान तयार गर्नेलाई जिम्मेवार बनाउनुपर्दछ ।

१६. **नन्फाइलर** - मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा १८ मा भुक्तानीमा प्राप्त मूल्य अभिवृद्धि करको विवरण भुक्तानी पाएको अर्को महिनाको २५ गतेभित्र सम्बन्धित आन्तरिक राजस्व कार्यालयमा कर विवरणसहित दाखिला गर्नुपर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालय र मातहतका ५ कार्यालयले १२ फर्म तथा निर्माण व्यवसायीहरूलाई रू.८९ लाख ६८ हजार मूल्य अभिवृद्धि कर भुक्तानी दिएकोमा ती फर्महरू कर विवरण नबुझाई नन्फाईलर रहेकोले कर समायोजन भएको देखिएन । ती फर्महरूलाई भुक्तानी भएको मूल्य अभिवृद्धि करको कर समायोजन पत्र पेश हुनुपर्दछ ।

१७. **वित्तीय जवाफदेहिता** - प्रदेश आर्थिक कार्याविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ५२ देखि ५७ मा वित्तीय उत्तरदायित्व, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता वहन गर्नुपर्ने व्यहोरा उल्लेख छ । मन्त्रालयको संस्थागत व्यवस्था र वित्तीय व्यवस्थापनको जवाफदेहिता पालनासम्बन्धी आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली पर्याप्त नरहेको, जिन्सी निरीक्षण प्रतिवेदन कार्यान्वयन नगरेको, वित्तीय सूचना प्रणाली उपयोगको अवस्था कमजोर रहेको, विद्युतीय माध्यमबाट सेवा प्रवाहको अवस्था नरहेको, एकद्धार सेवा प्रणाली कार्यान्वयनमा नआएको, सेवाको गुणस्तर सुधारको लागि उपयुक्त उपायको अवलम्बन नगरेको तथा सार्वजनिक निर्माण तथा खरिद कार्यको गुणस्तर परीक्षणको स्थिति कमजोर रहेको छ । वित्तीय व्यवस्थापनको उत्तरदायित्वस्तर सुधार गर्नुपर्दछ ।

जलस्रोत तथा सिँचाइ विकास डिभिजन कार्यालयहरू

१८. **नापी किताव** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १२३ मा खरिद सम्झौता अनुसार सार्वजनिक निकायले रनिङ्ग बिल वा अन्य कुनै बिल बीजकको भुक्तानी गर्दा करारमा सर्त बमोजिम प्राविधिक नापजाँच गरी भुक्तानी दिनु पर्ने उल्लेख छ । डिभिजन कार्यालय ओखलढुङ्गाले उपभोक्ता समिति वा लाभग्राही समुदायलाई वितरणका लागि सोझै खरिद गरेका रू.२९ लाख १९ हजार बराबरको ग्याबियन जाली सम्बन्धित योजनामा प्रयोग गरेको नापी किताव र उपभोक्तालाई वितरण

गरेको भरपाई बेगर खर्च लेखेको छ । निर्माण सामग्रीहरू सम्बन्धित योजनामा प्रयोग गरेको सुनिश्चित हुनुपर्दछ ।

१९. **धरौटी फिर्ता** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १२४ आपूर्तिकर्ता, निर्माण व्यवसायी वा सेवा प्रदायकले सम्बन्धित आन्तरिक राजस्व कार्यालयमा कर विवरण पेश गरेको र मूल्य अभिवृद्धि कर सम्बन्धित आन्तरिक राजश्व कार्यालयमा समायोजन गरेको प्रमाण कागजात पेश गरेपछि धरौटी फिर्ता दिनुपर्ने उल्लेख छ । डिभिजन कार्यालय ओखलढुङ्गाले २ निर्माण व्यवसायीलाई धरौटी फिर्ता गर्दा सम्बन्धित आन्तरिक राजस्व कार्यालयमा मूल्य अभिवृद्धि कर समायोजन गरेको पत्र बेगर रू.३१ लाख ४१ हजार धरौटी फिर्ता गरेको छ । कर समायोजन र आय विवरण बुझाएको आधारमा मात्र धरौटी फिर्ता गर्नुपर्दछ।

२०. **खर्च शीर्षक** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ नियम ३६ मा सार्वजनिक निकायले बजेट तथा कार्यक्रमको सिमा भित्र रही सम्बन्धित शीर्षकमा रकम खर्च गर्नुपर्ने र कुनै एक शीर्षकमा अपुग भएमा अर्को शीर्षकबाट रकमान्तर गर्ने सम्बन्धी व्यवस्था समेत रहेको छ । डिभिजन कार्यालय, सुनसरीले एक क्षेत्रको नदी नियन्त्रण कार्यक्रममा स्वीकृत भएको बजेट रू.१ करोड ४ लाख २८ हजार स्वीकृतिबेगर अन्य क्षेत्रको नदी नियन्त्रणको काम गराई उपभोक्ता समितिलाई भुक्तानी दिएको छ । एक क्षेत्रको नदी नियन्त्रणको लागि आएको रकम सम्बन्धित निकायको स्वीकृतिबेगर अन्य क्षेत्रको नदी नियन्त्रणमा खर्च गर्नु उचित होइन ।

२१. **पेस्की फस्यौंट** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ११३ (६) मा निर्माण व्यवसायीले खरिद सम्झौता बमोजिमको काम त्यस्तो सम्झौतामा उल्लिखित समयावधिभित्र सम्पादन नगरेको कारणले पेस्की फस्यौंट हुन नसकेमा सार्वजनिक निकायले पेस्की जमानतको रकम सम्बन्धित बैङ्कबाट प्राप्त गरी सम्झौता अनुसार पेस्की फस्यौंट गर्नुपर्ने उल्लेख छ । डिभिजन कार्यालय सुनसरीअन्तर्गत सञ्चालित कठले सिँचाइ योजनामा एक निर्माण व्यवसायीलाई उपलब्ध गराएको रू.१ करोड २६ लाख १९ हजार पेस्की बाँकी रहेको छ । सम्झौता अनुसार योजनाको म्याद थपसमेत नभएको र सम्झौताको अवधि ८० प्रतिशत समाप्त भइसकेकोले सम्झौताको सर्तअनुसार पेस्की फस्यौंट गर्नुपर्दछ ।

२२. **लाइनिङको रिईन्फोर्समेन्ट बार** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १२३ मा सार्वजनिक निकायले खरिद सम्झौताको आधार नापी किताब, रनिङ बिल संलग्न गरी भुक्तानी दिनुपर्ने उल्लेख छ । डिभिजन कार्यालय, पाँचथरले सिबुवा सेजेपा फेवादिन सिँचाइ योजनामा ड्रईङ डिजाईनअनुसार लाइनिङको मेन बार १५ सेन्टिमिटरको फरकमा लगाउने लागत अनुमान भएकोमा पाँच हजार मिटर लाइनिङ बनाउदा औसत १६.३५ सेन्टिमिटरमा मेन बार (१० सेन्टीमिटर) को भुक्तानी दिए पनि स्थलगत अनुगमन गरी तीन ठाउँको नापी लिँदा औसत १९.३३ सेन्टीमिटरमा मेन बार राखेको देखिएकोले कुल ५ हजार मिटर लाइनिङमा ४ हजार ९२ किलोग्राम बार कम प्रयोग भएको हुँदा सम्झौताको दर प्रति किलोग्राम रू.११७ ले रू.४ लाख ७८ हजार बढी भुक्तानी दिएकोले उक्त रकम असुल गर्नुपर्दछ ।

२३. **जडान प्रमाणित** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को दफा १२३ मा सार्वजनिक निकायले खरिद सम्झौताको आधार नापी किताब, रनिङ बिल संलग्न गरी भुक्तानी दिनुपर्ने उल्लेख छ । डिभिजन कार्यालय, झापाले ह्यूमपाइप खरिद गरी निर्माण सामग्री प्रयोग हुने स्थान यकिन नगरी

रू.२५ लाख ३१ हजार खर्च गरेको छ । खरिद गरिएका ह्यूमपाइप जडान गरी स्थानसमेत खुलाई कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्दछ ।

२४. **स्पेसिफिकेशन र परीक्षण** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १२ मा मालसामान खरिद गर्दा मालसामानको स्पेसिफिकेशन तयार गरी नियम ११७ अनुसार आपूर्ति गरिएको मालसामानको कार्य स्वीकार प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्ने उल्लेख छ । डिभिजन कार्यालय, झापाले सौर्य ऊर्जाका लागि पम्प खरिद कार्य उपभोक्ता समितिले नै गरी सोको बिल कार्यालयमा पेश गरेको आधारमा सम्झौता बमोजिम रू.६७ लाख ५२ हजार भुक्तानी गरेको छ । उपभोक्ता समितिले खरिद गर्नुअघि स्पेसिफिकेशन स्वीकृत नगरी एक ऊर्जा कम्पनीबाट सोझै सिँचाइ सामग्रीहरू खरिद गरेको छ। खरिद गरिएका सामग्रीहरूको गुणस्तर परीक्षणसमेत नगरेकोले गुणस्तर परीक्षण गरी भुक्तानी हुनुपर्दछ।

२५. **बढी भुक्तानी** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १२३ मा भुक्तानी दिँदा नापी किताब तथा मूल्याङ्कन बिलमा उल्लेख भएको वास्तविक कार्यसम्पादनको आधारमा भुक्तानी हुनुपर्ने व्यवस्था छ । डिभिजन कार्यालय, झापाले यो वर्ष हडिया फुलवासा र देउनिया सिँचाइ योजनाको केनल लाइनिङ र हेडवर्क्स कार्यको कार्य नै नगरी रू.१४ लाख ३६ हजार भुक्तानी दिएको स्थलगत परीक्षण गर्दा देखियो । उक्त रकम भुक्तानी दिनेलाई जवाफदेही बनाई निर्माण व्यवसायीबाट असुल गर्नुपर्दछ।

२६. **परामर्श सेवा** - बजेट व्यवस्था भई कार्यान्वयन हुने आयोजनाको मात्र विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्दछ । डिभिजन कार्यालय, झापाले स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार लागत अनुमान तयार गरी लागत अनुमानकै हाराहारीमा ६ योजनाको विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन रू.२३ लाख ७१ हजारमा परामर्शदाताबाट गराएको छ । उक्त विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गर्न कार्यालयको प्राविधिक जनशक्ति प्रयोग नगर्नाको कारण स्पष्ट गरेको देखिएन । कार्यालयको प्राविधिक जनशक्तिबाट कार्य गराई खर्चमा मितव्ययिता कायम गर्नुपर्दछ ।

२७. **उपभोक्ता समितिबाट कार्य** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ९७ बमोजिम एक करोड रुपैँयाभन्दा बढीको लागत अनुमान भएको कार्य उपभोक्ता समितिमार्फत गराउन नपाइनेमा डिभिजन कार्यालय, झापाले डोरामारी रामचन्द्रे सिँचाइ योजना र अदुवा खोला सिँचाइ योजनाको रू.२ करोड ३९ लाख १८ हजारको कार्य उपभोक्ता समितिमार्फत गराएको छ । नियमावलीको प्रावधान विपरीत भुक्तानी दिने पदाधिकारीलाई जिम्मेवार बनाई उपभोक्ता समितिमार्फत कार्य गराउदा नियमावलीको पालना हुनुपर्दछ ।

खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालयहरू

२८. **अग्रिम कर** - आयकर ऐन, २०५८ को दफा ८९(३)(क) मा उपभोक्ता समितिसँग भएको पचास लाखभन्दा बढीको कामको भुक्तानी गर्दा १.५ प्रतिशतका दरले अग्रिम कर कट्टी गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। डिभिजन कार्यालय, ओखलढुङ्गाले विभिन्न ७ खानेपानी योजनाका उपभोक्ता समितिसँग सम्झौता गरी रू.५० लाख भन्दा बढी भुक्तानी गरेकोमा ऐन अनुसारको कर कट्टी नगरेकोले कर बापतको रू.१३ लाख ८० हजार उपभोक्ता समितिबाट असुल हुनुपर्दछ ।

२९. **पाइप तथा फिटिङ्गस जडान** - कार्यालयको मुल जिन्सी खाताबाट खानेपानी आयोजनामा जडानको लागि खर्च लेखिएको पाइप तथा फिटिङ्गस सम्बन्धित आयोजनामा जडान गरी सोको अभिलेख नापी किताबमा प्रविष्टि गर्नुपर्दछ । मुल जिन्सी खाताबाट खानेपानी आयोजनामा जडान गर्ने प्रयोजनका लागि डिभिजन कार्यालय धनकुटा, ओखलढुंगा, र सुनसरीले रू.१ करोड ४६ लाख २० हजार मूल्यका पाइप फिटिङ्गसहरू सम्बन्धित आयोजनामा जडान गर्न बाँकी रहेको देखियो । उक्त पाइप तथा फिटिङ्गसहरू सम्बन्धित आयोजनामा जडान गर्नुपर्दछ ।

३०. **जडानबेगरको खपत** - खानेपानी तथा ढल व्यवस्थापन विभागको २०६३।१।३ को परिपत्र अनुसार पाइप तथा फिटिङ्गस औजार अत्यावश्यक भएमा मात्र खरिद गर्ने तथा नापी किताबमा जडान देखिएअनुसार जिन्सी खाताबाट मौज्दात घटाउनु पर्ने उल्लेख छ । डिभिजन कार्यालय, ओखलढुङ्गाले जिन्सीबाट खर्च लेखेकोमध्ये विभिन्न साइजको रू.८७ लाख २६ हजार मूल्यका १ लाख ३ हजार ३८० मिटर पाइप जडान भएको देखिएन । त्यस्तै गरी डिभिजन कार्यालय, खोटाङले ६ खानेपानी आयोजनाका लागि उपभोक्ता समिति मार्फत खरिद भएको रू.४५ लाख ४८ हजार मूल्यको ३२ हजार ७२४ मिटर पाइप सम्बन्धित योजनाको नापी किताबमा चडेको पाइएन । विभागको परिपत्र अनुसार पाइप जडान गरी नापी किताबमा चढाएपछि मात्र जिन्सीबाट खर्च लेख्नुपर्दछ ।

३१. **अधुरो आयोजना** - संखुवासभाको जलजला खानेपानी आयोजना निर्माणको लागि रू.४ करोड ९९ लाख ७ हजारको लागत अनुमान तयार गरी २०६६।६७ बाट निर्माण सुरु गरेकोमा हालसम्म निर्माण कार्यमा भएको प्रगतिको अवस्था नखुलाई यो वर्ष डिभिजन कार्यालय भोजपुरले रू.१४ लाख ४ हजारको पाइप खरिद गरेको छ । निर्माण सुरु भएको १२ वर्षसम्म पनि आयोजना सम्पन्न नभै अधुरो रहेकोले लाभग्राहीले सेवा सुविधा उपभोग गर्नबाट वञ्चित हुन परेकोले योजना सम्पन्न गर्न सम्बन्धित निकायले पहल गर्नुपर्दछ ।

३२. **सीमा भन्दा बढीको काम -** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ९७ मा एक करोड रुपैँयासम्म लागत अनुमान भएको निर्माण कार्य उपभोक्ता समितिबाट गराउन सकिने उल्लेख छ । डिभिजन कार्यालय, भोजपुरले उपभोक्ता समितिबाट कार्य गराई यो वर्ष दुई आयोजनामा रू.३ करोड ३८ लाख ५२ हजार खर्च गरेको छ । नियमावलीले तोकेको सीमाभन्दा बढीको काम उपभोक्ता समितिबाट गराउन मिल्ने देखिएन ।

३३. **उपभोक्ता समितिमार्फत खरिद** -सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ९७ मा निर्माण कार्य वा सो सम्बन्धी सेवा सोही स्थानमा बसोबास गर्ने बासिन्दा वा त्यस्तो सेवा उपयोग गर्ने समुदाय मात्र रहेको समिति वा लाभग्राही समुदायबाट गराउन सकिने र श्रममूलक प्रकृतिका काम यस्ता समिति वा समुदायबाट गराउनुपर्ने उल्लेख छ । यो वर्ष विभिन्न खानेपानी आयोजनाको लागि आवश्यक पर्ने पाइप, फिटिङ्गस तथा विद्युतीकरणका सामग्री उपभोक्ता समिति मार्फत खरिद गरी डिभिजन कार्यालय, भोजपुरले रू.६ करोड ६३ लाख ७२ हजार, सुनसरीले रू.९५ लाख ८० हजार, ओखलढुंगाले रू.२ करोड १४ लाख ३७ हजार, धनकुटाले रू.१ करोड ९३ लाख ८३ हजार र पाँचथरले रू.१ करोड ८१ लाख १८ हजार र खोटाङले रू.७१ लाख ८५ हजार खर्च गरेका उपभोक्ता समितिले गर्न सक्ने कार्य मात्र उपभोक्ता समितिलाई दिई पाइप खरिद कार्य प्रतिस्पर्धाको माध्यमबाट खरिद गर्नुपर्दछ ।

३४. **दरबन्दी र कर्मचारी नियुक्ति** - स्वीकृत दरबन्दीभित्र मात्र पदपूर्ति गरी तलब भत्ता खर्च लेख्नुपर्दछ । डिभिजन कार्यालय, सुनसरीले दरबन्दीभन्दा बढीका अस्थायी १३ जना र करार ४ जनासमेत १७ जनालाई यो वर्ष तलब भत्ता रू.७४ लाख ३० हजार भुक्तानी गरी खर्च गरेको छ । स्वीकृत दरबन्दीभन्दा बढी कर्मचारी नियुक्ति गर्नेलाई जिम्मेवार बनाई दरबन्दीअनुसार कर्मचारीको तलब भत्तामा खर्च लेख्नुपर्दछ ।

३५. **निर्माण व्यवसायीबाट काम** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ९७.१३(क) मा उपभोक्ता समितिले प्राप्त गरेको काम निर्माण व्यवसायीबाट गराएको पाइएमा सार्वजनिक निकायले उपभोक्ता समितिसँग सम्झौता रद्द गरी त्यस्तो समितिलाई भविष्यमा कुनै किसिमको काम गर्न नदिने अभिलेख राखी निर्माण व्यवसायीलाई कालोसूचीमा राख्न सार्वजनिक अनुगमन कार्यालयमा सिफारिस गर्नुपर्ने उल्लेख छ । डिभिजन कार्यालय, सुनसरीसँग विभिन्न कामको लागि सम्झौता गरेको उपभोक्ता समितिहरूले ट्युबवेल जडान तथा बोरिङ लगायतको काम निर्माण व्यवसायीलाई दिई निर्माण व्यवसायीले ट्युबवेल जडान गरेको र सामान उपलब्ध गराएको उल्लेख गरी जारी गरेको बीजक कार्यालयमा पेश गरेको आधारमा उपभोक्ता समितिलाई भुक्तानी हुने गरेको देखिएको छ । यसरी नियम विपरीत विभिन्न ३ वटा योजनाहरूमा उपभोक्ता समितिले निर्माण व्यवसायीलाई काम दिई रू.४२ लाख ७६ हजार भुक्तानी दिएको छ । उपभोक्ता समितिले जिम्मा लिएको कार्य निर्माण व्यवसायीबाट गराउन मिल्दैन ।

३६. **पाइप जडान** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १२३ मा बिल बीजकको भुक्तानी दिँदा प्राविधिक नापजाँच प्रतिवेदन नापी किताबको आधारमा भुक्तानी दिनुपर्ने व्यवस्था छ । डिभिजन कार्यालय, सुनसरीले शनिश्चरे खानेपानी योजनामा पाइप तथा फिटिङ्गस खरिद गरी जडान गर्ने काम उपभोक्ता समितिलाई दिएको देखिन्छ । गत वर्ष र यो वर्षको समेत खरिद गरिएको पाइप तथा फिटिङ्गसहरूलाई लेयिङ र जोइन्टिङ गर्न कम्तीमा ४ हजार ५० घनमिटर खन्ने र पुर्ने काम उपभोक्ता समिति आफैंले गर्ने गरी सम्झौता भएको छ । पाइप खरिदको काम सबै सम्पन्न भए पनि उक्त पाइपहरू जडान गर्ने काम १ हजार ९२७ घनमिटर मात्र भएको र बाँकी २ हजार १२३ घनमिटर खन्ने तथा पुर्ने काम भएको देखिदैन। पाइप जडान गरी खन्ने तथा पुर्ने कामसमेत सम्पन्न भएको कार्यसम्पन्न प्रतिवेदन पेश हुनुपर्दछ ।

३७. **मौज्दात राख्ने गरी खरिद** - निर्माण व्यवसायीलाई विल अफ क्वान्टिटीमा रहेका आइटमहरूको निर्धारित स्पेसिफिकेशन बमोजिम निर्माण कार्य सम्पन्न भएपछि मात्र नापजाँच गरी भुक्तानी गर्नुपर्दछ । निर्माण व्यवसायीले पाइप खरिद गरी निर्माण स्थलको गोदाममा पुगिसकेको हुँदा सोलाई रनिङ्ग बिलमा समावेश गरी भुक्तानी दिन निर्माण व्यवसायीले माग गरेको आधारमा डिभिजन कार्यालय, पाँचथरले प्रथम रनिङ्ग बिलमा पाइपको रकम समावेश गरी भुक्तानी गरेको रू.७५ लाख १३ हजार भुक्तानी दिन नमिल्ने हुँदा सो रकमको ब्याज समेत गणना गरी असुल गर्नुपर्दछ ।

३८. **पेस्की खर्च** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ११३ र खरिद सम्झौता बमोजिम पेस्कीको बैंक जमानत लिई पेस्की जनाई खर्च लेख्नुपर्ने व्यवस्था छ । डिभिजन कार्यालय पाँचथरले लुम्फाबुङ्ग नवमीडाँडा लिफ्टिङ्ग आयोजनाको एक निर्माण व्यवसायीलाई १० प्रतिशत मोबिलाईजेशन पेस्की रू.३४ लाख ९० हजार दिँदा पेस्की नजनाई सोझै खर्च लेखेको छ । पेस्की नजनाई सोझै

खर्च लेखे पदाधिकारीलाई जिम्मेवार बनाई सो खर्च रकमलाई पेस्की कायम गरी सार्वजनिक खरिद नियमावली बमोजिम पेस्की फर्स्यौट गर्नुपर्दछ ।

३९. **कार्य इकाई -** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ९७ (३) (क१) बमोजिम साठी लाख रूपैयाँभन्दा बढी लागत अनुमान भएको कार्यमा प्रत्येक कार्य इकाईमा उपभोक्ता समितिले गर्नुपर्ने योगदान खुलाई खरिद सम्झौता गर्नुपर्ने व्यवस्था छ। डिभिजन कार्यालय, पाँचथरले साठी लाख रुपैँयाभन्दा बढीका कतिपय योजनाहरूमा पनि उपभोक्ता समितिको योगदान बेगर नै खरिद सम्झौता गरी कार्य गराएको छ । उपभोक्ता समितिसँग २८ सम्झौता गरेको मध्ये ७ सम्झौतामा मात्र उपभोक्ता समितिको योगदान रकम राखेको छ । बाँकी २१ सम्झौता मध्ये साठी लाखभन्दा बढीका १० योजनाहरूमा २० प्रतिशत उपभोक्ताको योगदान नराखी सम्झौता गर्दा रू.७८ लाख ७६ हजार बढी व्ययभार परेको छ । उपभोक्ता समितिको योगदान बेगर खरिद सम्झौता गर्ने कार्य बन्द गर्नुपर्दछ ।

४०. **जनसहभागिता** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ९७ (४) बमोजिम जनसहभागिताको अंश कट्टा गरेर मात्र भुक्तानी दिनुपर्ने व्यवस्था छ । डिभिजन कार्यालय, पाँचथरले १० आयोजनाहरूमा उपभोक्ता समितिको योगदानसमेत राखेर सम्झौता गरे तापनि योगदानको अनुपात बमोजिम निर्माण कार्यको मूल्याङ्कित रकमबाट जनसहभागिताको योगदान कट्टा गर्ने गरेको पाइएन । सम्झौता बमोजिम जनसहभागिताको अंश घटी कट्टा गरेको र नगरेको समेत पाइएको हुँदा सम्झौताभन्दा बढी भुक्तानी रू.७१ लाख ६९ हजार असुल गर्नुपर्दछ ।

४१. **परामर्श सेवा -** सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ७२ मा सार्वजनिक निकायले बीस लाख रुपैँयाभन्दा कम रकमको परामर्श सेवा खरिद गर्दा कार्यालयमा मौजुदासूचीमा रहेका परामर्शदाताबाट प्रस्ताव सम्बन्धी कागजात पठाई प्राविधिक र आर्थिक छुट्टा छुट्टै खाममा प्रस्ताव माग गर्ने र सो प्रस्तावको मूल्याङ्कन गुणस्तर र लागत विधि अनुसार गर्नु पर्ने व्यवस्था छ । डिभिजन कार्यालय, पाँचथरले विभिन्न कार्यको विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गर्न लागत अनुमान तयार गरे तापनि उक्त कार्यको लागि जनशक्ति र अन्य खर्च पुष्टि हुने प्रमाण संलग्न नगरी रू.१ करोड ११ लाख ३४ हजार खर्च गरी तयार गरेको विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन कार्यान्वयन भएको पाइएन । विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार भएका योजना कार्यान्वयन हुनुपर्दछ ।

४२. **फरक नर्म्सको प्रयोग** - डिभिजन कार्यालय, झापाले ४५० घनमिटरको १७ वटा ओभरहेड ट्याङ्की निर्माणको दर विश्लेषण गर्दा Community Based gravity flow Rural water supply schemes को नर्म्स प्रयोग गरेको छ । तराईको शहरी क्षेत्रमा कार्य गर्दा ग्रामीण क्षेत्रमा जनसहभागिताले प्रयोग गर्ने नर्म्स को प्रयोग भएकोले केही आइटमको दर विश्लेषण गर्दा विगत आर्थिक वर्षमा सञ्चालन भई यो वर्ष सम्पन्न भएको ९ योजना र यो वर्षको ८ योजना गरी १७ योजनाको लागत अनुमान नै बढीको तयार पारी सोही अनुसार ठेक्का लगाएकोले नर्म्स फरक पर्दा रू.२ करोड ९८ लाख ३० हजार व्ययभार पर्न जाने देखिन्छ । लागत अनुमान तयार गर्दा बढी परिमाण देखाएकोले सोही अनुसार भुक्तानीसमेत हुन सक्ने देखिएको हुँदा कार्यालयले छानविन गरी भुक्तानी गर्नुपर्दछ ।

४३. **उपभोक्ता समितिबाट जटिल प्रकृतिको कार्य** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ९७ को उपनियम ९ बमोजिम उपभोक्ता समितिबाट हेभी इक्युपमेन्ट प्रयोग हुने जटिल प्रकृतिको कार्य

गराउन नमिल्ने उल्लेख छ । डिभिजन कार्यालय, झापाले यो वर्ष डिप बोरिङको कार्य उपभोक्ता समितिबाट गराई रू.१ करोड ९० लाख २८ हजार भुक्तानी गरेकोमा जनसहभागिताको रकम र बिल बीजक समेत पेश गरेको छैन । हाइड्रोलिजिस्टबाट वेल डिजाइनको ल्याब परीक्षण प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्नेमा सो पेश गरेको छैन । जटिल प्रकृतिको कार्य ठेक्कामार्फत प्रतिस्पर्धाबाट गराउनुपर्दछ ।

४४. **बढी भुक्तानी** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १२३ मा निर्माण कार्यको भुक्तानी गर्दा प्राविधिक नापजाँच गरी नापी किताबमा उल्लेख भएको वास्तविक कार्य सम्पादनको आधारमा गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । डिभिजन कार्यालय, झापाले १२ योजनाहरूको नापजाँच गरी भुक्तानी गर्दा आर.सी.सी. वर्क, एम.२०, एक्स्ट्रा बार, रि-बार, अर्थवर्क एक्जाभेसन, अर्थवर्क फिलिङ, आर.सी.सी. वर्क, रि-बार लगायतका काममा नापीभन्दा रू.१ करोड १ लाख ५९ हजार बढी भुक्तानी गरेकोले असुल हुनुपर्दछ ।

४५. **स्थलगत परीक्षण** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १२३ मा बिल बीजकको भुक्तानी दिँदा वास्तविक कार्यसम्पादनको आधारमा प्राविधिक नापजाँच तथा कार्यसम्पन्न प्रतिवेदन तयार गरी भुक्तानी दिनुपर्ने व्यवस्था छ । डिभिजन कार्यालय, झापाले पथरिया खानेपानी योजना, कचनकवलको प्राविधिकसहित स्थलगत परीक्षण गर्दा वी.ओ.क्यू.को आइटम नं.३ एअर कम्प्रेसर ७.५ एच.पी. लगायतका ५ वटा काम साइटमा निर्माण भएको नदेखिएकोले रू.६ लाख ३६ हजार असुल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

४६. **परामर्श सेवा खर्च** - सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ को नियम ८(२) मा सार्वजनिक निकायले खरिद गर्दा प्रतिस्पर्धा सीमित हुने गरी गर्न नहुने र दफा २९(१.क) मा सार्वजनिक निकायमा कार्यरत जनशक्तिबाट कुनै काम हुन नसक्ने भएमा परामर्श सेवा खरिद गर्न सकिने व्यवस्था छ । डिभिजन कार्यालय, झापाले सिलबन्दी दरभाउ माग गरी सलकपुर खानेपानी, पहरी गाउँ खानेपानी लगायत ७ आयोजनाको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार गर्ने कार्य परामर्शदाताबाट गराई रू.१ करोड २३ लाख २७ हजार खर्च गरेको छ । कार्यालयले उपलब्ध जनशक्तिबाट हुन नसक्ने कार्यको लागि मात्र प्रतिस्पर्धाको माध्यमबाट परामर्श सेवा खरिद गनुपर्नेमा कार्यालयमा कार्यरत जनशक्तिबाट उक्त कार्य हुन नसक्ने स्पष्ट कारण बेगर परामर्शदाताबाट सेवा खरिद गरेको देखियो लागत अनुमान र डिजाइन सम्बन्धी कार्य कार्यालयकै जनशक्तिबाट सम्पादन नहुँदा थप आर्थिक व्ययभार भएको छ । यस्तो कार्यमा नियन्त्रण हुनुपर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति** - मन्त्रालय र मातहतसमेत २६ निकायमा यो वर्ष रू.४६ करोड ७९ लाख २४ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएपछि रू.७५ लाख ५ हजार फर्स्यौट गरेकोले रू.४६ करोड ४ लाख १९ हजार बाँकी रहेको छ । सोमध्ये रू.२ करोड ४८ लाख ९८ हजार पेस्की बाँकी रहेको छ । यो सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची-९ मा रहेको छ ।

स्वास्थ्य मन्त्रालय

प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ बमोजिम मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रमा प्रदेश भित्रको स्वास्थ्य, जनसंख्या र बसाईसराई सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानून, मापदण्ड तथा योजना तर्जुमा गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने, कार्यक्रमहरूको नियमन र व्यवस्थापन गर्ने लगायतका कार्यहरू रहेका छन् ।

यो वर्ष मन्त्रालय र मातहत ३३ कार्यालयहरूको विनियोजन रू.२ अर्ब ६८ करोड ७८ लाख ९७ हजार, राजस्व रू.६८ लाख ७८ हजार, धरौटी रू.६ करोड २५ हजार, अन्य कारोबार रू.६४ करोड १४ लाख ७५ हजार र वक्यौता ५ समेत १९ समितिको रू.३ अर्ब ५९ करोड ३६ लाख ५९ हजारसमेत रू.६ अर्ब ९८ करोड ९९ लाख ३४ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन** - कोभिड विरुद्धको खोपमा सबै प्रदेश वासिहरूको सरल र सहज पहुँचलाई सुनिश्चित गर्न डिजिटल स्वास्थ्य डिजिटल प्रदेश कार्यक्रम कार्यान्वयनमा ल्याइने र कार्यान्वयनको सुरुवात गरिने, मेची अस्पताललाई २०० शैंया, धनकुटा र पाँचथर अस्पताललाई १००/१०० शैंया र अन्य जिल्ला अस्पताललाई न्युनतम ५० शैंयामा स्तरउन्नति गरिने, पूर्वाञ्चल आयुर्वेद चिकित्सालयलाई प्रादेशिक अस्पतालको रुपमा विकास गरी सेवा विस्तार गरिने र जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्रहरू तथा औषधालयलाई क्रमिकरुपमा आयुर्वेद अस्पतालमा रुपान्तरण गरिने तथा आमाको गर्भ सुरक्षित हुँदा एउटा युग सुरक्षित हुन्छ भन्ने नाराका साथ प्रदेश सरकारको अनुदानमा पूर्ण तयारी पौष्टिक आहार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने उल्लेख भएकोमा कार्यान्वयन अवस्था देखिने विवरण तयार गरेको छैन । प्रगति विवरण तयार गरी मूल्याङ्कन हुनुपर्दछ ।

२. **जिम्मेवारी कार्यान्वयन** - प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ बमोजिम यो मन्त्रालयलाई तोकिएका कार्यहरूमध्ये स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी प्रदेशस्तरीय प्राज्ञिक, व्यावसायिक र पेशागत संघ संस्थाको अभिलेख व्यवस्थापन र नियमन, राष्ट्रिय मापदण्ड बमोजिम औषधिजन्य तथा स्वास्थ्य प्रविधि सम्बन्धी सामग्रीको उत्पादन तथा सञ्चय, अधिकतम खुद्रा मूल्य निर्धारण, अन्तिम बिसर्जन, गुणस्तर तथा मापदण्ड निर्धारण र नियमन, राष्ट्रिय मापदण्ड बमोजिम स्वास्थ्य बीमालगायतका सामाजिक स्वास्थ्य सुरक्षा कार्यक्रमको व्यवस्थापन तथा नियमन र औषधि निगरानी, औषधिको उचित प्रयोग र सुक्ष्म जीवननिरोधक प्रतिरोध न्यूनीकरण लगायतका कार्यहरू सम्पादन गरेको देखिएन । तोकिएको समयमा कार्य सम्पादन नहुनुमा मन्त्रालय र मातहतका कार्यालयमा जनशक्तिको अभाव, अस्पतालबाट हुने खरिद प्रक्रियाको कामलाई सहजीकरण गर्न प्राविधिक कर्मचारीको कमी, संघबाट आर्थिक वर्षको अन्त्यमा बजेट पठाउँदा कार्यान्वयनमा समस्या र स्थानीय तहबाट कार्यान्वयन हुने गरी वित्तीय हस्तान्तरण गरिएका कार्यक्रमको समय मै प्रगति प्रतिवेदन प्राप्त नहुने लगायतका कारण मन्त्रालयले उल्लेख गरेकोले सम्बद्ध पक्षबाट आफ्नो कार्य समयमा सम्पादन गरी नियमावलीले तोकिएका कार्यहरू कार्ययोजनासहित तोकिएको समयमा सम्पादन गर्नुपर्दछ।

३. **आवधिक योजना कार्यान्वयनको अवस्था** - कोशी प्रदेशको प्रथम आवधिक योजना (२०७६/७७-२०८०/८१) मा सबै वर्ग, क्षेत्र र समुदायका नागरिकको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य तथा पोषण सेवामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु, विशिष्टिकृत तथा रिफरल सेवा विस्तार गर्नु र आयुर्वेद

लगायत वैकल्पिक स्वास्थ्य सेवाको प्रवर्द्धन गर्नु यो मन्त्रालयका उद्देश्य रहेको देखिन्छ । मन्त्रालयबाट प्राप्त विवरण अनुसार जन्म हुँदाको अपेक्षित आयु ७३.१ लक्ष्य निर्धारण गरेकोमा ७१.५ वर्ष, पाँचवर्ष मुनिको बाल मृत्युदर प्रतिहजार जीवित जन्म २२ लक्ष्य निर्धारण गरेकोमा ३२, शिशु मृत्युदर प्रतिहजार जीवित जन्म २० लक्ष्य निर्धारण गरेकोमा २९ रहेको छ । त्यसैगरी, नवजात शिशु मृत्युदर प्रतिहजार जीवित जन्म १७ लक्ष्य निर्धारण गरेकोमा २० रहेको, आधा घण्टाको दूरीमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्ने परिवार ८० प्रतिशत लक्ष्य निर्धारण गरेकोमा ६० प्रतिशत रहेको, बालबालिकामा रक्तअल्पता ४० प्रतिशतमा झार्ने लक्ष्य निर्धारण गरेकोमा ५५ प्रतिशत रहेको, महिलामा रक्तअल्पता ३० प्रतिशतमा झार्ने लक्ष्य निर्धारण गरेकोमा ४३ प्रतिशत रहेको, १५ महिना मुनिका ९५ प्रतिशत बालबालिकाहरूलाई पूर्ण खोपको दायरामा ल्याउने लक्ष्य निर्धारण गरेकोमा ७६ प्रतिशत रहेको र झाडापखालाबाट प्रभावित ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूलाई ११ प्रतिशतमा झार्ने लक्ष्य निर्धारण गरेकोमा १३ प्रतिशत रहेको छ । लक्ष्य अनुरुप प्रगति हुने गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

४. **दिगो विकास लक्ष्य** - नेपालले दिगो विकासका लक्ष्यहरूमा प्रतिवद्धता जनाएअनुसार सबै तहका निकायले दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तिको लागि लक्ष्यसहितको सूचक निर्धारण तथा आन्तरिकीकरण गरी राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल हुने गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्दछ । मन्त्रालयले आफू सम्बद्ध दिगो विकास लक्ष्यहरू, सम्बद्ध सूचकहरू र सोको प्रगति तयार गरी कार्यक्रम स्वीकृत गरेको देखिएन । मन्त्रालयले उक्त लक्ष्यहरूलाई ध्यान दिई परिमाणात्मक लक्ष्यसहित कार्यक्रममा समावेश गर्नुपर्दछ ।

५. **केन्द्रीय एकीकृत प्रगति विवरण** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम २७ अनुसार मन्त्रालयले मातहत कार्यालयबाट वार्षिक प्रगतिको विवरण लिई एकीकृतरुपमा केन्द्रीयस्तरको प्रगति विवरण तयार गरी त्यसको भौतिक र वित्तीय पक्षको सामुहिक समीक्षा गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । प्रगति समीक्षा गर्दा सुधारकालागि चाल्नुपर्ने कदम र प्रगति न्यून भएको सम्बन्धमा जिम्मेवार व्यक्तिउपर आवश्यक कारबाहीसमेत गर्नु पर्ने उल्लेख छ । मन्त्रालयले उक्त व्यवस्था अनुसार सबै कार्यालयबाट विवरण लिई केन्द्रीय प्रगति विवरण तयार गरेको छ । न्यून भौतिक तथा वित्तीय प्रगति देखिएका कार्यक्रम तथा योजनाहरूको समीक्षा गरी सुधारका लागि आवश्यक पहल हुनुपर्दछ ।

६. **आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ३३ मा प्रदेश तहका सबै सरकारी कार्यालयले आफ्नो र अन्तर्गतका कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नु पर्ने साथै लेखा उत्तरदायी अधिकृतले आफै वा आफू मातहतको वरिष्ठ अधिकृत मार्फत कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा नियमित रुपमा निरीक्षण तथा सुपरीवेक्षण गर्नु गराउनु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । मन्त्रालयले आफू र अन्तर्गतका कार्यालयमा समेत लागू हुने गरी आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्नेमा गरेको देखिएन। अतः ऐनको प्रावधान पालना गर्नुपर्दछ ।

७. **कार्यसम्पादन करार** - प्रदेश सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०७६ को दफा १८ मा प्रदेश सरकारले कार्यसम्पादन गर्ने कुनै काम निश्चित अवधिभित्र सम्पादन गरिसक्नुपर्ने वा प्रदेश सरकारको प्राथमिकता प्राप्त आयोजना कुनै कार्यक्रम तथा आयोजना कार्यन्वयन गर्नुपर्ने भएमा कुनै अधिकारीसँग कार्य सम्पादन करार गरी त्यस्तो कार्य सम्पादन गर्ने जिम्मेवारी निजलाई दिँदा कामको

विवरण, कार्यसम्पादन गर्नुपर्ने समयावधि र कार्यसम्पादनको गुणस्तर वा परिमाणसमेत उल्लेख गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । ऐनमा भएको व्यवस्थाबमोजिम प्रदेश सचिवले विभागीय मन्त्रीसँग र कार्यालय प्रमुखले मन्त्रालयको सचिवसँग कार्यसम्पादन करार गरेकोमा कार्य सम्पादनको गुणस्तर र परिमाण प्रगति प्रतिवेदनसँग आबद्ध गरेको पाइएन । पदाधिकारीलाई जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउन कार्य सम्पादनलाई प्रगति प्रतिवेदनसँग आवद्ध गर्नुपर्दछ ।

८. **अनुगमन मूल्याङ्कन** - प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ ले प्रत्येक मन्त्रालयको कार्य विभाजनमा आफू र अन्तर्गत निकायको समग्र कार्य सञ्चालन व्यवस्था र प्रक्रियाको अनुगमन मूल्याङ्कन गरी देखिएका समस्याको समाधान गर्नु पर्ने व्यवस्था गरेको छ । मन्त्रालयबाट विभिन्न अनुगमनका कार्य गरिएको भएता पनि सोको एकीकृत अभिलेख तयार गरी मूल्याङ्कन गरेको देखिएन। वित्तीय प्रशासन र आर्थिक अनुशासनलाई सबल बनाउन, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता परिपालनामा तदारुकता ल्याउन, सेवा प्रवाहलाई जनमुखी एवं प्रभावकारी बनाउन, पूर्वाधार क्षेत्रको विकास गर्न तथा लक्षित कार्यक्रमहरू सफलीभूत तुल्याई आम नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनका निमित्त वस्तुनिष्ठ अनुगमन मूल्याङ्कन गरी देखिएका समस्याहरू समाधान गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

९. **थप दायित्व** - सार्वजनिक खर्चलाई मितव्ययी तथा प्रभावकारी बनाउने सम्बन्धी मापदण्ड, २०७८ को दफा ५ मा आर्थिक वर्ष २०७८।७९ मा थप नयाँ संगठन, संरचना र दरबन्दी सिर्जना नगर्ने उल्लेख गरेको देखिन्छ । प्रदेश सरकारले मिति २०७८।१०।१६ मा प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ लाई खारेज गरी प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७८ लागू गरेको देखिन्छ । साबिकको सामाजिक विकास मन्त्रालयको कार्य तथा जिम्मेवारीलाई विभाजन गरी स्वास्थ्य मन्त्रालय गठन गर्दा नयाँ मन्त्रालय व्यवस्थापनको लागि यो वर्ष सवारी साधान खरिद, मेशिनरी तथा उपकरण, कम्प्युटर, ल्यापटपसमेतका लागि रू.८० लाख २५ हजार खर्च भएको छ। मन्त्रालय विभाजन गरी नयाँ मन्त्रालय स्थापना गर्दा व्यवस्थापन खर्चबापत प्रदेशलाई थप आर्थिक दायित्व सिर्जना भएको छ ।

१०. **समायोजन ग्रेड** - कर्मचारी समायोजन ऐन, २०७५ को दफा ४ मा सरकारी सेवामा श्रेणीगतरूपमा कार्यरत कर्मचारीलाई प्रदेश वा स्थानीय तहमा समायोजन गर्दा तह मिलान तथा ग्रेड कायम हुने सम्बन्धी व्यवस्था छ । पाँच वर्ष वा सोभन्दा बढी सेवा अवधि भएका राजपत्र अनंकित द्वितीय र प्रथम तथा राजपत्रांङ्कित तृतीय र द्वितीय श्रेणीका कर्मचारीहरू प्रदेश तथा स्थानीय तहको माथिल्लो तहमा समायोजन गर्दा ग्रेडको व्यवस्था रहेको छैन । तर मन्त्रालय र मातहतका कार्यालयसमेत गरी ७ कार्यालयले यो वर्ष ग्रेड नपाउने तहमा समायोजन भएका १८ कर्मचारीलाई ग्रेड थप गरी रू.८ लाख १६ हजार भुक्तानी गरेको छ। उक्त रकम असुल हुनुपर्दछ ।

११. **वित्तीय जिम्मेवारी र जवाफदेहिता** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ५२ र ५७ मा वित्तीय जिम्मेवारी र जवाफदेहिता वहन गर्नुपर्ने व्यहोरा उल्लेख छ । उक्त जिम्मेवारी र जवाफदेहिताअनुसार गर्नुपर्ने कामको कार्यान्वयन अवस्था देखिने अभिलेख मन्त्रालयले अद्यावधिक गरेको छैन । तोकिएअनुसार जिम्मेवारी र जवाफदेहिता पालना भए नभएको व्यहोरा परीक्षण गर्दा बेरुजु फर्स्यौट गर्ने गराउने उत्तरदायित्वको पालना कार्यालय प्रमुख एवं लेखा उत्तरदायी अधिकृत, केन्द्रीय आर्थिक विवरण तयार गर्ने, मातहत कार्यालयको केन्द्रीय हिसाबमा समावेश गरे

नगरेको जाँचबुझ गर्ने जिम्मेवारी लेखा उत्तरदायी अधिकृत र विनियोजित बजेट लक्षित उद्देश्य अनुरुप खर्च गर्न नसकेमा सोको जिम्मेवारी मन्त्रालयमा विभागीय मन्त्री र लेखा उत्तरदायी अधिकृतले लिनुपर्ने उल्लेख छ । सोअनुसार जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको पालना भएको देखिएन । ऐनको व्यवस्थाअनुसार तोकिएको जिम्मेवारी र जवाफदेहिताको पालना गरी आर्थिक अनुशासन पालना गर्नु गराउनुपर्दछ ।

१२. **सोझै खरिद** - सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३, को नियम ८(२) मा यो ऐन अन्तर्गत बनेको नियम बमोजिम खरिद गर्दा प्रतिस्पर्धा सीमित हुने गरी खरिद गर्नु नहुने र सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ८५ मा सार्वजनिक निकायले एक आर्थिक वर्षमा एकै पटक वा पटक पटक नियमावलीले तोकेको सीमाभन्दा बढी रकमको वा एउटै व्यक्ति फर्म, कम्पनी वा संस्थाबाट एक पटक भन्दा बढी सोझै खरिद गर्न नसकिने उल्लेख छ । मन्त्रालय र मातहतसमेत ७ कार्यालयले मालसामान खरिद कार्यको प्रकृति अनुसार एउटै प्याकेज बनाई लागत अनुमानको सीमा अनुसार दरभाउ पत्र वा बोलपत्र मार्फत् कार्य गराउनु पर्नेमा प्रतिस्पर्धा सीमित हुने गरी पटक पटक रू.४ करोड ११ लाख ३ हजारको मालसामान, औषधि तथा औषधिजन्य सामग्री सोझै खरिद गरेको छ । सार्वजनिक खरिद ऐन, नियम बमोजिम प्रतिस्पर्धा हुने गरी खरिद व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ ।

स्वास्थ्य कार्यालयहरू

१३. **कोभिड-१९ खोप अभियान** - कोभिड-१९ विरुद्ध खोप अभियान सञ्चालन तथा व्यवस्थापन शीर्षकमा संखुवासभालाई रू.१ करोड ३२ लाख ७६ हजार प्राप्त भएकोमध्ये कोभिड-१९ विरुद्ध खोप अभियान सञ्चालन तथा व्यवस्थापनगर्न अभिमुखीकरण, बैठक, जनशक्ति परिचालन, प्रचार प्रसार, ए.ई.एफ.आई. व्यवस्थापन र टीम परिचालन, सुपरिवेक्षण, अनुगमन, खोप तथा कोल्डचेन सामग्री वितरण तथा ढुवानी बापत रू.६५ लाख ७९ हजार खर्च गरेको छ । स्वास्थ्य कार्यालय, संखुवासभाले यो वर्ष कोभिड-१९ विरुद्धको ५ प्रकारको २ लाख ६४ हजार डोज भ्याक्सिन प्राप्त भएकोमा २ लाख ४९ हजार खर्च भएको, १० हजार डोज प्रदेश कार्यालयहरूमा फिर्ता गरेको र ५ हजार डोज बाँकी रहेको देखिन्छ । मौज्दात रहेको खोपको सदुपयोग गर्नुपर्दछ ।

१४. **औषधि भण्डार परीक्षण** - प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा पुनर्जागरण महाशाखाको कार्यक्रम निर्देशिका बमोजिम खरिद गरेका तथा प्रदेशबाट हस्तान्तरण भई आएका औषधि तथा सर्जिकल सामानहरूमा "नेपाल सरकारको निःशुल्क स्वास्थ्य कार्यक्रमका लागि" भन्ने लोगो लगाउनुपर्ने व्यवस्था छ । सार्वजनिक लेखा समितिले निःशुल्क औषधि वितरण लोगोको व्यहोराका सम्बन्धमा कडाईका साथ लागू गर्ने निर्णय समेत गरेको देखिन्छ। स्वास्थ्य कार्यालय, संभुवासभाको भण्डार परीक्षण गर्दा केही औषधिमा निःशुल्क वितरणको लोगो भएको देखिएन । नेपाली भाषामा सर्वसाधारणले बुझ्नेगरी उक्त लोगो लगाउनु पर्नेमा एम.ओ.एच. नट फर सेल, इन्स्टिच्युशनल सप्लाई अन्ली भनी अग्रेजीमा लेखेको पाईयो । तोकिए अनुसार लोगो राखी औषधि वितरण गर्नुपर्दछ ।

१५. **टाईफाइड खोप कार्यक्रम** - स्वास्थ्य कार्यालय, संखुवासभालाई टाईफाइड खोप अभियानका लागि रू.५४ लाख ४३ हजार विनियोजन भएकोमध्ये लक्षित समूह १५ महिनादेखि १५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूलाई टाईफाइड खोप अभियान सञ्चालन तथा नियमित खोपको सुदृढीकरण र

सरसफाइ प्रबन्धको लागि अभिमुखीकरण तथा योजना गोष्ठी, स्वास्थ्यकर्मी र स्वयंसेवक तालिम, विद्यालय शिक्षक अभिमुखीकरण तथा विद्यालयमा कक्षा सञ्चालन, जनशक्ति परिचालन, सुपरिवेक्षण, अनुगमन र अभियान सञ्चालन जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गरी रू.३९ लाख ३७ हजार खर्च गरेको छ । कार्यालयले उपलब्ध गराएको तथ्यांक अनुसार कार्यालयलाई ५२ हजार ७९० डोज टाइफाइड खोप उपलब्ध भएकोमध्ये ४२ हजार ७ सय ६० डोज खोप प्रयोगमा आएको र १० हजार ३० डोज खोप प्रदेशमा फिर्ता गरेको तथा खोप खेर जाने दर २.४२ रहेको देखिन्छ । यसबाट जिल्लामा टाइफाइड खोप लक्षित संख्या ४५ हजार ३८ जना रहेकोमध्ये जिल्ला स्थित ३ सय १३ खोपकेन्द्रबाट ४१ हजार ७ सय २५ जनाले खोप लगाई लाभान्वित भएको देखिन्छ भने ३ हजार ३ सय १३ जना अर्थात ७.३५ प्रतिशत लक्षित संख्या यो खोप लागाउनबाट बञ्चित रहेको देखिएकोले यस्ता खोप अभियानबाट कोही पनि छुट्न नहुने र नछुटाउने तर्फ कार्यालयको विशेष ध्यान जान जरुरी देखिन्छ ।

१६. **सामग्री हस्तान्तरण** - स्वास्थ्य संस्थाको सबलीकरण कार्यक्रमबाट स्वास्थ्य कार्यालय, सोलुखुम्बुले रू.३३ लाख ९३ हजारको स्वास्थ्य सामग्री तथा उपकरणहरू खरिद गरेकोमा उक्त सामग्रीहरू २०७९।६।८ सम्म सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थामा पठाएको पाइएन । पालिका अन्तर्गतका स्वास्थ्य संस्थाहरूको लागि खरिद गरिएका स्वास्थ्य सामग्री तथा उपकरणहरू सम्बन्धित संस्थामा हस्तान्तरण गरी दाखिलाको प्रमाण पेश हुनुपर्दछ ।

जिल्ला अस्पतालहरू

१७. **फार्मेसी सेवा** - अस्पताल फार्मेसी सेवा निर्देशिका, २०७२ बमोजिम अस्पताल आफैले फार्मेसी सेवा सञ्चालन गर्नुपर्नेमा बोलपत्र आह्वान गरी औषधि विक्रेतासँग औषधि बिक्री कक्ष उपलब्ध गराई शुल्क रू.३० लाख १ हजार लिने, स्वास्थ्य बीमाका बीमितलाई औषधि उपलब्ध गराउने र स्वास्थ्य बीमाभित्र पर्ने बाहेकका औषधि बिक्रीमा १० प्रतिशत छुट दिने लगायतका सर्तहरू समावेश गरी २०७८।८।९ मा जिल्ला अस्पताल, खोटाङले सम्झौता गरेको छ । सम्झौता अनुसार सोही फर्मले फार्मेसी सेवा सञ्चालन गर्नुपर्नेमा अर्कै फर्मले फार्मेसी सञ्चालन गरी अस्पतालसँग बीमितलाई उपलब्ध गराएको औषधिको रू.३८ लाख ३१ हजार भुक्तानी लिएको देखियो । निर्देशिकाको पालना नगर्ने र खरिद सम्झौता बाहेकको फर्मबाट काम कारबाही गराउनेलाई जिम्मेवार बनाउनु पर्दछ ।

१८. **करार कर्मचारी बीमाखर्च** - सामान्य प्रशासन मन्त्रालयको चलानी नं २१७ मिति २०७४।१।२५ मा जारी गरेको परिपत्रमा नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद्को मिति २०७४।१।२१ को निर्णयानुसार सबै निकायहरूमा एकरुपता कायम हुने गरी स्वीकृत दरबन्दी भित्र करारमा रहेका व्यक्तिहरूलाई मात्र २०७४।७५ बाट लागू हुने गरी कम्तिमा ६ महिना करार सेवा गरेमा सालबसाली रुपमा एक महिनाको आधारभूत पारिश्रमिक बराबरको चाडपर्व खर्च र सालबसाली रुपमा एक पटक चैत्र महिनामा पोशाक भत्ता मात्र पाउने व्यवस्था गरी करार सम्झौता गर्न हुन निर्देशन गरेकोमा जिल्ला अस्पताल, इलामले ४८ जना करार सेवाका कर्मचारीहरूलाई करार सम्झौतामा उल्लेख भए विपरीत २०७९।२।२३ को अस्पताल विकास समितिको निर्णयअनुसार बीमा प्रिमियमबापत रू.५ लाख ७९ हजार एक बीमा कम्पनीलाई भुक्तानी गरेको देखिएकोले सोको कानूनी आधार देखिएन ।

१९. **करार तथा ज्यालादारी** - चिकित्सक वा स्वास्थ्यकर्मी करार सेवामा व्यस्थापन गर्ने कार्यविधि २०७६ मा संघ, प्रदेश वा स्थानीय तहका स्वास्थ्य संस्थामा चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मी अध्ययन वा असाधारण विदामा रहेको अवधिभर र सेवाको कुनै पद कुनै कारणवस रिक्त हुन गई स्थायी पदपूर्ति भई नसकेको अवधिभरको लागि करारमा नियुक्ति गर्न पाउने उल्लेख छ । स्थायी पदपूर्तिको लागि जिल्ला अस्पताल, सुनसरीले लोक सेवा आयोगमा माग नगरी करार तथा ज्यालादारीमा चिकित्सक, स्वास्थ्यकर्मी तथा कर्मचारी ५३ जना नियुक्ति गरी तलव भत्तामा २०७७।७८ मा रू.३९ लाख २ हजार र २०७८।७९ मा रू.६६ लाख ८३ हजारसमेत रू.१ करोड ५ लाख ८५ हजार खर्च गरेको छ । ऐन तथा कार्यविधि विपरीत करार तथा ज्यालादारीमा कर्मचारी नियुक्ति गर्न नियन्त्रण गर्नुपर्दछ।

२०. **कार्यसम्पन्न** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ११५ (१) मा खरिद सम्झौतामा उल्लेख भए बमोजिम सामानको प्राविधिक स्पेसिफिकेशन र गुणस्तर जाँच गर्ने व्यवस्था छ, भने जाँच गर्दा स्पेसिफिकेशन र गुणस्तर बमोजिम नभए त्यस्तो मालसामान आपूर्तकलाई नै फिर्ता गर्ने व्यवस्था छ । जिल्ला अस्पताल, ताप्लेजुङले मेडिकल अक्सिजन जेनेरेटिङ सिष्टम वीथ फिलिङ स्टेशनको लागत अनुमान रू.८४ लाख ८३ हजार रहेकोमा एक आपूर्तकसँग रू.७१ लाख ५० हजारमा खरिद सम्झौता गरेको छ। उक्त कार्य सम्पन्न पश्चात सम्बन्धित प्राविधिकले प्राविधिक स्पेसिफिकेशन जाँच गरी दिएको प्रतिवेदनमा स्वीकृत स्पेसेफिकेशन बमोजिम नरहेको उल्लेख गरेकोमा समेत पूरै रकम भुक्तानी गरेको छ । स्वीकृत स्पेसिफिकेशन अनुसार सामान प्राप्त नभएको प्रस्ट हुँदा हुँदै भुक्तानी गरेको देखिएकोले भुक्तानी गरेको रू.७१ लाख ५० हजार असुल गर्नुपर्दछ ।

२१. **साझेदारी खर्च** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १२३ मा खरिद सम्झौता अनुसार सार्वजनिक निकायले रनिङ्ग बिल वा अन्य कुनै बिल बीजकको भुक्तानी गर्दा करारको सर्त वमोजिम प्राविधक नापजाँच गरी नापी किताबमा उल्लेख भएको वास्तविक कार्य सम्पादनको आधारमा भुक्तानी गर्नुपर्ने उल्लेख छ । ताप्लेजुङले प्रोक्युरमेन्ट एट पेड्रियाट्रिक आइ.सी.यु. मेडिकल इक्युपमेन्ट कार्य एक सर्जिकल कम्पनीसँग रू.९४ लाख ८९ हजारमा खरिद गर्ने गरी सम्झौता गरेकोमा रू.११ लाख ७० हजार बढी भुक्तानी गरेको छ । त्यसैगरी, अस्पताल र एक संस्थाबीच ५०-५० प्रतिशत लागत साझेदारीमा पोष्ट म्याटर्नल वार्डको भवन निर्माण गर्ने गरी सम्झौता भएकोमा अस्पतालले मूल्याङ्कन बमोजिमको रू.३९ लाख ८२ हजार खर्च लेखेको र उक्त संस्थाबाट रू.१२ लाख ६ हजार मात्र व्यहोरेकोले रू.७ लाख ८५ हजार असुल गर्नुपर्दछ।

२२. **अक्सिजन प्लान्ट जडान** - सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम ११५ मा सार्वजनिक निकायले आपूर्ति गरिएका मालसामान सम्झौतामा उल्लेखित प्राविधिक स्पेशिफिकेसन र गुणस्तर बमोजिम भए नभएको निरीक्षण वा परीक्षण गर्नु गराउनुपर्ने र स्वीकृत स्पेसिफिशेन र गुणस्तर बमोजिम नभए त्यस्तो सामान आपूर्तकलाई नै फिर्ता गर्ने व्यवस्था छ । जिल्ला अस्पताल, तेह्थुमले ३५ किलोवाटको कम्प्रेशर मेशिनसहितको अक्सिजन प्लान्ट खरिद गर्दा प्रदेश स्वास्थ्य आपूर्ति व्यवस्थापन केन्द्रका बायोमेडिकल इन्जिनियरले मिति नखुलाई दिएको परीक्षण प्रतिवेदनमा स्पेशिफिकेशनमा अक्सिजन प्युरिफाई सुड वी ९३±३% उल्लेख भएकोमा प्लान्टले शुद्ध अक्सिजन उत्पादन गर्ने परिमाण र स्पेशिफिकेशनको सर्त सम्बन्धमा प्रतिवेदन मौन रहेको छ । सम्झौताअनुसार ३५ किलोवाटको एअर कम्प्रेशर आपूर्ति हुनुपर्नेमा आपूर्ति गरेको कम्प्रेशर २० हर्सपावर (२०एच.पी.)

अर्थात् १५(१४.९२) किलोवाट मात्र देखिएको प्रतिवदेनमा उल्लेख छ। उक्त प्रतिवेदनको आधारमा ३५ किलोवाटको एअर कम्प्रेसर भएको अक्सिजन प्लान्ट आपूर्ति गर्नुपर्नेमा १५ किलोवाटको आपूर्ति गरेको र आपूर्तकलाई पुनः यकिन गर्न पत्राचार गरेकोमा आपूर्तकले १५ किलोवाट (२० एच.पी.) एअर कम्प्रेसर नै प्रस्ताव गरेको जानकारी दिएको छ । उक्त अक्सिजन प्लान्ट नियमित सञ्चालनमा नरहेको र लेखापरीक्षणको क्रममा पनि सञ्चालन हुन सकेको देखिएन । अक्सिजन प्लान्ट सञ्चालन हुन सक्ने अवस्थामा नरहेकोले सोको लागि भुक्तानी भएको रू.१ करोडको सम्बन्धमा छानविन गरी खरिद प्रक्रियामा संलग्न पदाधिकारीलाई जिम्मेवार बनाउनुपर्दछ ।

३५ किलोवाट को कम्प्रेशर मेशिन सहितको अक्सिजन प्लान्ट जडान गर्नुपर्नेमा १५ किलोवाट क्षमताको जडान गरेको ।

२३. **स्वास्थ्य बीमा** - अस्पतालमा उपचार लिन आउने स्वास्थ्य बीमा गराएका व्यक्तिहरूलाई सो बीमा अन्तर्गतको सुविधा दिए बापत मेची अञ्चल अस्पतालले २०७४।७५ देखि बीमा बोर्डमा दावी गरेकोमा लेखापरीक्षणको क्रममा दावी रकमको विवरण माग गरिएकोमा प्राप्त भएन । स्वास्थ्य बीमा बोर्डबाट सोधभर्ना प्राप्त भएको आयलाई अस्पतालले विविध आय शीर्षकमा समावेश गरेको छ । २०७८।७९ सम्म रू.१३ करोड ८९ लाख ९० हजार रकम बीमा बोर्डसँग माग दावी गरेकोमा रू.१२ करोड १६ लाख ५३ हजार सोधभर्ना भई रू.१ करोड ७३ लाख ३६ हजार सोधभर्ना पाउन बाँकी रहेको उल्लेख गरेको छ । बीमा बोर्डबाट प्राप्त हुनुपर्ने र प्राप्त भएको सोधभर्नाको हिसाब दुरुस्त गरी लेखापरीक्षणमा समेत पेश गर्ने व्यवस्था गर्नुपर्दछ।

२४. **अस्पताल फार्मेसी** - मेची अस्पतालले यो वर्ष रू.७ करोड ९ लाख ७३ हजार मूल्यको औषधि तथा औषधिजन्य सामग्री खरिद भएकोमा रू.३ लाख ५६ हजार फिर्ता गरी रू.७ करोड ६ लाख १७ हजारको भुक्तानी माग भई आएकोमा रू.१ करोड ९१ लाख ६५ हजार आगामी वर्षको लागि दायित्व सारेको छ । कुल औषधि खरिदमध्ये बोलपत्रबाट रू.६ करोड २० लाख ९८ हजार र सोझै वा वैकल्पिक आपूर्तिकर्ताबाट रू.८५ लाख १९ हजारको खरिद भएको देखिन्छ । प्रतिस्पर्धात्मक माध्यमबाट खरिद गर्दा कम मूल्यमा सामान प्राप्त भई सेवाग्रहीलाई थप सहुलियत दिन सकिने र फर्मेसीको नाफा पनि वृद्धि हुन सक्नेमा पटक पटक गरी सोझै खरिद गरेको उचित देखिएन । प्रतिस्पर्धा हुने गरी खरिद व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ ।

२५. **सम्झौताको सर्त र भुक्तानी** - मेची अञ्चल अस्पताल विकास समिति र एक हेल्थ केयर प्रा.लि.बीच सम्पन्न हेमोडायलायसिस सञ्चालन र शुल्क भुक्तानी सम्बन्धी सम्झौतामा उक्त प्रा.लि.ले अस्पतालको मेशिन, उपकरण, स्थानसमेत उपयोग गरेबापत प्रति डायलायसिस सेसन रू.२००/- तथा सेवा सञ्चालन गर्न प्रयोग हुने विजुली तथा पानीको शुल्क बुझाउनुपर्ने उल्लेख छ । उक्त प्रा.लि.ले सेवा सञ्चालन गरी उपलब्ध गराएको बिरामी संख्या र सोबापतको रकम अस्पतालले विपन्न नागरिक औषधि उपचार कोषमा पेश गरेर भुक्तानी लिने र रकम कट्टा गरी संस्थालाई भुक्तानी दिने व्यवस्था छ। यो वर्ष अस्पतालले उक्त हेल्थ केयरलाई गत आर्थिक वर्षको रू.३३ लाख ८७ हजारसमेत रू.९१ लाख ७२ हजार भुक्तानी गरेको छ । सम्झौताको सर्त अनुसारको सबै सेवा प्राप्त नगरी भुक्तानी दिएकोले वास्तविक बिरामी संख्या र उपचार साइकिल यकिन गरेर मात्र रकम भुक्तानीको व्यवस्था हुनुपर्दछ ।

२६. **राशन** - मेची अस्पतालले २६ हजार बिरामीलाई राशन व्यवस्था गर्न रू.३३ लाख ५८ हजारको लागत अनुमान तयार गरी एक आपूर्तिकर्तासँग रू.३३ लाख १७ हजारको सम्झौता गरेको छ । राशनको लागि रू.४४ लाख ५९ हजार बजेट थप प्राप्त भएकोले सोही आपूर्तिकर्तालाई सम्झौताको दरअनुसार रू.७७ लाख ७६ हजार भुक्तानी गरेको छ । अस्पतालले उपलब्ध गराएको विवरण अनुसार यो वर्ष भर्ना भएका ७ हजार २४ जना बिरामीलाई २२ हजार ५७७ फुल डाइटको प्रतिव्यक्ति रू.१२७.५९ का दरले रू.२८ लाख ८१ हजार भुक्तानी गर्नुपर्नेमा ६० हजार ९४५ डाइटको रू.७७ लाख ७६ हजार भुक्तानी गरेकोले रू.४८ लाख ९५ हजार बढी भुक्तानी भएको छ। बिरामीको डाइट सिटमा फुल डाइट तथा हाफ डाइटको संख्या खुलाउनुपर्नेमा सो नखुलाई सबैलाई फुल डाइटको हिसाबले भुक्तानी गरेको सम्बन्धमा सम्बन्धित पदाधिकारीलाई जिम्मेवार बनाई छानबिन गरी बढी भुक्तानी भएको रकम असुल गर्नुपर्दछ ।

२७. **समितिको निर्णय** - मेची अस्पताल विकास समितिले मातहतका कर्मचारीलाई थप सेवा सुविधा उपलब्ध गराउने निर्णय गरे अनुसार यो वर्ष समितितर्फको भत्ता शीर्षकमा मात्र रू.१ करोड २६ लाख ९० हजार खर्च गरेको छ । समितिले आन्तरिक आयलाई मध्यनजर गरी दीर्घकालीन रुपमा व्ययभार नबढ्ने, अस्पतालको सुदृढीकरण गरी सेवाग्राहीलाई उपलब्ध गराउने सेवा सुविधामा बढोत्तरी हुने किसिमको निर्णय गर्नुपर्दछ । कर्मचारीलाई थप भत्ता प्रदान गर्ने पटक पटकको निर्णय अनुसार खर्च लेखेको कारण कोषमा न्यून बचत देखिएकोले यस्तो थप सुविधा सम्बन्धमा पुनरावलोकन हुनुपर्दछ ।

२८. **भुक्तानी बाँकी** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०७५ को नियम ४१(६) मा दायित्व सिर्जना भई भुक्तानी दिन बाँकी विवरणमा समावेश रकममध्ये भुक्तानी दिन बाँकी रहेमा चालु आर्थिक वर्षको सम्बन्धित बजेट रकमबाट भुक्तानी बाँकी दिन पुग्ने देखिएका प्रादेशिक मन्त्रालयगत बजेट सूचना प्रणालीमा प्रविष्ट गराई भुक्तानी दिन सकिने व्यवस्था छ । मेची अस्पतालले विकास समितितर्फ पारिश्रमिकबापत रू.२६ लाख ४८ हजार, कर्मचारी भत्ता रू.९६ लाख ३१ हजार, फार्मेसी औषधि खरिदको खरिदको रू.३ करोड ८१ लाख ४१ हजार र बीमा औषधिको रू.१ करोड १० लाख ८६ हजारसमेत रू.६ करोड १५ लाख ६७ हजार गत वर्षको दायित्व भुक्तानी गरेको छ । समितिको निर्णयको आधारमा मात्र गत वर्षको रकम भुक्तानी गरेको छ । नियमअनुसार भुक्तानी दिन बाँकीको विवरण प्रमाणित गराई भुक्तानी दिनुपर्दछ ।

२९. **आयुर्वेद अस्पताल फार्मेसी** - अस्पताल फार्मेसी सेवा निर्देशिका, २०७२ को दफा १२ तथा १९ अनुसार फार्मेसी सेवा सञ्चालनको लागि उपलवब्ध सिड मनी तथा सोको कारोबारको लेखापरीक्षण गराउनु पर्ने व्यवस्था छ । जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र, मोरङले २०७५/७६ देखि सो सेवा सञ्चालन गरेको र सोबाट प्राप्त आम्दानी तथा खर्च राष्ट्रिय वाणिज्य बैकमा खाता सञ्चालन गरी कारोबार गरेको देखियो । यो वर्षसम्म फार्मेसीले रू.३४ लाख ४२ हजारको औषधि खरिद बिक्री कारोबार गरेको र उक्त कारोबारको बचत रू.६ लाख ४८ हजार मौज्दात रहेकोमा सोको अभिलेख केन्द्रको हिसाबमा समावेश गरी लेखापरीक्षण गराएको छैन । वित्तीय विवरण तयार गरी लेखापरीक्षण गराउनुपर्दछ ।

प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला , मोरङ

३०. **जिम्मेवारी कार्यान्वयन** - प्रदेश स्वास्थ्य मन्त्रालय मातहतको प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशालाको काम, कर्तव्य अन्तर्गत प्रदेशस्तरमा प्रयोगशाला सम्बन्धी आवश्यक नीति तथा मापदण्ड निर्धारण गर्ने, विभिन्न संक्रमण रोग तथा नसर्ने रोगहरूको सम्बन्धमा गुणस्तर मापदण्ड निर्धारण गर्ने, प्रेषण प्रयोगशाला सम्बन्धी कार्य गर्ने, अनुसन्धात्मक कार्यहरू गर्ने तथा सोको नतिजा सञ्चार गर्ने, खाद्य सामग्री तथा पानीको गुणस्तर सर्भिलेन्स गर्ने, एन्टिमाईक्रोबियल रेजिस्टेन्स सम्बन्धी सर्भिलेन्स गर्ने, प्रयोगशालाकर्मीहरूको लागि टी.ओ.टी. तालिम सञ्चालन गर्ने, प्रयोगशालाहरूलाई विश्व स्वास्थ्य संगठन तथा आइ.एस.ओ. मान्यता दिलाउन आवश्यक सहजीकरण गर्ने लगायतका जिम्मेवारी तोकिएका छन् । कार्यालयले हालसम्म प्रयोगशाला सम्बन्धी आवश्यक नीति तथा मापदण्ड निर्धारण गरी जारी नगरेको, खाद्य सामग्री तथा पानीको गुणस्तर सर्भिलेन्स, एन्टिमाईक्रोबियल रेजिस्टेन्स सर्भिलेन्स लगायतका काम कारबाही नगरेको र प्रयोगशालाबाट अनुसन्धात्मक कार्य तथा प्रयोगशालाहरूलाई विश्व स्वास्थ्य संगठन तथा आइ.एस.ओ. मान्यता दिलाउन आवश्यक सहजीकरण गर्ने लगायतका कामहरू सम्पादन गरेको देखिएन । प्रयोगशालाले आफ्नो कार्य विवरणअनुसारको कार्यासम्पादन गर्नको लागि कार्ययोजना बनाई कार्यन्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

३१. **प्रयोगशालाहरूको दर्ता तथा नवीकरण** - जनस्वास्थ्य सेवा नियमावली, २०७७ को नियम १२ र १३ मा प्रदेशभित्र सञ्चालनमा रहने तथा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरूले अनुसूची ९ मा उल्लिखित प्रदेश सरकारले तोकेको निकायबाट इजाजत पत्र तथा नवीकरण गर्नुपर्न व्यवस्था गरेको छ । प्रदेश मन्त्रीस्तरीय निर्णय अनुसार प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशालालाई "सी" वर्गको प्रयोगशालाहरूको इजाजत, नवीकरण, अनुगमन तथा निरीक्षण कार्यको जिम्मेवारी तोकिएकोमा २०७८।७९ सम्म २८ वटा "सी" वर्गको प्रयोगशालाहरू दर्ता भएको विवरण कार्यालयबाट प्राप्त भएको छ । २८ वटा प्रयोगशालाहरूमध्ये १० वटाको दर्ता म्याद सकिएता पनि नवीकरण हुन बाँकी रहेको देखियो । प्रदेशभित्र सञ्चालित आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्रका प्रयोगशालाहरूको लगत तयार गरी प्रयोगशालाहरूको अनुगमन गरी दर्ता तथा नवीकरण गराउनु पर्दछ ।

प्रदेश स्वास्थ्य आपूर्ति व्यवस्थापन केन्द्र, मोरङ

३२. **विवरण अद्यावधिक** - औषधिजन्य मालसामान खरिद तथा आपूर्ति व्यवस्थापन सहजीकरण पुस्तिका, २०७४ अनुसार औषधिजन्य मालसामानको खरिद गर्दा विश्व स्वास्थ्य संगठनको गुड म्यानुफ्याक्चरिङ

प्राक्टिस अनुसरण गरी उत्पादन भएको प्रमाणित उत्पादक तथा उत्पादन हुनुपर्ने उल्लेख छ । उपलब्धताको सुनिश्चितताका लागि खरिद गर्ने कार्यालयले प्रत्येक वर्ष डब्लु.एज.ओ. प्रिक्वालिफाइड वा विभिन्न निकाय तथा विदेशी सरकारको सार्वजनिक निकायले निर्धारण गरेको उत्पादन, उत्पादक तथा मूल्यसहितको जानकारी मूलक अद्यावधिक कागजात तयारी अवस्थामा राख्नुपर्ने व्यवस्था छ । कार्यालयले उपरोक्तानुसारको योग्यता प्राप्त उत्पादन तथा उत्पादक कम्पनीको जानकारीमूलक सूची तयार गरी प्रत्येक वर्ष अद्यावधिक गरेको देखिएन । उपलब्धताको सुनिश्चितताको लागि आफ्नै मुलुककोसमेत विश्व स्वास्थ्य संगठनको गुड म्यानुफ्याक्चरिङ प्राक्टिस प्राप्त उत्पादन, उत्पादक तथा मूल्यसहितको जानकारीमूलक विवरण अद्यावधिक गराई राख्नुपर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति -** मन्त्रालय र मातहतसमेत २९ निकायमा यो वर्ष रू.६ करोड ९५ लाख २ हजार बेरुजु देखिएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएपछि रू.२१ लाख ४४ हजार फर्स्यौट गरेकोले रू.६ करोड ७३ लाख ५८ हजार बाँकी रहेको छ । सोमध्ये रू.३३ लाख ५० हजार पेस्की बाँकी रहेको छ । यसैगरी अन्य संस्था तथा समितितर्फ १४ निकायमा यो वर्ष रू.१२ करोड ८७ लाख ७ हजार बेरुजु देखएकोमा प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपलब्ध गराएपछि रू.३३ लाख ५५ हजार फर्स्यौट गरेकोले रू.१२ करोड ५३ लाख ५२ हजार बाँकी रहेको छ । यो सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची-९ र १० मा रहेको छ ।

प्रदेश लोकसेवा आयोग

नेपालको संविधानको धारा २४४ बमोजिम २०७६।१०।९ मा प्रदेश लोक सेवा आयोगको स्थापना भएको छ । प्रदेश लोकसेवा आयोग ऐन, २०७६ अनुसार प्रदेश निजामती सेवा, प्रदेश प्रहरी सेवा, प्रदेश अन्य सरकारी सेवा, प्रदेश सङ्गठित संस्थाको सेवा र स्थानीय सरकारी सेवाको पदपूर्तिको लागि उम्मेदवारको छनोटलाई स्वच्छ, निष्पक्ष र विश्वसनीय बनाउन लोकसेवा आयोगले संघीय कानुनबमोजिम अपनाएको सिद्धान्त, कार्यविधि र मापदण्डको प्रतिकूल नहुने गरी प्रदेश लोकसेवा आयोगले काम गर्नुपर्ने व्यवस्था छ ।

यो वर्ष आयोगको विनियोजन रू.६ करोड ३२ लाख ८५ हजार, राजस्व रू.५ करोड ३६ लाख ३९ हजार र धरौटी रू.९ लाख ३४ हजारसमेत रू.११ करोड ७८ लाख ५८ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ। सो कारोबारको लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **सेवा प्रवाह -** आयोगको वार्षिक प्रतिवेदन, २०७९ बमोजिम यो वर्ष आयोगले ४३ पटक बैठक बसी नीति तथा कानुन सम्बन्धी २१, परीक्षा, अन्तर्वार्ता तथा नतिजासम्बन्धी ४५, पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी २, शैक्षिक योग्यता सम्बन्धी ९, संगठित संस्था तथा प्रदेश प्रहरी सम्बन्धी १, कर्मचारी सेवा, सर्त सम्बन्धी २० र विविध ३० समेत १२८ वटा निर्णय गरेको देखिन्छ । यो वर्ष आयोगको प्रतिक चिन्ह, अप्टिकल मार्क रिकग्निसन मेशिनबाट परीक्षण, स्थानीय तहका कर्मचारीको तहवृद्धि तथा स्तरवृद्धि गरेको सम्बन्धमा कोशी प्रदेशसरकारका मुख्य न्यायाधिवक्ताको राय माग गर्ने, कानुन विपरीत भएको पदपूर्ति तथा स्तरवृद्धि बदर जस्ता विभिन्न निर्णय गरेको देखिन्छ ।

२. **प्रदेश दरबन्दी र पदपूर्ति** - कोशी प्रदेशमा प्रदेश तथा स्थानीय तहका सरकारी कर्मचारीको दरबन्दी ४ हजार ४४१ रहेको छ । सो दरबन्दीमध्ये रिक्त रहेको पदको अद्यावधिक विवरण तयार भएको छैन । प्रदेश लोक सेवा आयोगको वार्षिक प्रतिवेदमा समायोजन ऐन अनुसार प्रदेश तथा समायोजित पदमध्ये करिब ६० प्रतिशत दरबन्दी रिक्त रहेको उल्लेख छ । पदपूर्ति तथा रिक्त पदको विवरण अद्यावधिक गरी मागको आधारमा आयोगबाट छनोट गरी रिक्त दरबन्दी पूर्ति गर्नुपर्दछ ।

३. **आयोगको दरबन्दी र पदपूर्ति** - आयोगले स्वीकृत दरबन्दी भित्रका रिक्त पदहरूको पूर्ति समयमै गर्नुपर्दछ। आयोगमा ३३ दरबन्दी स्वीकृत रहेकोमा २४ दरबन्दीमात्र पदपूर्ति भई अधिकृतस्तर ६, सहायक १, हल्का सवारी चालक १ र कार्यालय सहयोगी १ समेत ९ पद रिक्त रहेका छन । रिक्त रहेका पदहरू लामो समयसम्म पदपूर्ति नहुँदा सेवा प्रवाहमासमेत असर पर्ने तर्फ ध्यान जानुपर्ने देखिन्छ ।

४. **समायोजन ग्रेड -** कर्मचारी समायोजन ऐन, २०७५ को दफा ४ मा सरकारी सेवामा श्रेणीगतरूपमा कार्यरत कर्मचारीलाई प्रदेश वा स्थानीय तहमा समायोजन गर्दा तह मिलान तथा ग्रेड कायम हुने सम्बन्धी व्यवस्था छ । पाँच वर्ष वा सोभन्दा बढी सेवा अवधि भएका राजपत्र अनंकित द्वितीय, राजपत्र अनंकित प्रथम, राजपत्रांङ्कित तृतीय र राजपत्राङ्कित द्वितीय श्रेणीका सरकारी सेवाका श्रेणीगत कर्मचारीहरू प्रदेश तथा स्थानीय तहको माथिल्लो तहमा समायोजन गर्दा ग्रेडको व्यवस्था रहेको छैन। आयोगले यो वर्ष ग्रेड नपाउने तहमा समायोजन भएका १० कर्मचारीहरूलाई ग्रेड थप गरी रू.५ लाख ५४ हजार खर्च लेखेको रकम असुल गर्नुपर्दछ ।

५. **आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ३३ मा प्रदेश तहका सबै सरकारी कार्यालयले आफ्नो र अन्तर्गतका कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नु पर्ने साथै लेखा उत्तरदायी अधिकृतले आफै वा आफू मातहतको वरिष्ठ अधिकृत मार्फत कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा नियमित रुपमा निरीक्षण तथा सुपरीवेक्षण गर्नु गराउनु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । आयोगले आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी कार्यान्वयन गरेको देखिएन । ऐनको प्रावधान पालना गर्नुपर्दछ ।

६. **निरीक्षण -** संविधान, ऐन तथा प्रचलित कानुन बमोजिम प्रदेश सरकारका विभिन्न निकाय, प्रदेश संगठित संस्थाको नियुक्ति, बढुवा र विभागीय कारबाही सम्बन्धी कार्यहरू प्रचलित कानुन अनुकूल हुने गरी परिपालना गराउन आयोगले निरीक्षण गर्नुपर्ने कानुनी व्यवस्था रहेको छ । आयोगले यो आर्थिक वर्षमा इलाम नगरपालिका र धरान उपमहानगरपालिकाको स्थलगत अनुगमन निरीक्षण गरेको देखिन्छ । कानुनी व्यवस्थाको प्रभावकारी रुपमा पालना हुनुपर्दछ ।

- **बेरुजुको स्थिति** - कार्यालयको लेखापरीक्षणबाट यो वर्ष रू.५ लाख ५४ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ। यो सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची-९ मा समावेश छ ।

मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय

प्रदेश सरकार पक्ष वा विपक्ष भएको वा प्रदेश सरकारको हक हित वा सरोकार रहेको संविधान वा कानुनको व्याख्यासम्बन्धी कुनै जटिल संवैधानिक वा कानुनी प्रश्न समावेश भएको वा प्रदेशको सन्दर्भमा सार्वजनिक महत्व वा सार्वजनिक सरोकारको मुद्दामा प्रदेश सरकारकोतर्फबाट अदालतमा उपस्थित भई बहस पैरवी गर्ने, गराउने उद्देश्यले यो कार्यालयको स्थापना भएको हो ।

यो वर्ष कार्यालयको रू.१ करोड १० लाख ५२ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । सो कारोबारको लेखापरीक्षणबाट देखिएका मुख्य व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **बहस, पैरवी र कानुनी राय** - मुख्य न्यायाधिवक्ताको काम, कर्तव्य, अधिकार र सेवाका अन्य सर्त सम्बन्धी ऐन, २०७५ को दफा ४(१) (क) वमोजिम प्रदेश सरकार वादी वा प्रतिवादी भएको मुद्दामा प्रदेश सरकारको तर्फबाट उपस्थित भई बहस वा पैरवी गर्ने गराउने र दफा ८ (१) मा प्रदेश सरकार मातहतका कार्यालयले कुनै संवैधानिक वा कानुनी प्रश्नमा मुख्य न्यायाधिवक्तासँग राय माग गर्ने व्यवस्था छ । कार्यालयको अभिलेख अनुसार गत वर्षबाट जिम्मेवारी सरेको ५८ र यो वर्ष दर्ता भएको ६७ मुद्दासमेत कायम भएको १२५ मुद्दामध्ये प्रदेश सरकारलाई विपक्ष बनाइ दायर भएकोमा कार्यालयको तर्फबाट बहस पैरवी भएको ५२ मुद्दाको फैसला भएको र २९ मुद्दामा कार्यालय सफल भएको देखिन्छ । बाँकी ७३ मुद्दा चालु अवस्थामा रहेका छन् । न्यायिक सम्पादनको कार्य छिटो छरितो बनाई प्रभावकारी परिणाम प्राप्त गर्न कार्यालयको पहल निरन्तर हुनुपर्दछ ।

२. **कारागारको अनुगमन** - मुख्य न्यायाधिवक्ताको काम, कर्तव्य, अधिकार र सेवाका अन्य सर्त सम्बन्धी ऐन, २०७५ को दफा ४ (ङ) मा मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयबाट कारागार व्यवस्थापनको अनुगमन गर्ने व्यवस्था छ । कैदी बन्दीहरूउपर मानवोचित व्यवहार भए नभएको, आफन्त र कानुन व्यवसायीसँग भेटघाट भए नभएको जानकारी लिने र कार्यालयको भौतिक अवस्था अनुगमन गरी त्यसबाट देखिएका समस्या समाधानको लागि सम्बन्धित निकायमा पहल गर्ने उद्देश्यले अनुगमन गरिएकोमा कारागार कार्यालय झापामा क्षमता भन्दा बढी कैदीबन्दी रहेको देखिएको हुँदा तत्काल कारागारको स्तरोन्नति गर्नु पर्ने, कारागार सुरक्षाकर्मीको कमी देखिएकोले सुरक्षाकर्मी थप गर्नु पर्ने दरबन्दी अनुसारको स्वास्थ्यकर्मीको पदपूर्ति हुनु पर्ने विषयमा सम्बन्धित निकायमा जानकारी गराई सोको लागि पहल गर्नु पर्ने जस्ता व्यहोरा अनुगमन प्रतिवेदनमा उल्लेख गरेकोमा सो सम्बन्धमा भएको पहल तथा उपलब्धिको मुल्यांकन गरेको देखिएन । सुझाव कार्यान्वयनको समेत अनुगमन मूल्याङ्कन हुनुपर्दछ ।

३. **आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली** - प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ३३ मा प्रदेश तहका सबै सरकारी निकायहरूले आफ्नो र अन्तर्गतका कार्यालयहरूको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नुपर्ने र आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सम्बन्धी ढाँचा र कार्यविधि प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयले तोकेबमोजिम हुने व्यवस्था छ । कार्यालयले नियमावली लागू भएको ४ वर्ष व्यतीत भैसक्दा पनि आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गरेको छैन । आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नुपर्दछ ।

- **बेरुजु स्थिति** - कार्यालयको लेखापरीक्षणबाट यो वर्ष रू.६७ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ । यो सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची-९ मा समावेश छ ।

प्रदेश योजना आयोग

प्रदेश योजना आयोग (गठन तथा कार्य सञ्चालन) आदेश, २०७५ बमोजिम प्रदेशको नीति तथा योजना तर्जुमा, आर्थिक विकास सामाजिक विकास भौतिक पूर्वाधार, जलश्रोत तथा ऊर्जा अन्य प्राकृतिक श्रोत, मानव श्रोत, सुशासन व्यवस्थापन, मन्त्रालय तथा निकायसँग समन्वय, प्रदेश स्तरमा नयाँ विकास योजनाको लेखाजोखा, पूर्व मूल्याङ्कन तथा परीक्षण गरी प्रदेश सरकारलाई परामर्श दिने, लाभ लागत लगायतका विविध विश्लेषणको आधारमा आयोजना बैंक व्यवस्थापन प्रणाली निर्माण गर्ने, अन्तर्राष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय मापदण्ड अनुकूल प्रदेश तथ्याङ्क प्रणालीको विकास र सम्प्रेषण गर्ने गराउनेसमेत कार्यहरू आयोगको कार्य क्षेत्रमा रहेको छ ।

यो वर्ष आयोगको विनियोजन रू.२ करोड १३ लाख ७९ हजार, राजस्व रू.५५ हजारसमेत रू.२ करोड १४ लाख ३४ हजारको लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ । सो कारोबारको लेखापरीक्षणबाट देखिएका मुख्य व्यहोरा निम्नानुसार छन्:

१. **प्रदेश विकास परिषद** - प्रदेश योजना आयोग (गठन तथा कार्य सञ्चालन) आदेश, २०७५ मा आयोगले तर्जुमा गरेको दीर्घकालीन तथा आवधिक विकास योजनामा मार्गदर्शन दिनको लागि प्रदेश विकास परिषद् रहने व्यवस्था छ । प्रदेशमा प्रतिनिधित्व गर्ने संसदीय दलका नेता, प्रदेश सभा समितिका सभापति, आयोगका उपाध्यक्ष तथा सदस्यहरू, प्रमुख सचिवलगायत स्थानीयका प्रमुखहरू प्रदेश सरकारबाट मनोनित सदस्यसमेत रहने गरी व्यवस्था भएको र प्रदेश परिषद् बैठकमा आयोगले तयार गरेको प्रदेश नीति तथा योजना छलफल भएपछि परिषद्को निर्देशन अनुसार प्रदेश सरकारको स्वीकृतिको लागि पेश गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको भएता पनि यो आर्थिक वर्षसम्म प्रदेश विकास परिषद् बैठक सञ्चालन नभएको जानकारी प्राप्त भएको छ ।

२. **वार्षिक विकास कार्यक्रम** - प्रदेश योजना आयोगले आवधिक योजना कार्यान्वयनको लागि प्रत्येक वर्ष वार्षिक विकास कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने र सोको कार्यान्वयनको अनुगमन समेत गर्नुपर्ने प्रावधान छ । आयोगले आर्थिक वर्ष २०७८।७९ मा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने वार्षिक विकास कार्यक्रम नै तर्जुमा गरेको देखिएन । आवधिक योजनाको उद्देश्य र लक्ष्य प्राप्त गर्न प्रत्येक वर्ष वार्षिक विकास कार्यक्रम तर्जुमा गर्नुपर्दछ ।

३. **प्रदेश आवधिक योजनाको समीक्षा** - प्रथम आवधिक योजना (२०७६।७७-२०८०।८१) तर्जुमा गरी लागू भएको छ । उक्त योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि प्रत्येक वर्ष हाँसिल गर्नुपर्ने नतिजा सूचकहरूसमेत उल्लेख गरेको छ । सो बमोजिम २०७८।७९ सम्ममा वहु-आयामिक गरिबी सूचकाङ्क १७.४ प्रतिशतमा झार्ने, आर्थिक वृद्धिदर ९.५ प्रतिशत पुग्ने, मानव विकास सूचाकाङ्क ०.५४२ पुऱ्याउने, कुल साक्षरता दर ८८ प्रतिशत पुग्ने, मुद्रास्फिति ५.७ मा सीमित रहने, प्रतिव्यक्ति आय अमेरिकी डलर १ हजार २०८ पुऱ्याउने लगायतको लक्ष्य राखेकोमा प्रगतिको समीक्षा गरेको छैन । प्रत्येक वर्षको लागि तोकिएका सूचक बमोजिम नतिजा हाँसिल गर्न नसकेमा प्रथम आवधिक योजनाले परिकल्पना गरेका सोच, लक्ष्य र उद्धेश्यहरू प्राप्त गर्न नसकिने हुँदा नतिजाको समीक्षा गरी कार्य योजनाबमोजिम तोकिएको समय भित्रै क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ ।

४. **आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली -** प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ३३ मा प्रदेश तहका सबै सरकारी कार्यालयले आफ्नो र अन्तर्गतका कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नु पर्ने साथै लेखा उत्तरदायी अधिकृतले आफै वा आफू मातहतको वरिष्ठ अधिकृत मार्फत कार्यालयको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा नियमित रुपमा निरीक्षण तथा सुपरीवेक्षण गर्नु गराउनु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । आयोगले आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्नेमा गरेको देखिएन । ऐनको प्रावधान पालना गर्नुपर्दछ ।

५. **समायोजन ग्रेड -** कर्मचारी समायोजन ऐन, २०७५ को दफा ४ मा सरकारी सेवामा श्रेणीगतरूपमा कार्यरत कर्मचारीलाई प्रदेश वा स्थानीय तहमा समायोजन गर्दा तह मिलान तथा ग्रेड कायम हुने व्यवस्था छ । पाँच वर्ष वा सोभन्दा बढी सेवा अवधि भएका राजपत्र अनंकित द्वितीय, राजपत्र अनंकित प्रथम, राजपत्रांङ्कित तृतीय र राजपत्राङ्कित द्वितीय श्रेणीका सरकारी सेवाका श्रेणीगत कर्मचारीहरू प्रदेश तथा स्थानीय तहको माथिल्लो तहमा समायोजन गर्दा ग्रेडको व्यवस्था रहेको छैन। आयोगले यो वर्ष ग्रेड नपाउने तहमा समायोजन भएका ७ कर्मचारीहरूलाई ग्रेड थप गरी रू.५ लाख ४२ हजार खर्च लेखेको रकम असुल गर्नुपर्दछ।

- **बेरुजुको स्थिति -** कार्यालयको लेखापरीक्षणबाट यो वर्ष रू.५ लाख ४२ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ। यो सम्बन्धी विस्तृत विवरण अनुसूची-९ मा समावेश छ ।

परिच्छेद - ४

प्रतिवेदन कार्यान्वयन स्थिति

प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ को दफा ३८ बमोजिम महालेखापरीक्षकको कार्यालयबाट लेखापरीक्षण भई प्रारम्भिक प्रतिवेदनमा औल्याइएका बेरुजुका सम्बन्धमा सो बेरुजुको सूचना प्राप्त भएको ३५ दिनभित्र सम्बन्धित कार्यालयले तोकिएबमोजिम फर्स्यौंट तथा सम्परीक्षण गरी महालेखापरीक्षकको कार्यालयलाई जानकारी गराउनु पर्ने व्यवस्थाअनुसार बेरुजुको कारबाहीको विवरण प्राप्त भएको छ ।

१. **प्रतिवेदन कार्यान्वयन -** लेखापरीक्षण ऐन, २०७५ को दफा १९ (५) मा महालेखापरीक्षकले प्रदेश प्रमुख समक्ष पेश गरेको प्रतिवेदन मुख्यमन्त्रीमार्फत प्रदेश सभा समक्ष पेश गर्ने व्यवस्था छ । महालेखापरीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन, २०७५, २०७७ र २०७८ विगतका वर्षहरूमा प्रदेश सभामा पेश भएको र २०७९ को प्रतिवेदन २०७९।४।२२ मा प्रदेश सभामा पेश भएको देखिन्छ । प्रदेश सभाको पहिलो कार्यकालमा ४ वटा प्रतिवेदन पेश भए तापनि प्रदेश सभाको सार्वजनिक लेखा समितिमा दफावार छलफल भएको देखिएन । महालेखापरीक्षकको वार्षिक प्रतिवेदन उपर समयमा नै छलफल गर्नुपर्दछ ।

२. **बेरुजु फर्स्यौंट -** यो वर्ष प्रदेशको सरकारी कारोबारतर्फ १८७ कार्यालयको लेखापरीक्षण भएकोमा १५१ कार्यालयको सैद्धान्तिक दफा १ हजार ४०० र लगती दफा १ हजार ७०३ बाट रू.१ अर्ब ५१ करोड ७७ लाख ४१ हजार बेरुजु देखिएकोमा १० कार्यालयको प्रमाण तथा प्रतिक्रिया पेश भई सैद्धान्तिक दफा २ र लगती दफा ५२ को रू.१ करोड ७८ लाख ८२ हजार फर्स्यौंट भएको छ । समिति तथा अन्य संस्थातर्फ लेखापरीक्षण भएका १७ निकायको सैद्धान्तिक दफा २८९ र लगती दफा ३३२ बाट रू.१४ करोड ९८ लाख ८ हजार बेरुजु देखिएकोमा ३ निकायको लगती दफा ६ को रू.३३ लाख ५५ हजार बेरुजु प्रतिक्रियाबाट फर्स्यौंट भई यो वर्षको रू.१ अर्ब ६४ करोड ६३ लाख १२ हजार बाँकी रहेको छ । कानुनबमोजिम बेरुजु असुल फर्स्यौंट गर्नुपर्दछ ।

३. **सम्परीक्षण -** गत वर्ष प्रदेशको सरकारी कारोबार तर्फको रू.३ अर्ब ८० करोड ३३ लाख १६ हजार बेरुजु रहेकोमा रू.४८ करोड ६२ लाख ३४ हजार सम्परीक्षण भई रू.३ अर्ब ३१ करोड ७० लाख ८२ हजार बेरुजु बाँकी रहेको छ ।

४. **बेरुजु न्यूनीकरण** - प्रदेश सरकारको आर्थिक कारोबारमा महालेखापरीक्षकबाट औंल्याइएको त्रुटिलाई सुधार गरी आर्थिक अनुशासनको स्थिति मजबुत बनाउनु पर्दछ । प्रदेश कार्यालयहरूको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली स्थापना, प्रभावकारी आन्तरिक लेखापरीक्षण, खरिद लगायतका कानुनको पालना, अनुगमन तथा नियमन र कर्मचारीतन्त्रमा जिम्मेवारी वहनको स्थितिमा बढोत्तरी गरी बेरुजु न्यूनीकरणमा ध्यान दिनुपर्दछ ।

परिच्छेद-५

सुधारका क्षेत्रहरू

उपलब्ध स्रोत साधनको अधिकतम परिचालनद्वारा तीव्र आर्थिक वृद्धि हासिल गर्दै दिगो आर्थिक विकास गर्न प्रदेशले आवश्यक नीति तथा कानुन तर्जुमा गरी सो अनुसार संगठनात्मक संरचना व्यवस्थापन, पूर्वाधार विकास, सामाजिक विकास, आर्थिक क्रियाकलापहरू सञ्चालन, स्रोत साधनको व्यवस्थापन तथा परिचालन लगायतका कार्यहरु गर्नुपर्दछ । प्रदेश सरकार गठन भई पाँच वर्षको अवधि पूरा गरेकोमा स्रोत साधन प्राप्ति, उपयोग तथा परिचालन र सोबाट प्राप्त प्रतिफलमा अध्ययन विश्लेषण गर्दा केही सकारात्मक सुधारहरु देखिएका छन् । सोलाई निरन्तरता दिँदै आर्थिक अनुशासन र वित्तीय सुशासन कायम गरी प्रदेश सरकारका कार्य सञ्चालन गर्न देहायका पक्षहरुमा सुधार गर्नुपर्ने देखिएको छः

- **नीति तथा कानुनी व्यवस्था**

१. **कानुन तर्जुमा र कार्यान्वयन -** प्रदेशले नेपालको संविधानको अनुसूचीमा उल्लेख भएका प्रदेशको एकल तथा साझा अधिकार सूची अनुसारका कानुनहरु तर्जुमा गरेको छ । सोका अतिरिक्त अझैपनि केही कानुनहरु तर्जुमा गर्न बाँकी रहेको देखिन्छ । आवश्यक कानुन तर्जुमा गरी कार्यसम्पादनलाई प्रभावकारी बनाउनुपर्दछ ।

२. **कानुनको कार्यान्वयन पालना -** विद्यमान प्रचलित कानुनहरूको पालनामार्फत् आर्थिक अनुशासन, वित्तीय जवाफदेहिता, पारदर्शिता कायम गर्ने गरी प्रदेशले कार्यसञ्चालन गर्नुपर्दछ । कानुन पालना नगर्ने कर्मचारी एवं पदाधिकारीहरूलाई जिम्मेवार बनाउनुपर्दछ ।

३. **सेवा र सुविधा -** कानुनमा व्यवस्था नगरी पदाधिकारी तथा कर्मचारीलाई सुविधा प्रदान गर्नुहुँदैन । प्रदेश सभाका पदाधिकारी तथा सदस्यको पारिश्रमिक सुविधासम्बन्धी ऐन अनुसार तोकिएका सेवा सुविधा मात्र प्रदान गर्ने विषयलाई कडाइका साथ पालना गर्नुपर्दछ ।

- **संगठन तथा मानव संशाधन व्यवस्थापन**

४. **मन्त्रालय हेरफेर** - प्रदेश मन्त्रालयहरुको संख्या पटक पटक थपघट हुँदा कार्य जिम्मेवारीमा समेत हेरफेर भएको छ । जसका कारण प्रशासनिक खर्च बढ्नुका साथै जनशक्ति एवं भौतिक पूर्वाधार व्यवस्थापनमा कठिनाई, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता कमजोर हुने लगायतका समस्या देखिएकोले यसमा सुधार हुनुपर्दछ।

५. **मानव संशाधन व्यवस्थापन -** प्रदेश तहमा दरबन्दीबमोजिम जनशक्तिको पदपूर्ति यथासमयमा हुन नसकेकोले विकास निर्माणलगायतका कार्यसम्पादन गर्न सम्बन्धित क्षेत्रका प्राविधिकको कमी उल्लेखनीय रहेको स्थिति छ । तसर्थ दरबन्दीअनुसार पदपूर्ति गरी सेवा प्रवाह तथा कार्यसम्पादनलाई प्रभावकारी बनाउनुपर्दछ ।

६. **संगठन संरचना –** संघीय तथा स्थानीय तहबाट सम्पादन हुने कार्यका लागि समेत प्रदेशले छुट्टै कार्यालय स्थापना गरेका कारण संगठन संरचनामा दोहोरोपना देखिएको छ । संघ, प्रदेश र स्थानीय

तहबीच काममा दोहोरोपना नहुने गरी संगठन संरचना निर्माण गर्नुपर्दछ । संगठन संरचना चुस्त र छरितो बनाई सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन ध्यान दिनुपर्दछ ।

७. **सेवा प्रवाह -** सेवा प्रवाहलाई मितव्ययी, प्रभावकारी र दक्षतापूर्वकतवरले सञ्चालन गर्न तथा टोकन प्रणाली, विद्युतीय व्यवस्थापन प्रणाली, एकद्वार सेवा तथा हेल्पडेस्क व्यवस्थापन लगायतका व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्दछ । सार्वजनिक तथा सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई, सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्वेक्षणका माध्यमबाट सार्वजनिक सेवाका सम्बन्धमा पृष्ठपोषण लिई सेवा प्रवाहमा सुधार गर्दै जानुपर्दछ ।

- **आयोजना तथा कार्यक्रम व्यवस्थापन**

८. **आयोजना व्यवस्थापन** - प्रदेशले निश्चित सूचक र मापदण्डको आधारमा आयोजनाको छनोट तथा प्राथमिकीकरण गर्नुपर्दछ । दिगो विकास लक्ष्य, आवधिक योजना, मध्यमकालीन खर्च तथा बजेटबीच तादाम्यता कायम गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्दछ । आयोजना बैङ्क तयार गरी सो भन्दा बाहिरका आयोजना बजेटमा समावेश नगर्ने व्यवस्था गर्नुपर्दछ ।

९. **अध्ययन प्रतिवेदन –** संगठनको जनशक्तिबाट नै तयार गर्न सकिने कार्यसमेत परामर्शदाताबाट गराउने प्रवृत्तिमा सुधार हुनुपर्दछ । सम्भाव्यता अध्ययन तथा विस्तृत आयोजना प्रतिवेदनको अभिलेख राखी कार्यान्वयन सुनिश्चित गरिनुपर्दछ ।

- **बजेट व्यवस्थापन**

१०. **बजेट तर्जुमा -** क्षेत्रगत प्राथमिकता, स्रोत साधनको उपलब्धता, पूर्वाधार विकासको अवस्था, सरोकारवाला तथा जनसहभागितालगायत पक्षमा ध्यान दिइ कार्यान्वयनयोग्य बजेट तर्जुमा गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

११. **बजेट अनुशासन -** बजेट तर्जुमा पूर्व नै कार्यक्रम निर्दिष्ट गरी सोहीअनुसार बजेट विनियोजन गर्नुपर्नेमा अनुमान गर्न सकिने प्रयोजनका लागि समेत अर्थ विविध वा अबण्डामा अधिक बजेट राख्ने र वर्षान्तमा रकमान्तर गर्ने परिपाटी विद्यमान छ । जसले गर्दा वित्तीय नियन्त्रण र आर्थिक अनुशासन कमजोर भएको र वर्षान्तमा भएको निर्माण कार्यको गुणस्तरमा समेत प्रश्न उठेको हुँदा यस्तो प्रवृत्तिमा सुधार हुनुपर्दछ ।

१२. **विनियोजन दक्षता -** बजेट अनुसार खर्च हुन नसकेका कारण मन्त्रालयहरुको विनियोजन दक्षता कमजोर देखिन्छ । बजेट कार्यान्वयन क्षमता विश्लेषण गरी बजेट विनियोजन गर्नुका साथै बजेट कार्यान्वयनमा ध्यान दिनुपर्दछ।

१३. **अनुदानको उपयोग -** प्रदेशले अनुदान प्रदान गर्दा उद्यमशीलता, क्षमता विकास, व्यावसायीकरण, आधुनिकीकरण, रोजगारी प्रवर्द्धन गर्ने जस्ता नीति लिइनु पर्दछ । उत्पादन र उत्पादकत्व अभिवृद्धिमा आधारित भई नतिजा आकलन पश्चात मात्र अनुदान दिने व्यवस्था गरिनुपर्दछ ।

१४. **चालु खर्चमा नियन्त्रण -** प्रदेश सरकारको चालु खर्च वर्सेनि बढ्दै गएको देखिन्छ । छरितो सङ्गठन संरचना तयार गर्नुका साथै फजुल खर्चमा नियन्त्रण गर्नुपर्दछ ।

१५. **आन्तरिक नियन्त्रण** - प्रदेश मन्त्रालय र अन्तर्गत निकायबाट सम्पादन गर्ने कार्य मितव्ययी, दक्षतापूर्वक र प्रभावकारी ढंगबाट सम्पादन गर्न, वित्तीय प्रतिवेदन प्रणालीलाई विश्वसनीय बनाउन तथा प्रचलित प्रदेश कानुनबमोजिम कार्य सम्पादन गर्न आ-आफ्नो कामको प्रकृति अनुसारको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली तयार गरी लागू गर्नुपर्दछ ।

- **खरिद व्यवस्थापन**

१६. **नर्म्स** - निर्माण कार्य एवं परामर्श सेवाको लागत अनुमान तयार गर्न प्रयोग हुने नर्म्सलाई प्रविधिमा भएको परिवर्तन अनुसार अद्यावधिक गर्नुपर्दछ । प्रदेश सरकारले तयार गरेको नर्म्सका आधारमा खर्च गर्नेतर्फ मन्त्रालयहरुको ध्यान जानुपर्दछ ।

१७. **खरिद सम्झौता कार्यान्वयन** - खरिद पूर्व गरिसक्नुपर्ने जग्गा प्राप्ति, वातावरणीय अध्ययन, अन्तर्निकाय समन्वयलगायतका कार्यहरू सम्पन्न भएपछि मात्र खरिद कार्य गर्नुपर्दछ। सम्झौता अनुसारको काम समयमै सम्पन्न गर्न कार्यतालिका बनाई कार्यान्वयन गर्ने, सार्वजनिक खरिद कानुनको पालना गर्ने, खरिद कार्यमा संलग्न पदाधिकारीले जिम्मेवारी र जवाफदेहिता पालना गर्नुपर्ने, खरिद कार्यको अनुगमनलाई प्रभावकारी बनाउने लगायतका कार्य गरी खरिद कार्यलाई व्यवस्थित गर्नुपर्दछ ।

१८. **प्रतिस्पर्धा** - सार्वजनिक खरिदमा प्रतिस्पर्धा सीमित हुने गरी कामलाई टुक्रा पारी सोझै खरिद गर्ने कार्यमा नियन्त्रण हुनुपर्दछ । खरिदलाई प्रतिस्पर्धायुक्त बनाउन विद्युतीय बोलपत्र सूचना प्रणालीलाई अवलम्वन गर्नुपर्दछ ।

१९. **निर्माण कार्य सम्पन्न** - निर्माण कार्य समयमा नहुँदा सेवाग्राही सेवाबाट वञ्चित हुने भएकोले समयमा कार्यसम्पन्न गर्ने, सहज वातावरण मिलाउने, सुपरिवेक्षण र अनुगमनलाई प्रभावकारी बनाउने, कार्यान्वयन चरणमा देखा परेका समस्या समयमै समाधान गरी कार्यसम्पन्न गराउने र समयमा कार्यसम्पन्न नगरेमा क्षतिपूर्ति लिने सम्बन्धी व्यवस्थाको कडाइका साथ कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।

२०. **उपभोक्ता समितिबाट कार्य** - सार्वजनिक खरिद नियमावलीमा उल्लिखित बढीको काम टुक्रापारी उपभोक्ता समितिलाई दिने, उपभोक्ता समितिहरुले निर्माण व्यवसायीबाट काम गराउने र बोलपत्रबाट खरिद गर्नुपर्ने सामानसमेत उपभोक्ता समितिबाट सोझै खरिद गरेको देखिँदा यस्ता परिपाटी उपर कडाईका साथ नियन्त्रण गरिनुपर्दछ । हेभी मेशिन उपयोग हुने जटिल प्रकृतिका काम उपभोक्ता समितिबाट गराउनु हुँदैन।

२१. **गुणस्तर परीक्षण** - सार्वजनिक निर्माण कार्यलाई दिगो र प्रतिफलमुखी बनाउन डिजाइन, स्पेसिफिकेशन र गुणस्तर आश्वस्तता योजनाअनुसार निर्माणमा प्रयोग हुने सामग्री र सम्पन्न निर्माण कार्यको गुणस्तर परीक्षण गर्ने व्यवस्थालाई अनिवार्य गर्नुपर्दछ ।

- **सार्वजनिक स्रोत र सम्पत्ति संरक्षण**

२२. **सम्पत्ति व्यवस्थापन** - संघबाट प्रदेश तथा स्थानीय तहमा प्राप्त जिन्सी सामान, सवारी साधन, भवन लगायत हस्तान्तरण भएका सम्पत्ति तथा विद्यमान सम्पत्तिको अभिलेख सार्वजनिक सम्पत्ति व्यवस्थापन प्रणालीमा अद्यावधिक गर्नुपर्दछ। त्यसैगरी ऐतिहासिक, धार्मिक, सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक महत्वका सम्पदा अतिक्रमण हुन नदिई संरक्षण गर्नुपर्दछ ।

- **राजस्व परिचालन**

२३. **आन्तरिक राजस्व -** अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ बमोजिम प्रदेश सरकारको अधिकार क्षेत्रमा पर्ने घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, मनोरञ्जन कर, विज्ञापन कर, पर्यटन शुल्क लगायतको अध्ययन गरी राजस्वको दायरामा बढोत्तरी गर्नुपर्दछ । कानुनमा व्यवस्था नगरी कर तथा शुल्कमा छुट दिने कार्य गर्नुहुँदैन ।

२४. **विभाज्य कोष** – अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार आफ्नो अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत पर्ने विषयमा राजस्व सङ्कलनलाई प्रभावकारी बनाइ आन्तरिक आय वृद्धि गरी संघीय अनुदान हस्तान्तरणको निर्भरता कम गर्दै जानुपर्ने देखिन्छ । संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकार अन्तर्गत सङ्कलन भएको राजस्व सम्बन्धित विभाज्य कोषमा जम्मा गरी बाँडफाँट गर्नुपर्दछ ।

- **भौतिक पूर्वाधार विकास**

२५. **पूर्वाधार विकास -** प्रदेश मातहतका सबै जिल्लामा सडक, सिँचाइ, खानेपानी, पर्यटन, दूरसञ्चार, विद्युत, विद्यालय, स्वास्थ्यलगायतका पूर्वाधारको विकास हुनेगरी स्रोत व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ । त्यसैगरी प्रदेश राजधानी रहने स्थानमा भवनसहितका पूर्वाधार संरचनाको विकास गर्नुपर्दछ ।

२६. जोखिम न्यूनीकरण - विपद् व्यवस्थापन अन्तर्गत जोखिमको आकलन, पूर्व तयारीको व्यवस्था, राहत तथा पुनर्स्थापना एवं पुनर्निर्माण र समन्यायीकरणको अवस्था निर्माण गर्न आवश्यक योजना र तयारीको कार्य गर्नुपर्दछ । सोका लागि आवश्यक पर्ने स्रोतसाधनको व्यवस्थापनमा ध्यान दिनुपर्दछ।

- **संघीयता कार्यान्वयन**

२७. **समन्वय** – विकास कार्यक्रम र आयोजनाको वर्गीकरण तथा बाँडफाँट सम्बन्धी मापदण्ड, २०७६ अनुसार संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहबीच आयोजना तथा कार्यक्रम विभाजन गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ। कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच दोहोरो पर्ने, खप्टिने र टुक्रिने समस्या देखिएकोले आवश्यक समन्वय गरी यस्ता समस्या निराकण गर्नुपर्दछ ।

२८. **प्रदेश समन्वय परिषद** – प्रदेश तथा स्थानीय तहले गर्ने काम कारबाहीमा नीतिगत सामञ्जस्यता, साझा अधिकार क्षेत्रको प्रयोग, प्राकृतिक स्रोतसाधनको बाँडफाँट सम्बन्धमा समन्वय गर्न प्रदेश समन्वय परिषदले प्रभावकारी भूमिका निभाउनुपर्दछ ।

- **वित्तीय प्रशासन तथा आर्थिक अनुशासन**

२९. **आन्तरिक लेखापरीक्षण** – आन्तरिक लेखापरीक्षणको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न अन्तिम लेखापरीक्षण र आन्तरिक लेखापरीक्षणबीच समन्वय बढाउनुपर्दछ ।आन्तरिक लेखापरीक्षणमा औल्याएका व्यहोराहरु अन्तिम लेखापरीक्षण हुनु अगावै सुधार गर्नेगरी निकायहरुले भूमिका खेल्नुपर्दछ ।

३०. **आचारसंहिता** – सार्वजनिक जवाफदेहिताको पदमा बहाल पदाधिकारीहरुका लागि प्रचलित कानुनमा उल्लेख भएका आचरणगत व्यवस्थाका अतिरिक्त आफ्नो कार्यालयको प्रकृतिअनुरुपको आचारसंहिता जारी गरी सोको कडाइका साथ परिपालना एवं अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ । सार्वजनिक पदाधिकारी वित्तीय, पारिवारिक तथा व्यवसायलगायतका स्वार्थ बाझिने क्रियाकलापमा संलग्न हुन नपाउने व्यवस्था गर्नुपर्दछ ।

३१. **जिम्मेवारी र जवाफदेहिता -** आर्थिक कार्यविधि ऐनअनुसार खर्च गर्ने, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता वहन गर्ने, बजेट तर्जुमा गर्ने, निकासा दिने, खर्च गर्ने, लेखा राख्ने, राजस्व दाखिला, आय-व्यय तथा पेस्की फर्स्यौटका प्रमाणहरू व्यक्तिको जिम्मा रहने, प्रतिवेदन गर्ने पदाधिकारीको जिम्मेवारी र जवाफदेहिता स्पष्ट गरी सो कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्थाको पालना गर्नु गराउनुपर्दछ ।

३२. **प्रतिवेदन कार्यान्वयन -** संवैधानिक निकायले पेस गरेका प्रतिवेदनहरू संसदीय समितिमा छलफल गरी कारबाही टुङ्गो लगाउनुपर्दछ । प्रदेश सरकार मातहतका प्रशासनिक, प्राविधिक, आर्थिकलगायतका विभिन्न विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गरी प्राप्त भएका अध्ययन प्रतिवेदनहरू कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ । आर्थिक कारोबारको वार्षिक प्रतिवेदन, सार्वजनिक सम्पत्तिको वार्षिक प्रतिवेदनलगायतका प्रतिवेदनहरूमा उल्लेख भएका सुधार गर्नुपर्ने विषयको सम्बन्धमा तत्काल कारबाही सुरु गरी वित्तीय प्रतिवेदन प्रणाली सुदृढ गर्नुपर्दछ । आन्तरिक र अन्तिम लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा औंल्याएका व्यहोराहरूको सम्बन्धमा सयममा कारबाही टुङ्गो लगाई प्रतिवेदन कार्यान्वयन पक्ष प्रभावकारी बनाइ आर्थिक अनुशासन कायम गर्न गराउन ध्यान दिनुपर्ने देखिएको छ ।

३३. **अनुगमन र मूल्याङ्कन -** प्रदेश वित्तीय प्रशासन र आर्थिक अनुशासनलाई सबल बनाउन अनुगमन, मूल्याङ्कन, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता पालना गर्नुपर्ने व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्दछ ।

उपर्युक्तअनुसार नीतिगत, कानुनी, व्यवस्थापकीय र प्रक्रियागत विषयहरूमा सुधार गरी असल वित्तीय व्यवस्थापनका माध्यमबाट आर्थिक सुशासन कायम हुने, सेवा प्रवाह प्रभावकारी हुने, पूर्वाधार क्षेत्रको विकासका माध्यमबाट अधिकतम प्रतिफल प्राप्त भई जीवनस्तरमा सुधार आउने अपेक्षा गरिएको छ।

अनुसूचीहरु

अनुसूची १

(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ दफा १ सँग सम्बन्धित)

लेखापरीक्षण गरिएका कार्यालयहरुको विवरण

२०७८।७९

(रु. हजारमा)

क्र.सं.	मन्त्रालय र निकायको नाम	कार्यालय संख्या	बेरुजू भएका कार्यालयको संख्या	बेरुजू रकम
१	प्रदेश सभा सचिवालय	१	१	१६८१
२	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	२	१	५१८०२
३	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	१५	५	२७७४
४	आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय	१	१	३३३१९
५	उद्योग श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय	१९	१६	४५४२
६	पर्यटन तथा संस्कृति मन्त्रालय	५	३	९८९८
७	वन वातावरण तथा भू संरक्षण मन्त्रालय	२१	२१	९१११८
८	खानेपानी सिंचाइ तथा ऊर्जा मन्त्रालय	२५	२५	४६०४१९
९	यातायात व्यवस्था तथा सञ्चार मन्त्रालय	१०	१०	९१३७
१०	सडक पूर्वाधार तथा शहरी विकास मन्त्रालय	१५	१४	४९६२७०
११	सामाजिक विकास मन्त्रालय	३	३	४१८०६
१२	स्वास्थ्य मन्त्रालय	३३	२९	६७३५८
१३	भूमि व्यवस्था सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय	४	४	२२३
१४	कृषि मन्त्रालय	३०	२६	२२८३४९
१५	प्रदेश लोक सेवा आयोग	१	१	५५४
१६	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	१	१	६७
१७	प्रदेश योजना आयोग	१	१	५४२
	जम्मा	**१८७**	**१६२**	**१४९९८५९**

अनुसूची १(क)

(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ दफा १ सँग सम्बन्धित)

लेखापरीक्षण गरिएका कार्यालयहरुको विवरण

२०७८।७९

(रु. हजारमा)

सि.नं.	लेखापरीक्षण गरिएका कार्यालयहरुको विवरण	संख्या
१.	**प्रदेश व्यवस्थापिका सचिवालय**	**१**
२.	**प्रदेश लोकसेवा आयोग**	**१**
३.	**मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय**	**२**
३.१.	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय	१
३.२.	निजामती आवसीय विद्यालय	१
४.	**मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय**	**१**
५.	**आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय**	**१**
५.१	मन्त्रालय	१
६.	**आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय**	**१५**
६.१.	मन्त्रालय	१
६.२.	प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय	१
६.३.	प्रदेश लेखा इकाई	१३
७.	**उद्योग श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय**	**१९**
७.१.	मन्त्रालय	१
७.२.	उद्योग वाणिज्य तथा उपभोक्ता हित संरक्षण निर्देशनालय	१
७.३.	घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय तथा समिति	१४
७.४.	व्यवसायिक तथा सीप विकास तालिम केन्द्रहरु	२
७.५.	रोजगार सूचना केन्द्र	१
८	**पर्यटन तथा संस्कृति मन्त्रालय**	**५**
८.१.	मन्त्रालय	१
८.२.	पर्यटन कार्यालयहरु	२
८.३	प्रदेश संग्राहलय	१
८.४	पर्यटन विकास आयोजना	१
९	**वन वातावरण तथा भू संरक्षण मन्त्रालय**	**२१**
९.१	मन्त्रालय	१
९.२	प्रदेश वन निर्देशनालय	१
९.३	डिभिजन वन कार्यालयहरु	१५
९.४	भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालयहरु	२
९.५	वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र	१
९.६	जलाधार व्यवस्थापन कार्यक्रम कार्यान्वयन इकाई	१
१०	**खानेपानी सिंचाइ तथा ऊर्जा मन्त्रालय**	**२५**
१०.१	मन्त्रालय	१
१०.२	खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालयहरु	७
१०.३	जलस्रोत तथा सिंचाइ विकास डिभिजन कार्यालयहरु	१४
१०.४	भूमिगत जलश्रोत तथा सिंचाइ विकास डिभिजन कार्यालय	१
१०.५	चन्दा मोहना सिंचाइ व्यवस्थापन कार्यालय	१
१०.६	कंकाइ सिंचाइ व्यवस्थापन कार्यालय	१
११	**यातायात व्यवस्था तथा ससञ्चार मन्त्रालय**	**१०**
११.१	मन्त्रालय	१
११.२	यातायात व्यवस्था निर्देशनालय प्रदेश नं १	१
११.३	यातायात व्यवस्था कार्यालयहरु	७

११.४	यातायात व्यवस्था कार्यालय सवारी चालक अनूमति पत्र कोशी	१
१२.	**सडक पूर्वाधार तथा शहरी विकास मन्त्रालय**	**१५**
१२.१	मन्त्रालय	१
१२.२	यातायात पूर्वाधार निर्देशनालय	१
१२.३	पूर्वाधार विकास कार्यालयहरु	७
१२.४	शहरी विकास तथा भवन कार्यालयहरु	४
१२.५	कोशी रिफ्रेशमेन्ट परियोजना कार्यालय	१
१२.६	प्रादेशिक विशेष सडक निर्माण आयोजना कार्यालय	१
१३	**सामाजिक विकास मन्त्रालय**	**३**
१३.१	मन्त्रालय	१
१३.२	शिक्षा विकास निर्देशनालय	१
१३.३	शिक्षा तालिम केन्द्र	१
१४.	स्वास्थ्य मन्त्रालय	३३
१४.१	मन्त्रालय	१
१४.२	स्वास्थ्य निर्देशनालय	१
१४.३	प्रदेश स्वास्थ्य आपूर्ति व्यवस्थापन केन्द्र	१
१४.४	प्रदेश स्वास्थ्य तालिम केन्द्र	१
१४.५	प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला	१
१४.६	स्वास्थ्य कार्यालयहरु	१४
१४.७	जिल्ला आयुर्वेद कार्यालयहरु	११
१४.८	अञ्चल आयुर्वेद औषधालयहरु	३
१५	**कृषि मन्त्रालय**	**३०**
१५.१	मन्त्रालय	१
१५.२	कृषि विकास निर्देशनालय	१
१५.३	पशुपन्क्षी तथा मत्स्य विकास निर्देशनालय	१
१५.४	कृषि व्वयवसाय प्रवर्द्धन तथा तालिम केन्द्र	१
१५.५	पशुसेवा तालिम केन्द्र	१
१५.६	वागवानी केन्द्र	१
१५.७	बाली संरक्षण प्रयोगशाला	१
१५.८	माटो तथा मल परीक्षण केन्द्र	२
१५.९	रेशम विकास केन्द्र	१
१५.१०	कृषि ज्ञान केन्द्र	११
१५.११	भेटेरीनरी अस्पताल तथा पशुसेवा विज्ञ केन्द्रहरु	८
१५.१२	बिउ बिजन प्रयोगशाला	१
१६	**भूमि व्यवस्था सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय**	**४**
१६.१	मन्त्रालय	१
१६.२	सहकारी प्रशिक्षालय	१
१६.३	प्रदेश सहकारी रजिष्टार कार्यालय	१
१६.४	प्रदेश सहकारी रजिष्टार तथा सहकारी प्रशिक्षण कार्यालय	१
१७	प्रदेश योजना आयोग	१
	जम्मा	**१८७**

अनुसूची २
(प्रतिवेदनको परिच्छेद १ दफा १ सँग सम्बन्धित)

सरकारी कार्यालयहरुको लेखापरीक्षण रकम
(विनियोजन, राजस्व, धरौटी र अन्य कारोबार)
२०७८।७९

(रु. हजारमा)

क्र. सं.	मन्त्रालय/निकायको नाम	विनियोजन				राजस्व				धरौटी				अन्य कारोवार				लेखापरीक्षण सम्पन्न रकम
		लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने		सम्पन्न		लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने		सम्पन्न		लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने		सम्पन्न		लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने		सम्पन्न		
		इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	
१	प्रदेश सभा सचिवालय	१	१९९७८२	१	१९९७८२	१	९९८	१	९९८	१	२५८८	१	२५८८	०		०		२०३३६७
२	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	२	४३५११३	२	४३५११३	२	१४७	२	१४७	२	६२१७	२	६२१७	२	२४०९०१	२	२४०९०१	६८२३७८
३	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	१५	२०२६७७८	१५	२०२६७७८	५	११२७७२६७	५	११२७७२६७	७	१६०४०	७	१६०४०	८	८२०३३	८	८२०३३	१३४०२११८
४	आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय	१	२९१२८८	१	२९१२८८	१	३०९६	१	३०९६	१	४२८९७	१	४२८९७	१	७६३५१	१	७६३५१	४१३६३२
५	उद्योग श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय	१९	३०६४६८	१९	३०६४६८	१७	९९७७५	१७	९९७७५	१४	१६३४७	१४	१६३४७	४	५७९	४	५७९	४२३१६९
६	पर्यटन तथा संस्कृति मन्त्रालय	५	६५९४५९	५	६५९४५९	५	६२९	५	६२९	४	२७३८८	४	२७३८८	१		१		६८७४७६
७	वन वातावरण तथा भू संरक्षण मन्त्रालय	२१	१३३९६६७	२१	१३३९६६७	१९	३०८४३०	१९	३०८४३०	२०	१४१३७३	२०	१४१३७३	१४	२११९२२	१४	२११९२२	२००१३९२
८	खानेपानी सिंचाइ तथा ऊर्जा मन्त्रालय	२५	५३३१७९६	२५	५३३१७९६	२१	१३२३९	२१	१३२३९	२२	७२०४९७	२२	७२०४९७	१२	२८२३६	१२	२८२३६	६०९३७६८
९	यातायात व्यवस्था तथा सञ्चार मन्त्रालय	१०	१९८४६०	१०	१९८४६०	९	२६६६७६८	९	२६६६७६८	७	४३४१	७	४३४१	१	२००	१	२००	२८६९७६९
१०	सडक पूर्वाधार तथा शहरी विकास मन्त्रालय	१५	९४१९३८०	१५	९४१९३८०	१२	६३१७९	१२	६३१७९	१३	११७११९३	१३	११७११९३	९	९७३१९	९	९७३१९	१०७५१०७१
११	सामाजिक विकास मन्त्रालय	३	१३९८५९६	३	१३९८५९६	३	४९०७	३	४९०७	३	३८२१	३	३८२१	२	१२७८१	२	१२७८१	१४२०१०५
१२	स्वास्थ्य मन्त्रालय	३३	२६८७८९७	३३	२६८७८९७	२६	६८७८	२६	६८७८	२८	६००२५	२८	६००२५	२६	६४१४७५	२६	६४१४७५	३३९६२७५
१३	भूमि व्यवस्था सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय	४	७७८६१	४	७७८६१	३	२९६	३	२९६	३	२१२१	३	२१२१	०		०		८०२७८
१४	कृषि मन्त्रालय	३०	१७२६४०२	३०	१७२६४०२	२७	९१६७	२७	९१६७	२६	१८५१३	२६	१८५१३	४	१६७०	४	१६७०	१७५५७५२
१५	प्रदेश लोक सेवा आयोग	१	६३२८५	१	६३२८५	१	५३६३९	१	५३६३९	१	९३४	१	९३४	०		०		११७८५८
१६	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	१	११०५२	१	११०५२	१		१		०		०		०		०		११०५२
१७	प्रदेश योजना आयोग	१	२१३७९	१	२१३७९	१	५५	१	५५	०		०		०		०		२१४३४
	जम्मा	**१८७**	**२६१९४६६३**	**१८७**	**२६१९४६६३**	**१५४**	**१४५०८४७०**	**१५४**	**१४५०८४७०**	**१५२**	**२२३४२९५**	**१५२**	**२२३४२९५**	**८४**	**१३९३४६७**	**८४**	**१३९३४६७**	**४४३३०८९४**
	बक्यौतातर्फ																	
१८	खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय खोटाङ	१	२२७८५७	१	२२७८५७	१	६७	१	६७	०		०		०				२२७९२४
१९	स्वास्थ्य कार्यालय सोलुखुम्बु	१	४४८३०	१	४४८३०	१	८३	१	८३	०		०		०				४४९१२
२०	रेशम प्रशोधन केन्द्र इटहरी	१	१०२५४	१.०	१०२५४	१.०	६७१	१.०	६७१	१.०	३४६	१.०	३४६	०.०	०	०.०	०	११२७१
	जम्मा	**३**	**२८२९४१**		**२८२९४१**		**८२१**		**८२१**		**३४६**		**३४६**					**२८४१०७**
	कुल जम्मा	**१९०**	**२६४७७६०३**		**२६४७७६०३**	**१५६**	**१४५०९२९१**	**१५४**	**१४५०९२९१**	**१५२**	**२२३४६४१**	**१५२**	**२२३४६४१**	**८४**	**१३९३४६७**	**८४**	**१३९३४६७**	**४४६१५००२**

द्रष्टव्यः *प्रदेशबाट स्थानीय निकायहरुलाई निकासा अनुदान रकम रू.३ अर्ब ७७ करोड १७ लाख ७० हजार निकासा भएको छ । उक्त रकमको लेखापरीक्षण समेत स्थानीय तहहरूमा गरी उक्त निकायहरुको प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ ।*

अनुसूची २(क)

(प्रतिवेदनको परिच्छेद ३ दफा १ सँग सम्बन्धित)

सरकारी निकाय /मन्त्रालयको लेखापरीक्षण बक्यौता विवरण

२०७८।७९

(रु. हजारमा)

क्र.सं.	मन्त्रालय/निकायको नाम	विनियोजन		राजस्व		धरौटी		जम्मा	
		इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम	इकाई	रकम
	आ.व. २०७६।७७								
१	**मेची पहाडी क्षेत्र पर्यटन प्रवर्द्धन विकास समिति इलाम**	१	११४५०	०	०	०	०	०	११४५०
	आ.व. २०७७।७८								
२	**प्रदेश स्वास्थ्य तालिम केन्द्र**	१	६६४९५	१	९८५	०	०	०	६७४८०
३	**प्रदेश प्रहरी कार्यालय विराटनगर**	१	२९३८०	१	६५	०	०	०	२९४४५
	आ.व.२०७८/७९								
४	जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय ताप्लेजुङ	१	३००	०	०	०	०	१	३००
५	जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय पाँचथर	१	४५०	०	०	०	०	१	४५०
६	जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय ईलाम	१	५५०	०	०	०	०	१	५५०
७	जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय संखुवासभा	१	४४९	०	०	०	०	१	४४९
८	जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय तेह्थुम	१	६९९	०	०	०	०	१	६९९
९	जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय धनकुटा	१	९००	०	०	०	०	१	९००
१०	जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय भोजपुर	१	३७४	०	०	०	०	१	३७४
११	जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय खोटाङ	१	३७५	०	०	०	०	१	३७५
१२	जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय सोलुखुम्बु	१	३००	०	०	०	०	१	३००
१३	जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय ओखलढुङ्गा	१	३००	०	०	०	०	१	३००
१४	जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय उदयपुर	१	८००	०	०	०	०	१	८००
१५	जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय झापा	१	१५५०	०	०	०	०	१	१५५०
१६	जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय मोरङ	१	२६८३	०	०	०	०	१	२६८३
१७	जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय सुनसरी	१	१२५४	०	०	०	०	१	१२५४
	जम्मा	**१५**	**११८३०९**	**१**	**६५**			**१४**	**११९३५९**

अनुसूची ३

(प्रतिवेदनको परिच्छेद १ दफा २ सँग सम्बन्धित)

समिति तथा अन्य संस्थाको लेखापरीक्षण विवरण

२०७८।७९

(रु. हजारमा)

क्र.सं.	मन्त्रालय/निकायको नाम	लेखापरीक्षण		प्रतिवेदन		लेखापरीक्षण सम्पन्न रकम	वक्यौता वर्ष
		गर्नुपर्ने	सम्पन्न	अन्तिम	प्रारम्भिक		
	आ.व. २०७७।७८ तर्फ						
१	जिल्ला अस्पताल, सुनसरी	२२३०२७	२२३०२७		प्रारम्भिक	२२३०२७	
२	जिल्ला अस्पताल, भोजपुर	१६७५२३	१६७५२३		प्रारम्भिक	१६७५२३	
३	जिल्ला अस्पताल, सोलुखुम्बु	१७४०५	१७४०५		प्रारम्भिक	१७४०५	
४	जिल्ला अस्पताल, ओखलढुंगा	८४६०६	८४६०६		प्रारम्भिक	८४६०६	
५	जिल्ला अस्पताल संखुवासभा	८०३८६	८०३८६		प्रारम्भिक	८०३८६	
६	मदन भण्डारी अस्पताल तथा ट्रमा सेन्टर, मोरङ	४५५५९	४५५५९		प्रारम्भिक	४५५५९	
	जम्मा	६१८५०६	६१८५०६			६१८५०६	
	आ.व. २०७८।७९						
७	इनरुवा अस्पताल, सुनसरी	२५५४६१	२५५४६१		प्रारम्भिक	२५५४६१	
८	जिल्ला अस्पताल, भोजपुर	१६९६७१	१६९६७१		प्रारम्भिक	१६९६७१	
९	जिल्ला अस्पताल, इलाम	३१५८४३	३१५८४३		प्रारम्भिक	३१५८४३	
१०	जिल्ला अस्पताल, सोलुखुम्बु	२१३४०	२१३४०		प्रारम्भिक	२१३४०	
११	मदन भण्डारी अस्पताल तथा ट्रमा सेन्टर, मोरङ	२९३७०२	२९३७०२		प्रारम्भिक	२९३७०२	
१२	जिल्ला अस्पताल, खोटाङ	२४८४२४	२४८४२४		प्रारम्भिक	२४८४२४	
१३	जिल्ला अस्पताल,उदयपुर	८८७४२	८८७४२		प्रारम्भिक	८८७४२	
१४	जिल्ला अस्पताल, धनकुटा	२०५७३६	२०५७३६		प्रारम्भिक	२०५७३६	
१५	जिल्ला अस्पताल,ओखलढुंगा	१७१६७०	१७१६७०		प्रारम्भिक	१७१६७०	
१६	जिल्ला अस्पताल, संखुवासभा	१४०३४९	१४०३४९		प्रारम्भिक	१४०३४९	
१७	जिल्ला अस्पताल ताप्लेजुङ	५२१५६	५२१५६		प्रारम्भिक	५२१५६	
१८	जिल्ला अस्पताल पाँचथर	४७७०२	४७७०२		प्रारम्भिक	४७७०२	
१९	जिल्ला अस्पताल तेह्रथुम	१४०१५१	१४०१५१		प्रारम्भिक	१४०१५१	
२०	मेची अस्पतालझापा	८२४२०६	८२४२०६		प्रारम्भिक	८२४२०६	
२१	प्रदेश लगानी प्राधिकरण	३४६५६	३४६५६		प्रारम्भिक	३४६५६	
२२	मनमोहन प्राविधिक विश्वविद्यालय, मोरङ	४८७२४३	४८७२४३		प्रारम्भिक	४८७२४३	
२३	प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्र झापा	२८८८७७	२८८८७७		प्रारम्भिक	२८८८७७	
२४	जिल्ला अस्पताल खोटाङ						२०७७।७८
२५	जिल्ला अस्पताल तेह्रथुम						२०७७।७८
२६	जिल्ला अस्पताल पाँचथर						२०७७।७८
२७	जिल्ला अस्पताल ताप्लेजुङ						२०७७।७८
	जम्मा	३७८५९२९	३७८५९२९			३७८५९२९	
कुल जम्मा		४४०४४३५	४४०४४३५			४४०४४३५	

अनुसूची ४

(प्रतिवेदनको परिच्छेद १ सँग सम्बन्धित)

आय - व्यय हिसाब तयार गर्ने समिति र अन्य संस्था

लेखापरीक्षण रकम, बेरुजु र सञ्चालन नतिजा

२०७८।७९

(रु. हजारमा)

क.सं.	संस्थाको नाम	लेखापरीक्षण गर्नुपर्ने आर्थिक वर्ष	लेखापरीक्षण रकम	बेरुजू रकम	लेखापरीक्षण भएको अन्तिम वर्षको सञ्चालन नतिजा										यो वर्षको बचत	वर्षान्तको मौज्दात
					वर्षको सुरु मौज्दात	आय				व्यय						
						बिक्रीरसेवा शुल्क	अनुदान	अन्य आय	जम्मा	प्रत्यक्ष खर्च	सञ्चालन खर्च	कर्मचारी खर्च	अन्य खर्च	जम्मा खर्च		
	समिति/अन्य संस्था															
	आ.व. २०७७।७८															
१	जिल्ला अस्पताल, सुनसरी	२०७७।७८	२२३०२७	७२३०	३६०५	६३५२	११७७१३	१४११९	१३८१८४	१८०२३	४५५४७	३९०२	१७३७०	८४८४३	५३३४०	५६९४६
२	जिल्ला अस्पताल, भोजपुर	२०७७।७८	१६७५२३	५४५	२४३१	१९४६४	१११०२	५४३२४	८४८९१	७५१५	२१०३१	२१२१४	३२८७१	८२६३२	२२५९	४६९०
३	जिल्ला अस्पताल, सोलुखुम्बु	२०७७।७८	१७४०५	१३५०	१०६७७	४३०७	१८४०	४५३०	१०६७७	३१५८	१२१८	३९६	१९५६	६७२८	३९४९	१४६२६
४	जिल्ला अस्पताल, ओखलढुंगा	२०७७।७८	८४६०६	१८३६	११६५	५९४०	०	३६८५८	४२७९८	४१८०८	०	०	०	४१८०८	९९०	२१५५
५	जिल्ला अस्पताल, संखुवासभा	२०७७।७८	८०३८६	५६०८	२०००	०	०	४०६४६	४०६४६	०	०	०	३९७४०	३९७४०	९०६	२९०६
६	मदन भण्डारी अस्पताल तथा ट्रमा सेन्टर, मोरङ	२०७७।७८	४५५५९	०	२५६२	०	०	२२८६९	२२८६९	०	०	०	२२६९०	२२६९०	१७९	२७४१
	जम्मा		६१८५०६	१६५६९	२२४४०	३६०६३	१३०६५५	१७३३४६	३४००६५	७०५०४	६७७९६	२५५१२	११४६२७	२७८४४१	६१६२३	८४०६४
	आ.व. २०७८।७९															
७	इनरुवा अस्पताल, सुनसरी	२०७८।७९	२५५४६१	४२४८	७७०	१०३७०	८३०५१	३५१६४	१२८५८५	२३११	२११५३	४०७२१	६२६९१	१२६८७६	१७०९	२४७९
८	जिल्ला अस्पताल, भोजपुर	२०७८।७९	१६९६७१	१९५९	२२५९	२४८९४	२७८३१	३५५२१	८८२४६	८२००	२४४५५	२१४००	२७३७०	८१४२५	६८२०	९०८०

९	जिल्ला अस्पताल, इलाम	२०७८।७९	३१५८४३	१२६६०	२२७०	७७२२७	८६००२	०	१६३२२९	२६७४०	५३२२३४	१२२७३	६०३६७	१५२६१४	१०६१५	१२८८५
१०	जिल्ला अस्पताल, सोलुखुम्बु	२०७८।७९	२१३४०	३०३८	३९४९	७८०८	०	२७७८	१०५८६	४९७	२७७८	६९६९	५१०	१०७५४	-१६८	३७८१
११	मदन भण्डारी अस्पताल तथा ट्रमा सेन्टर, मोरङ	२०७८।७९	२९३७०२	८०३५	१०८६	६२८८२	८३८५५	०	१४६७३७	०	१३६४८३	१०४८२	०	१४६९६५	-२२८	८५८
१२	जिल्ला अस्पताल, खोटाङ	२०७८/७९	२४८४२४	८०००	९३४	८७७८	८४५४०	३२२३६	१२५५५४.००	२३३४६	११७३	९१८६३	६४८८	१२२८७०	२६८४.००	३६१८.००
१३	जिल्ला अस्पताल,उदयपुर	२०७८/७९	८८७४२	१७७१०	१४२५	२५९४६	१७६८८	१७१४	४५३४८.००	२४८४२	१९००	१४२३७	२४१५	४३३९४	१९५४.००	३३७९.००
१४	जिल्ला अस्पताल, धनकुटा	२०७८।७९	२०५७३६	८८८	१८२१	४८८५६	५६६३१	१२८४	१०६७७१	५६६८१	०	०	४२२८४	९८९६५	७८०६	९६२७
१५	जिल्ला अस्पताल,ओखलढुंगा	२०७८।७९	१७१६७०	३७२१	६०६६	३०८७	०	८३३७२	८६४५९	८२७०६	०	०	२५०५	८५२११	१२४८	७३१४
१६	जिल्ला अस्पताल, संखुवासभा	२०७८।७९	१४०३४९	६९२२	२९०७	०	०	७२२७३	७२२७३	०	०	०	६८०७६	६८०७६	४१९७	७१०४
१७	जिल्ला अस्पताल ताप्लेजुङ	०७८।७९	५२१५६	१४२८८	५६८६	१८५७९	४४८१	१३५५	२४४१५	१५३९५	६४२	१११४१	५६३	२७७४१	-३३२६	२३६०
१८	जिल्ला अस्पताल पाँचथर	०७८।७९	४७७०२	११३४	१००४३	१९२०६	३५७७	६७२	२३४५५	२४६१	१३७१९	३१३८	४९२९	२४२४७	-७९२	९२५१
१९	जिल्ला अस्पताल तेह्रथुम	०७८।७९	१४०१५१	१२७१८	३९७७	६	५७३३८	१२५०२	६९८४६	४०६७७	१२८३१	१६६६१	१३६	७०३०५	-४५९	३५१८
२०	मेची अस्पतालझापा	०७८।७९	८२४२०६	१३४६३	५४८९६	१९८६५२	१९०२२९	४३६	३८९३१७	१२१४४४	२४४४५३	६८७८४	२०८	४३४८८९	-४५५७२	९३२४
२१	मनमोहन प्राविधिक विश्वविद्यालय, मोरङ	०७८।७९	४८७२४३	१८८९०	११३७७६	६४२५२	१५४१९५	३९५९६	२५८०४३	६७१५१	६७२००	५१९८७	४२८६२	२२९२००	२२८४३	१४२६१९
२२	प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्र झापा	०७८।७९	२८८८७७	२१४६	१७९	०	१४४१९५	४८६	१४४६८२	०	२३०८८	६७२६	११४३८०	१४४१९५	४८६	६६६
२३	प्रदेश लगानी प्राधिकरण मोरङ	०७८।७९	३४६५६	६४	१६०५६	१	१५०००	११	१५०१२	१३७००	३८८९	१७९०	२६५	१९६४४	-४६३२	११४२४
	जम्मा		३७८५९२९	१२९८८४	२२८१००	५७०५४४	१००८६१३	३१९४००	१८९८५५८	४८६१५१	१०८५९९८	३५८१७२	४३६०४९	१८८७३७१	५१८५	२३९२८७
	कुल जम्मा		४४०४४३५	१४६४५३	२५०५४०	६०६६०७	११३९२६८	४९२७४६	२२३८६२३	५५६६५५	११५३७९४	३८३६८४	५५०६७६	२१६५८१२	६६८०८	३२३३५१

अनुसूची ५

(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ दफा ३.६ सँग सम्बन्धित)

म्याद नाघेको पेस्की बाँकीको विवरण

२०७८।७९

(रु. हजारमा)

सि.नं.	मन्त्रालय र निकायको नाम	गतसम्मको बाँकी	यो वर्ष फर्स्यौट	गत सम्मको बाँकी	यो वर्ष थप	कुल जम्मा
१	सरकारी कार्यालय तर्फ	३५५७४५४	११९८१	३५४५४७३	११९५३१	३६६५००४
२	समिति तथा अन्य संस्था तर्फ	७३१३	०	७३१३	२४०	७५५३
	जम्मा	३५६४७६७	११९८१	३५५२७८६	११९७७१	३६७२५५७

अनुसूची ६

(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ दफा ३.५ सँग सम्बन्धित)

कुल असुली विवरण

२०७८।७९

(रु. हजारमा)

क्र.सं.	मन्त्रालय/निकाय	लेखापरीक्षणको दौरानमा	प्रारम्भिक प्रतिवेदन पठाएपछि	सम्परीक्षणको क्रममा	कुल जम्मा
१	सरकारी कार्यालय तर्फ	५५६८	४७४२	५४७५	१५७५५
२	समिति तथा अन्य संस्था तर्फ	१५४९	०	०	१५४९
	जम्मा	**७११७**	**४७४२**	**५४७५**	**१७३०४**

अनुसूची ७
(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ दफा ३.७ सँग सम्बन्धित)

अग्रिम कर कट्टी नगरेको समष्टिगत स्थिति
२०७८।७९

(रु. हजारमा)

सि.नं.	मन्त्रालय/निकायको नाम	असूल गर्नुपर्ने		असुल भएको		असुल गर्न बाँकी रकम
		कार्यालय संख्या	रकम	कार्यालय संख्या	रकम	
१.	सरकारी कार्यालय तर्फ	२८	३३५६	०	०	३९२२
२.	समिति तथा अन्य संस्था तर्फ	५	५६६	०	०	५६६
	जम्मा	**३३**	**३९२२**	**०**	**०**	**४४८८**

अनुसूची ८

(प्रतिवेदनको परिच्छेद १ दफा ७ सँग सम्बन्धित)

राजस्वको शिर्षकगत आम्दानी विवरण

२०७८।७९

(रु. हजारमा)

राजस्व संकेत	राजस्व शीर्षक	रकम
११३१५	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर	१६५०८७२
११४१०	मूल्य अभिवृद्धि कर	७३०४४३९
११४२०	अन्त शुल्क	२४७०३८०
११४५०	पूर्वाधार सेवाको उपयोग कर	११९३१९०
११४७०	मनोरन्जन तथा विज्ञापन कर	४५०२
११६००	अन्य कर	३७
१४१५०	भाडा रोयल्टी	५३००५६
१४२१०	वस्तु तथा सेवा विक्रि प्राप्त रकम	४४०४९
१४२२०	प्रशासनिक सेवा शुल्क	१७१४०७
१४२५०	अन्य प्रशासनिक दस्तुर	६८१५९९
१४२६०	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	९०९
१४३१०	दण्ड जरिवाना तथा जफत	७३६९
१४५००	विविध राजस्व	३९६
१५०००	विविध प्राप्ती	०
१५११०	बेरुजु, निकासा तथा अनुदान फिर्ता	४४९२६५
	जम्मा	**१४५०८४७०**

अनुसूची ९
(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ दफा १ सँग सम्बन्धित)

सरकारी कार्यालयहरुको बेरुजु बर्गीकरण
२०७८।७९

(रू. हजारमा)

मन्त्रालय / निकायको नाम	प्रारम्भिक बेरुजू			प्रतिक्रियाबाट फछ्यौट			बाँकी बेरुजू			बेरुजू						
	दफा संख्या		रकम	दफा संख्या		रकम	दफा संख्या		रकम	असूल गर्नुपर्ने	नियमित गर्नुपर्ने					जम्मा पेश्की
	सैद्धान्तिक	लगति		सैद्धान्तिक	लगति		सैद्धान्तिक	लगति			अनियमित भएको	प्रमाणका कागजात पेश नभएको	जिम्मेवारी नसारेको	सोधभर्ना नलिएको	जम्मा	
प्रदेश सभा सचिवालय	७	१७	१६८२	०	०		७	१७	१६८२	१६८२	०	०				
मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	१९	३६	५१८०२	०	०		१९	३६	५१८०२	७४५		५१०५७			५१०५७	
आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	२८	२०	२७७४	०	०		२८	२०	२७७४	१३८९		१३८५			१३८५	
आन्तरिक मामिला तथा कानुन मन्त्रालय	१८	१७	३३३१९	०	०		१८	१७	३३३१९	६८०	१४०८७	१८५५३			३२६३९	
उद्योग श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय	४३	११	४५४२	०	०		४३	११	४५४२	२६३०	१९१२				१९१२	
पर्यटन तथा संस्कृति मन्त्रालय	३४	४१	९८९८	०	०	०	३४	४१	९८९८	३१८४	४९१२	१५०३			६४१४	३००
वन वातावरण तथा भू संरक्षण मन्त्रालय	२१२	३०४	९२२१८	०	२६	११००	२१२	२७८	९१११८	५२८५९	४५५०	२८१५१			३२७०१	५५५८
खानेपानी सिंचाइ तथा ऊर्जा मन्त्रालय	३५७	४६८	४६७९२४	१	८	७५०५	३५६	४६०	४६०४१८	७१८७९	२००९१३	१६२७२९			३६३६४१	२४८९८
यातायात व्यवस्था तथा सञ्चार मन्त्रालय	७५	३१	९१३७	०	०		७५	३१	९१३७	१२१६	२०१६	५९०५			७९२१	
सडक पूर्वाधार तथा शहरी विकास मन्त्रालय	१५३	२२६	५०३३६१	१	८	७०९१	१५२	२१८	४९६२७०	१६१३९२	५४०७१	१९६२८२			२५०३५४	८४५२५
सामाजिक विकास मन्त्रालय	३६	५१	४१८०६	०	०		३६	५१	४१८०६	१९४३	१०१७०	२८७९२			३८९६२	९००
स्वास्थ्य मन्त्रालय	२०६	२७८	६९५०२	०	८	२१४४	२०६	२७०	६७३५८	२९५१	३७३८६	२३६७१			६१०५८	३३५०
भूमि व्यवस्था सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय	२५	९	२२३	०	०	०	२५	९	२२३	२२३	०	०				०
कृषि मन्त्रालय	१६७	१७५	२२८३९१	०	२	४२	१६७	१७३	२२८३४९	१७१४१	१२१२१	१९९०८८			२११२०८	
प्रदेश लोक सेवा आयोग	६	१०	५५४	०	०		६	१०	५५४	५५४						
मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	८	२	६७	०	०		८	२	६७	६७						
प्रदेश योजना आयोग	६	७	५४२	०	०		६	७	५४२	५४२						
जम्मा	**१४००**	**१७०३**	**१५१७७४१**	**२**	**५२**	**१७८८२**	**१३९८**	**१६५१**	**१४९९८५९**	**३२१०७६**	**३४२१३८**	**७१७११४**			**१०५९२५२**	**११९५३१**

अनुसूची १०

(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ दफा १ सँग सम्बन्धित)

आय ब्ययको कारोबार गर्ने समिति तथा अन्य संस्थाको बेरुजू बर्गीकरण

२०७८।७९

(रु. हजारमा)

क्र.सं.	मन्त्रालयर निकायको नाम	प्रारम्भिक बेरुजू			प्रतिक्रियाबाट फछ्यौट			बाँकी बेरुजू			बेरुजु								
		दफा संख्या		रकम	दफा संख्या		रकम	दफा संख्या		रकम	असुल गर्नुपर्ने	नियमित गर्नुपर्ने					पेश्की		
		सैद्धान्तिक	लगती		सैद्धान्तिक	लगती		सैद्धान्तिक	लगती			अनियमित भएको	प्रमाणका कागजात पेश नभएको	जिम्मेवारी नसारेको	सोधभर्ना नलिएको	जम्मा	कैंचारी पेश्की	अन्य पेश्की	जम्मा
	आ.व. २०७८।७९																		
१	इनरुवा अस्पताल, सुनसरी	१३	१२	४२४८	०	०		१३	१२	४२४८	२०७		३५२०		५००	४०२०		२०	२०
२	जिल्ला अस्पताल, भोजपुर	१५	२३	१९५९	०	०		१५	२३	१९५९	५११	१४००	४८			१४४८			
३	जिल्ला अस्पताल, इलाम	१०	३७	१२६६०	०	०		१०	३७	१२६६०	११३४	१०२६८	१२५८			११५२६			
४	जिल्ला अस्पताल, सोलुखुम्बु	६	१४	३०३८	०	०		६	१४	३०३८	१७६	१९९७	८६५			२८६२			
५	मदन भण्डारी अस्पताल तथा ट्रमा सेन्टर, मोरङ	५	५	८०३५	०	०		५	५	८०३५	१८४०	६१८५	१०			६१९६			
६	जिल्ला अस्पताल, खोटाङ	१५	१२	९७७१	०	१	१७७०	१५	११	८०००	५८५	४२२९	३१८७			७४१६			
७	जिल्ला अस्पताल,उदयपुर	१५	१६	१७७१०	०	०		१५	१६	१७७१०	११९६	१५६९१	८२३			१६५१४			
८	जिल्ला अस्पताल, धनकुटा	१२	३	८८८	०	०		१२	३	८८८	१९५	६९३				६९३			
९	जिल्ला अस्पताल,ओखलढुंगा	२	१२	३७२१	०	०		२	१२	३७२१	२०	२४५३	१२४८			३७०१			
१०	जिल्ला अस्पताल, संखुवासभा	१७	३	६९२३	०	०		१७	३	६९२३		६८६१	६२			६९२३			
११	जिल्ला अस्पताल ताप्लेजुङ	२७	४४	१४२८८	०	०		२७	४४	१४२८८	२८७८	७३२७	४०८३			११४१०			
१२	जिल्ला अस्पताल पाँचथर	४	२	११३४	०	०		४	२	११३४		५३१	६०३			११३४			
१३	जिल्ला अस्पताल तेह्रथुम	१३	२३	१२७१८	०	०		१३	२३	१२७१८	१८३४		१०८८४			१०८८४			
१४	मेची अस्पतालझापा	२७	६	१३८३५	०	३	३७३	२७	३	१३४६३	४९४४	८५१९				८५१९			
१५	मनमोहन प्राविधिक विश्वविद्यालय, मोरङ	१८	३७	१८८९१	०	०		१८	३७	१८८९१	१०१०	१०९७५	६८२६			१७८०१		८०	८०
१६	प्रदेश लगानी प्राधिकरण, मोरङ	१४	१	६४	०	०		१४	१	६४	६४								
१७	प्रदेश प्रशिक्षण केन्द्र झापा	२४	१०	२१४६	०	०		२४	१०	२१४६	२४		२१२१			२१२१			
	जम्मा	**२३७**	**२६०**	**१३२०२९**	**०**	**४**	**२१४३**	**२३७**	**२५६**	**१२९८८६**	**१६६१८**	**७७१२९**	**३५५३९**	**०**	**५००**	**११३१६८**	**०**	**१००**	**१००**

क.सं.	मन्त्रालयर निकायको नाम	प्रारम्भिक बेरुजू			प्रतिक्रियाबाट फछ्यौट			बाँकी बेरुजू			बेरुजु								
		दफा संख्या		रकम	दफा संख्या		रकम	दफा संख्या		रकम	असुल गर्नुपर्न	नियमित गर्नुपर्ने					पेश्की		
		सैद्धान्तिक	लगती		सैद्धान्तिक	लगती		सैद्धान्तिक	लगती			अनियमित भएको	प्रमाणका कागजात पेश नभएको	जिम्मेवारी नसारेको	सोधभर्ना नलिएको	जम्मा	कैंचारी पेश्की	अन्य पेश्की	जम्मा
	आ.व. २०७७।७८ बक्यौटा																		
१८	जिल्ला अस्पताल सुनसरी	१२	२७	७२३०	०	०		१२	२७	७२३०	१६५	४६३०	२२९५			६९२५		१४०	१४०
१९	जिल्ला अस्पताल सोलुखुम्बु	८	१४	२५६१	०	२	१२१२	८	१२	१३५०	७०		१२७९			१२७९			
२०	जिल्ला अस्पताल ओखलढुङ्गा	३	२	१८३६	०	०		३	२	१८३६		१७८६	५०			१८३६			
२१	जिल्ला अस्पताल भोजपुर	१५	२५	५४५	०	०		१५	२५	५४५	४२७		११८			११८			
२२	जिल्ला अस्पताल संखुवासभा	१४	४	५६०८	०	०		१४	४	५६०८	४०	५५६७				५५६७			
	जम्मा	**५२**	**७२**	**१७७७९**			**१२१२**			**१६५६७**	**७०२**	**११९८३**	**३७४२**			**१५७२५**		**१४०**	**१४०**
	कुल जम्मा	२८९	३३२	१४९८०८	०	६	३३५५	२८९	३२६	१४६४५३	१७३२१	८९११२	३९२८१	०	५००	१२८८९३	०	२४०	२४०

अनुसूची ११

(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ दफा २ सँग सम्बन्धित)

बेरुजु फर्स्यौंट तथा सम्परीक्षणको अद्यावधिक विवरण

२०७८।७९

(रु. हजारमा)

क्र.सं.	मन्त्रालय-निकायको नाम	गत वर्ष सम्मको बाँकी	सम्परीक्षण भएको	गत वर्ष सम्मको बाँकी	यो वर्षको थप	पाँचौ प्रतिवेदन सम्मको बाँकी बेरुजू	पाँचौ प्रतिवेदन सम्मको बाँकी बेरुजू मध्ये पेश्की
१.	सरकारी कार्यालय तर्फ	३७५३३०२	४८६२३४	३२६७०६८	१४९९८५९	४७६६९२७	**७९८८३२**
२.	समिति तथा अन्य संस्था तर्फ	५००१४	०	५००१४	१४६४५३	१९६४६७	७५५३
	जम्मा	**३८०३३१६**	**४८६२३४**	**३३१७०८२**	**१६४६३१२**	**४९६३३९४**	**८०६३८५**

अनुसूची १२
(प्रतिवेदनको परिच्छेद १ दफा ६ सँग सम्बन्धित)

प्रदेश सरकारले संघीय कार्यालयलाई दिएको बजेट खर्च विवरण
२०७८।७९

(रु. हजारमा)

कार्यालयको नाम	चालु खर्च	पूँजीगत खर्च	जम्मा खर्च
नापी कार्यालय ताप्लेजुङ्ग	१५०		१५०
मालपोत कार्यालय, ताप्लेजुङ	२१०		२१०
नापी कार्यालय पाँचथर फिदिम	१९९		१९९
मालपोत कार्यालय, पाँचथर	१९९	२००	३९९
नापी कार्यालय ईलामबजार	१५०	५०	२००
नापी कार्यालय मगंलबारे ईलाम	२५०		२५०
मालपोत कार्यालय, इलाम	६४०	१५०	७९०
मालपोत कार्यालय, मंगलबारे, इलाम	२७७	५०	३२७
नापी कार्यालय खाँदवारी संखुवासभा	४२	२५४	२९६
नापी कार्यालय चैनपुर	४५	२५४	२९९
मालपोत कार्यालय, खाँदबारी, संखुवासभा	३९८		३९८
मालपोत कार्यालय, चैनपुर, संखुवासभा	२५०		२५०
नापी कार्यालय सक्रान्ती बजार तेह्रथुम		१९९	१९९
नापी कार्यालय म्याङलुङ्ग तेह्रथुम	७६	५०	१२५
मालपोत कार्यालय, म्याङलुङ, तेह्रथुम	१४८	१५०	२९७
मालपोत कार्यालय, संक्रान्तिबजार, तेह्रथुम	१५०	१४८	२९८
नापी कार्यालय धनकुटा	३२०	५८१	९०१

मालपोत कार्यालय, धनकुटा	२००	२००	४००
नापी कार्यालय भोजपुर	१५०		१५०
मालपोत कार्यालय, भोजपुर	३००		३००
मालपोत कार्यालय, दिङ्ला, भोजपुर	२९८	५०	३४८
नापी कार्यालय खोटाङ्गबजार	१४५	१००	२४५
नापी कार्यालय दिक्तेल	१५०	४५०	६००
मालपोत कार्यालय, दिक्तेल, खोटाङ	२६६		२६६
मालपोत कार्यालय, खोटाङबजार, खोटाङ	१९८	९८	२९६
नापी कार्यालय सोलुखुम्बु		२८०	२८०
मालपोत कार्यालय, सोलुखुम्बु	२००		२००
नापी कार्यालय ओखलढुङ्गा	२००		२००
नापी कार्यालय खिजीफलाँटे ओखल्ढुगा	१४६		१४६
मालपोत कार्यालय, ओखलढुङ्गा	४००		४००
मालपोत कार्यालय, खिजिफलाटे, ओखलढुङ्गा	२००		२००
नापी कार्यालय उदयपुर गाईघाट	२५०	२९०	५४०
नापी कार्यालय कटारी उदयपुर	१५०		१५०
मालपोत कार्यालय, गाईघाट, उदयपुर	५००		५००
मालपोत कार्यालय, कटारी, उदयपुर	३७२		३७२
नापी कार्यालय दमक झापा	२९५	११९	४१४
नापी कार्यालय भद्रपुर झापा	१५०	३००	४५०
भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालय, भद्रपुर, झापा	५००		५००
मालपोत कार्यालय, दमक, झापा	८१७		८१७

भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालय, विराटनगर	५००	९४३	१४४३
नापी कार्यालय वेलवारी मोरङ्ग	१५०	७४९	८९९
नापी कार्यालय विराटनगर मोरङ्ग	१५०	११५	२६५
नापी कार्यालय रगेंली मोरङ्ग	३२०		३२०
मालपोत कार्यालय, बेलबारी, मोरङ	५००	६३०	११३०
मालपोत कार्यालय, रंगेली, मोरङ	४४७	५०	४९७
भूमिसुधार तथा मालपोत कार्यालय, ईनरुवा, सुनसरी	६००		६००
मालपोत कार्यालय, धरान, सुनसरी	३४९		३४९
नापी कार्यालय ईनरुवा	८५	४७५	५६०
नापी कार्यालय धरान सुनसरी	२५०	१००	३५०
जिल्ला प्रहरी कार्यालय, ताप्लेजुङ		१४८७८	१४८७८
कारागार कार्यालय, ताप्लेजुङ		५९९	५९९
स.प्र.बल नेपाल नं. १ गुल्म हेर्डक्वार्टर		५००	५००
जिल्ला प्रहरी कार्यालय, पाँचथर		१५८४८	१५८४८
कारागार कार्यालय, पाँचथर		१८३	१८३
सशस्त्र प्रहरी बल नेपाल नं. २ गुल्म हे.क्वा. हिमशिखर पाँचथर		२४९८	२४९८
जिल्ला प्रहरी कार्यालय, ईलाम		३४७५	३४७५
कारागार कार्यालय, ईलाम		१०८०	१०८०
सशस्त्र प्रहरी बल नेपाल नं. १ गण हेडक्वाटर इलाम		१६००	१६००
जिल्ला प्रहरी कार्यालय, संखुवासभा		१८००	१८००
कारागार कार्यालय, संखुवासभा		५९७	५९७
सशस्त्र प्रहरी बल नेपाल नं. ४ गुल्म हेडक्वाटर		५००	५००

जिल्ला प्रहरी कार्यालय, तेह्रथुम		१३९२२	१३९२२
कारागार कार्यालय, तेह्रथुम		६००	६००
जिल्ला प्रहरी कार्यालय, धनकुटा		३३००	३३००
कारागार कार्यालय, धनकुटा		१०६२	१०६२
जिल्ला प्रहरी कार्यालय, भोजपुर		६३५३	६३५३
कारागार कार्यालय, भोजपुर		५९९	५९९
जिल्ला प्रहरी कार्यालय, खोटाङ		२५५६	२५५६
कारागार कार्यालय, खोटाङ		५९९	५९९
जिल्ला प्रहरी कार्यालय, सोलुखुम्बु		१६००	१६००
कारागार कार्यालय, सोलुखुम्बु		५९६	५९६
जिल्ला प्रहरी कार्यालय, ओखलढुङ्गा		१३००	१३००
कारागार कार्यालय, ओखलढुङ्गा		५६०	५६०
जिल्ला प्रहरी कार्यालय, उदयपुर		२६९२	२६९२
कारागार कार्यालय, उदयपुर		१०९५	१०९५
जिल्ला प्रहरी कार्यालय, झापा		१४८९८	१४८९८
कारागार कार्यालय, झापा		१०००	१०००
जिल्ला प्रशासन कार्यालय, झापा		४९५	४९५
सशस्त्र प्रहरी बल नेपाल नं. २ गण हेडक्वाटर		२०००	२०००
प्रदेश प्रहरी कार्यालय, विराटनगर		४२३७७	४२३७७
जिल्ला प्रहरी कार्यालय, मोरङ		९०८४	९०८४
कारागार कार्यालय, मोरङ		११५०	११५०
जिल्ला प्रशासन कार्यालय, मोरङ		४६७	४६७

१ नं. प्रदेश सशस्त्र प्रहरी गण मुख्यालय		१००००	१००००
सशस्त्र प्रहरी बल नेपाल नं. ३ गण हेडक्वाटर		५००	५००
जिल्ला प्रहरी कार्यालय, सुनसरी		५६६२	५६६२
कारागार कार्यालय		११५०	११५०
जिल्ला प्रशासन कार्यालय, सुनसरी		१४८३	१४८३
सशस्त्र प्रहरी बल नेपाल नं. ४ गण हेडक्वाटर		५००	५००
प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम परिषद् प्रदेश नं १ कार्यालय	३६८४७७	१९७१००	५६५५७७
जम्मा	**३८१२१७**	**३६६२८९**	**७४७५०६**

अनुसूची १३

(प्रतिवेदनको परिच्छेद २ दफा ३.१ सँग सम्बन्धित)

लेखा उत्तरदायी अधिकृतहरुको विवरण र सो अवधिको बेरुजु स्थिति

२०७८।७९

क्र.सं.	मन्त्रालय / निकाय	लेखा उत्तरदायी अधिकृतहरुको नाम	कार्यअवधि		आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को कुल बेरुजू (रु. हजारमा)	लेखापरीक्षण अंकको तुलनामा बेरुजू प्रतिशत
			देखि	सम्म		
१	प्रदेश सभा सचिवालय	सचिव श्री चन्द्रमणी पोखेल	२०७८।४।१	२०७९।३।३२	१६८१	०.८२
२	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	प्रमुख सचिव श्री सुमनराज अर्याल	२०७८।४।१	२०७८।४।२९	५१८०२	७.५९
		प्रमुख सचिव श्री रामप्रसाद घिमिरे	२०७८।४।३२	२०७९।३।१४		
		प्रमुख सचिव श्री बिनोदप्रकाश सिंह	२०७९।३।१६	२०७९।३।३२		
४	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	सचिव श्री उत्तरकुमार खत्री	२०७८।४।१	२०७८।६।१	२७७४	०.०२
		सचिव श्री सुमन दहाल	२०७८।६।१०	२०७९।३।३२		
३	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	सचिव श्री राजेन्द्रकुमार पौडेल	२०७८।४।१	२०७८।६।५	३३३१९	८.०६
		सचिव श्री कालीप्रसाद पराजुली	२०७८।६।६	२०७९।३।३२		
५	उद्योग, श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय	सचिव श्री माधवप्रसाद पोखरेल	२०७८।११।२	२०७९।३।३२	४५४२	१.०७
६	पर्यटन तथा संस्कृति मन्त्रालय	सचिव श्री ईश्वरकुमार गिरी	२०७८।१०।२३	२०७९।३।३२	९८९८	१.४४
७	वन वातावरण तथा भू संरक्षण मन्त्रालय	सचिव डा. सन्जिवकुमार राई	२०७८।४।२७	२०७९।३।३२	९१११८	४.५५
८	खानेपानी सिंचाइ तथा ऊर्जा मन्त्रालय	सचिव श्री नविनराज सिंह	२०७८।११।२	२०७९।३।३२	४६०४१९	७.५६
९	यातायात व्यवस्था तथा सञ्चार मन्त्रालय	सचिव श्री जयकुमार घिमिरे	२०७८।१०।२३	२०७९।१।१०	९१३७	०.३२
		सचिव श्री इश्वरकुमार गिरी	२०७९।१।११	२०७९।३।३२		
१०	सडक पूर्वाधार तथा शहरी विकास मन्त्रालय	सचिव श्री मोहनकुमार शाक्य	२०७८।४।१	२०७८।६।१६	४९६२७०	४.६२
		सचिव श्री मोहनराज चापागाईं	२०७८।६।१६	२०७९।३।३२		
११	सामाजिक विकास मन्त्रालय	सचिव श्री कमलप्रसाद भट्टराई	२०७८।४।१	२०७८।९।२५	४१८०६	२.९४
		सचिव श्री दिर्घराज मैनाली	२०७८।१०।२	२०७९।३।३२		
१२	स्वास्थ्य मन्त्रालय	सचिव डा. अनुज भट्टचन	२०७८।१०।२७	२०७९।३।३२	६७३५८	१.९८
१३	भूमि व्यवस्था, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय	सचिव श्री कृष्णप्रसाद सापकोटा	२०७८।१२।१	२०७९।३।३२	२२३	०.२८
१४	कृषि मन्त्रालय	सचिव श्री निरु दाहाल पाण्डे	२०७८।४।१	२०७८।११।८	२२८३४९	१३.०१
		सचिव श्री मेघनाथ तिमल्सेना	२०७८।११।९	२०७९।३।३२		
१५	प्रदेश लोक सेवा आयोग	श्री यज्ञराज कोइराला	२०७८।४।१	२०७८।११।१	५५४	०.४७
		श्री बाबुराम खतिवडा	२०७८।११।२	२०७९।३।३२		
१६	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	श्री कृष्ण बटु भण्डारी	२०७८।४।१	२०७८।११।८	६७	०.६१
		श्री केशवप्रसाद पन्त	२०७८।१२।११	२०७९।३।३२		
१७	प्रदेश योजना आयोग	श्री जयकुमार घिमिरे	२०७८।४।१	२०७९।३।३२	५४२	२.५३

प्रदेश सरकार
आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय
प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय, प्रदेश नं. १ विराटनगर
प्रदेश संचित कोषको वार्षिक आर्थिक विवरण

आर्थिक वर्ष २०७८/७९

रकम रू मा

विवरण	टिप्पणी नं.	चालु आ.व.को कारोबार			गत आ.व. को कारोबार		
		नगद	तेस्रो पक्ष भुक्तानी (सोझै भुक्तानी)	जम्मा	नगद	तेस्रो पक्ष भुक्तानी (सोझै	जम्मा
१	२	३	४	५=३+४	६	७	८=६+७
१. राजस्व, अनुदान र अन्य प्राप्ती		३२९७४०१८११५.१९	५१०५६५४७.००	३३०२५०७४६६२.१९	३०७६२०८९६७.८५		३०७६२०८९६७.८५
१.१. राजस्व		१४०५९२०५००६.२५	०.००	१४०५९२०५००६.२५	१२४११०८४५९९.५२		१२४११०८४५९९.५२
क. कर		१२६२३४१९७८५.६९		१२६२३४१९७८५.६९	११२२५३७०१६६.७४		११२२५३७०१६६.७४
ख. अन्य राजस्व		१४३५७८५२२०.५६		१४३५७८५२२०.५६	११८६७१४३२.७८		११८६७१४३२.७८
१.२. अनुदान		१८४६५५४८१८४.००	५१०५६५४७.००	१८५१६६०४७३१.००	१७६१०३२०७०४.००		१७६१०३२०७०४.००
क. द्विपक्षिय वैदेशिक अनुदान			५१०५६५४७.००	५१०५६५४७.००			
ख. बहुपक्षिय वैदेशिक अनुदान				०.००			
ग. अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण		१८४६५५४८१८४.००		१८४६५५४८१८४.००	१७६१०३२०७०४.००		१७६१०३२०७०४.००
१.३. बैरूजु तथा अन्य प्राप्ती		४४९२६४९२४.९४		४४९२६४९२४.९४	७४३८०३६६४.३३		७४३८०३६६४.३३
२. वित्तीय व्यवस्थाबाट प्राप्ती							
२.१. ऋण लगानी फिर्ता							
क. आन्तरिक ऋण लगानी फिर्ता							
ख. वैदेशिक ऋण लगानी फिर्ता							
२.२. शेयर बिक्री							
क. आन्तरिक शेयर बिक्री							
ख. वैदेशिक शेयर बिक्री							
२.३. वैदेशिक ऋण प्राप्ती							
क. बहुपक्षीय							
ख. द्विपक्षीय							
ग. अन्य							
२.४ आन्तरिक ऋण							
क. राष्ट्रिय बचतपत्र					०.००		
ख. नागरिक बचतपत्र					०.००		
ग. विकास ऋणपत्र					०.००		

घ. वैदेशिक रोजगार बचतपत्र						०.००		
ङ. विशेष ऋणपत्र						०.००		
च. व्याजमा आधारित ट्रेजरी बिल						०.००		
छ. बट्टामा आधारित ट्रेजरी बिल						०.००		
ज. अन्य						०.००		
४. यस वर्षको खुद प्राप्ती (१+२+३)		३२९७४०१८११५.१९	५१०५६५४७.००	३३०२५०७४६६२.१९		३०७६५२०८९६७.८५		३०७६५२०८९६७.८५
५. भुक्तानी		२९९१५३७९५१६.८६	५१०५६५४७.००	२९९६६४३६०६३.८६		२७९५१२६०७९७.७५		२७९५१२६०७९७.७५
५.१. संचित कोष माथि व्ययभार हुने रकमबाट खर्च*		९७१५०६२.००	०.००	९७१५०६२.००		८१४८७३१.००		८१४८७३१.००
क. चालु खर्च		९७१५०६२.००		९७१५०६२.००		८१४८७३१.००		८१४८७३१.००
ख. वित्तीय खर्च				०.००		०.००		०.००
५.२. विनियोजन ऐनद्वारा भएको खर्च		२९९०५६६४४५४.८६	५१०५६५४७.००	२९९५६७२१००१.८६		२७९४३११२०६६.७५		२७९४३११२०६६.७५
क. चालु खर्च		१३०६६४४३१३२.६०	५१०५६५४७.००	१३११७४९९६७९.६०		१२०७७०६३०३४.५५		१२०७७०६३०३४.५५
ख. पूँजीगत खर्च		१६८३९२२१३२२.२६		१६८३९२२१३२२.२६		१५८६६०४९०३२.२०		१५८६६०४९०३२.२०
ग. वित्तीय खर्च		०.००	०.००	०.००		०.००		०.००
६. विनिमयदर वा अन्य समायोजन								
७. यस वर्षको जम्मा भुक्तानी (५+६)		२९९१५३७९५१६.८६	५१०५६५४७.००	२९९६६४३६०६३.८६		२७९५१२६०७९७.७५		२७९५१२६०७९७.७५
८. यस अवधिको कोषमा भएको थप घट (+/-) (४-७)		३०५८६३८५९८.३३	०.००	३०५८६३८५९८.३३		२८१३९४८१७०.१०		२८१३९४८१७०.१०
९. आर्थिक वर्षको सुरुवातको मौज्दात		४१०६१११३१३.७८		४१०६१११३१३.७८		१२९२१६३१४३.६८		१२९२१६३१४३.६८
१०. आर्थिक वर्षको अन्त्यको मौज्दात (८+९)		७१६४७४९९१२.११	०.००	७१६४७४९९१२.११		४१०६१११३१३.७८		४१०६१११३१३.७८

तयार गर्नेको सही:
नाम:
मिति:

ऋषि कुमार खनाल
लेखा अधिकृत
अधिकृत स्तर आठौं

प्रदेश लेखा नियन्त्रकको सही:
नाम:
पद:

दामोदर खर्ने
प्रदेश लेखा नियन्त्रक

महालेखा परीक्षकको सही:
नाम:
मिति:

आर्थिक विवरण तयारीका टिप्पणी तथा मान्यताहरु

क. खर्च तर्फ:-

१. खर्च रकमहरु प्रदेश नं. १ प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन २०७८ बमोजिम प्रदेश सरकारले अपनाएको नगदमा आधारित लेखा प्रणालीको सिद्धान्त अनुरुप तयार गरिएका छन् ।

२. खर्चका रकमहरु बजेट शीर्षकको क्रम अनुसार तयार गरिएका छन् ।

३. खर्चका रकमहरुमा पेश्की गएको रकम पनि समावेश छ ।

४. आय व्ययको विवरणमा देखाइएको रकम बैंकबाट प्राप्त सरकारी कारोबार फाराम (बैंक स्टेटमेन्ट) सँग भिडान गरीएको रकम हो। नगदमा आधारित लेखा प्रणाली अवलम्बन गरीएको हुँदा बैंक स्टेटमेन्ट अनुसार र राजश्वको नगद मौज्दातको रकम मात्र आर्थिक विवरणमा समावेश गरीएको छ।

५. स्थानीय तह तथा अन्य सरकारी एवं गैर सरकारी निकायहरुलाई गएको अनुदान रकमको निकासालाई नै खर्च कायम गरिएको छ ।

६. खर्चका रकमहरु प्रदेश लेखा इकाइ कार्यालयहरुबाट प्राप्त प्रमाणित आर्थिक विवरण तथा एकल कोष खाता (TSA) बाट प्राप्त तथ्याकंका आधारमा तयार गरीएको छ ।

७. सरकारी कारोबार गर्ने बैंकका जिल्ला स्थित शाखाबाट सकंलन गरी प्रदेश लेखा इकाइ कार्यालयहरुले प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालयमा पेश गरेको बैंक बिवरण सँग भुक्तानी भएको रकम भिडान गरीएको छ ।

८. संघीय सञ्चित कोष बाट खर्च हुने गरी प्रदेश सरकार अन्तर्गतका कार्यालयबाट भएको खर्च यस आर्थिक विवरणमा समावेश गरीएको छैन ।

९. प्रदेश संचित कोषबाट भुक्तानी हुने गरी संघीय कार्यहरुलाइ दिइएको अख्तियारी खर्च यस प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ ।

१०. यस आ.व. मा मन्त्रालयहरुको कार्यक्षेत्र विस्तार र पुनसंरचना भएपनि साविकको अनुदान संकेत बमोजिम नै विवरण तयार गरिएको छ ।

११. प्रादेशिक एकीकृत प्रतिवेदनहरु महालेखा नियन्त्रक कार्यालयले विकास गरेको FMIS बाट तयार गरिएका छन ।

१२. बजेटमा समावेश भएको सोझै भुक्तानी प्रकृतिको अन्य वैदेशिक अनुदान रकम एकल खाता कोष प्रणाली (TSA) मा प्रविष्टी गरी खर्च देखाइएको छ ।

प्रदेश लेखा नियन्त्रक

ख. आय तर्फः-

१. प्रदेश नं. १ प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ बमोजिम प्रदेश सरकारले अपनाएको नगदमा आधारित लेखा प्रणाली अनुसार प्रदेश एकल कोष खाता प्रणाली, राजस्व व्यवस्थापन सुचना प्रणाली (RMIS), प्रदेश लेखा इकाइ कार्यालयले पेश गरेको विवरण, नेपाल राष्ट्र बैंक र सरकारी कारोबार गर्ने बैंकबाट प्राप्त तथ्यांकको आधारमा आयको विवरण तयार गरिएको छ ।

२. राजस्वको लेखांकन गर्दा RMIS मा जम्मा देखिएको रकमलाई आधार मानी सञ्चितकोषमा आम्दानी जनाइएको छ । २०७९ असार २१ देखि असार मसान्त सम्मको मूल्य अभिवृद्धि कर, अन्तशुल्क र बार्षिक रोयल्टीको रकमलाई नगद बाँकीको रुपमा देखाइएको छ ।

३. कर राजस्व तर्फ एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गीकरण अनुसार राजस्व व्यवस्थापन सुचना प्रणालीमा ११००० शिर्षक अन्तर्गतका उपशिर्षकमा जम्मा देखिएको रकमलाइ एकिकृत गरि तयार गरिएको छ । अन्य गैर कर राजश्वहरु १४००० शिर्षकमा र बेरुजुलाई १५००० मा देखाइएको छ ।

५. अनुदानतर्फ नेपाल सरकारले कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालय मोरङ मार्फत प्रदेश सञ्चित कोषमा वित्त हस्तान्तरण गरेको समानीकरण, समपुरक, ससर्त र विशेष अनुदानलाई आम्दानी देखाइएको छ ।

ग. विभाज्य कोष तर्फः-

१. एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गीकरण अनुसार राजस्व व्यवस्थापन सुचना प्रणालीमा ३३३४१ सवारी साधन कर शिर्षकमा जम्मा देखिएको रकम लाइ आम्दानी देखाइएको छ । यस शिर्षकमा असुल भएको रकम मध्ये अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ अनुसार ६० प्रतिशत प्रदेश सञ्चित कोषमा र ४० प्रतिशत प्रदेश नं. १ का १३७ स्थानीय तहहरुमा बाँडफाँड गरी पठाइएको छ । प्रदेश सञ्चित कोषमा ट्रान्सफर गरीएको रकमलाई मात्र प्रदेश सरकारको सञ्चित कोषको आर्थिक विवरणमा राजस्व आयको रुपमा समावेश गरीएको छ ।

२. राजस्व व्यवस्थापन सुचना प्रणालीमा आम्दानी भएको तर प्रदेश सञ्चित कोष तथा स्थानीय सञ्चित कोषमा ट्रान्सफर गर्न बाँकी रहेको रकमलाइ विभाज्य कोषको आर्थिक विवरणमा मौज्दातको रुपमा देखाइएको छ ।

३. प्रदेश सरकार अन्तर्गतका कार्यालयहरुले संघीय विभाज्य कोष र संघीय सञ्चित कोषमा जम्मा हुने गरी असुल गरेको राजस्व यस आर्थिक विवरणमा समावेश गरीएको छैन ।

रामोदर खनाल
प्रदेश लेखा नियन्त्रक

लेखा अधिकृत
अधिकृत स्तर आठौं

लेखा टिप्पणी (Notes to Account)

१ राजस्व तथा वेरुजु :-

आ.व. २०७८/७९ को सञ्चित कोषको आर्थिक विवरणमा आम्दानीमा उल्लेख गरिएको रकम	१५,४६६,१३४,७४८.८२
कर राजस्व	१२,६२३,४१९,७८५.६९
अन्य राजस्व	१,४३५,७८५,२२०.५६
गत वर्षको नगद मौज्दात तथा वेरुजु	१,५०६,९२९,७४२.५७
आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को आर्थिक विवरणमा देखाइएको कुल रकम मध्ये रु. ३०६३७०६७९.०६ संघीय सरकारबाट मु अ कर र आन्तरिक अन्तशुल्कको बाँडफाँडबाट प्राप्त नगद आ व २०७९।८० मा दाखिला भएको ।	
आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को आर्थिक विवरणमा देखाइएको कुल रकम मध्ये रु. २४८७४००८३.८५ संघीय सरकारबाट रोयल्टी बाँडफाँडबाट प्राप्त नगद आ व २०७९।८० मा दाखिला भएको ।	
आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को आर्थिक विवरणमा देखाइएको कुल रकम मध्ये रु ६३५०५८३६.६ २०७९ आषाढ २१ गते देखि प्रशान्त सम्म संकलन भएको सवारी कर मध्ये प्रदेशले प्राप्त गर्ने ६० प्रतिशत रकम आ व २०७९।८० मा दाखिला भएको ।	

२ राजस्व शीर्षक संशोधन

RMIS ले आषाढ मसान्तमा देखाएको जम्मा राजस्व रकम	३५,४२०,७७०,४८८.७०
भौचर संशोधन पछि RMIS ले देखाएको रकम	३५,४२०,७८२,९८८.७०
फरक रकम	(१२,५००.००)

३ संघीय अनुदान नगद :-

आ.व. २०७८/७९ को संञ्चितकोषको आर्थिक विवरणमा आम्दानीमा उल्लेख गरिएको संघीय अनुदान रकम	१८,४६५,५४८,१८४.००
समानीकरण अनुदान	८,५६७,८००,०००.००
सशर्त अनुदान	८,१३९,६४८,१८४.००
विशेष अनुदान	५९३,३००,०००.००
समपुरक अनुदान	१,१६५,८००,०००.००

४

स्थानीय तहलाइ वित्तीय हस्तान्तरण	
आ.व. २०७८/७९ को प्रदेश संञ्चितकोष बाट स्थानीय तहलाइ गरिएको वित्तीय हस्तान्तरण	
समानीकरण अनुदान	१,०००,०००,०००.००
सर्शत अनुदान	१,६४४,९७४,३९०.३०
सम्पुरक अनुदान	१,२६०,८४४,१३०.९६
जम्मा अनुदान	३,९०५,८९८,५२९.२६

५

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को संञ्चित कोष विवरणमा उल्लेख गरिएको खर्च विवरण :-	
संञ्चित कोषबाट भएको जम्मा खर्च	२९,९१५,३७९,५१६.८६
चालु खर्च	१३,०७६,१५८,९९४.६०
पुँजिगत खर्च	१६,८३९,२२१,३२२.२६
वित्तीय व्यवस्था खर्च	-
प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय र प्रदेश लेखा इकाई कार्यालयबाट खर्च लेखिएको तर विविध कारणवश बैंकबाट खर्च हुन नसकेको समायोजित रकम	-
जम्मा	**२९,९१५,३७९,५१६.८६**
नेपाल राष्ट्र बैंक अनुसारको खर्च	२९,९१५,३७९,५१६.८६
फरक	-

६ आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को संञ्चित कोषको अन्तिम मौज्दात ४,१०६,९९९,३९३.४८

ऋषि कुमार खनाल
लेखा अधिकृत
अधिकृत स्तर आठौं

दामोदर खत्री
प्रदेश लेखा नियन्त्रक